

LIBRI II. SECTIO I. CAPVT I.

De

Præparantibus & digerentibus.

Vt clarius doctrina hæc pateat, repetendum ex methodo medendi est. 1. cacochymiam duo indicare, non sola alterantia, quæ ad frugem reducant eandem, sed & purgantia, quæ educant. 2. purgationem requiri tria: humores ad purgandum indicantes & aptos, vias liberas & naturam seu archeum excretioni illi præfidentem. Inde enim receptâ in scholis medicis sententiâ lenientia viis debentur, digestiua humoribus, purgantia ipsi naturæ stimulantæ ad evacuandum.

Dicuntur PRÆPARANTIA, quæcunque apparant & velut præparant humores, vt excerni possint, prodromi purgantium. Dicuntur DIGESTIVA, quasi *πεπασμὸν* præstantia humoribus crudis indispositis; non aliter ac digestionem chemicâ sulphura immatura corriguntur, & secretio vtilis ab inutili promouetur; non aliter ac digestiua chirurgis audiunt suppurationem promouentia, Digestif, i. e. *eyer-machend Sälblein*.

Sunt ergo præparantia seu digestiua, quæ alterando vitiofas humorum qualitates illas apparant & præparant educationi. Indicans primarium est cacochymia, seu humores vitiosi, tum in M. S. contenti, tum in primis viis scatentes, tum denique medio modo se habentes. Adeoque competunt morbis humoralibus, quorum minera & fomes non solum alterari, sed & evacuari desiderat. Laboret v. g. quis feбри intermittente tertianâ, vel quartanâ, in primis intimius hærente *μιασματε*, vt non solo purgante vel vomitorio expediri, multò minus præcipitantibus subigi possit, opus est præparantibus, quæ aptent peregrinam illam qualitatem humoris. Sic & in arthriticis, hypochon-

chondriacis, iſtericis, aliisque id valet. Neque etiam in infimo ventre tantum conſiſtentibus morbis debentur, ſed & in ſupremo & medio, licet paulò remorior & mediatè ibi magis agant, fomitem nihilominus generalem ſuſtinente infimo iſto. Quin nec hoc loco conſiſtentes humores æquè obſcundant medicamentis, incidendi & corrigendi, licet facilius tunc ſuccedat effectus, modò non fermentum glandulis meſentericis & inteſtinalibus altius inhæreat.

Teſtatur verò experientia id neceſſarium eſſe omninò, cum (1.) non promiſcuè profint purgantia vel exhibenda ſint. Accidit id non ſolùm empiricis, non ſolùm vulgò, ſed & medicis ipſis, vt generoſa quoque emetica & purgantia non tollant morbum, vel ſaltem non tam benè, imò toto die, vt non purgent omninò. Hinc quæ longo tempore ſunt congeſta, non tam promptè breui morâ expediri amant, vt τὸ per ἕκτατον purgare non ſolùm partitas vices notet medicamenti ſapè, verùm quoque partitas cum alterantibus, vt v. g. in hydrope conſultum eſt per aliquot dies vti præparantibus ſeu aperientibus, hinc purgante, hinc iterum illis, vt quod apertum & digeſtum aptumue ad exeundum redditum, educatur, quod verò educi omne non potuit, ulterius corrigatur & alteretur.

Teſtatur eadem (2.) non omnes humores æquè facilè purgari, alios eſſe viſcidos, alias fixos, acetofos, immorigeros & rebelles, vnde tanto magis archéo reſiſtunt. Qui ergò ſtimulo egent, monentur hoc ipſò, & tolluntur impedimenta, vt excuti queant; qui freno, alterari & ipſi quandoque geſtiunt. Hoc cum mirum videri poſſit, præparantia quoque eſſe incrassantia aliquando, tenendum eſt, innui aptitudinem præſtandam & reſpiciendam naturæ. Fieri enim non rarò poteſt, vt intempſtivo ſtimulo præbito non, οἷα δὲ καὶ ἀδίπεδα, educantur, nec cum εὐφορίᾳ hinc eveniat purgatio.

Non differunt præparantia ab alterantibus, ſed ſunt ipſiſſima illa, ſolùm modificata, quod alterent non tam abſolutè, vt actionem ſuam abſoluant ſolâ alteratione, quàm reſpectivè re-
lata

fata ad purgantia, quibus viam apparant. Hoc si nouerimus, clauem habebimus genuinam veræ doctrinæ & materiæ præparantium. Et patet hinc ex dictis, euacuantia & alterantia mutuas sibi præstare operas, & esse velut relata quædam medica, in morbis, vt non alteremus solum, nisi purgata fuerit materia morbifica, nec purgemus solum, citra præparantia & alterantia, euacuandam, seu quæ post purgationem eo adhuc eget, donec edometur.

Fundamentum & ratio agendi eorundem consistit in contrarietate. Vt enim quicumque humor non est aptus ad fluendum, ille neque aptus est ad purgandum; sic vt aptus fiat contrariis perficiendum est, quod exemplo specialium præparantium clarius erit. Neque ipsi chimici præparandi has regulas aspernantur, nisi quod vniuersalia præparantia in medium adduxerint, quibus tanquam breuiori methodo satisfieri indicationibus possit; cum contra ea Galenici in excessu ferè peccauerint, & seorsim quasi ab ipsis alterantibus præparantia stabilierint, quod medici superioribus sæculis apprime fecerunt, & hodiernum quoque faciunt nonnulli.

Et illa tamen ratio subministrat occasionem cogitandi nobis, an locum habere possit diuisio inter præparantia vniuersalia & particularia. Posuere, vt diximus, chimici tria vniuersalia digestiua, singula, si ortum spectes & basin, Tartarea; Ferum Glatum, cremorem seu crystallos Ferri & misturam simplicem. Contra ea insurgunt alii, assertum negantes, eo quod vt corporum constitutio & materia peccans variet in substantiâ & qualitibus, ita etiam diuersa requirat præparantia, Et in specie Ferum Glatum, adde nec reliqua conuenire siccis intemperiebus, cum ibi potius sit humectandum. Optimum fuerit nec hyperbolicis illis laudibus chimicorum moueri æquè, neque tamendimittere & negligere naturam rerum. Hinc vniuersalia digestiua asseruimus & concedimus dari latiori paulò sensu, quæ motui humorum promouendo conueniunt, quæ polychresta sunt, & maximè infimi ventris cruditatibus debita, aperiencia & in ordinem redigentia humores.

Particularia verò seu specifica audiunt, quæ huic illi visceri debentur, vt in affectibus soporosis, melancholiâ, vertigine, cephalica; in mensium obstructione martialia, (quæ ipsa quoque in suo modo vniuersalibus adnumerari possunt,) & vterina, in inappetentiâ, stomachica, in febribus intermittentibus bili detergendæ & alterandæ apta. Imò ex hypothese concessâ, præparantia esse alterantia, hoc ipsum liquet; siquidem & alterantia alia sunt communia, alia specifica.

Finis præparantium secundarius est vias simul respicere, vt primarius humores, adeoque duplex, vias & humores simul respicere. Optima hinc sunt deterfua, aperientia, vnde cum purgantibus præmittantur, etiam illud addi potest, esse eadem vel maioris vel minoris apparatus; maioris, quæ morbo auertendo, minoris, quæ purgando saltim debentur, citra morbi intuitum.

Cumque hoc præstent, facilè efficitur illa cumprimis esse præparantia, quæ aperiendo humectant, & fluxiles reddunt humores, humida, aquea, diluentia. Ita v. g. præparantia febri-fuga diebus intermediis danda optima sunt infusa & tincturæ liquidæ, eamque solemus obseruare methodum, vt in tempus extra & ante paroxysmum curationem diuidamus, extra paroxysmum optima sunt dicta, repetendo etiam ipsa purgantia hinc, donec bilis satis fuerit domita. Idem & de mensium obstructione & aliis valet; considerari tamen etiam simul morbi & subiecta par est. In humidioribus, cachecticis, hydropicis, etiam sicciora conueniunt, non tamen sine vehiculo sufficienti; in sicciorebus humida.

Licet verò communiter duplicem hanc formam digestiuorum elegerint præctici, siruporum & aquarum, de quo verba *Halsfurti l. c.* sunt hæc: Exhibentur digestiuæ medicinæ duplici formâ, scilicet siruporum & aquarum, vnde & plura talia exempla hinc inde occurrunt; illud tamen non tam vniuersale vel perpetuum est, imò nec necessarium sed præstat efficaciora chimica simul miscere.

Vfus itaque præparantium est adiaphorus, seu indifferens,
modo

DE PRÆPARANTIBUS ET DIGERENTIBUS. 219

modò locum habent absolutè, modò necessaria sunt secundum quid, modò omitti possunt. Absolutè necessarius est in morbis lentis, chronicis, asthma, v. g. & febribus intermittentibus, maximè quartanis; non in febribus acutis & malignis. Non quod non alterandum sit in illâ notoriâ intemperie, sed quod non alteranda materia, quæ expurgari debet. Verbo, in intemperie cum materiâ, crudâ, indigestâ, sensu debito, expurgandâ.

Specialia præparantia, pro ratione humorum dividi solita, si attendamus, non alia quidem sunt quoad materiam, quàm hæctenus exposita, nominanda tamen quoad applicationem & usum specialius. Quoad bilem itaque vrut, quatenus crassitie & tenuitate peccat, sua quoque postulet remedia, modò incrassantia, modò attenuantia; ita tamen potissimum dicuntur bilem, seu cacochymiam biliosam præparare, quæ sulphur alcalinum eiusdem, adeoque acre, mobile, feruidum domant & fermentatiuum, vnde tam in quantitate, cui debentur cholagoga, quàm consistentiâ quoque eadem hinc melius corrigi potest.

Dicuntur illa & sunt ab effectu refrigerantia & temperantia, singula suo modulo agendi, aquea v. g. diluendo & humectando; acidula obtundendo, subamaricantia referendo & abstergendo; vnde potissimum huc spectant hepatica frigida, inprimis simul subadstringendo roborantia.

Conueniunt in quouis bilis dicto excessu, febribus intermittentibus & continuis seorsim, vt & suo respectu, ictero, siti immodicâ, ardore ventriculi *φλογώτες*, guttâ rosaceâ, vigiliis, scabie & similibus.

Sin viscedine, glutinositate, tenacitate & concretionem chyli serumve peccet, huic vitio debentur fluxilitatem ipsis foenerantia, aperientia falsa, aquea, incidentia acida, amara, acria, aromatica, mixta, & concretionem impediencia; vtrobiq; respiciendo simul ad prædominium salis adiuncti acidi vel falsi. Profunt in cachexiâ, cruditatibus, febribus quotidianis, epilepsiâ, catarrhis, asthma, lue venereâ, fluore albo.

E e z

Sin

Sin denique acidum fixum, ponticum, acerbum & austerrum, vel cum bile confermentatum corrigendum sit, præstant id acido, quieti & fixitati contraria, v. g. inuertentia volatilia, quæ sale volatili aromatico vel vrinoso pollent, vt antiscorbutica; Deinde & saturantia fixa, imprimis martialia. Tertiò aperientia splenetica & hepatica alia, cum primis aquea, humores adustos diluentia, salina, aliaque.

Profunt hæc in affectu hypochondriaco, scorbutico, obstructionibus, deliriis, maniâ, melancholiâ simplici & hypochondriacâ, cancro, elephantiasi, scabie siccâ, ferinâ & eius farinæ reliquis.

Communia biliosis *ὀπραμδν* patientibus & acidis melancholicis præsidia sunt opiata, & acrimoniam pro re natâ refrenantia alia.

Quod serum spectat, verum quidem est, educi purgantibus posse solâ quantitate peccans, id ipsum tamen potissimum, valet de infimo ventre & cæteris paribus; habet verò itidem exceptionem, in specie in affectibus pectoris. Si serum peccans tussim catarrhosque excitet, non facile purgans dare solemus, prius, quàm cocta & maturata probè fuerit materia. Par ratio est affectuum oculorum, ophthalmiæ, imminētis suffusionis & similia.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT I.

De

Lenientibus.

LENIENTIA dicuntur tum ratione actionis, lenis, blandæ & suauiis, tum quoque partis, nempe alui, quæ aluum leniter expediunt, quam in omni morbo apertam esse conuenit; vnde cum huic fini optimè prospiciant, & primas vias sine molestiâ, sine turbatione, liberent, insignissimum habent vsum.

Et

Et hinc audiunt quoque *laxativa*, barbaris *minoratiua*, *ἐκκοπρωτικά* p. d, stercoraria, quod scybala promoueant, vt *benedicta*, ob maximam vtilitatem *ἰμαζωγὰ*.

Indicans primarium est alui lenitio, secundarium humorum vitiosorum eductio; coindicans vires debiles, adeoque purgantium sunt succedanea, succedunt iisdem in minori cacochymia gradu; succedunt, vbi purgantia minus tutò dantur, maiorem læsionem post se datura, vt proportio inter agens & patiens, seu potius inter indicans & indicatum, adæquata fiat.

Locum ergò habent in quouis morbo, tum si natura in officio cesset suo, hoc pacto monenda, tum reuellendi, & reliqua adiuuandi fine, innoxia singula & indemnata, siue per os adsumantur, seu per clysteres *κλίτω* applicentur, seu per epomphalia in in vsum cedant.

Efficiunt hoc ipsum alia propriè, alia impropiè & per accidens. Propriè lenientia iterum alia humores educendos, alia naturæ stimulum & sensum magis respiciunt, quorum illa diximus per accidens magis, hæc per se magis id præstare, hoc respectu nempe *ἰπιδιωμὴ*. Vnde diuidemus iterum in lubricantia, detergentia & stimulantia.

Lubricando leniunt (i.) *aqua*, & humectantia, quæ diluunt feces seu scybala exiccata, ob defectum humidi ad fluendum, seu motum saltim, inepta, vt potus largior. Nil magis enim impedit scybalorum retentionem, (si appetitus cæteroqui benè habeat & cibus assumatur, quàm potus parcior, & vita deses, sedentaria, quieta. Vnde maximè errant, qui nescio quâ religiosâ parsimoniâ seu abstinentiâ à potu corpus defraudant genio, & alui beneficium hinc non experiuntur. Perpetua enim intercedit proportio inter assumpta, digesta & egesta; vt, quod alibi diximus, qui benè ingerit, digerit & egerit, sanus demum habendus sit.

Hinc falluntur, qui in morbis, quando nihil ægri assumpsere per aliquot dies ciborum, & venter quasi vacuus est, tamen stimulant aluum, non attendentes nil habere naturam, quod excernat, vnde necessariò quiescit. Hinc etiam in fame nimia subsident & corrugantur intestina. Hinc vno verbo largius hisce bibendum est.

Tantò magis verò leniunt & laxant aquea, quando ves factivo caractere sunt imbuta, ut thermæ & acidulæ, serum lactis caprinum &c. vel heterogeneis particulis fœta, apta fermentationi, vt mustum, cereuisia recens, & omnia feculenta, aluum turbantia. Vtroque nomine cereuisia Numburgensis id præstat, est enim ex nitrosæ naturæ aquâ cocta & turbulenta, vix claritatem acquirens ad instar aliarum. Sic & superbibitus potus prunis, pyrisue coctis, facilius id præstat.

Lubricando leniunt (2.) *emollientia mucilaginosæ*, quæ aqueam & sulphuream concretam habent mollitiem in recessu; tum alimentosa interius assumpta, oleracea omnia, nitroso sale fœta, quod vel gustu spinachiæ ad pulstem decoctæ patet; tum medicamentosa, in clysteribus recipienda. Nequæ enim hæc interius æquè adhibentur, quatenus ventriculorum flaccidiores reddunt, quod eius tono aduersum est.

Mollificant hæc itidem feces, & motum peristalticum intestinorum adiuuant, præcipuè quando naturâ suâ ficciora sunt hæc ipsa. Quidam colicus, aliis non iuuantibus, taleolis maluæ radicis; quidam desperatâ velut alui adstrictione laborans in balneum ductus & sacco è farina lini abdomini toti imposito conualuit. Non minus verò & hæc magis id præstant, quando salino stimulo acuantur.

Lubricando leniunt (3.) *oleosa, unctiosa, pinguis, lævigantia, laxantia stricturam*, tum interius itidem, tum exterius, v. g. butyrum paulò largius sumptum, modò non nidorosam qualitatem nimio vsu fœneremur, & maximè ante pastum. Quidam quæstor, ob fecum ficitatem sæpius colicis afflictus torminibus, ab eo tempore nunquam sensit eos repetere, cum prandii & cœnæ tempore primum ferculum statueret panem butyro illitum, suafu medici rationali. Sic & plebis experimento butyrum cum pinguedine anseris & muscerdâ imponitur umbilico pro laxanda aluo; sic etiam butyrum cum aloe remixtum & putamini nucis inclusum eodem fine facit officium. Sic oleum amygd. dulc. in calculo optimè lenit vias alui & vrinarias, aluo enim libera & colici & nephritici dolores conticescunt facile.

Sic

Sic & infantum recens natorum primum est alimentum medicamentosum, vnico laxandi fine propinandum, vt meconium, feces biliosæ & viscidæ, torminum & symptomatum spasmodicorum causa, educantur. Oleum lini in dysenteria & pleuritide ob lenientem & sanantem vim insigne est. Singula nempe olea tum particulis sulphur-aqueo-mucilaginosis mollificantibus gaudent; tum salinis in recessu, quod etiam nuces e-dentibus iuglandes experiri facile est, vndè expeditissime iuuant,

Leniunt *deterfua & stimulantia*, quæ ob particulas salinas variè modificatas, acidulas, amaras, nitrosas, cum vel sine sulphureis lenius irritant & detergunt mucum, Omnia nempe salia stimulant, vnâque fluxiles humores reddunt, crassitie & viscedine excusâ. Stimulant *alkalia*, quæ, iuxta *Helmontium*, seminibus (per ignem) orbata solam (quasi & præcipuam) habent absterfuum, saponariam & resolutiuam proprietatem. Hinc in clysteribus stimuli loco adduntur; hinc cum purgantibus sociantur commodè; & speciatim tinctura tartari egregiè se gerit in obstructionibus alui, tam senili, quàm aliâ.

Stimulant *acidula terrea*, vt tartarea omnia, tartarus ipse crudus, quem crystallis præfert *Heer. in obs. p. 30.* Et *Angelus Sala* se à doloribus colicis, assumptis tartari crudi zj. liberatum nullis iuuantibus aliis deprædicat, causamque adseribit alleviationis remotioni causæ tartaræ & frigidæ in intestinis collectæ.

Leniunt aluum cremor & crystalli Fri , absterfuum fermentaque naturâ, quâ bilem incidunt & fluxilem reddunt simul, eandemque contemperant: idque tum per se data ante cibum, repetito vsu, tum cum purgantibus & lenientibus aliis mixta, ut cum aloe &c. Sic etiam in formâ humidâ talismodi leniens est clyffus antimonii sulphuratus, qui hinc in potum inditus febricitantium & vrinam mouet, & sudorem promouet & refrigerat, & aluum apertam seruat, vnde cum indicationibus pluribus satisfaciât, aptissimum constituit remedium. Neque obstat, acida figere potius & coagulare humores; distinguenda enim sunt & ipsa pariter & subiecta, prout ob particularum diuer-

diuersitatem fermentationem promouere, & irritare hinc diuersimodè seu stimulare fibras nerveas possunt. Sic oxymel est leniens egregium, extergenda pituita & intestinis inferuens, fixante naturâ acidâ alteratâ.

Talia acida sunt imprimis *nitrosa*, quæ omnia detergendo laxant, vnde in laxitate ventriculi & diarrhæis aliisque humorum serosorum fluxibus minus danda; vade ab his sæpè sollicitatam aluum nouimus, eam ad instar purgantis. Propinabamus fœminæ ʒj. arcani duplicari, ad moderandas ebullitiones hypochondriacas, pro tribus dosibus, singulo mane per tres dies continuos sumendis. Inde verò quotidie 4. 5. 6. purgata cum leuamine referebat hinc se à purgante dato hoc pulvere, vt putabat, egregiè adiutam, ☉ diatum aptissimus est clysterum stimulus.

Leniunt *salsa media* seu salsa, (quæ diuerso respectu possunt ad acida & media referri,) vt sal commune, hinc ciborum condimentum, quod simul excretionem scybalorum promouet. Lenit abstergendo & stimulando ☿ ☉ tus, quibusdam hinc salis balsamici titulo veniens, si ad ʒij. propinetur, quæ tamen dosi pro hoc fine impetrando nimia est, & teneriores facit lædit. Propinata hæc dosi à medico Serenissimo cuidam Principi, robustæ & militari vitâ induratæ naturæ, leniuit aluum 5. 6. sedibus. Eadem verò Serenissimæ coniugi data, tenerioris texturæ & serosiori, debilitatem induxit, vt lipothymia ipsâ surreperet. Sic & tartarus resolutus, (cum sale tartari) leniendi hisce viribus est conspicuus.

Præcipuè verò & stimulando leniunt *purgantia*, tum ipsa leniora, aloe, lenientium apex, manna, tamarindi, tum reliqua & alia, minori dosi data; adeoque purgantia accisâ dosi data, vel fortiora cum lenitiuis refractâ dosi mixta euadunt lenientia. Faciunt huc anima rhabarbari, pipulæ aloeticæ, Francfurtenfes, Glassianæ, & his affines ex aloe rosatâ, vel violatâ factæ, sine vel cum scammonio acuatæ, præcipuè si recludatur intimè & resolubilis per fermentationem reddatur aloe, accessione martis, ac cr. ☿ri, aliorumque sic simul cicurandorum, vbi viscedinem

nem resinofam irrefolubilem omnem deponit, egregio cum frategemate.

Tacemus alia lenientia huius commatis, quæ vel ex materiâ clyfterum, vel purgantium claffe huc referri poffunt. In mentem venit, quod vulgus hîc loci in vfu frequenti habet leniens, alio refereandæ dicatum quafi probatiffimum, plumas nempe anferum teneriores. *Plum. Federn* tenuiter concifas; quæ quicquid præftant, videntur facere ob heterogeneitatem auerfam naturæ, vnde archæus ad excernendum confurgit.

Improprie verò & ex accidente lenientia huc faciunt adstringentia *καταχρηστικῶς* quafi talia, & effectu æquiuoco. Notandum enim, quod adstringentia in iis, qui laxiorem habent ventriculum & debiliorem, alvum non tantum leniant, fed & quandoque purgent, inprimis ex alimentofis cydonia, fi fuman- tur post pafum, vt ante cibum fumpta adstringunt, cuius rei ratio eft ex fibrarum naturâ petenda. Adstrictæ enim ante cibum ægrè dimittunt *κατὰ*, adstrictæ post cibum propulfionem accelerant. Par ratio eft opiatorum, de quo egimus in Opiologiâ, & puluerum ftypticorum. Vir hypochondriacus cum ad vomitum curandum affumeret puluerem ftypticum, toties diarrhæam reportabat, idque non femel, ob flacciditatem villorum ventriculi, vt de refoluentibus, de quibus inferius plura occurrerent, nil addamus.

Profunt hæc, vt diximus, *πῶς* in quouis morbo, vbi alvum aper- ram bonum eft effe, tum illo fenfu, quod ftatui naturali id fit conueniens; tum altero, vbi natura id indicat, nec alibi impedita eft, vt in variolis & morbilis, vbi nec lenientia fine noxâ dantur, alibi occupatâ naturâ. Sin naturæ beneficio alvus naturaliter foluatur, nec citetur vltra naturales terminos, id ipfum quoque bonum eft.

Dantur 2. *cum cibo*, fi quidem obferuatum eft, lenientia optimè hoc tempore dari, immediatè ante cibum, vel cum cibo ipfo, & potius cum cœnâ, quàm cum prandio. Legi meretur de hoc ipfo insignis locus apud *L. Septaliū* l. 3. *animaduertit*, vbi inter alia fcribit: Et vt milies ego expertus fum, & noftra-

tes medici meo exemplo cognouerunt, hoc modo aut uncia semis aut etiam drachmis duabus saepenumero maior excrementorum copia educitur, quam cum uncia, & etiam uncia vna semis per horam, vt moris est, ante prandium exhibetur. Hunc in finem vsitatissimè propinantur pilulae aloeticæ Francofurtenses aliaque huius generis. Conueniens est hoc tempus naturæ, quatenus à somno capto matutino tempore per aluum secludere scybala gestit.

3. *Lenientia purgantium commoda sunt adiuuantia, in specie tartarea, quæ non solum in decoctis purgantibus optimo cum successu iunguntur; verùm & in pulueribus purgantibus.*

Neque tamen 4. solis inhaerendum lenientibus, seu in principio morborum, seu in progressu; quin purgantia in eorundem locum sint surroganda, sicubi à maiori copiâ humorum indicentur, vnde illud apud Hoffmannum, l. de med. offic. Non curamus vllos magnos morbos, quia nunquam nos expeditus à lenientibus.

5. *Non sunt confundenda lenientia lubricantia & stimulantia. Lubricandum magis in siccitate intestinorum; stimulantium magis in eorundem repletionem. Illa magis feces, hæc sensum magis respiciunt. Lubricantia in clysteribus, stimulantia in suppositoriis magis profunt.*

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT III.

De

Purgantibus.

PURGANTIA medicamenta, vt pleraque alia, nomen suum ab actione indepta sunt. Cum enim corpus mundificent à saburrâ vitiosâ, purgantia à Latinis, a Græcis καθαρτικά, ἁπὸ τοῦ καθαρῆν, à purificando dicta sunt. Hippocrates frequenter φάρμακον καθ' ἑξῆς vocat purgans, absolute, citra adiectionem; quasi præcipuum medicamentum; contra sordes massam sanguineam inquinantes ordinatum.

Vt vt

Vt vt verò latissimè tribui possit non solum euacuantibus per aluum, sed & omnibus iis, quæ quocunque modo & ratione excrementa educunt, ita vt & particulariter euacuantia, er- rhina, apophlegmatismata, bechica, diuretica, menses mouen- tia & alia huius generis purgantia dici queant; Vñs tamen ob- tinuit, vt specialiter & pro eo solum *rad. i. c. v.* medicamento accipiatur, quod latè per vomitum & aluum, & strictè per aluum solum purgat.

Definitur purgatio à *Galen. 2. aph. 1. & 2. aph. comm. 17.* quod sit humorum suâ qualitate molestantium euacuatio. Vt verò eò de magis pateat ratio purgandi à medicamentis in cor- pore, operæ pretium est considerare 1. ipsa medicamenta, quæ id præstant, 2. Phænomena potiora ab assumptione euenientia; adde 3. partium, quas euacuant, rationem & dispositionem.

Quoad illa notabile est, 1. magnam esse purgantium lati- tudinem, maximam differentiam. Sic (1.) ab effectu, leniori vel molestiori, alia sunt *benigna*, benedicta aliàs vocata, quæ tuta sunt, blandè & leniter purgant, nihilque maligni in se continent, vt cassia, manna, tamarindi, de quibus *Galenus* scribit *l. 3. simpl. c. 24.* si operatione suâ frustrentur, ea concoqui & in alimentum con- verti. Ex propriè dictis purgantibus talia sunt senna & rhabar- barum, laudatissima medicamenta. Alia *media* sunt, vt gialapa & scammonium. Alia *fortiora*, maligna, seu potius *spesia*, quæ violenter purgant, v. g. colocynthis, helleborus, laurosla. Un- de eodem *Galeno* autore *l. 6.* in substantiam veneno finitimam mutantur, si nihil purgent; id quod tamen & rationi & expe- rientia est contrarium. Si enim non præstant minus, stimulum, irritationem, quomodo præstabunt maius?

(2.) Alia à modò actionis, seu gradu, primas duntaxat vias expurgant, *lenientia*, hætenus exposita, alia ultra primam corporis regionem penetrant, & penitiores remotioresque par- tes euacuant, quæ propriè *purgantia* & *solutiua* nuncupantur.

(3.) Ab humore, quem educunt, audiunt & diuisa com- muniter sunt in *phlegmagoga*, *cholagoga*, *melanagoga*, *hydragoga*, imò iuxta quosdam etiam *hamagoga*.

(4.) A viâ, per quam purgant, alia *arâ* purgant, *emericâ* dicta; alia *nâro*, *purgantia*, deiectoria.

(5.) A partibus, quibus appropriata statuuntur, alia v. g. *ventriculorum*, vt aloe, alia *locur*, vt rhabarbarum, alia *renes*, vt castia & terebinthina, alia *neruos & articulos*, vt hermodactyli, alia *thoracem*, vt agaricum, purgant, quod quomodo locum habere possit, suo loco, vbi de specificis diximus, discussimus.

(6.) A sapore, alia sunt *amara*, vt aloe, colocynthis, alia *acria*, vt euphorbium & mezereum, alia *dulcia*, vt polypodium, manna, alia *insipida* ferè, vt mechoacanna, antimoniata.

(7.) Ab accidentibus aliis, vt ab *odore*, *col-re*, *corpulentia*, *textura*, quibus mirum quantum variant; singula verò resinosis & salinis, paucioribus vel maioribus particulis constareprehenduntur, variis terreis, aqueis, remixtis.

(8.) A rebus vnde petuntur: alia ex *animalium* genere, vt serum caprinum, hepar picæ, quod in aulis quibusdam tanquam iocosum purgans habetur; alia ex *vegetabilibus*, alia ex fossilibus seu *minerali* regno, vt *speciatim*, radices, flores, fructus non recenseamus.

(9.) A modo applicationis, alia sunt *interna*, quæ ore assumuntur: alia *externa*, quæ ventri applicantur; vis enim horum subtilis transmittitur, vt purgetur corpus à transumptis particulis, stimulum intus vibrantibus,

Præter hæc verò 2. notabile est phænomenon, purgantia omnia esse sternutatoria, id quod experimur non solum, si hoc sine applicantur, vti helleborus albus inde nomen obtinuit, & vnicè ferè hodiè hoc vsu celebratur; sed & in puluerificatione gialapæ, & aliorum. Hæc verò stimulant membranam tenebrarum narium, eliquant glandulas, fundunt humores, & omnium optimè, factâ comparatione effectus, purgantium agendi modum explicant.

3. Purgantia pleraque acrimoniam pungentem & fundentem serui sensui manifestare, si vel masticationi subiiciantur, vel aliis modis examinentur; omnis verò acrimonia est à sale.

4. In

4. In iisdem refinofam feu sulphuream vim vifi & deprehendi, quâ ablatâ vis purgandi abit omnis. Refinofa v. g. eft gialapa, vnde & ardet, refinofum scammonium, euphorbium, gummi guttæ, & alia, vnde cum fpiritu vini extrahuntur commodè. Inprimis verò duo hæc elementa deprehendi in antimonio, quod hinc pro diuerfâ immutatione purgat, sudorem ciet, præcipitat, imò antimonium crudum loco pulueris epileptici quidam fecretò propinant. Et legi de hoc potest locus in fignis apud *Gordonium in phiflonio c. de epil. pag. 99.* vbi ex opopanace, caftoreo, fanguine draconis & antimonio crudo puluis defcribitur, idque ex Varignana fecretis & libro fecretorum Tübingenfi commentator illuftrat.

5. Acida obtundere purgantia, quatenus acrimonia falina & sulphurea hoc pacto infringitur.

6. Quoad corpus, obferuamus affumpto purgante medicamento pullum, fi quidem operaturum fit, immutari, lassari aliquo modo corpus, fomnolentum reddi & incalefcere paulò, naufeam aliquam oboriri, (quod tamen non perpetuum eft,) *βορβορυμὸς* excitari, *πραγματικὸς* paulò, imò & mediis tormina fieri, hinc feces alui excerni aquofas primò, liquidas falim, hinc mufcofas, idque aliquot vicibus; poft verò, quàm operationem fuam finiêrunt, aluum per aliquot dies obferari; quæ fingula fufionem humorum & agendi rationem explicant ac innuunt.

7. Non minus verò, præter hanc purgationem arte inductam, motu proprio naturæ diarrhæas fieri fæpius, præfertim verno vel autumnali tempore, feu falutariter & cum *εὐφορίᾳ* quod criticè fieri dicitur, feu cum virium debilitate, quod fymptomaticè contingit, idque inprimis, fi à causâ occasionali, in aëre, motu, cibo & potu quidam ftimulus accesserit.

8. Bilem effe clyfterem naturalem, feu ftimulare tum in ftatu naturali, vt aluus expediatur, tum præternaturali, fi acrior reddita inteftina lacellat. Gaudet enim acrimoniâ falinâ, abfterfiuâ & sulphureâ & in cholera, dysenteriâ & fimilibus fluxibus manifefto peccare deprehenditur, imò & reuici frequenter

αὐτὸ & κέρτω, non tamen id fieri nisi simul fluxilis sit, vnde natura & ob hanc causam videtur succum pancreaticum sociasse bili, vt dilueretur & fluxilis aliquo modo reddita promptius fermentaret & stimulareret ad exitum scybala.

9. Venter & intestina plurimis præcipuè pollere, fibris nerveis, glandulis miliaribus infinitis; Confluxu item perpetuo humoris pancreatici biliosi & recrementorum ordinariorum. Fibrae nerveæ sensus teneritudinem, glandulae & ductus patentes dicti humorem largiuntur & fenerant, qui euacuatur.

Cum itaque in alui fluxu seu à naturâ, seu ab arte factò, obseruetur humorum quædam liquefactio, motus fermentatiuus & firmitas ad expellendum; cumque totius quasi corporis cloaca sint intestina, facile patere potest & vniuersale esse præcipuum medicamentum eadem, & quomodo purgatio fiat, tum in genere, tum imprimis à selectioribus purgantibus medicamentis. Id verò vt distinctius eluceat, tres notamus potissimum esse hypothesen autorum, quibus ad explicandam actionem purgantium vtuntur, *innixas sympathiæ, antipathiæ, & fermentationi.*

Prima hypothesi est: purgantia agere ob magnetismum, similitudinem totius substantiæ, seu, quod idem est, ob occultam aliquam specificamque virtutem, à formâ substantiali, tanquam principio nobiliori, proficiscentem, non aliter ac plantæ conuenientem succum ex terra sugant; vt singulæ corporis partes familiare alimentum ex massâ sanguineâ prolestant; vt magnes ad se ferrum moueat, vt succinum paleas adducat. Eodem modo purgantia humores naturæ suæ congruos trahere. Adeoque agere eadem *ἐκζησι, attractione*, quam eximie iuuat calor tractionis comes, non minus ac alias quoque dolor hunc censum subit, quod *Gal. l. 5. simpl. c. 17.* addit.

Per similitudinem substantiæ intelligunt non identitatem, simile enim non est idem, seu simile & idem differunt; vt non ferrum à ferro, sed à magnete trahitur; non similitudinem in accidentibus, vt in colore, crassitie, densitate, tenuitate aut raritate,

ritate, quandoquidem in aliis, vbi eadem accidentia reperiuntur, non æquè vis purgandi visitur inesse, neque talis convenientia in purgantibus compareat; sed similitudinem idealem, specificam, seu, si mauis, incognitam; vnde alii in genere trahendo agere volunt similia, alii specialius expriment illam substantiæ similitudinem, quod debeat quibusdam spiritibus.

Hinc ex hâc hypothefi assumptum pharmacum à calore corporis nostri in actum deducitur, eiusque vapores & spiritus in totum corpus disperguntur, qui, cum purgatrice facultate sint præditi, humores sibi familiares deinde ad se alliciunt, atque à massâ sanguineâ reliquisque humoribus vtilibus separant; quod vbi fit, natura tertio loco insurgit, & quia tum à pharmaco, tum à noxiis humoribus stimulat, expultricis facultatis ope vtrumque stimulum tandem exturbat.

Contra hanc sympathiam seu magnetismum diximus, eum non probari posse, nec dari reuerà: Quæcunque enim inter se nec substantiâ nec qualitibus conueniunt, illa inter se sympathiâ vel magnetismo non gaudent. Non in substantiâ, humores enim euacuandi summatim vel biliosi sunt vel serosi, & cum his affines alii, quomodo verò similitudo substantiæ concipi potest v. g., vt alia taceamus, in vitro antimonii, in scammonio, in aliis? Et posito hoc, non tamen concessio, verissimum est, contradictoria esse nec simul stare posse: attrahere & propellere. Neque distinctio valet nonnullorum, attrahere per se, propellere per accidens, quatenus naturam unâ irritant. Non in accidentibus, nisi merè per accidens; neque enim rhabarbarum vel aloë bilem expurgat, quod amara sint, vel flaua, cum absinthium, cum crocus & alia id non præstent, quod ipsi afferentes concedunt.

Tolerari aliquo modo & mollius explicari potest hæc hypothefis, si purgantia concipiamus esse velut fel artificiale, quod iunctum bili naturali ad excretionem citet archeum intestinorum.

Altera hypothefis est, purgantia agere ob antipathiam, & propulsionem, ab abhorrescentiâ & contrarietate inductam.

Con-

Contrarietatem hanc duplicem statuunt & explicant, alii respectu naturæ seu archei, quorsum illi spectant, qui venena esse purgantia criminantur, ut natura assumpto purgante velut contra hosticam turbam insurgat, & nolens volens exturbet tali impetu non tam humores, quam medicamentum, quocum pessundati humores exitum inueniant.

Pares his sunt, qui cum Asclepiade apud *Galenum l. de purg. med. fac. c. 1.* statuunt humores per purgantia eductos non fuisse in corpore tales, quales post euacuationem conspiciuntur, verum alterius generis, à cathartico autem mutatos & in naturam sibi similem conuersos, i. e. corruptos, bilem v. g. à chologogo excretam non fuisse bilem, sed humorem in bilem mutatum. Hinc tria iuxta Asclepiadem in purgatione humorum, accidentia concurrunt: generatio humoris, stimulatio naturæ, & generati humoris assumptique expulsio. Præter ea verò, quæ *Galenus l. c.* & alibi rectè huic sententiæ opponit, nullitas eiusdem monstrari potest, si tum medicamentum, tum humores educendos consideremus. Medicamenta purgantia diuersa sunt, inter se differentia, vnum tamen præbentia effectum. Hic ergò non vnus idemque à diuersis & distinctis inter se omninò expectari potest. Neque humores eidem ita auscultarent promiscuè.

Alii verò eandem antipathiam agnoscunt in purgantibus versus humorem excernendum, Ita *Laur. Juberius* loco citato catharticum è corporibus nostris minimè attrahere vult, sed potius fugare & expellere, atque antipathiâ veriùs, quam sympathiâ opus suum perficere, eiusdemque cum alexipharmacis conditionis esse. Ut enim hæc venenis inimica sunt, eaque non ad hæc, sed ad istos è corporibus eliminant; ita, inquit, purgantia vitiosis humoribus aduersari & naturali quâdam antipathiâ eosdem expellere. Sed alia omninò ratio est alexipharmacorum & purgantium, ac consequentia nulla est; si bezoardica resistunt veneno, ergò & purgantia agunt eodem pacto ob antipathiam. Differunt quàm maximè inter se purgantia & alexipharmaca; quomodo ergò sub eodem genere & conditione locari queunt?

Refe-

Referenda hinc & ipsa hæc antipathia est ad ignorantiaæ asylum, ad occultam qualitatem. Non pellunt purgantia ob antipathiam, vnde rectè asseritur purgantia non esse venena, vel quasi venena, ab effectu hoc ipso suo, multò minus è medicinâ exturbanda. Effectus enim hic salutaris est; cuiuscunque verò effectus est talis, illud pro medicamento, non veneno æstimandum est, à fine enim actio æstimanda. Quo loco obiter repetimus, distinctionem simplicium inter alimenta, medicamenta, & venena non tam strictam esse, sed generalem & latiore, quæ mediam agnoscit subdiuisionem & classẽ in omnibus. Hinc vt dantur alimenta medicamentosa & venenosa, ita & inter medicamenta & venena datur medium, quod de purgantibus fortioribus dici potest.

Tertia hypothesi est, purgantia agere vi fermentativa, adeoque eorum actionem fermentatione absolui. Solent hinc, qui de fermentatione scripsere, in solenne exemplum laudare fermentationem, vnde purgantia vocant, quæ quocunque modo adhibita à calore corporis nostri in actum deducuntur, resoluuntur, occultâ vi humores sibi cognatos turbant, agitant, fermentant; quâ turbatione natura irritata inutiles humores segregat & expellit.

Vt clarius pateat, & quomodo fermentatio concurrat, & vim causæ habeat in exerendâ purgatione, liceat ex metaphysicis inter alia distinctionem huc mutuari inter causam, vt communiter dicitur, quæ, & quâ. Fermentatio non est causa quæ, cui agendi prouincia principalis & sola adscribi queat, illa enim est irritatio, de quâ mox; sed est causâ quâ, requisitum secundarium seu necessaria conditio ex parte causæ, ut tamen genuina causâ, saluâ veritate, censeri non possit.

Vt ergo adsit in omni purgatione fermentatio; illa tamen non ita concurrat, vel influit, vt cognitâ hâc & admisâ satari intellectus & omnia phænomena, omnis agendi modus clarere possint. Seu, vt aliàs dicitur, fermentatio est causa sine quâ non, vnde hâc non eueniente frustra est irritatio, frustranea medicamento assumptio, quia potentia illa non traducitur in actum.

G g

Adeo-

Adeoque purgantia non sola fermentatione absoluuntur vel explicari possunt, seu per sola adsumatur, seu sub occulta vi comprehensa.

Reliquum est, vt dicamus, quomodo agant, quæ quarta est hypothesis, irritatione. Conveniunt singuli ferè in hoc, fieri in purgatione irritationem, illud tamen paulo latius est. Alii inde in irritatione generali acquiescunt, vt *Thom. Erastus l. de purg. med. facult.* docet, cathartica non peculiarem aliquem humorem prolicere, sed naturam saltem stimulare & laceffere, quæ irritata sponte vitiosos humores exturbet. Idem fere sentit *Jacobus Scheckius*, qui similiter non *ἐκζη*, sed *ὄσω* purgationis causam statuit; medicamentum enim & noxios humores expultricem facultatem acrimonia sua stimulare ait, quæ stimulatam utrumque postea expellat. Hæc ipsa verò generalis irritatio non satiat animum sciendi avidum, id enim & vulgus novit. Hinc etiam qui electivam agendi vim in purgantibus cognoscunt, irritationem in genere reiiciunt, quod illa sola non possit noxios humores ab inutilibus secernere & extrudere; quod posito irritante promiscue quilibet humor expurgari queat; quod idem expectandum foret ab omnibus calidis & acris, utpote quæ non minus naturam stimulare apta nata sint.

Agunt itaque purgantia irritatione, seu nulla purgatio fit sine stimulo; omnis enim irritatio supponit acrimoniam, quæ a priori sensu, a posteriori effectu satis conspicua est. Hinc dependet illa actio principaliter ab *ἐκζη* stimulatione archei intestinorum, quando tunica eorundem membranacea & glandulosa acriorem characterem sentit, & magis quam ordinarie contrahitur ac sollicitatur.

Acrimonia hæc ipsa in aliis magis explicata & pansa est, vnde, quod diximus, purgantia illa simul sunt sternutatoria, & corrosiva, alia venenosa, *ἴκτε*, *σο*, cum immanibus torminibus potentissime sæpe purgant; in aliis magis latens est, vt in antimoniatu, non prius se exerens, quam in ventriculo, cuius hinc delicatior longe æstimandus est sensus. Vnde & acida illud sal figunt, & stimulum illum obtundunt.

Acri-

Acrimonia illa principaliter debetur principio salino acti-
uori, humores ad *ὀξύμωρο*, naturam ad excretionem citans.
quicquid acre est, sali adscribitur non immerito.

Ista porro acrimonia salina modificata est principio sul-
phureo, quod perinde est, an resinam, an saram vel aliter voce-
mus, cum matrice acida confociato, unde & facilius fermentatio
& stimulatio confurgit. Acor ille manifeste visitur in destillati-
one gialapæ, hellebori aliorumque, cum copioso oleo, seu sul-
phure, quo de in *dissert. de gialapa* egimus. Neque tamen pur-
gandi actio acido tribuenda est, quin potius notum est ex ana-
lysi & consideratione simplicium, illa ipsa simplicia, quæ acidum
cum sulphure condunt, vel ipsius sulphuris communis exemplo,
alcalinos magis æmulari effectus. Suffecerit nobis cognoscere
in purgantibus principia hæc diversa, vt sic prudentissime a cre-
atore mixta, quæ liquationi & fusioni humorum indeque con-
sequente irritatione effectum purgantem edant, aptissima ad
fermentationem seu *ὀξύμωρο* citandum.

Patet id vterius, si cogitemus, non solum acrimoniam sa-
linam, adeoque nec irritationem sufficere, qualis in torminibus
v. g. in colica sine alui fluxu, satis insignis est; sed biliosam
quasi, seu sulphuream, cuius idea in dysenteria & diarrhœis aliis
visitur. Neque enim dysenteria est nisi hypercatharsis spon-
tanea, seu a principio intrinseco facta, vt alias a purgantibus
fortioribus, colocynthiacis cumprimis, dysenteria non raro eve-
nit & producitur.

Purgantium igitur vis omnis ab acrimonia salino-sulphu-
rea videtur vnice arcessenda, seu agunt irritatione ob acrimo-
niam salino-sulphuream, unde sale & sulphure ablato, vel non
vel debilissime purgant,

Acrimonia denique illa salino-sulphurea magis vel mi-
nus volatilis est. Fixior & minus volatilis si fuerit, *νάτω* pur-
gatur magis natura inde admonita, vt a senna, rhabarbaro, co-
locynthide. Sin volatilis magis, *ἀνω*, quod de vomitoriis va-
let & dicitur infra latius; in quibus vero medius status, mix-
tura est, *ἀνω* & *νάτω*, vt in gummi guttæ & aliis, Ordinarie

puta, & medicamento sibi relicto, extraordinariè enim, prout ipsa hæc dicta fixitas vel volatilitas in humoribus prædominatur, etiam vomitoria fiunt *κατωτερικά*, & purgantia *άνωτερικά*, per accidens & extraordinariè.

Positâ verò acrimonia, eaque irritativa & fermentativa, liquantur & funduntur humores, natura vero stimulat, vt collecti & adducti excernantur. Liquantur, spiculis salinis se infigentibus & serum concretum fundentibus, non aliter, ac suo modo ptarmica & errhina papillas narium eliquant, vnde humor aquosus exit copiosè. Vnde si hoc sensu attractionis vox sumatur, habet omninò locum. Fit in purgatione & *ελξίς* & *ώσις*, *tractio* & *pulsio*, modò rite res intelligatur. Liquantur, è glandulis intestinalibus, prolecto humore seroso. Hinc non tantum ab irritatione continuata sequitur quandoque ipse sanguis, sed & spasmus extremorum. Verum id est, elogio *Hippocratis*, non saltem de helleboro, nominatim albo, sed & aliis quibusuis purgantibus. Quid benignius gialapa? Ab illa tamen talismodi spasmus obseruauimus, consignato exemplo *Ann. X. Ephem. Germ. obs. 75. p. 204.*

Ordine hinc se consequuntur *δερματός*, *turgescencia* seu fermentatio; *ιπερδιόμος* irritatio, & *έκκρισις* excretio humorum irritantium & fermentantium, singula acrimoniæ salino-sulphureæ aptissimè quadrantia. Irritatio vero & antecedens est & consequens, adeoque omne absoluit punctum, quandoquidem purgantia obuios humores exstimulant, scybala, bilem, fucum pancreaticum & glandosum intestinale, indeque consecutione quadam totum corpus euacuant, sortita differentiam & à præsentia illorum & copia, ac à diuersa modificatione & texturæ.

Quæ cum ita sint, irritatio hæc non est determinata ad vnum solum, hunc, illum humorem; sed determinata secundum quid, ad partem quam euacuant, intestina, limitata quoad humores ibi contentos & excernenda. Hinc est, quod *Cous* scribit *lib. 4. aph. 2.* purgantium medicamentorum vsu talia è corpore educenda, qualia sponte etiam prodeuntia iuuant, contrario

trario vero modo exeuntia, sistenda. Sponte enim prodeuntium titulo intelligenda non alia, quàm quæ diximus. Hinc abundantes hi & præsentés tolluntur accuratè à purgantibus, quæ indicant. Sanis verò corporibus, vbi dictæ hæ ordinariæ quisquilæ non excedunt, non peccant, nocent purgantia, argumento 4. aph. 18. Helleborus periculosus sanas carnes habentibus, conuulsionem enim inducit.

Hæc cum obiectum sint purgantium, omnia æquè purgant omnes humores obuios promiscuè, sed diuerso effectû. Non vno eodemque modulo peccant humores, non vno eodemque modulo agunt purgantia, modificata diuerso modo vtraque. Perpetua enim inter agens & patiens est proportio. Cumque euacuanda potissimum sint biles, serum & scybala, non tamen vnusmodi, meritò ex hoc fundamento distinctio omnis petenda.

Argumentum vniversale esse potest hoc: Si differunt inter se humores euacuandi, differunt & medicamenta euacuantia, meritò sequitur, non omnia agere vno eodemque modo, sed alia magis hunc, alia illum magis respiciunt, non omnes omnia tam benè, generali nihilominus fermentationis & fusionis, præcipuè verò irritationis regula promiscuè euacuatibus quibusuis.

Cumque in his ipsis recensitis minera & nidus morborum variorum resideat vnice, meritò purgantia indicantur tollere causam morbificam, idque potissimum in principio, prius, quàm fermentum morbosum collutulare reliquum sanguinem magis sustineat, prius, quàm vires deiiciantur.

Coronidis loco dicendum aliquid adhuc venit de distinctione essentiali & electiua illa purgantium vi. Differunt ergò etiã purgantia specialiter 1. operandi gradu, alia sunt mitia, alia mediocria, alia fortiora. Sunt qui extraordinariè difficillimè, sunt contra ea qui facillimè mouentur; difficillimè, in quibus irritatio seu stimulus salinus vim fermentatiuam comitem non consequitur, qui dicuntur sicciore; quibus item mucus intestinorum viscosior est & spissior; facillimè verò, quibus &

fluxiles acresque humores & membrana intestinorum ac ventriculi nudior est, & tantum non papyracea. Medium tenere beati, hinc doses ipsorum purgantium hinc inde communiter annotata ad vnus cuiusque subiecti conditionem sunt limitanda.

2. Differunt secundum texturam specialem partium salinarum & sulphurearum, vt & pro maiori vel minori resolventi potentia. Hinc alia sunt, respectu humorum, magis feriduca, cholagoga & melanagoga, a diversis humoribus peccantibus & diuersa materia. Cum vero similia eadem sit ratio, brevius & concinnius noscemus rem omnem, si dicamus cholagoga & melanagoga minus differre, in melancholia enim omni bilem peccare, vel nomen innuit. Non differunt hi humores, bilis flava & atra, radice, seu substantia, sed differunt qualitatibus. Vnde cum melancholia sit duplex, vna, quæ sero debet acido, altera quæ bili; de his potissimum dicimus, quod quæ bilem euacuent, illa quoque melancholiam, vt priori illi speciei convenit cum hydragogis. Hinc commodum vtrorumque est connubium.

Conveniunt etiam quæ pituitam liquant, & hydragoga. Eadem enim horum est ratio, vnde affinitas purgantium & hinc elucet.

Innixa vero singula hæc præsidia esse debent suis indicationibus, etiam in quantitate & qualitate, vt selectus instituat inter purgantia, selectus pro praxi Clinica necessarius, ut dosi non excedamus, alias quippe non tam id quod quantitate & qualitate excedit, adeoque morbiferum est, evacuabitur, sed & humores boni, cum manifesto corporis detrimento, licet vulgus aliter cogitet, numero sedes æstimans potius, quam *euacuat*. Hinc ex methodo medendi supponimus & hic, in omni instituenta purgatione respiciendum esse & morbum, qui lædit ac purgationem indicat, & subiectum quod læsum est, & medicamentum quod prodesse debet.

LIBRI II. SECTIO I. CAPVT IV.

De

Purgantibus non vsitatis.

VT igitur selectus instituatur, operæ pretium est conferre inter se purgantia, & quæ in praxi horum titulum mereantur, quæ minus, dispicere; præstat enim paucis selectis adsuescere ingenium, quam confusis pluribus inerrare. Qui bene distinguit, bene docet, & discit, & medicatur. Qui vero bene cognoscit medicamenta, bene curat.

Sermo vero est imprimis de purgantibus primariis & bases vicem sustinentibus, adeoque omnia & singula non in exilium mittuntur reliqua, satis est, non demandandam hisce primam purgandi provinciam, idque paulo rigorosius, vt tanto magis ad selectum invitentur *dicentes*.

Sic Terebinthina non tam Veneta, quam Cypria vera vires quidem habet purgantes, ad ℥℞. dosi ab autoribus protracta, qui tamen vsus & dosi paulo est rarior, imo inusitata in praxi selecta & purgandi fine. Adhibetur vero, abstergendi & sanandi vsu, vtiliter in affectibus renum & genitalium, vt calculo, gonorrhœa, &c. vel in bolo cum cassia, vel in colostrum cum ovi vitello redacta. Audit *καροσβίμαχ*, vnde tenerioribus minus convenit. Consultabamus aliquando tres medici de calculo *Serenissima* personæ, vna ventriculi debilitate conjuncta insigni. Medico vno suadente *terebinthinam*, illo cum symptomate, dissensimus, præsertim in substantia, & delicati palati agra. Alias etiam *MP.* de *terebinthina* commode vsurpantur.

Polypodium, ab electione quernum, leniens quidem est melancholico humori dicatum, vnde decocta & infusa aperientia melanagoga ad ℥ij. iij, ℥℞. ingreditur, imprimis in affectibus pettoris, tussi, melancholia hypochondriaca & scabie, magis tamen est secundarium & alterans, quam purgans.

Semen

Semen Psyllii mucilaginum basis, ad linimenta pro linguâ fissâ & aridâ, ad vlcera & dolorem, à lacte esulæ oriundum, constituit antidotum, de quo vid. *Rolsinc. l. de purg.* Interno pro vsu, imprimis purgante, exulat hodiè.

Viola quoque relata inter purgantia, procul dubio à primoribus artis inuentoribus ad temperandam purgantium caliditatem & acrimoniam addita, vnde & fl. 4. cord. commodè infusa ingrediuntur purgantia; inde in classẽ ipsam purgantium irrepit. Preparata exin sirupus vel mel viol. in clysteribus conveniunt, Trochisci diaion, seu è violis solutiui exoleti sunt, vim purgandi mutuantes à turpetho, scammon. & mannâ. Semen in emulsione quidem purgat, attamen magis pro remedio efficacissimo ad ischuriam commendatur.

Florum acacia & perscorum eadem ferè est ratio. E *sambucinis* turjones primo vere germinantes acètarium constituunt purgans, sed rusticum, & ut plurimum emeticum simul, quam vim variare quidam volunt pro decerpendi modo, prout *αρω* vel *αρω* id fiat, magis tamen adscribendum id omne dispositioni humorum. Reliqua etiam memorata, ut & *☉* sambuci viridescens, quod in philtis commendant pro emetico, consultius omittuntur, & pro vsu alterante, traumatico &c. adhibentur. De vehementiâ succi radice sambuci vid. *Minder. med. milit. c. 6. p. 225. seq.* De sambuco in genere *Blochwitz. Anat. sambuci.*

Asarum potens est medicamentum purgans & meticum, quo posteriori fine locum adhuc obtinet. Ante aliquot annos cuius huius loci, vir quadratus difficulter mobilis, sumit suavis aniculæ pulverem asari fol. & rad. ad integrum cochlear, inde verò hypercatharsin patiebatur lethalem.

Myrobalani, prunorum peregrinorum species, ab Arabibus in scholam medicam introductæ, quarum quinque genera sunt, *chebula*, omnium maximæ; *curina*, à colore dictæ; *bellirica* galiam vel nucem moschatam æmulantes figurâ & colore; *Emblica* subnigricantes exossatæ & concisæ; & *Indæ*, nigræ, nucleorum corni æmulæ, ossè carentes. Constituunt purgans lenè, ut citrinæ bilem, Indæ melancholiam, non tam ob colorem quàm dulce-

dulcedinem, reliquæ pituitam purgare statuantur. Hæc tamen vis lenitiua seu purgandi adeo exigua est, vt dubitetur fere, num interlaxantia vel adstringentia potius sint referendæ, præcipue cum, *Fragoso teste, med. Ind. Tr. 3. cap. 22. p. 54.* Indi ipsi iis non vtantur ad purgandum, sed ad retinendum fluxum sanguinis & feminis. Temperant & alterant potius humores peccantes, bilem obtundunt, eius modum refrænant & leniter educunt, & post se adstrictionem relinquunt.

Euphorbium, succus arboris seu plantæ potius ferulacæ, C. & S. quarto gradu, ob vires causticas vesicatoria & rubefaciencia ingreditur. Purgat quidem vehementer humores pituitosos & frigidos aquosos, vnde olim in apoplexia & aliis affectibus frigidis, vt & hydropè inprimis, commendabatur. Sed cum acerrimum sit, vt & fætum abigat, & ventriculum erodat, quo nomine, rectè an iniuria, Helmontium empirici nomine culpant *Heerius obs. 25. p. 287.* & tormina immania cieat, vnde virginem, a pharmacopœo eodem propinato, ad mortem fere laborasse nouimus, *consultius eodem hodie, purgandi quidem sine, abstinemus, licet vel acidis, vt succo citri, vel frigidis aliis, vt succo portulacæ, vel oleosis, vt ol. amyg. d. corrigere id vulgo laborent, & ad gr. vii. vel ℥℥. saltem dare iubeatur.*

Opopanax, sagapenum, bdellium, gummi ammoniacum, quæ singula in pilulis de opopanace reperiuntur, gaudent quidem insigni vi deterfiua & humores fundendi, vnde & a *Syluis* in pilulas præscriptæ commendantur; verum notauimus ab illis ipsis facillime tenesinum hæmorrhoidalem oboriri, quod rodant quasi intestina, inprimis cum colocynthide mixta. Præstat eadem ad emplastra seligere, vel interne alterandi & incidendi sine, vnde & ingrediuntur theriacam; vel si purgantibus ea addere placeat, minori dosi, in obstructionibus tenacibus pituitosis,

Lapis Armenus, a patria dictus, licet in Bohemiæ & aliis argenti & auri fodinis reperiatur copiose, tam rarus est in officinis, vt vix decima quæque illum ostendere possit. Vt lapis Lazuli coeruleo, ita hic viridi magis colore, seu ex coeruleo-

Hh

viridi

viridi constat, vnde cum chrysocolla nativa affinitatem habet. Relatus ob acrimoniam veneream, quam secum gerit, inter purgantia & melanagoga olim fuit, lotus & propinatus; verum a recentiorum nemine amplius hoc nomine in praxi æstimatur.

Lapis Lazuli coloris veneti, striis & maculis solaribus interstinctus micans, cum lapide armeno iudicatur conuenire & de ære participare, quo de pluribus legi potest *Exc. Pecblenus noster l. de purg. p. 286.* Hinc etiam multos experitur aduersarios, qui ipsum diffamant, & prauas nocentes ac exculcerantes, lotionem non corrigibiles, eiusdem facultates inculant, vnde etiam ex confectione alkermes expungere eundem gestiunt, quam & hoc nomine aliquando purgare asserunt, quod tamen per accidens sæpe fit, quam in rem vid. *Dodon. obs. med. c. 54. p. 90.* Ast reuera innoxius est lapis, & vires, quas habet purgantes, leues possidet, unaque massam sanguineam purificantem egregias. Si enim corrigatur lotionem acrimonia metallica, quam leuem habet, tuto cum purgantibus melanagogis dari potest, vnde ipsum ad ʒj. cum ana gialapæ dedimus sæpius interdum etiam in robustioribus citra effectum purgationis vllum. Sunt etiam, qui huic lapidi plus fidendum rentur, quam helleboro, in affectibus melancholicis, & in desperatissima elephantias illum experimentis suis nobilitatum commendat *Sealiger. exerc. 272.* Pilulæ de lapide Lazuli, in pharmacopœis descriptæ, itidem sunt exoletæ.

Helleborus duplex est, differentia a radice desumpta, non a floribus, albus & niger. *Albus* inter purgantia exoleuit, ob vehementiam, vnde inter *uoz. Sing.* primum locum tenet, & varia quidem educit, sed potentissime & summa cum violentia. Hic tempore *Hippocratis* potissimum fuit in vsu, vnde ubicunque hellebori mentionem facit idem simpliciter, sine additamento, ibi album intelligit, teste *Galeno 5. aph. comm. 1.* *Helleborus* albus hic potentior longe nigro, vnde & a *Paracelso* dicitur iunior, quod iuniores. i. e. valde ferocientes, vires possideat. Et vomitus quoque potenter ciet, minus sedes, de quo experi-

men-

mentum consignauit *Smer. miscell. p. 365.* vbi refert quendam puluerem hellebori albi, in sacculis coriaceis passim etiam hodie venalem, ad pondus 3ß. (tantum enim pulueris singuli continent,) idque ex modico aquæ haussisse, a quo vomitus proruperunt, aquosi primum, hinc aliquid flavi continentes, infra deiecit semel. Hodie igitur cum sacculis suis pro sternutatorio solum adhibetur.

Non æque hinc patet, quare helleborus ferulaceus dicatur helleborus Hippocratis siquidem admodum segnis est, vnde ad *Θj.* illum dedit *Rolfincius.* Si dicere volumus quod res est, experimenta fere circa helleborum fieri hodie desiere, prostantibus melioribus.

Iris nostras non minus, ac alia exoleta, ob acrimoniam calidiorum minus frequentatur, nouimus tamen cochlearis quantitate cum successu hydropicis propinatum succum; prostant potentiora, & simul mitiora. *Florentina* vero mitissima pro infantibus vulgò vñtata est, seu sola, seu cum aliis miscenda.

Mezerium vtut frutex sit, primo vere in syluis florens, & quoad corticem cum primis commendatus, corrigendum cum aceto; minus tamen in vsu selecto est. Medicina enim rustica est, & sæpe febres symptomaticas inducit, vnde tanti non affirmatur, vt aliis præponatur. Sin in vsum vocanda fuerit, magis in extracto vel infuso id fieri potest. Empirica quædam nobilis pro hydrope curando exhibebat in substantia puluerem corticum laureolæ cum melle & farina, panes inde formando, idque aliquando cum successu felici. Par ratio est pil. de mezereo.

Sic & *rob ebulli ex baccis prolectum* laudatissimum quidem est *ῥοβὸν ἐβουλίου*, vel diureticum & diaphoreticum, cortex vero & semen ventriculo inimica adeoque exauctoranda sunt. Radix decocta cum vino hydropicorum aquas expurgat.

Bryonia quidem non immerito in hydrope commendatur ab *Helmontio in hydrop. ignot. §. 40.* tum quia aperit, tum quia serum hydropicorum euacuat; conuenit & in aliis feri acris vitiis, sed purgandi scopo ipsa quoque stat post principia,

Hh 2

Rhamnus

Rhamnus solutivus, seu spina ceruina, vix nomen retinuit, seu vsum spectemus, succo viridi nauseabundus & minus frequentatus, vel fundamentum in re habens.

Grana tilli & semen ricini vnus eiusdemque quidem sunt profapix, illa siquidem nihil aliud sunt, quam semina ricini, pro diuersis tamen assignantur, quod grana tilli sint semina ricini ex India allata, & forsan alius speciei; semen vero ricini apud nos quoque haberi queat. Siue pro vno eodemque, siue pro diuersis habeantur, perinde est, neque enim in vfu sunt seu in praxi adhibentur a medicis, ob vehementiam & acrimoniam, quod vredinem molestissimam habeant, quæ in pelliculâ intimiori medio loco residente inprimis conspicua est. Adhibent ea adhuc empirici & balneatores, & memini ciuem quendam numero tria adsumsisse, indeque fortiter purgatum. Qui vero vim agendi nosse velit, gustet saltim particulam, inde enim fauces accenduntur quasi summo ardore & intolerabili. Par ratio quoque est *nucis catartica*, quæ cum dictis conuenit effectu, differt magnitudine, est enim maior, de quo præter *Clusium* aliosque legi potest *Sim. Pauli quadrip. botan. p. 548. & 552.* vbi & de granis tilli plura habentur.

Epithymum cuscute est species, siquidem quod apud nos in lupulo, vrUCA & aliis plantis est cuscuta, id in thymo est epithymum, licet & odore, qui thymum refert, & nodis ac filamentis a cuscuta differat, Creticum & Narbonense eligendum. Fatentur autores omnes corrigendam esse eiusdem tarditatem & siccitatem, vnde reuera si examinentur singula, purgantibus sociatum hinc in classem ipsorummet relatum fuit. Præstat corrigentis & alterantis loco in affectibus melancholicis ad ʒij. iij. ʒʒ. infusis & decoctis addere, siquidem spiritus blande reficit, acorem infringit, serum corrigit, subtilitate sua penetrat & aperit.

Cortex frangule in balneis & vnguentis euporisticis contra scabiem etiam vulgo vsitatus magis. Eadem ratio est *cort. sambuc. sem. & cort. ebuli*, item *rhaharbari monachorum*, quod debilius longe euacuationem præstat, vnde in dupla dosi
præ-

præscribendum censent; in clysteribus habere locum potest.

Patet ex dictis, esse & in his minus vsitatis quandam differentiam, nec tam negatam purgandivim & efficaciam, quam selectum, & quod iis primario purgandi fine non facile utamur.

LIBRI II. SECTIO I. CAPVT V.

De

Purgantibus rariis vsitatis.

RARIVS & DETERMINATE VSITATA vocamus, quæ in praxi quidem locum habent, sed iidem non quotidianum, primarium & catholicum, sed magis in his vel illis calibus & circumstantiis, si quidem selectum attendamus.

Cassia, ad differentiam lignæ, *solutina* dicta seu fistularis, a forma, in cannis enim videnda est filiqua, ex Ægypto & India afferri solita, vnde Alexandrina audit. In vsu est non tota, sed quoad pulpam recens extractam, quæ & *flos Cassie*, item *extractum* audit, semen vero & cortex, & interstitium membranæ non sunt purgantia seu vsualia, quin adstringunt potius.

Temperatæ est naturæ, & blanda, subdulci, mucilaginosæ vi humorum acridinem mitigat, acridinem sanguinis, feri & feminis, & siccitatem corrigit. Hinc *pectoralis* est, in tussi infantum & adutorum, pleuritide; *nephritica*, in calculo & renum ardore, ciens vrinam & vias leniens; in gonorrhœa item simplici & virulenta, vt & pollutione nocturna conueniens. Benigna est, vnde Italis maxime frequentata, & grauidis ipsis concessa, sed lenior, flatulenta & ventriculum laxans; hinc non danda æque in flacciditate ventriculi, fermentatione humorum, flatibus, vt in colica, dysenteria, hypochondriacis.

Hh 3

Pollet

Pollet vero in recessu insigni stimulo, vnde ea & ob hoc non abutendum est, vel promiscue in calculo vtendum: siquidem obseruarunt autores inde saepe ardorem vrinae eiusdemque copiosum profuuium subsecutum. Videri de hoc praeter *Zacut. Lusitanum* meretur *Hildanus l. de Lithotomia vesic. p. 759.* Hinc in mictu cruento & quibus calculus sectus fuit, in diabete & similibus vrinae vitiis non aequè prodest, sed cauenda est. Datur ꝑ℞. ʒvj. ʒj. & amplius.

Tamarindorum pulpa cum *Cassia* conuenit quoad laxandi effectum, differt, quod acidula sit, & non tam laxitatem quam adstrictionem post se relinquat; separata itidem a villis seu filamentis & nucleis. Frequenter cum *Cassia* miscetur, eadem gaudens dosi, vt altera alteram quasi corrigat.

Acidula sua qualitate simul fermentatiua laxat quidem, sed simul acrimoniam biliosam mitigat, vnde in febribus, haemorrhoidibus fluentibus, gonorrhoea, ictero, hydrope &c. conuenit, sitim sedat, quin & *Ram ʒis* extrahit, quod *Mysichitus* inprimis commendat, vim aperitiuam & roborantem adaugens.

Manna, cum epitheto *Calabrina*, a patria, vel electa, id est, candida, duriuscula, dulcis, facile liquefcens masticatione, dicitur, licet etiam inter foliosam seu granulata, & ramosam seu mannam corporis, & *masticinam* distinguant, respectu partium arboris ex quibus collecta est, & bonitatis. Non tamen est lachryma arboris, v.g. fraxini, quod *Donatus ab Alro mari* & *Clusius* contendunt; sed mel arboreum concretum, ex iisdem principiis ac mel compositum, cum quo maxime conuenit, a coagulatione salina firmiorem consistentiam sortita, participans de rore & arbore. *Maguenus l. de Manna c. 12. p. 66.* eius principia ponit: ceram primigeniam, mel primigenium, halitum roridum, ☉ & ☽ cum. More dulcium condit sal acidum, hinc fermentatiuum & abstersiuum.

Prodest laxandi virtute in infantibus, ita tamen, ne adfit dispositio epileptica, in aliis quoque per se data ab ꝑ℞. ad ʒj. ij. Prodest scilicet, vbi dulcibus locus est; nocet, vbi eadem non

pro

profunt. Hinc pituitam liquat, & ad aluam blande diuertit fluidiorem redditam, demulcet acrimoniam, lenit & abstergit in primis pectus & bronchia pulmonum, bechica & arteriaca, vnde in tusſi, raucedine & aliis aſperæ arteriæ vitiiſ prodeſt.

Conuenit & in obſtructa aluo a ſiccitate, vnde & conſerua roſarum mannata commendatur, deſcripta a *Sennerto in Inſtit.* item in morſulis datur, tabulata ſeu in morſulas redacta, de quo vid. *Schröderus.*

Minus prodeſt in febribus acutis & ardentibus, vt & pe-ripnevmonia & pleuritide; minus etiam ventriculo debili & pi-crocholis, nec variolis, morbillis, diabete &c.

Turbith, ſeu turpethum, itidem ex Arabum inuento cla-rum, cortex eſt albus, lignoſus & reſinoſus ſeu gummatoſus, ra-dicis exoticæ, iuxta nonnullos Thapſiæ, cum pro vna eadem-que exhibeatur, plantæ lacteſcentis ſui generis. Eſſe nucleum interiorem radicis ſcammonæ, vel ſaltem ipſi ſimillimam tradit *Scapel. comm. in Theophr. p. 1045.* qui latius de eo videri me-retur.

Communiter in electionis ſignum album præſcribitur, magis tamen gummoſitas præualet; calidum eſt & acre, vnde humores pituitoſos valide purgat, neque etiam niſi in humidi-oribus & fortioribus, vbi humores liquandi fuerint, æque locum habet, præprimis in pulvere, vnde cum zingibere in India con-dit. In ſcrôphulis commendat *Sculter. obſ. 31. p. 90.* Per ſe raro vel nunquam datur; ſpecies vero diaturbith cum rhabarb. more aliarum confuſæ ſunt, & licet ſtomachicis, zingibere, maſtiche, cinamomo, anifo corrigantur, ventriculo tamen inimicum eſt medicamentum & tormina facile excitans. Alii cum aceto cor-rigunt & ſic in uſum vocant, quod commodius, vel etiam extra-ctum parari inde poteſt. Verbo, vel in infuſo, vel in extracto, mitiori & reſuſa ſic reddita acrimonia, tutius uſurpari poteſt. Ad vermes dilaudat *Heerius obſ. p. 293.* qui lumbricis eiiciendis aptiſſimum ſemper inuenit.

Cnicus ſeu Carthamus. crocus ſylueſtris, *Caffioe* ad diſſe-rentiam croci genuini dictus. Dicitur Carthamus ab Ara-bico

bico ^س قس^ط non vero, nisi abusive, *δὲ τὸ καθύπερθε, ἀ πικρὸ*
gando.

Eliguntur purgandi sine sola semina eaque recentia, albicantia, succulenta, medulla candida & pingui referta. Mite est medicamentum, cum leni amaritie in oleosis partibus acrimoniam lenem salinam condens, vnde humoribus serosis coagulationis incidendis & attenuandis aptatur. Speciatim in affectibus peccatoris, asthma, tussi, hinc & anasarca, colica, quartana convenit.

De *matalista*, minus nota alias radice, latius egimus & sententiam nostram tulimus *diff. de Gialapa*, quod nempe sit gialapæ species tertia, quam matlalitzic Indi nuncupant, ex quo facile Europæus *matalista* vocem formaverit. Primus eius meminit *Joh. Bauhinus hist. plant. l. 15. c. 26.* qui Duci Wirtenbergenfi nomine radicis purgatiuæ Indicæ *matalista* missam scribit, procul dubio a seplafario, aduecta ex America, successiue innotescente mechoacanna, gialapa & hac ipsa, sed quod gialapa palmam præriperet, minus hinc curata. Nonnulli putant, esse hanc eandem cum radice *Quimbaya* Hispanis dicta, descripta ab iisdem, & nominatim *Fragoso fin. cap. de rhabarb.*

Æmulatur radix forma bryoniam aut mechoacannam albam, qua tamen villosa seu fibrosa & consistentia magis dura est, fibris quasi ligneis constans. Gustu quoque conuenientiam aliquam cum mechoacanna demonstrat, extracta cum *Vi* essentiam flavescens præbet, mediæ virtutis inter gialapam & mechoacannam, eadem dosi danda.

Hermodyli licet à *Foresto* reiiciantur *l. 1. p. 797.* nec iis vtendum putetur nisi in valde robustis corporibus; attamen inter *dragmæ* a nemine, quod sciam, referuntur, quin mitiores potius sunt & seigniores. Radix est Colchici non venenati, cordis figura fere conspicua, non acris, mordax, sed farinaceum puluerem largiens. Determinantur vero communiter ad affectus arthriticos, item luem Veneream adstrictione inde consequente ob partes terreas. Sero debitum est medicamentum, uti radices
fere

fere bulbosæ omnes eidem vel demulcendo vel acuendo faciunt, præterea etiam omnes fere tales radices nauseam cient. Præstat eandem vel in puluere dare cum aliis, cum tarde operetur, & nauseam ventriculo creet, vel infuso pro vino ad ʒij. vel ʒʒ. Pil. de hermodact. crudiores sunt. Puluis hermodactylorum compositus describitur in *pharmac. Londinens. p. 177.* sociatus pulvere ossium human. calcin. qui ipsi communiter eodem fine commendantur in podagra, alcalina scilicet vi, non alia.

Infamium medicaminum, seu fortiorum & violentorum, potius exemplum præcipuum præbet *colocynthis*, fructus seu pomum excorticatum cucurbitæ syluestris, aloë contra amara, unde etiam contactu & affrictu saporem hunc cum cultris, orbibus, & manibus communicat.

Noxæ, quæ inde producuntur, in primis sunt cum reliquis *ἄστυχοις* communes, rasio intestinorum, tormina immania, sanguinis prolectio seu dysenteria ipsa. Quem in finem antiquitas antidota & correctoria opposuit *viscida & glutinosa*, unde trochisci *alhandal. i. e. de colocynthide* enati sunt, quod ipsum quoque non penitus contemnendum est, cum impediatur ac obtundatur paulo acrimoniam. Oleosa vero commodum eo casu esse remedium, obseruatione insigni probat *Tulpius l. 4. obs. 26. p. 318.* referens bibisse quendam trium pomorum colocynthidis decoctum, inde tormina & sanguinis profuuium vehemens passum periculum vitæ subisse, euasisse tamen epoto multo oleo eodemque infra copiosius infuso, unde dictum factum refrænata fuit effera medicamenti erodentis vis.

Neque tamen ob hoc ipsum vel *colocynthis* vel alia in genere similia violenta penitus sunt reicienda, quin & de iis in vniuersum; valet ubi virus, ibi virtus. Duro nodo durus quærendus sæpe cuneus. Non minus rebelles & indomiti dantur morbi, nec minus & humores viscidi, glutinosi, vix mobiles, qui leuioribus non auscultant; morbis igitur talismodi chronicis ac rebellibus, humoribus crassis & immorigeris merito opponuntur & inter alia colocynthiaca. Hinc conuenit in hydrope, colica, a pituita vitrea, asthma, mania, melancholia, lepra,

lepra, scabie, apoplexia & affectibus aliis soporosis. Unde & ipse *Helmontius l. dispens. mod. 1. 48.* colocynthidem vocat chronicorum curatricem egregiam, ob vim resolutiuam extrahensam, si sale circulato corrigatur.

Vt itaque inter agens & patiens requiritur proportio, ita tum in his casibus, tum etiam corporibus robustioribus & integris viribus, quin ubi vires quasi accidendæ sunt, ut in mania, habet locum; in debilibus vero hæmoptycis, phthysicis & rarioris texturæ aliis, item pueris, senibus, puerperis, prægnantibus, inadæquatam fuerit & inconueniens remedium.

Facta etiam correctione & accisa vehementia tuta sunt, *Spasmodica* hæc magis. Correctio fit plenior quidem in extracto, cum acidis quoque ipsis; tutius ergo præcipue est extractum retusior item vis est in infusis, in clysteribus neque enim in substantia dare consultum est. Spectat huc confectio Hamech, de quo videatur *Solenander in consil.* ubi pluribus contra colocynthidem inuehitur, ut & vitæ aureus Rul. facta extractione, troch. cum \mathcal{V} i, sed ingrator. Mitiora quoque singula oportet reddantur, dosi accisa & minori, ut contra ea si trochisci quoque ipsi dentur in forma pulveris, maiori præbio, exinde sæpius convulsiones secuta fuere. Hinc *Spasmodica* ipsa hæc si non per se, tamen cum aliis & inprimis in extractis panchymagogis locum habent eximium. Imo & ipsa quoque partium diuersitate variat in vi colocynthis; Semina enim ipsa pulpa mitiora sunt. Memini chirurgum quendam egregie purgasse plurimos lue venerea laborantes solo infuso feminum colocynthidis cum cerevisia facto. Bibitum infusum colocynthidis a studioso scabioso multos humores adustos euacuabat.

Fortiora mediæ huius classis stimuli loco commode & magis inseruiunt reliquorum, ut mitiora lenientium, & inprimis in pilulis. Hinc si indicatio sit, præter alia dicta, menses citare, vermes necare, commode purgantibus pilulis addere licet trochiscos & extractum troch. alhandal. Obseruavi aliquando gr. v. trochisc. horum cum gialapæ gr. xv. loco stimuli data nil effecisse tamen. Inter epomphalia exterius adhibenda *Spasmodica* mitio-

mitiora quoque sunt, vnde ☉ diacolocynth. inter illa locum habet.

Helleborus niger inter purgantia olim communissimus fuit, vnde & in prouerbum abiit, helleborum capere, ire ad Anticyras; hodie vero itidem ad determinata magis pertinet. In vsu est radix fibrosa, quo ipso ab albo etiam commode distinguitur. Licet vero ex obseruatione *Manardi l. c.* & aliorum non tam vehemens sit sine dubio, & noxæ exinde ortæ communes videantur cum aliis omnibus; cum tamen mitiora in vsum introducta, sensim euiluit, & morbis grauioribus capitis, epilepsix, apoplexia, melancholix, manix, vertiginis & atrabiliaris aliis, lepræ, scabiei &c. destinatus magis fuit. Legi meretur de eodem *Tirmaus l. 7. cas. 6. p. 312.* vbi tamen *Andream Knöphelio* minus fauere videtur, odiose recensens, a præscripta potiuncula cum extracto hellebori nigri mixta intra septem horas mortem fecutam.

Valent de eo quoque plurima iam sub colocynthide dicta, adeoque certum est & vsitatum in praxi, præscribere fibras hellebori nigri in nodulis ad ʒij . vel ʒʒ . quoque innoxie. Extractum quoque commode miscetur pilulis. In libello Germanico empirico recensetur remedium curandæ manix, si extractum hellebori nigri per decoctum cum ∇ simpl. factum & despumatione depuratum quotidie ad g.j. vel alterum detur. Nempe helleborus acuit non solum purgantia reliqua, verum & alterantia. Exempli loco sit oxymel helleboratum, quod plenis buccis dilaudat *Hoffmannus l. de med. offic.* ingreditur vero in id vterque helleborus, fibræ integræ nigr. ad ʒij . & cort. albi radicis ad ʒʒ . vt taceam dauram *Paracelsi*, qui heroem vocat ad quatuor morbos cardinales, & puluerem fol. helleb. nigr. cum sacch. contra vertiginem.

Efulam maxime *Rulandus* celebravit vsu suo. In vsu est cyparissias, succo lacteo acri, verrucas delente & exulcerante, acrimoniam suam probans, & quidem magis quoad cortices *Ευτεριζοιάν*, minus in substantia. Licet enim quidam conferuam ex floribus parent purgantem, alii vero puluerem cor-

ticis commendent, tum solum, tum cum aceto correctum; est tamen id omnino rarius, unde & spec. diaesulæ Myns. minus receptæ sunt in usum, quas in febribus intermittentibus & infirmitate ventriculi commendat. Frequentius præ reliquis est extractum esulæ, seu ex succo paratum, seu ex cortice. Est velut Europæorum scammonium, neque enim dubito, si quis succum lacteum resinofum extrahere & depurare hoc pacto cum. Si velit, habiturum illum remedium scammonio par, & stimuli loco commode inferniens, præcipue in morbis a serosa colluvie oriundis, vt hydrope &c.

Eletertum, alias pro omni vehementi agitatorio seu purgante sumtum, strictius paulo & κατ' ἐξοχὴν notat succum cucumeris asinini, qui hodierno usu non tam crudior & sponte effluens colligitur, quam coctione cum aqua, unde extracti formam magis æmulatur. Seriducum est excellentissimum, humores tenues serosos etiam extrahatos & subsistentes purgat, præcipue si ab errore externo vel acidulis id ortum traxerit. Datur itidem loco stimuli & in pilulis magis; extractum quidem spissum ad gr. ij. iv. v. liquidum vero ad ʒss.

Gratiola, hyssopo affinis magis quam centaurio, quod *Bauhinus* vult, amaricante sua & laxante virtute in morbis itidem chronicis, tertiana, quartana, cachexia, maxime vero in hydropo usitata est, item in vermibus, magis tamen in infuso, extracto, & cum aliis.

Soldanella seu brassica marina, licet nihil præter nomen cum brassica habeat commune, foliis asari, similacis species, seu convolvuli, aperit, abstergit & purgat humores serosos violenter, quod pleraque alia ἐγγραφαὶ faciunt, etiam soli fere hydropi hodie debetur, præscribenda in infuso vel decocto ad vnam vel alteram drachman.

Elegans vero locus de soldanella alpina extat apud *Ruland*, *sim. apol. contra Obernd. p. 67.* vbi ad hydropem & ictericos summe laudat, contra Oberndorferum, qui scripto suo contrario late etiam de ea agit, sed illam reiicit. Grates omnino debentur *Rulando*, qui experimentis nobilitatas vires primus detexit

detexit publice, & merito soldanella marinæ substituit. Ipsam vero plantam describit *Camerar. in Epit. Matthioli.*

De *Gummi Gutta* integrum librum scripsit Lotichius, nihil tamen peculiare quoad experimēta chimica disquirat, contentus curiose nota de eodem colligere, item *Rosenberg, rhodolog. part. 2. c. 22. & Reuden. cit. a Ionstano & Höchstettero dec. 3. cas. 1. p. 180. seqq.*

Pluribus gaudet nominibus, singulis tamen fere cum guttæ & gummi addimento. Frequentissimum nomen est gummi guttæ, vel g. g. laxatiuum, quod ad podagram, barbaris gutta dictam, proficit, ex prima commendatione; item gutta Cambodia. Innōuit itidem sub huius seculi initium circiter ex vtraque India, vt communiter statuitur, aduehi solitum, vnde alii ex Sina asportari adfirmant, alii ex Peru, vnde gummi de Peru seu Chrysopos Peruanus audit, id quod constanter sed frustra forsā negat *Höchstetter. l. 1. p. 183.* Cum vero in aqua & si soluatur, merito est gummi-resina, succus seu lac citrinum ex flauo rubens, vel subaureum & ultra sulphureum adscendens, vnde & ad pigmenta adhibetur,

Sed cui vegetabili debeatur, (falso enim de antimoniatis participare scribitur,) incertum quidem, vix tamen ex ricino Indico, quod *Bauhinus* vult, neque enim color vel sapor respondet. Rectius e tithymali specie arcescitur, quod *Bomius* scriptor Indicus egregius asserit, lacteo colore per crocum Indicum vel curcumam verso. Sunt qui e Beidelfar Arabum parari asserunt. Artificiale talismodi esse, etiam figura ostendit.

Notabile est de hoc, (1.) quod, licet colorem saturatum possideat tingentem, inde tamen feces non tam tinctæ, quam serosæ excernantur. (2.) quod *ava* & *vāta* purget, quod mediam inter fixam & volatilem habeat acrimoniam salino-sulphuream, inprimis crudum, vel non correctum, vitriolatum enim & magisterium præcipue in pilulis minus id facit. Hæc enim, vt & sandalinum, rosatum, supinare ventriculum minus solent. (3.) quod *oli* quidem habeatur corrigens genuinum, addi-

tus vero eidem virorem ingratum conciliet, vt taceamus, alios quosdam cum vino maluatico vel præparare, vel exhibere; hinc in potionibus minus commode, nisi in firupis solis, vna præscribitur.

Exhiberi quidem potest g. g. etiam per se, seu dosi primaria, ad gr. vi. viii. x. inprimis in magisterio, tanquam correctiori, neque enim vltius nisi in robustissimis facile ascendimus, id tamen magis determinate, in morbis a serosa colluvie oriundis, nominatim in hydrope, arthritide, ictero, febribus, asthmate & primis viis pituita obsessis, item in scabie humida, lepra, pruritu &c. experimentis hanc in rem dudum factis & receptis hæctenus, quod autores primi, *Baubinus, Lotichius, Höchstetterus* alique, vt & *Simon Pauli*, qui ancillam hydropicam hoc pacto curauit, assatim demonstrant. Frequentius vero in & extra illos casus datur secundario sine, stimulandi scilicet, cum gialapa, scammonio, in extracto panchymagogo & aliis.

Quando *mercurius dulcis* inter purgantia memoratur, probe curandum est, vt nomini suo sit conueniens, i. e. acrimonia corrosua omni exutus vnde genuinus præparandi modus nisi obferuetur, necare potest hominem, vel tristissima excitare symptomata. Triste huius rei exemplum anno 1669. contigit prope Tubingam Svezia. Consultitur medicus celebris pro valetudine filioli Pastoris cuiusdam nondum bimuli, qui per aliquot hebdomadas male habuerat, cum calore p. n. & epilepsia vno altero que insultu; inde restituitur, præter phlegma pectori impactum, & vt videbatur, nidum verminosum. Educentis his præscribitur sequens medicamentum: R. $\frac{1}{4}$ d. sexies sublimati gr. xij. g. g. mag. gialap. ana gr. iij. M. F. pulv. Assumendo hoc cochlear argenteum statim nigrore affectum intus & extus, os vero infantis albidum & exulceratum seu pustulosum redditum; inde anxius statim sudor, vomitus pituitosus & hinc cruore mixtus secutus, cum roncho & raucedine, morte eadem die circa vesperam secuta. Post mortem, facta sectione, erosus fere sinistra superiori parte ventriculus, præter alia, repertus fuit. Inquisitione facta Pharmacopæus, doctus & pius habitus, iuxta sequen-

quen

quentem descriptionem medicamentum præparatum edicit: R. $\frac{1}{2}$ purif. $\text{O}l.$ exicc. O torref. ana: Mentur . R. huius M^i f^b . O torrefact. $\text{z}vj.$ $\text{O}l.$ ad rub. calcin. $\text{z}ij.$ sublimetur secunda vice. Tertio cum O torref. $\text{z}vj.$ tritum sublimetur. Hinc sublimatum hoc modo per se ter vel quater rectificatur. Consulta super hoc Facultas nostra a Senatu Academico Tubingensi respondit merito, $\text{z}ium$ hunc non fuisse dulcem, (oblato etiam simul specimine,) sed potius $\text{z}ium$ $\text{z}umatum$ simpliciter, adeoque venenatum. Tanti est nosse sinceram præparationem! Nullus scilicet z dulcis hunc titulum meretur, nisi qui ex z $\text{z}to$ cum z viuo ana fuit euectus, inter mortuis hoc pacto paruculis acuminatis salinis.

Determinatur z dulcis, his positis conditionibus, ad $\text{z}on$ feri quamcunque, eiusque acrimoniam & ichoref. entiam, tum in hydrope, quo titulo etiam a *Para. c. fo* fuit commendatus, & feliciter adhibitus non raro; tum in scabie, lue $\text{z}ea$ & aliis, siue saluandi sine perfecto, siue laxandi & dirigendi solum, vnde & in gonorrhœa & vermibus abigendis infumitur. Præstat vero eundem minori paulo dosi exhibere, neque enim vel fortis est adeo, quin segnis & a reliquis extimulandus; vel soli purgationi debitus, siquidem tunc saluandi potius scopo prodesse potest, repetita per aliquot dies dosi, gr. v. vi. vii. cum extract. scorzon. lign. sanct. &c. in pil. redactus. Præstat vero in infantibus tenellis vel abstinere omnino ab eodem, quod tenerius sit ipsorum serum, vel dosi non excedere, nec temere ipsum propinare.

LIBRI II. SECTIO I. CAPVT VI.

De

Purgantibus vsitatoribus & selectis.

Decantatissima est inter Lenientia *Aloe*, succus herbæ cogominis, sed non Americana, quæ amara non est, sed Indiæ orientalis, quam & Græcam vocant, cuius succus
& fla.

& flavesceus & amaricans etiam in nostris aliquando hortis
visitur.

Differentia *ἰσῆ*, *χυλῆ* & *δακρύς* differentiam etiam præ-
parationis & consequenter eius velut specierum patefacit. La-
cryma enim est sponte exsudans & concrevens gummi, resina,
vel gummi-resina, *χυλός*, succus, qui incisione exstillans con-
crevit; *δακρύς*, qui exprimitur, participans de purioribus & im-
puris paulo particulis. Hinc *socoterina* aloë optima est, magis
de *χυλῆ* participans, succus depuratio, subtilior & quasi flos
eiusdem succi, dicta ab insula Indiæ orientalis, Socotera, è Geo-
graphicis tabulis bene nota, non quasi succocitrina, iuxta *Fuch-
sium*, vel succocedria, quod utrumque *Salomon Albertus* opina-
tur, *orat. de anat*; vti a patria quoque dicitur opium Thebaicum,
manna Calabrina, myrrha Orontea.

Post hanc altera quoque *hepatica*, a colore & figura, qui-
bus hepar æmulatur, dicta in usum vocatur; *Caballina* vero tan-
quam recrementum vltimum pro caballis merito veterinariis
relinquitur, neque in officinis extat.

Cum ergo purgans sit eximium, & fel quasi externum
quod fellis defectum optimè resarcit, iuxta has suas qualitates
etiam modificatur. Ratione enim partium amaricantium ven-
triculo est amica, vermibus lumbricis & putredini omni inimi-
ca, tantoque magis putredini resistit, quo magis vna est empla-
stica & balsamica. Vulpes verò, lupos & canes necare scribi-
tur, forsàn quod, cum sicciora sint hæc animalia, vis irritativa
magis cum nervis communicetur & archeum exturbet. Experi-
mentum cum vulpecula fecit *Scaliger. exerc. 278. §. 12.* qui vidit
illam aloë cum carnibus devorata extinctam.

Ob partes resinofas emplasticas dictas exterius adstringit
ficcat, consolidat, in vulnere arteriarum a *Galeno* ipso com-
mendata.

Ob partes acres resolubiles gummeas ita dispositas stimu-
lat, aperit, purgat, detergit adeoque feces ad exitum disponit,
vnaque bilem & pituitosas partes educit. Prodest ergo vbiacun-
que sanguinis particula balsamica sunt restauranda, & volati-

les

les in motum citanda, in cruditatibus cum primis acidis & pituitosis a crapula & aliunde ortis, cachexia, chlorosi mensium & hæmorrhoidum suppressione, quarum sunt specificum. Hæmorrhoidibus suppressis laborans duobus curabatur remediis, pulvere cachectico, & elixirio propriet. Prodest humidioribus tum quoad totum, tum quoad intestina, siccos vero, nisi teneriori textura villorum & sensu polleant, vix mouet. Prodest in nauſea, ipsarum quoque prægnantium, & vomitu.

Nocet vero sicciorebus & senibus, nisi præsentia humorum in primis viis stabulans id vrgeat, ventriculo calido & sicco, hæcticis, tabidis. Nocet, vbi acrimonia sanguinis exitum affectat, in hæmoptysi, mensium & hæmorrhoidum fluxu, & similibus.

Refert *Beza in vita Caluini*, ipsum ex crebro eius vsu in hæmorrhoides vlcerosas & sanguinis exſecrationem incidisse. Et ab vsu adulto pilularum Francofurtensium quarta fere pars eorum, qui iis vsi sunt, obseruata fuit hæmorrhoidibus correpta. Experiri id quiuis potest, si continuare vsu eiuſdem per aliquot dies sustineat, tenesmus saltem hæmorrhoidalem excitari. Vnde frustra est *Fuchsium l. 1. parad. c. 1.* vbi id negat, confundens externum vsu cum interno. Facit id (1.) ob acrimoniam cum purgantibus aliis communem; (2.) quia pituitam detergit, adeoque nudat magis vasa; (3.) quia bilem una promouet, & ad partes inferiores deriuat, quæ ibi subsistens stimulat. Obseruatumque a nobis est alibi, hæmorrhoidum immodicum fluxum a copia bilis obortum, dato quippe purgante ex gialapa, eadem manifesto excreta id ad oculum patuit, cessante hinc fluxu.

Aloe etiam somnum citat, non solum mediate ex ventriculo educendo quicquid turbare illum crudorum humorum possit; sed etiam alia ratione, quatenus partibus sulphureis resolubilibus gaudet.

In vsu vocatur non tam cruda, nec in puluere, quam præparata & in pilulis; ita enim amarities occultatur, quam *Musa l. de herb. beton. in præfat.* auersatur, vnde aloes & absinthii ait, non est tantum sentire auxilium, quam vt amaritudinem

dinem sentias. Lotam vero, proprie sumpta voce, iam dudum *Galenus* notauit *l. 3. simpl. c. 15.* aut debiliter aut plane non ventrem subducere. Optime vero menstruis aqueis extracta quorsum & succus rosarum vel violarum pertinet, vel melius adhuc cum martialibus aliisque confermentata, vnde dotes eius optime venari & quasi clauē quadam licet eruere.

Minus aloeticis fauent *Scaliger & Hoffmannus*. Ille Ebnfinam & Mesuen secutus, loco supra citato, plurimos se exemisse scribit a pernicie manifesta, in quam coniecti erant aloes vsu a medicis & empiricis. Hic vero *l. 1. de med. offic. c. 3. p. 8.* negat ante cibum vel cum cibo adsumenda aloetica, & vidisse se addit, in iis, qui de nocte capiebant, obortas cacochymias degenerasse in febres malignas, quarum finis mors. Abusus reuera nunquam tollere debet vsu.

Emulatur aloē bilem sapore, qualitatibus & effectis: balsamum est bilis corporis, balsamum naturæ aloē, vnde emulari recte iubet *Simon Pauli quadrip. p. 246.* chirurgorum solertiam, qui cauendum suadent, ne nimis extergantur vulnera, alias cambium quasi tollitur; ita aloeticis non extergamus mucum *intestinarum plus quam par est.* Tantum abest vt laedatur hepar commodo vsu, & lymphā non destitutum, vt aloetica cum cibis data noxas dictas excitent; vt potius contrarium toto die experiamur. Facit huc, quod olim maiori dosi eandem dabant, a ʒʒ. ad ʒʒj. quam dosin & *Jonssonus in syntagm.* retinet vnde facilior lassio, hodie vero obseruatum est, minori quantitate assumptas pilulas, pro resolutionis facilioris modulo, efficacius operari, quam maiori dosi, minus resolubili. Est igitur lenientium apex, indemnus & innoxia, ipsis quoque & imprimis utilis infantibus, in febribus & alias; vnde hodie pilula *Francos. Glassianæ* & alia magni nominis sunt, hypochondriacis ipsis utilissimæ, modo non viscera arefcent & caleant salina acrimonia. Vbi bilis abundat, minus prodest, contra vulgatam hypothesin, citra humorem nempe serosum, vnde hecticis, hamoptycis &c. minus conuenit.

Et fungis medicis nobilissimum est *agaricum*, a patria prima,

ma, vt putant, Agaria Sarmatiæ regione, Asiæ confini, dictum, licet a quibusdam radicis nomine veniat. Dicitur agaricum sine additione alia, præterquam albi epitheto, qui electionis character est, vt ad similitudinem huius lac Lunæ audit agaricum, petraeum. Fungus vero est laricis, quæ & Terebinthinam Venetam seu refinam lariceam fundit, quando in cariota arbore sal volatile fatiscit, deuiat ex archei ordinario iugo, & occasione humoris extranei cum particulis terreis efflorescit, ex Alpibus, & vicinis locis aliis adferri consuetum.

Optimum hinc *album*, quod, communi contradistinctum, hinc electum dicitur, sapore est $\lambda\upsilon\kappa\iota\pi\iota\mu\pi\omicron\upsilon\varsigma$ a dulcedine subamaricans, (quod vtrumq; acrimoniæ salinæ resolubilis signum est,) leue, raro ac friabili corpore; noxium nigrum lignosum.

In substantia quidem non datur, præterquam trochiscatum, partim ob leuitatem, ob quam ventriculo minus gratum est; partim ob segnitiam, vnde & nausea retundi & acui debet, tum purgantibus, tum aromaticis. Reuera enim aromatica, calore excitato, menstruo ventriculi obedientiora reddunt medicamenta purgantia.

Vt texturæ laudatæ serum in coagulum abituriens fluxile reddit, & in motum citatum excretioni aptat, morborum catarrhalium remedium; hinc in coryza, defluxionibus catarrhalibus, asthma, tussi, febribus quotidianis & lentis, a cruditate fosis prodest; item in hydrope, cachexia, fluore albo, mensium suppressione; vt taceamus communem cum purgantibus aliis vim anthelminticam, & attributam vim alexipharmacam, vnde theriacam ingreditur, quam & Galenus ipse confirmat l. 6. de simpl. c. 6.

In vsu habemus præscribere agaricum trochiscatum, vel sibi relictum in nodulis ad \mathfrak{zj} . \mathfrak{ss} . \mathfrak{ij} . in decoctis quoque & clysteribus, in quibus in petia, recepto vsu, ligari solet, tum propter leuitatem, tum, quæ ratio videtur præcipua, vt exprimi hoc modo possit, & vis purgans tanto magis cum decocto communicari. In extracto quoque datur commode cum purgantibus miscendum, vt in extractis panchymagogis. Electuarium

hieræ cum agar. in clysteribus, pro dicto scopo vſitatis, quoque locum habet.

Mechoacanna, seu sola sine epitheto nominata, καὶ ἰζορὴν, seu ad differentiam gialapæ, quam nigram vocant Mechoacanna *alba*, dicta est a patria, prouincia America, item rhabbarum album a virtute. Præter scriptores Indos videri de ea potest *Oberndorff. contra Ruland. p. 58.* vbi radicem hanc anno 1524. primum celebrem factam esse & longo tempore post ad nos allatam ait. Scripsit etiam ante centum fere hosce annos de eadem cum aliis *Job. Wirrich. p. 113.* vbi refert ex Indicis relationibus inuentionem eiusdem adscribendam medico Indo, qui ægrotanti monachorum prouinciali, ut vocant, propinata hac radice sanitatem restituerit, vnde fama ad alios perlata, Hispanis, Lusitanis, indeque reliquis Europæis innotuit.

Consentiunt plerique radicem hanc ressellatim sectam, interiorius & exteriorius albescentem, inspidam, inodoram, (respective) cortice cinereo, esse conuoluuli seu volubilis speciem, vnde a *Bauhino* refertur ad bryoniam, cuius tamen radix multum differt a radice Mechoacannæ.

Ob benignitatem applausum merita est insignem, diu, ante inuentam gialapam, in folium quasi euēcta, attestante vsum experientia, præcipue in delicatis, infantibus ipsis, hinc & in hydrope seorsim, ictero, colica, asthma & catarrhis: idque tanto magis, quod adstrictionem post se relinquat, vel potius nulla heterogenea inimica qualitate sit sigillata.

Dari potest tum in substantia, minori tamen potius dosi a ℥j. ad ℥ij, præstat enim acuire aliis; tum etiam frequentius quasi in infusis & decoctis, ad ℥ij. ʒj. ij. prescribi solita.

Rhabbarum laudatissimum pluribus seculis fuit in scholis medicis, adhuc parum notum quoad plantam, indicio manifesto dissitissimæ patriæ. Vtut enim *Kircherus in Sina illustrata* plantam depingat, quam vulgo & botanici in hortis colunt, rhabbari veri nomine, non tamen vel qualitates vel vires respondent, vt bonus ille Pater, qui asseueravit Kircheri genuinum

num

num id esse, procul dubio minus in hoc certus fuerit, nisi velimus dicere alio sub sole calentem herbam differentem producere radicem, contra ac alia faciunt, quæ apud nos iam indigenatum accepere.

Notare hinc operæ pretium nomenclaturam. Rha vel Rhei vox Dioscoridi & Galeno nota est, addita hinc, ad differentiam rhapontici, barbari voce.

Communiter creditum fuit, dici rha a fluuio cognomine, qui hodie Volga dicitur in Tartaria. Ita *Ammianus Marcellinus* l. 2. p. 232. Tanai scribit, rha vicinus est amnis, in cuius superficialis quædam vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad vsus multiplices medelarum. Hodie vero innotuit, omne rhabarbarum ex sinis ferri, siue maritimo itinere per Belgas, Hispanos aliosue eo nauigantes, siue pedestri itinere per Tartariam & Muscouiam. Adeoque constat rheum Barbaricum dici, non quod in Barbaria crescat, sed quod a Sinesibus in Indiam, inde per Barbaricum sinum aliasque regiones ad nos adferatur, vt ait *Stapel. comment. in Theophr. l. 9. p. 1018*. Videatur idem latius *l. c.* & *Bellonius* aliique omnes id confirmant, Alexandrinum vero dicitur, vt & sena Alexandrina, præcipue ab emporio commerciis celebri Alexandria, vnde olim afferebatur solum, hodie vero etiam ad differentiam rhabarbari monachorum dicti, quæ radix est lapathi palustris maioris.

Affertur rhabarbari electi radix magna & crassa, funis vestigia præferens, ad exciccandum vsurpati, cortice exterius nigricante de raso striis videntibus fluedini intertexta, odore sui generis, sapore subamaricante, cum leni adstrictione, masticata ori offerens quasi particulas glutinosas, cum terreis confringibilibus remixtas, quod etiam *Septalius* iam notauit l. 9. animadu. 125. vbi confracto eodem solis radiis exposito aliquid gummosum & splendescens se vidisse ait; cæteroquin non lignosa, non verminosa, sed ponderosa tamen & minus compacta.

Ex his, seu textura particularum & effectu, constat acrimoniam salino-sulphuream condere rhabarbarum sub amaritie terrenâ & viscedine lenta, adeoque ob diuersitatem partium ge-

minum edere effectum, laxantem quidem seu purgantem benignum, ratione partium acrium salinarum, & adstringentem ob commistas partes terreas & austeriusculas, illas modificantes.

Prodest hinc vt *purgans* selectum benignum & catholicum generatim, vbi laxandum fuerit, etiam per se masticatum vel in puluere adsumptum, neque enim correctione eget, nisi aromatica, schœnanthum, spicam & alia ad meliorem actuationem iungere placeat. Ipsiis etiam infantibus ad expurgandum meconium, puerperis ad promouenda lochia & purgandum uterum imò gravidis innoxium & conuenientissimum.

Speciatim vero est *hepaticum* & *bilis correctorium* egregium, vnde & anima hepatis audit, q. d. fel externum, quod de aloe diximus; commodissimum, bilis enim est anima hepatis; modo, quod cum aliis commune habet, & seorsim ob siccitatem desiderat, humorem sufficientem offendat, ad resolutionem, nam alias præsertim in substantia minus prodest, vnde sunt qui, eo casu puta, mortem potius hepatis vocent. Prodest in ictero, quod explicata acrimonia sua sensim & suauiter cunctantes bilis particulas proliciat ad intestina, vnaque amaritie sua roborat fel, vt tartareis liberetur. In omni enim ictero cœnosus sulphureus impurus tartarus in vrina visitur. Laborabat ictero persona quædam illustrissima, quam curauimus breui, singulo mane ℞. rhabarbari solius, vesperi martialia, intermedio tempore Ram aperitiuam propinantes. Idem in aliis quoque feliciter experti sumus. In siccoribus in infuso cum aliis specificis prodest.

In hydropo rhabarbarum proficuum esse *Tb. Erast. ep. 9.* comprobat, si rhabarbarum, aut, fumere queat, & ab eo strenue exerceri solitus sit, hoc solo sæpius repetito, curabitur. Etenim, addit, non se solum, sed & alios solo rhabarbaro hydropicos percurasse. Contrarium vero defendit *Sanctorius comm. in 1. a. 22. quest. 75. p. 213.* Galeni illud secutus, medicamentum chologogum in morbo pituitoso esse tanquam venenum, & Ebnisina, rhabarbarum, quod euacuet bilem in hydropico, esse tanquam

quam venenum, quia in hydrope bilis desideretur, & *Septimus l. 7. caut. 54.* quod talia non euacuet, quæ euacuari debebant.

Notabile vero est (1.) in genere, non omnem hydropem fieri à bilis defectu, quin non raro ab eiusdem acrimonia, vnde vasa lymphatica erodit. In cadauere studiosi hydropici inuenimus bilem copiosam, rufescentem & quasi oleosam, cum hepate omni sanguine carente, vacuis quasi vasis. (2.) Conuenire in hydrope rhabarbarum multis nominibus, modo eius & ægri temperamentum obseruemus. Hinc legi meretur quoad hoc *Baccius l. 3. c. 3. de thermis*, qui aliquot hydropicos curauit solo poculo vrinae puerilis 10. ann. per 30. dies continuos mane, & rhabarbaro pro purgante adhibito, hinc & per intervalla fabæ magnitudine commanso, quod pluribus exemplis confirmat.

In febribus tertianis utimur non solum anima rhabarbari, quæ ipsa & in ictero prodest, verum & infusis aliisque. Genuina enim methodus curandi febres consistit in amurca bilis & obstructionibus expediendis, hæc quippe fermentum febrile vnice vel fabricat vel fouet. Sic & in hypochondriacis, scorbuticis, impuritatibus sanguinis, scabiosis prodest, vna vrinam colore croceo tingens ob sulphur resolutum & in serum diffusum; adeoque est simul diureticum & nephriticis salutare.

Deinde & speciatim prodest *roborandi* intentione, quando temperatius purgare & postea adstrictionem scenerari intentio est, vt in diarrhœis, dysenterijs, fluxu hepatico. Quin adstringendi sine hoc tostum rhabarbarum in vsu practico est, retusis sic magis sulphureis & aqueis ablatis, vnde adstrictoria præualet, purgans vero aboletur ex parte.

Denique & *resoluedi* virtute in grumescencia, casu ab alto, lochijs restrictis, & amaricante *antheimintica* eximium est. Vacuat igitur irritando, roborat adstringendo, tonicum laudatissimum, minori dosi verò alterat. Vnde vsi fumus eodem cum successu in vomitu cruento, aluo adstricta, item in hæmoptysi, ob indicationes puta conuenientes. Integrum de eo li-
brum

brum scripsit *Tillingius*; alias vero plura legi etiam possunt, apud *Wittsch. l. 6. Rhodium in analetho*, & alios.

Dosis quidem ordinaria est ʒi . quæ si ob diffusio-rem minus arrideat, minor dari potest, & stimulans addi, inprimis etiam ʒ ea, cremor vel crystalli ʒri , & alcalia. Hæc enim sunt genuina clavis ad centra eius referenda, vnaque experimenti loco ad elementa dignoscenda, alcalina enim sunt menstruum sulphureorum & aqueorum genuinum. Imo exinde etiam patet, quare *Crollius Basilic. Chim. p. m. 308.* scribat leui elixatione vim purgandi amittere, quod & in *luminari matori* confirmatur *p. 102. 1.* vbi *Suardus* commentator scribit, rhabarbarum parum substinere de decoctione, adeoque in sirupo de citro debere addi, quando sirupus iam mediocriter fuerit coctus. Decepti fuerunt exinde, quod putauerint, auolasse virtutem cathartica exinde, quod lægnius decoctum esset, cum tamen vis purgans non in volatili parte consistat, cæteroqui extractum rhabarb. plane esset iners, quin ne exprompta quidem fuerit menstruo solo aqueo.

Quod de lapatho unctuosio dicitur, illam totam bonam esse, illud potiori iure tum de selectis purgantibus omnibus, tum in specie de *Sena* dici potest: Tota bona est, *Sena* recentioribus sæculis celebrata est, disquirente in epistolis *Mundella*, an veteribus fuerit agnita nec ne.

Dicitur itidem *Alexandrina*, quod *Alexandria* ad *Europæos* vehatur, licet illuc ex *Persia* & aliis locis afferatur, censente *Stapelio comm. in Theophr. p. 1018. 1.* ad differentiam nempe (1.) *Italicæ*, quæ minus est efficax; vnde signum pathognomicum *Senæ Alexandrinæ* præbent folia acuminata. (2.) ad differentiam quoque *colutheæ vesicariæ*, fruticis vel *scorpioidis*, vel *sylvestris*, apud nos quoque crescentis. Licet enim succedanea hæc statuantur, & esse possint, vti in defectu *Alexandrinæ* folia *colutheæ vesicariæ* *Danis* suis suasit, & felicem successum expertus est *Bartholinus cent. 5. obs. 60. p. 130.* citans etiam *Mizaldum*, qui de *Sena* scripserit tractatum, *senæ* tamen non æquipollent.

Dicitur etiam alio epitheto *senæ electa*, seu *sine Aspilibus*,
quod

ausgelesene Senet-Blätter / s. f. & folliculis. Hæ ipsæ enim partes magis flatulentæ sunt, & molem augent, non amaticant, minus purgant, adeoque ventriculo negotium præbent. Neque enim alias adeo flatulenta deprehenditur Sena, quod vitium ab omnibus quasi ipsi tribuitur.

Nomen ipsum *Hippocrati, Galeno, Paulo* aliisque ignotum sine dubio Mauritanis debetur, quod *Ruellius l. 1. de nat. stirp. c. 70. p. 147.* asserit, colutheam eodem notari asserens, quam in hortensem & syluestrem dividit, quod & *Mesue* facit loco iam dicendo. Ut ut vero non vnum idemque esse colutheam omnino & senam statuamus, reuera tamen non leuis est, sed intimior conuenientia; (1.) enim purgat vtraque, (2.) folliculos habet vtraque, quis enim nescit folliculos Senæ, quos ipsos *Mesue l. 2. c. 15.* foliis efficaciores constituit, forsitan quoad semen, (3.) folio conueniunt, solo excepto acumine, ut ita Coluthea sit quasi sena arborecens, sena coluthea folio obtuso, & herba. Neque absolum est, plantam herbosam efficaciorē arborecente, exemplo *ledi minoris, respectu arborecantis, buxi & aliorum.*

Amaritiæ grata & tonica ventriculo amica est, purgat vero vniuersaliter, leniter & tarde quidem, sed efficaciter humores omnigenos, præcipue tamen, iuxta communem hypothefin, idque non inepte, melancholicos, adustos & pituitosos, idque sine vlla excessiua qualitate noxia. De flatulentiâ cum omnibus purgantibus communi iam diximus. Benignam hanc Senam quibusdam caput offendere scribit *Hobstetter. obs. med. dec. III. p. 185. id quod sine dubio factum fuit per accidens.*

Prodest quinimo vniuersali vsu in morbis quibusuis, posita indicatione laxandi, interpretes est quasi generalis omnium purgantium & omnium morborum, adde & indiuiduorum, si cubi purgatio fuerit necessaria. Purgantium quidem, quatenus sæpe ipsis fortioribus operatur felicius, quam in rem non tam *Walleri* obseruatio notabilis est, præticum quendam melancholico terue quaterue purgans exhibuisse, nec tamen alium vel minimum mouisse; accessisse vero vetulam & suauissimam, ut folia senæ, cum prunis decocta, adsumerentur, idque, quod non addit,

L1

cum

cum successu; quam experientia domestica, in vulgus nota, multo magis vero medicis notanda. Quo magis enim est resolubilis fena, tanto magis purgandis scopo apta. Notandum hoc loco obiter, & fenam dici recte præunte *Sylvio*, interprete & commentatore *Mesues*, & *Waleo* & aliis; fenam iuxta alios, exigua differentia.

Morbis vero itidem; Quicumque enim purgante indigent, si nullum admittant aliud, ubi puidem id indicatur & licet, fenam admittunt, acuti, chronici & medii. Individuorum denique omnium, siquidem cunctis est eadem, benigna, scilicet & indemnis, semper iuuans, nunquam nocens, si rite adhibeatur.

Speciatim morbis illis prodest, ubi serum acetosius, vel bilis eadem qualitate peregrina sigillata est, ut in incubo, melancholia, mania, lepra, scabie, quartana, aliisque morbis ab atræ bilis & impurioris sanguinis profapia oriundis, in ipsis quoque febribus ardentibus, in quibus toto die eandem cum successu usurpauimus, in grauidis & puerperis quoque, in quibus ordinariè alius ob prægressum opus per aliquot dies obstructa est.

Eandem quouis modo usurpatam visum & auditum firmare asserit *Mesue* l. c. p. 102. ex quo etiam *Platerus*, oculis appropriatam iudicat. Ast in genere purgantia in membrorum horum affectibus prodesse in praxi selectiori innotuit, quoniam ferum vitiosum alterant & educunt.

Datur (1.) quod satis commodum est, a ℥j. ad ℥j. in pulvere, seu per se, seu in intrito cum pane, (2.) in pulvere composito, quem diasenæ vocant, præter alios *Brassavole*, quoque adscripto, ex quo usus confirmatur frequentior. Datur (3.) in decoctis & infusis ad ℥ij. iij. ℥℥. 3vj. ℥j. unde species laxatiuæ polychrestæ esse queunt nobis usitatæ ex rad. acetos. scorz. cich. a. ʒj. summit. fumar. cent min. ana m℥. fl. 4. cord. a. p. j. fol. fen. l. l. ℥℥. rhab. el. ʒi℥. cost. ver. ℥j. crem. Fri ℥j. M. pro nodulo; cuius ingredientia variari possunt faciliè, additis appropriatis, ut in mensibus mouendis, aliisque Constituit (4.) egre-

(4.) egregium vinum purgans, si cum musto confermentetur, quod experimento anonymi confirmat *Mesuel. c.* Sociari amat (5.) cum prunis, passulis, aliisque emollientibus, quod uti in vulgus innotuit, ita a *Mesue* dudum memoratum fuit. Sunt, *inquit*, qui decocto eius cum prunis & spica feliciter purgant. Tacemus extractum in pilulas sociandum & sirupum egregium.

Inter reliqua inuenta nova Indica celeberrima sine dubio est *Gialapa*, a Gelapo Americae prouincia dicta, variantibus quidem in scriptione autoribus, omnibus tamen libere & in eundem finem procedentibus. Alias *meboacanna nigra* audit, ad differentiam albae, cui sub huius seculi initium successit & ita quidem ut eius laudes fere obscurauerit, & parem vix inueniat.

Affertur & in vsu est sola radix, tessellatim, seu in taleolos rotundos, seu circulares instar calculi fere aleatorii incisa, ut eo longius aetatem ferre possit, tum maiores, qui fere albent magis, tum minores, qui magis nigricant. Electionis iuxta ac bonitatis nota est *nigredo & resinofitas*. Nigra praescribitur intensius talis, ad differentiam albicantis, quo maior enim albedo inest, eo minor resinofitas & consequenter vis purgans.

Nigricat alias inprimis cortex, ipsi tamen resinæ id quoque tribuitur, laxiori significatione, aliis rufescens, scilicet ex nigro, color dicitur. Resinosa vero ob particulas & miculas roscidas sulphureas, quarum ratione etiam ardet seu flammam concipit. Interstincta est resina, & tum circularibus striis, tum, si confringatur, splendore micante conspicua; lactescente sine dubio radice recenti. Cæteroque etiam non cariota esse debet, (quod humiditatis est consequens) odore subacidulo leui, sapore acri prædita, saltem in recessu.

Affertur ex America non minus ac mechoacanna, contra ac quibusdam placet, illam ex India orientali, hanc occidentali afferri, neque, quod *Clossius* apud *Horstium* vult, floris admirabilis de Peru radix est, neque enim cum illa viribus vel aliis conuenit.

Quoad vsum generalem reuera catholicum & pan chyma-

gogum purgans est gialapa, omnibus iis in morbis, vbi purgatione electiva, vt vocant, seu perfecta opus est, officium faciens, imprimis vero, cum calida & sicca sit secundo gradu, magis in subiectis frigidis & serosis, quam calidis & ficcis, vel saltem non febribus acutis æque detentis; seu vbi simul in motum citandi sunt humores, aperiendum, incidendum, discutiendum. In ficcioribus enim more aliorum purgantium non operatur æque. Speciatim etiam conuenire iudicatur in hydrope, ab aliis in colica, ictero a colica oriundo, de quo vid. *Rolf. in dissert. de Ferro*, item in cachexia; sed reuera est catholicum, omnibus morbis, nisi quid obstet, satisfaciens, vt hoc obtento remedio diuino non diffusam abhorreere debeamus amplius dosin, non effectus timere sinistros. Catholicum etiam est, quod ipsa sibi sufficiat. Sin stimulo resinoso alio opus fuerit, præsto & scammonium, quam in rem examinanda sunt corpora, prout sunt serosa vel prout bilioso, acido, viscido humore scatentia.

Et quoad hæc accessoria, correctione quidem non eget, ob benignam & mitem suam naturam, in omnibus quippe si non mitis, tamen mediocris est; duo tamen circa eius usum sunt attendenda, in vnum eundemque in *podagras* finem collimantia, (1.) vt ne exciret tormina, quod faciunt *σπασμοί* alia, & ab ea quoque aliquando obseruatum est factum, tensione illa sua & irritatione, (2.) vt resoluatur & actuetur in corpore.

Hanc in rem consultum est, iustam attendere dosin, eamque ex subiectis metiendam. Non audiendi sunt, qui ad ℥ij. ʒj, vel ℥iv. ascendunt, vnde cum ad scrupulos duos assumisset illam *Fonseca*, inde mirum non est tormina sensisse colica; & præfectus copiarum apud *Barthol. cent. 5. obs. p. 140.* fere ad mortem purgatus fuit, hausta a Chirurgo ministrante ʒj. Non patiuntur lusum purgantia. Ordinarie scilicet in adultis datur a ℥j. ad gr. xxv. xxvi. ʒ℥. vel sola, vel cum alio stimulo acuata.

Extraordinarie vero dosin maiorem aliquando efflagitat corpus quadratum, deses, vnde podagricus talismodi nodosa arthritide captiuatus a ℥ij, vix mouebatur. Parratio est militum,

tum, nauarum, gregariorum, quibus ad ʒʒ. cum ʒii vitæ vel ʒ emet g. j. cum successu datur. Minorem autem corpora tenerioris texturæ & serosiora, quæ sæpe a ʒʒ. imo leuiori præbio hypercatharsin patiuntur. Exemplum vtriusque extraordinarii huius effectus præbent hypochondriaci, unde facilis error est. Quicumque nempe intestina habent sicciora, acido figente fœta, si maiorem dosin requirunt, vel illa ne mouentur quidem: quicumque vero humidiora, & fluida simul sãlia, illi facillime mouentur & hypercatharsin patiuntur, quibus vt loqui solemus, papyraceus vna est ventriculus, quod pluribus exemplis probare possemus, si id opus foret.

In his igitur qui stimulum iamdum habent in corpore, vel quorum fibræ nerveæ facilius irritantur, facilis etiam fit purgatio, & contra. Hinc vt reliqua purgantia quædam sola quidem dari possint, vt rhabarbarum, senna; consulto tamen a veteribus iam constitutum & expertum est, melius operari eadem, si dentur cum aliis, quæ actiuitatem illam explicant. Adeoque id ipsum etiam valet & loco exempli generalis quasi de gialapa. Non sola propinatur, non quod non sit benigna, quod violenta, sed quia resinosa est & ipsa, adeoque indigens apprimè adiuantibus, illam ipsam scilicet resolutionem, & calorem temperantibus pro re nata. Optima hinc ex salinis sunt ʒea; ʒus sanè eiusque cremor & crysalli clauës gerit genuinas ad recludenda centra purgantium in corpore, vt cum tartareis data in genere & certius, & benignius, & minori dosi agant purgantia. Adiuvat fermentationem, sub caloris & menstrui ventriculi catholici moderamine, & sic resolutionem, quam & ipsa dissociatione sua perficit. Vt enim puluis gialapæ v. g. quo minor ob expansas salinas dissociatas terreas particulas, eò efficacior; ita tartarea huic rei velificantur eximie. Hinc solitus sum sæpe gialapam ad ʒj. ana cum crem. ʒri propinare cum successu. Faciunt etiam huc ʒsa, vt ʒiatum, arcan. duplc. ʒium diaph. non edulcarum, ʒ ʒl., quæ ipsa absterfua sua natura blande stimulant, & resolutionem promouent, ast minori dosi præ ʒro addita, ad gr. iij. iv. v. Tacemus sãlia alcalia ipsa, absinthii, cent. min. fumar.

sumar. aptissima huic scopo, item gum diaph. ipsum, quod carminatiuum est simul, & temperans humores non minus quam fluxiles reddens, de quo sub scammonio dicemus plura.

Omniium frequentissime & optime adduntur Fea, vt pulvis laxatiuus vegetabilis dici & propinari optimus possit, toto die a nobis ita dispensatus, qui e ℞. gr. xxv. &c. gialapz, cum ℞. gr. xij. cremoris vel crystallorum ꝑri confit.

Adduntur vero non minus aliquando etiam olea Qta, vel elæosacchara, anisi, citri, macis, eodem fine. Notum enim est ab oleis resinosa reddi fluxiliora, seu ad motum aptiora; notum, ipsum quoque calorem inde roborari vnaque displodi torminificos simul status, vnde optimo consilio adduntur, ne quid tamen nimis, sufficit vna guttula.

Neque enim perpetua & necessaria æque est oleorum additio, sed illud quoque eget cautela & limitatione. Obseruamus quippe multos ægros eligere potius inodora ac insipida purgantia; ab oleosorum vero additione nauseam concepisse, illaque hinc auersatos. Deinde & hoc notabile est, olea quædam, inprimis cinamomi, virtute sua exuperante aromatica & obtundente salinas particulas facile euertere vel imminuere, vnde cauendum in his vtrumque est, & ne nauseabunda fiant, nec actio inde impediatur. Exemplum huius mixturæ præbent in signe spec. diagialapz *Mys.* ex gialapa. cr. ꝑ. & ol. cinam. constantes.

Hoc modo datum benignissimum est medicamentum gialapa, nec nisi per accidens noxam vllam creans. Per accidens, inquam, ob stimulum vrgentiorum in corpore, ob externa accidentia; siquidem a gialapa inprimis, nisi corpus teneatur calidum & transpiratio sit vna expedita, tormina oboriri possunt. In mentem venit h. l. obseruatio a *Rainefio* notata *Chimie seu orat. de Chimia p. 42.* puerperæ aliquando propinatam a medico ratonali & lege artis mannam lethalem hypercatharsin induxisse.

In infantibus & aliis miscuimus quoque commode gialapam cum cinnabari nativa, quod fundendi humores vi gaudeat,

deat, vnaque inuertendi & corrigendi acidum bili adiunctum irritatiuum, vt lapidem lazuli iam adductum non memoremus denuo.

Habet vero gialapa hoc peculiare in infantibus, (1.) quod respectiue dosin maiorem optime ferant. Propinauimus h. m. infantibus trium dierum gr. ij. iij. optimo cum successu, quæ dosis comparata ad adultum per regulam proportionalem est omnino maior; (2.) quod ab illo assumto, etiam prius, quam ullum effectum purgantem ediderit, indormiant vt plurimum suauissime, non aliter ac si assumisissent anodynum. Illud fit ob copiosum humidum diluens; hoc ob ipsum blande resolvens. Quin in adultis quoque tum ab hoc, tum ab aliis purgantibus somnolentia seu ad somnum capessendum inclinatio accidit, quod ipsum phænomenon ad sulphur expansum & resolutum referendum est, quatenus spiritus inprimis occupati quoad inferiorem corporis illam regionem, a sero, vehiculo suo, sulphur illud in se recipiente, blande irretiuntur & obuoluuntur; vnde facilis fit somnus.

Sed cum hac occasione ad se nos vocet resina, alia quædam præter dicta non minus memoratu digna occurrunt, inprimis 1. axioma illud nobilissimum, resinas non agere nisi solutas. Valet id ipsum generaliter quasi de quouis medicamento, exceptis forsitan, quæ irradiatione luminari agere debent, valet de salibus, quo *Tachenius* hinc inculcat; inprimis vero de resinis seu purgantibus, seu vt exemplum alterum demus, opiatis. Cum enim serum sit menstruum vniuersale, vnde ipsam saliuam hinc natura ori indidit, quicquid ab eodem non soluitur, accedente calore & huius quoque (seri) producto fermento ventriculi, illud didi & virtutem exerere suam non potest. Hinc nec opiata maiori dosi eo casu somnum cient, neque enim soluuntur, sed irresolubilia manent, nullum vel alium effectum sortita, nec purgantia resinosa. Hinc gialapa in bolos, pilulas morsulos &c. formari potest, non vero æque in decoctis & infusis locum inuenit, nisi addatur clavis, neque enim obsecundat mensuris aqueis, cereuisæ ac vino, nisi segniter, insufficienter, quem in
finem

finem si addere placeat eandem nihilominus iisdem, irroranda prius fuerit. Si per noctem. Hinc quæcunque resina solutionem quouis dicto modo adiuuant & promouent, cum gialapa purgandi sine ceu gentiana adiuuantia, miscentur. Imo hinc resina ipsa non bene dantur in puluere, sola scilicet, non dissociata, alias calore iusculi conglobantur, & ne deglutiri quidem satis bene possunt. Hinc recte *Zwelfferus* scribit *animadv. in Pharm. Aug. c. 7. m. 138.* Si, intellige non facta solutione, vel integram drachmam aut plus etiam resina, liquide nimirum, seu scammonæ seu gialapæ cuidam propines, nil fere operatur, quod tot experimenta iam testatum fecere. Hinc optimam cautelam addit, vt ad facilitandam resolutionem, seu solida seu liquida forma præscribantur resina, eadem prius cum amygd. d. vel semine melonum non nihil contundantur vel subigantur, monendis de eo Pharmacopœis, secus enim parum aut nihil operabuntur.

2. Seorsim verò gialapa purgat vel in substantia, resina dispersa facta, vel in resina. Resina nouum quasi ens constituit, nouum ex priori purgans, idque concentratum, non minus ac scammonii resina, qua cum exactissime conuenit, in puluere & liquida forma propinanda. Licet enim sint, qui extracta & resinas non efficaciores sed pigriores esse statuunt, id tamen non nisi cum grano salis seu ipsa hac præuia cautela intelligendum est; siquidem fieri potest omnino, vt \mathfrak{J} . gialapæ plus purget, quod particulæ resinosa sint dispersa, adeoque magis subjugabiles, quam \mathfrak{ss} . resina, non resoluta.

3. Resinam quidem, qua talem, non purgandi vim sustinere solam, necessario tamen inter elementa seu particulas purgantes recenseri. Seu, purgantium vis omnis, per supra dicta, residet in acrimonia salino-sulphurea. Commodus hic locus est laudare *l. de ætiologia facultatis purgatricis Nob. D. Hanne-manni*, qua ostendit, contra *Willisium*, in resinosis particulis non esse collocandam catharsin. Statuit, vt breuiter delibemus, quæ ad scopum nostrum faciunt; (1.) ex figurarum modificatione catharsin deriuandam esse \mathfrak{J} . 3, quod in specie ad irregulares
figu

figuras aculeatas refert §. 10. (2.) Non solum purgationis, sed omnium adeo corporum vnicum esse principium, videlicet nitrum, vnde & fermentationis §. 3. & chylicationis, §. 6. quod fermentum stomachi fit nitrosum scilicet, phænomena deducenda censet. §. 4. quod iuxta diuersarum particularum, particularumque pororum modificatas figuras omnem medicamentorum efficaciam & energiam exerat; inprimis vero (3.) particularas resinofas non sustinere purgandi prouinciam, quod illæ in se respectatæ sint particulæ viscidæ, pingues seu vnguinofæ, quæ ob viscidam glutinositatem arctissime sibi inuicem coherant, & licet inflammabiles sint, reuera tamen ab ipso vero sulphure esse distinctas. Dari vero purgantia, v. g. mineralia, in quibus resinofæ particulæ vel nullæ omnino vel admodum paucæ reperiuntur, §. 5. vt alia plura non laudemus. Sufficit vero nobis r. figurarum modificationem extrinsecam effectum hunc nullo modo præstare posse. 2. Non tam speciem indiuidualem salis, seu Nitrum, quam sal esse principium rerum materiale, alias enim eodem iure vitriolum, vel alumen, vel sal commune pro principio vnico haberi posset. 3. quicquid ardet, sulphur esse, nec obstare, quin & particulæ viscidæ vinctuosæ possint esse fermentatiuo charactere salino scietæ; neque sulphur commune cum Ae , vt est chemicorum principium, esse confundendum: adeoque vt sic mixtas & dispositas seu a salinis particulis modificatas huic rei aptissimas esse. Quocunque enim posito fit purgatio, & quocunque remoto, non fit eadem, illud sine dubio vel principaliter, vel minus principaliter purgandi vim confert. Illud vero de resina verum est. Tolle resinam de scammonio, gialapa, turpetho, iners & inefficax reliquum erit remedium, non purgans. Par ratio est As metallici, vt in §. 10.

Tandem & ad *Scammonium* deuoluimur, exosum quibusdam medicamentū, qui scammoniata inter *spasmodica* & vehementiora promiscue referunt, cum tamen cicuratum sit benignissimum. Est verò succus densatus & resinofus scammonæ, quæ ex conuoluulorum est genere, non minus ac de mechoacanna diximus. Dicitur *dacrydium*, vulgo diagyridium, q. d. lacryma,

Mm

scil.

scil. scammonæ, & purgans. Lacryma enim est resina sponte exudans. Hodie vero usu inoluit, ut dacrydium dicatur scammonium in pomo cydonio coctum, qui modus a Galeno memoratus optimus omnino est & locum etiamnum habens, si purum fuerit scammonium. Optime de eiusdem præparandi modis, & patria, & viribus agit *Mesue l. 2. de med. simpl. purg. c. 1.* Ad modum opii parandi, & aliarum plantarum lactescentium, vel sponte exudat, vel incisa radice, lacteus succus, vel exprimitur. A patria etiam dicitur sæpe *pulus Syrius*, nascitur enim & fit circa Antiochiam, unde & Antiochenum seu Syriacum præstantissimum olim habitum fuit, hinc & in Armenia, Arabia, & aliis Asiæ locis.

Nostrium sine dubio per expressionem paratum est, id quod per *ἀποσταξ* patet, si resina paretur; quod si nouerimus, ut & dictum præparandi modum, omnino facile est colligere, quare *Dioscorides* signum bonitatis lactescentiam absolute esse neget, nostro tamen seculo lactescens habeatur optimum. Nimirum textus *Dioscoridis* agit de scammonio optimo, per exsudationem seu *ἀποσταξ*, & extillationem in incisione facta collecto. Hinc probat succum hunc pellucidum, taurino glutini similem, a coagulato quippe lacte. Lactescentia vero, ad contactum saliuæ vel aquæ, quæ in optimo illo erat quidem, sed pelluciditati postponenda, in nostro probatur, quod fit signum resinositatis. Optimum nempe est hodie resinofum, cum splendore quodam subnigricans, præsertim si frangitur, ex albo v. g. gryseum, si pulverifetur, ad saliuæ contactum lactescens, purum & *φλογις τερ*. Substantia est gummea & resinosa, unde in menstruis spirituosis & aqueis, in quibus lactescit, soluitur.

Hac quasi clavi patet, quare crudum non æque conueniat, & officinales pilulæ aliæque plurimæ minus sint commodæ, neque enim est facta separatio puri ab impuro; quare item lactescat. Solutio vero cum aqueis menstruis v. g. ∇ cichor. fumar, &c. in lac scammonii dictum, & quibusdam commendatum, non est genuina, neque lactescentia illa aliunde fit, quam ob semipræcipitationem partium resinofarum disperfarum cum terreis.

Cali-

Calidum & siccum est secundo gradu, licet quidam ad tertium vsque ascendant, & imprimis *Mesue* igneam caliditatem in eo agnoscat. Odorem habet sui generis cum *gialapa* multum conuenientem, qui & in resina superest, acidulum: Purgat bilem & pituitam satis valide, sed reuera innoxie in febribus intermittentibus, cruditatibus & vbi vno verbo purgante opus est. Non deterius, nec vehementius est *gialapa*, sed maxime conueniens, si non plane idem. Datur vero magis in robustis & atate consistente, minus in infantibus, puerperis, grauidis, febribus ardentibus & aliis calidis morbis, stomachi & intestinorum debilitate hæmorrhoidum fluxu vel dolore & erosione vasorum, vt hæmoptysi laborantibus. Hæc quidem vera sunt, attamen ea omnia quoque cum purgantibus aliis sunt communia.

Tormina excitat duplici ratione speciali, tum ob viscidinem, quando non bene resoluitur, sed intestinorum plicis se agglutinat; tum imprimis ob impuritates terreas, siliceas, quæ ad oculum in extractione & copiose quidem visuntur; quibus duobus oblati vel correctis benignissimum est medicamentum, heroicum, & plane diuinum.

Solum igitur non exhibendum, ob hanc ipsam rationem, nec in puluere, nisi dicto modo. Datur enim vel vt basis, vel vt adiuuans seu stimulan. Vt stimulan, refracta dosi præcipue solet commendari & frequentari, ad gr. iij. & plura cum *gialapa* & aliis. Neque vero sola stimulan vi adhibendum, metu maioris acrimoniæ & fulmine *Mesues, Galeni, Ferneli* aliorumque, sed laudatissimum quoque est per se, dosi primaria, datum sed bene præparatum. De præparatione cum pomo cotoneo iam diximus, ea vero licet etiamnum hodie retineatur, non est genuina, præterquam stimuli loco, vix a nobis adhibita. Eadem ratio est scammonii sulphurati, quæ ratio præparandi per suffumigationem cum Æ obseruatur vulgo in puluere Comitæ de Warwick, seu cerbero tricripite, horrendo nomine, recte vero reiiicitur ab *Helmontio*. Quamuis enim acida castrent purgantium vim, quia acrimoniam salinam infrin-

Mm 2

gunt,

gunt & sulphur obtundunt, attamen hoc ipso parum corrigitur vel depuratur, quin, quod *Helmontius* recte ait, tantum virtutis amittunt, quantum aciditatis admittunt. Est igitur præparatio partim superficialia, partim castrans virtutem, impuritates vero relinquens. Scripsit de dicto puluere integrum tractatum *Marcus Cornacchinus*, & aliquando Romæ eius dispensatio est prohibita, teste *Velfch. in obs.* imo varix satyricæ inuectivæ contra eundem hinc inde reperiuntur legendæ; sed reuera est probatissimus, & instar panacæ in febribus, modo rite præparetur. Noxæ exinde ortæ omnes non nisi crudiori præparationi scammonii & zii sunt adscribendæ. Dedimus olim eundem cum scammonio sulphurato ægris, robustis quidem cum successu, cum vero tormina inde inmania quidam ægri experirentur, exesse iussimus, & resinam scammonii cum $\frac{1}{2}$ d. & cr. Fri adhibemus toto die felicissime, imo gialapæ contra hic puluis suavissime purgat.

Genuina enim præparatio est per $\frac{1}{2}$ i. parando inde resinam, quam & extractum & magisterium vocant, siquidem $\frac{1}{2}$ i. est verum omnium resinarum menstruum, qua ipsa *ὀρυζήσσει* corrigitur optime, ut adeo & hic non alia correctione, quam vera præparatione sit opus. Memorari & h. l. meretur locus alter *Zweifferei Pharm. Reg. cl. 4. p. m. 536.* qui cum elegantissimus sit, dignus est qui legatur & cordi habeatur: iubet nimirum resinam scammonii æque ac alias omnes cum amygd. dulcibus subigere & in pulverem redigere, ita enim disponi optime ad resolutionem, nec tormina vel hypercatharsin ullam ciere, hanc etenim solam tenacitatem resinofam, præcipue si frigida superbibatur, esse causam dictarum & aliarum omnium noxarum, quæ sane longe sunt verissima.

Præter pulveris hanc formam e scammonio optime parantur 2. pilulæ, quæ nunquam nos destituerunt, etiam desperatis casibus, in ileo v. g. sæpius & alias, idque tum purgandi, tum alium saltem laxandi fine. Laborabat serenissima Princeps fortissima obstructione alui, non cedente decoctis, non clysteribus, nam hi certas ob causas applicari non poterant. Proposuimus benedictas illas pilulas, ut resina scammonii cum gialapa ana
ad

ad gr. v. daretur in hanc formam redacta; breui post aperta feliciter aluo magnum id famæ addidit incrementum.

3. Etiam in liquida forma resina scammonii & gialapæ datur commode in \mathfrak{V} i: \mathfrak{R} . resin. samm. q. v. v. g. gr. vii. \mathfrak{M} . \mathfrak{V} . anif. cochl. sambuc. sextuplum & amplius, v. g. 3j. vel q. f. ad solutionem, additur iulepus ros. q. f. vel sirup. de cichor. c. rhabarb. ros. solut. de sena &c. \mathfrak{Z} ss. vel q. f. remedium inde fit efficacissimum & gratissimum. Pertinet etiam huc cautela ex superioribus fluens, tum pilulas scammoniatas, in primis solas, tum speciatim resinam in \mathfrak{V} i solutam in corporibus calidioribus & ficcioribus minus prodesse, magis in serosis frigidioribus.

Ex memoratis hactenus vsualibus & selectioribus facile jam est composita varia parare, quorum farraginem per omnia formularum genera *Rolfincius O. & M. comment.* exhibet. Sunt tamen etiam velut classica quædam & recepta ex compositis; vt sp. diagal. *Myns.* nisi quod loco olei cinam. vel alia quoque substitui, *ve ea omnino omitti queant.* Hoc pacto est instar omnium aliorum pulvis laxativus vegetabilis. *Rolf.* Olim quidem accessione perlarum aliqua gauisus est, reuera autem nomen hoc est gialapæ, quæcunque demum addantur; Item pulvis catholicus *Michaelis*, ex mechoac. & gialap. p. j. scammon. \mathfrak{Q} rat. p. \mathfrak{B} . addito ol. cinamom. & caryoph. Pulvis Comitum de Warwick jam laudatus est, rite præparatus. Reliqui vero, vt & spec. diaturb. cholag. phlegmag. melanag. Quercet. & similia plura minus sunt recepta. Imo ex his quoque patet, sufficienter cognito selectu ad leges præscribendi formulas composita fieri posse infinita; tum quoque cognita hac materia medica, quæcunque venditentur arcana huius vel illius, posse diiudicari, vel saltem a medico exprimi. Exemplo sint pilulæ Francofurtenses, toti Germaniæ cognitissimæ, quarum descriptio habetur pro arcano, non quod tanti sit, sed quod lucrosa sit venditoribus; Medicus vero naturalis easdem exprimit aloë rosata violata extracto alloe solutiuo cum scammonio aliisque pro renata mixtis. Tacemus alias consimiles. Pro pilulis extracta catholica,

panchymagoga, holagoga variorum autorum recepta & vulgata sunt. Nos etiam hic a simplicibus ad composita, a notis ad ignota facilem dedimus viam. Valent tamen & profunt etiam composita talia, quatenus intellectum diffusum ad certum remedium dirigunt, quæ vero distinctius commendantur noscuntur & vsurpantur, ea etiam certius hinc iuuant.

LIBRI II. SECTIO I. CAPVT VII.

De

Purgantibus aliis.

Quo autem magis pateat hæc ipsa purgantium agendi vis & electionis doctrina, quæ a quibus purgentur, id regulis paucis complexi sumus.

1. *Resolubilia purgantia magis ὀππαρωγὰ seu seriduca; illo experimento, quod hoc pacto & feri coagululum magis liquetur, & aqueis ipsis menstruis hæc sulphura magis pandantur, prompte admissa. Par ratio est melanagogorum quorundam, hellebori ipsius &c. Ponamus igitur corpus esse ferosius, commodius agent hæc ipsa, quia prompte soluantur, solutæ vero optime agunt resina.*

2. *Magis resinosa magis cholagoga; itidem per mechanicam. Ut enim per vitellum oui v. g. vel alia eiusmodi unctiosa resinam scammonii optime liquabilem reddimus, vti & terebinthinam h. m. in colostrum abire diximus; ita bilis in corpore tale vitellinum corpus æmulatur, cuius concursu magis cum ferro combinatur resoluta resina, adeoque in actum deducitur. Serum vero in omni purgatione actuanda, tanquam menstruum vniuersale, requiritur; Posito ergo corpus esse biliosum, non deficiente omni ferro, hæc ipsa optime bilem educunt.*

3. *Quæ resinam habent diffusam, vel partibus gummeis implexam, magis sunt catholica, in vtrumque enim humorem ingressum inueniunt,*

4. *Lenientia vero nec serum, nec bilem aque educunt, sed aluæ saltē scybala promouent ad exitum. Hoc illi notare debent ægri,*

quæ

qui pilulis aloeticis adfueti putant iis iam fufficienter fe defungi poffe, nec opus habere purgante medicamento electivo. Vti fe aiunt pilulis Francof. &c. a quibus moueantur. Vbi igitur in fero vel bile vitium haret, hæc ipfa primis viis faltem debita longe funt debiliora, quam vt rem omnem abfoluant, præterquam in tenerioribus quibusdam, qui aliis læduntur.

Pertinent etiam huc alia, quæ effectu cum purgantibus conueniunt, tum vniuoco, & femper vel vtplurimum tali, tum æquiuoco, feu per accidens tali. Illorum exempla præbent *acidula* & *thermæ*, remedia catholica, fi quidem & omnes quafi purgant humores, & per omnes excretionum vias, non faltem per aluum, fed vrinam ac fudores quoque; remedia vero empirica quoque fæpe, ad quæ mittuntur ægri non femper confulta opera, fed coniecturali quandoque, in primis non examinatis per medicum circumftantiis, fi proprio aufu & fortuna ægri ad ea concedant.

Habent omnio *acidulæ* & *thermæ* fuos infignes vfus, tum medicos absolute, tum medico-politicos. Medicos quidem, quatenus aquæ funt medicatæ, principiis actiuis fætæ. De *thermis* fuperius egimus & earundem elementa ad vnguem, quafi recenfuimus, vnde hac vice faltem dicimus, purgare eadem, & quicquid agunt, agere ob fal alcalicum, feu natiuum, feu ignis fubterranei calcinatione in terra productum, cum aqueis particulis dilutum, vnde abftergendo purgant & in morbis acidis profunt, eorumque funt remedium; alcalinis nocent. Sit v. g. æger fcorbuto frigido laborans, incipiente cachexia, laxitate vifcerum, *gæci* humorum, acore prædominante, neruis ab humore frigido, ab acido, contractis & male habentibus, præfto funt exciccandi & alterandi, quin & purgandi virtute *thermæ*. Aft vti laxis, humidis, ichorefcen- tibus malis & fubiectis fimilibus profunt; ita ficcioribus & fcorbuto calido laborantibus nocent, quin fæpe impingunt hinc magis partibus materiam tartaream, & ex hofpite incolam faciunt. Hæc vt fummatim de *thermis* afferimus; ita certum eft de *acidulis*, per experimenta varia nota, odore, fapore & effe.

effectibus aliis, inprimis quod cum gallis pulveratis mixtæ in momento quasi atramentum exhibeant, & feces nigricantes reddant, quicquid agunt, agere inprimis ob sal acidum, vitriolicum, martiale, copioso aqueo dilutum. Hinc acidulæ sunt remedium morborum alcalinorum scorbuti calidi v. g. in laxitate & *phlegma* viscerum, in siccoribus, ita vt, quibus nocent, thermæ, iis profint acidulæ hoc sensu, & vice versa. Peccant tamen facile in vtrisque ægri & excessus hinc etiam in effecti sentiunt, sic vt thermis vsi violento illo calore & sale deterfivo exiccentur nimis, indeque peius potius habeant, sero blando diluente absumpto, contracturis vel factis vel auctis, quam auxilium speratum reportent, quod sæpius vidimus. Adeoque serum nimis absumunt fere thermæ, & contra eâ serum nimis adaugent acidulæ, facile inde intumescuntibus pedibus & ventre, vnde medium tenuere beati, si que ita vsurpentur, vtraque: vt non excedatur, moderamine medico optime sanitati profuerint. In vtrisque purgandi vis eminent, & ob heterogeneitatem & sal deterfivum ac fermentativum, diuerso licet vsu.

*Medico-politico vero vsu non minus commendandæ sunt aquæ hæ medicæ, quatenus sæpe immorigeri ægri in adhibendis medicamentis, in obseruanda diætâ, hoc ipso strategemate rediguntur ad frugem, quatenus diætâ tenuis & strictior, recepta, vniuersali obseruantia locorum istorum, quo multi magno morbi curantur, his ipsis imperatur & impetratur ægris; quatenus copioso diluente salia efferata temperantur & educuntur e corpore, nauseantibus alias ad ampullas & potiones largiores, sæpe tamen necessarias ægris; quatenus mutatio aeris, victus, loci multum ad sanitatem confert, vnde in epilepsia & aliis morbis chronicis ac rebellibus hæc a *Coo* præcipiuntur.*

Novimus huius rei aliquot exempla, v. g. epilepsiam tum in aillis, tum in nobili virgine alias minus perfecte curabilem, mutatione loci conquiesuisse magis. Vt taceam, animum a seriis abstractum novitate loci, conuersatione variorum peregrinorum aliisque componi & demulceri, quod ipsum quoque ad sanitatem non minimum

mum

num confert; nec dicam, aliquid etiam consuetudinem & communem omnium quasi hominum hypothefin conferre, cum domi alias balneum formicarum & neruinum exterius, interius vero alcalia idem saepe praestare queant ac thermæ; cum acidula artificialia, Ræ & us naturales, modo cætera sint paria, æquæque acidulas possint. Quo ipso tamen laude sua non defraudabimus diuina hæc remedia.

Et acidulas quidem artificiales vitriolum vel sulphur resolutum in stagma acidam & ste alteratum præbent, vt *℞* Oli cum *℞* Alo *℞* is alteratus, facta solutione facile hinc diluendus, vt alia non memoremus. Sic & clystus *℞* ii *℞* atus eas optime exprimit, modo non sulphur minus bdnæ notæ subamaricantem & nauseabundam ipsi affricerit qualitatem, vnde consultius est *℞* stillatitium purius, vel crystallinum, statim suum, arenarium ad *℞* ium & *℞* recipere. Laxant hæc aluum, vnaque vias sudoris & vrinæ expediunt; neque absurdum est, acida hæc irritatiua virtute gaudere & purgare aluum. Laxant & *℞* osa qualibet sicca, inæqualibus suis salinis particulis, licet sensui potius æquales offerant.

^{supp} Horum vero quæ effectû æquiuoco, saltim respectiue, purgantia æmulantur, itidem nonnulla in praxi occurrunt. Sic purgat quandoque cinnabaris natîua, non minus ac saluationem etiam citat aliquando. Hanc efficit, si continuetur eius vsus in tenerioribus, ratione partium mercurialium, serum potenter fudentium. Purgat vero ratione itidem salis mercurialis sulphurei, humoribus ad motum citatis ob *ιδιοσυγγεγονιας*, a fermento ventriculi resolutione facta.

Adeoque acidum sal concurrat ad purgantium virtus, quod exemplo gialapæ & aliorum supra diximus, attamen acidum, quæ tale, non purgat, nec effectus hic acido adscribi meretur, cum cinnabaris & sulph. commune habeant v. g. in se sal acidum, effectus tamen edant acido contrarios, in tussi v. g. vlceribus &c.

Purgatio etiam fit a resoluentibus, stimulum inde nanciscente natura, quæ actuat medicamenta pro humorum dispositione & suo modulo. Pulvis absorbens ordinarie vomitus non mouet, neque enim gr. j. *℞* l. *℞* is ad vomendum sufficit, sed quando lipothymia præcordiales ob acidum vel biliosum *δυστασμον* patiens instant,

Na *δυστασμον* sibi *μα* *αι* cum

cum pallore & frigore extremorum, vidimus inde secutum vomitum nonnunquam summo cum successu. Fœmina pallens hoc modo & vertiginem patiens subitanam, data vnica dosi pulueris absorbentis, vomitu sequente curabatur; ordinariè verò citra vllum vomitum lipothymias certissime curat. Mittebamus aliquando hunc ipsum puluerem pro matrona aulica, ad *ἐκλύσεις* præcordiales pronissima; medicus metuit eundem nominatum ipsi quid esset dare, quod vomitum citare posset. Malo verò non cessante ipsi accedentes statim propinauimus illum ipsum; breui sequenti effectu meliori. Potest verò & fieri aliquando citra Glum & tis quoq; A pulueribus pleuriticis & quasi talibus alui fluxus fieri potest, quando ab alcalinis consistentes & quieti humores in motum citantur, & natura, qua visum fuerit commodius, via expurgat eosdem.

Quod autem a pulueribus bezoardicis quandoque alui fluxus secutus est, id omne per accidens fit, sunt enim ni pulueres adstringentes fere simul, vel roborantes; siquæ illa diarrhœa potius a feruore & vredine acri biliosi exuperantis humoris, futura etiam magis citra bezoardica. Adeoque & hic attendendum est, an dato tali casu a medicamento, an mere per accidens id euenerit, idque in bonum & malum.

Neque de venenis corrosiuis opus est plura addere, illa quippe sunt deleteria. Tale verò exemplum ante aliquot annos euenisse nouimus, vbi per errorem ministri medici loco purgantis & rursus propinatus fuerat, breui sequente morte cum summa diarrhœa & torminibus.

Illud coronidis loco addendum est, ab opiatis, maxime pilulari forma & dosi integra maiori datis, tum vomitum sequi saepe mane sequente, tum in quibusdam alui fluxum seu diarrhœam. Visum id fuit nonnunquam in phthisicis, quorum intestina tenentiora erant, & glandulae intestinales obstructæ, vnde vt nec chylus inuenit aditum, ita nec medicamenta promptè; consequente hinc facili fibrarum neruearum irritatione, bile inprimis, vt fit, vna concurrente & fermentante.

Quod purgantia alterantibus interdum addita ipsorum vim & efficaciam augeant, alibi iam dictum abunde est. Ipsa etiam vt & vomitoria, exuta illa sua vi cathartica optima euadunt tum alterantia, tum diaphoretica.

LIBRI II. SECTIO I. CAPVT IIX.

De

Vomitoriis.

Vomitoria, *ἰσχυρά* Græcis, seu vomitum scientia medicamenta priscis temporibus purgantibus ipsis etiam frequentiora erant, quam hodierna die, ideo quod veteres, in calidioribus regionibus habitantes, & propter vitus rationem & propter corporis humorumque constitutionem ad vomitum essent faciliores proclivioresque. A chemicis tamen superiori seculo frequentari magis cœperunt, inuentis emeticis mineralibus, licet, vt solet, multis quoque interuenientibus damnis, prius, quam stabilita magis & rationibus fundata esset experientia, Inde vero quidam ex recentioribus quoque vomitiones in nostris regionibus prorsus damnare sustinent propter sequentes rationes: 1. quia corpora plus æquo commouent & disturbant, imo molestissima symptomata inducunt. 2. quia regiones nostræ multo sunt frigidiores, quam Græcorum; 3. quia homines nostrarum regionum pituitosiores sunt, atque adeo ad vomitum inepti. Sed male damnari vomitiones natura ipsa docet. Hæc enim omnis generis euacuationes vniuersales & particulares, tam per superiora, quam inferiora, etiam nostris in corporibus molitur, quam proinde magistram medicus imitari sedulo debet. Neque enim regio rem ipsam variat, sed quæcunque indicantur, sunt exequenda, quocunque orbis angulo.

Præmissis igitur per dicta *τῶ ὄν*, non carere posse medicinam vomitoriis; alterum quoque assertum huc facit: dari nempe seorsim vomitoria, quæ hoc nomen mereantur, contradistincta ab aliis, neque sub classe purgantium sola contineri.

Videmus quippe naturam ipsam hæc distinguere, & seorsim *ἀνω*, seorsim item *κάτω* excernere. Et licet eueniat non raro, vt ab exhibito purgante vomitio, citra alui fluxum, & ab exhibitio

bito vomitorio contrarium obseruetur; Distinguendum tamen est inter effectum per se & per accidentalem; item inter effectum ordinarium & extraordinarium. Quod nisi admittamus, vix in praxi commodum erit prospicere indicantibus.

Habent enim inter se effectum communem, irritandi naturam, & ad expellendum sollicitare; Habent vero & proprium, huc, non illuc, quin hoc respectu quasi contrarium & oppositum.

Patebit id magis, si consideremus tum ipsa ad se inuicem relata, tum subiecta illa, in quibus alius ab intentione sequi solet effectus.

Ratione subiectorum illud in praxi ratum est & firmum: Quicumque humores habent in primis viis magis fixos, acidos, austeros, non facile ab emeticis vomunt, sed conuerso medicamento stimulo inde purgantur magis *nata*, imo in his purgantia effectum saepenumero nullum omnino edunt. Hinc melancholicos *Hippocrates 4. aph. 9.* vehementius & quidem per inferiora purgandos praecipit. Quicumque vero humoribus gaudent biliosis, spumescentibus, aqueis, volatilibus, in illis tum vomitio facilis est, tum a purgantibus quoque solum saepe excitatur. Hinc & aestate magis *ava*, hyeme *nata* purgandos ait *locum 4. aph. 4.*

Quomodo vero differant inter se purgantia & vomitoria, cum omnino sint diuersa, magis patet, si eadem comparemus sibi ipsis & aliis. *Waleus l. c.* negat, dari realem & veram diversitatem inter purgantia, ita ut hoc tantum vomitum creat, illud solum aluum moueat; nec vllum discrimen hic inueniri posse contendit, quam limitationem quantitatis, & additionem corrigentis, ita ut purgantia qualibet maiori dosi data fiant vomitoria, & qualibet vomitoria correcta sine omni virtute emetica *nata* purgent.

Sed vtrumque hoc assertum fallit, primum quidem exemplo hypercatharseos, quae toto die accidit, seu purgante medicamento propinato, nisi per accidens humorum versus superiora motus eo citet & modifcet medicamentum, solum alvus
cita.

citatur, & ibi fit hypercatharsis. Adde quod maiori dosi propinam v. g. aloë ad ℥ij. manna ad ℥iv. rhabarb. ad ℥ss vomitum si quem faciunt, id præstent nauseabunda potius mole. Alterum vero, quod correctio *Waleana* sit nulla, putat enim g. g. & ꝑium vitæ, si addantur crystalli chalybis, seu Olym ꝑis, correctæ esse, omnemque vim emeticam amittere. Neque ratio vlla, nec experimentum rite factum id confirmant, quin potius Olym ꝑis maiori dosi datum vomitum ciet, & h. m. mixtum cum Pro emetico, cum ꝑio vitæ vomitum non non prohibet, ex nostra observatione.

Plura quæ adfert, eiusdem sunt commatis, adeoque purgantia & vomitoria non solo gradu operationis, respectu doses, sed mixtionis differunt modulo, quæ differentia est specifica, essentialis & genuina.

Si nempe omnia atque singula pensitemus vomitoria, conveniunt cum purgantibus acrimonia salino-sulphurea, irritatiua & stimulative; differunt eiusdem volatilitate, quam præ purgantibus habent maiorem, hæc vero minorem, fixiori acrimonia confusa, eamque idem vel explicitam vel implicitam. Sic sale volatili copiosa potentia vomitoria sunt, pro magis vel minus volatili sulphure magis vel minus salia, quem miscelæ individuum gradum licet nesciamus, quare puta asarum sit emeticum, piper non item, sufficit tamen nosse specialem, quem nimirum præstant partim partes aqueæ, ut in sedo minori, raphanotum hortensi, tum ruficano, maiori dosi hausto, & in succo; partim partes sulphuræ, impura, exemplo tabaci, asari, unde illa cum distinguat optime archeus, in humana hac caligine in eo acquiescere possumus.

Hinc, ut nulla purgatio sit sine bile, ita & nulla vomitio propriè dicta & arte inducta sine bile peragitur, quod ipsum axioma superioribus iunctum, quæ de purgantibus diximus, & ipsa illustrat & vomitoriorum doctrinam. Omnis inquam, purgatio seu *ara* seu *kræse*, fit a bile tanquam humore principali extimulando, adæquate a fero. Quemadmodum igitur a purgantibus specialibus, a vomitoriis contradistinctis, bilis acquir

In Stimulum citra *δρασμον* maiorem, totum quasi irritata; ita a vomitoriis bilis non saltem irritatur & stimulum nanciscitur, sed & spumescit una & *μεταρρισμον* acquirit, sale volatili eiusdem in motum citato, rarefacto & spumescente. Et hinc est quoque, quod purgantia rarius simul vomitum, vomitoria sepius simul aluum mouent, quia bilis spumescens stimulis illis suis intestina coafficit.

Volatilitas illa euaporabilis, quoad sulphur & sal volatile seu partes mercuriales, manifesto apparet in dictis vegetabilibus, non minus vero & in mineralibus. Apertissimum id est in ζ io, cuius sulphur cum partibus mercurialibus abigi potest mediante explosente Θ s. q. addito, quo facta omnis vis emetica emoritur, remanentibus partibus fixioribus. Imo id quoque in Θ lo verum est, eiusque ipsissimo sale, nam vtraque hæc sunt vomitoria, Θ lum in substantia, & Θ li post ignis torturam proleptum. Vt enim non tanta in eo sit volatilitas ac in ζ io, vnde nec idem potentia vomitoria assequitur; Ratio tamen in promptu est, acidum salinum fixius, partibus terreis implicatum magis. Accedit, quod partes venereæ, in omni Θ lo reperibiles, respectiue fixiores, non tam prompte domari queant vel annihilari. Satis tamen est, in omni Θ li sulphur adhuc latitare, quo si orbetur vel sal, ex hypothesi, illud amplius vomitum non citabit; vel si sulphur orbetur sale, vt in terra Θ li dulci, idem est sentiendum.

Afficitur vero iisdem, sale ac sulphure irritante, primo omnium & præcipue ventriculus; isque non vacuus, sed repletus, vel pituitosis vel biliosis imprimis humoribus, vnde *Causa apb. 17.* oris ventriculi morsum, vertiginem tenebricosam & oris amaritudinem vomitoria indicare præcipue asserit, quippe biliosa. Reliqua afficiunt adæquate, non tamen sine bile. Hinc & vomitoria non illauiem, quæ in ventriculi capacitate hæret, solam expurgant, sed si fortiora sint, etiam intestina, vasa mesaraica, hepar, lienem, pancreas, mediantibus bile & succo pancreatico exhauriunt, indeque noxios humores eliciunt. Est enim ex his locis via brevis & expedita, per quam facilis est vomitio,

tio, id quod ex selectu & recensione differentium illorum magis erit in aprico.

Concludimus ergo, vim emeticorum consistere laxius quidem in inobsequentia ingesti remedii, quod alterari & subigi a ventriculo renuit, vnde ille vel grauatur ob nimiam copiam, vel laxatur ob lubricitatem, vel auersionem concipit ob heterogeneitatem, vel irritatur ob acrimoniam aduersam, quale quid in arsenicalibus quoque & aliis venenis occurrit. Singula hæc pluribus exemplis illustrari possent, nisi notiora essent. Strictè vero & proprie in acrimonia modificata & specificata, salino-sulphurea volatiliori. Vnde & ventriculi robur vnice vomitoriorum & purgantium virtutem dispensat.

Cumque ipse culinz sit destinatus, non cloacæ, maiori omnino opus est violentia; irritatur nempe ita ventriculus, vt recluso medicamento a liquore lymphatico glandularum miliarium & ipse hic characterem biliosum vel quasi emeticorum recipiat, & hinc spumescat, *σπασμὸν* concipiat, fibris nerveis ac membranis inæqualis & molestus euadat, consecratione quadam e vicino intestino quoque concitentur & confluant e glandulis succi consimiles. Inde lubricatur ventriculus, inde saliuat os, tremit labium & excutitur tandem saburra ibi restitans.

Hinc in quibus irritatio hæc facilius contingit, facillime in vomitum agitantur, & contra; hinc actiuiora respectiue & catholica magis sunt præ purgantibus emetica, maiori fusione, irritatione & extiori ope; hinc vbi morbus quasi vectibus est expellendus, rebellis & giganteus, præsto sunt emetica.

Quod vero de bile diximus spumescente, id ad alia quoque phenomena explicanda facit, (1.) quoad hypercatharsin, (2.) quoad colorem reiectorum ab assumptis consequentem. Credibile est, non solum in ventriculo fundi humores serofos, & ad motum concitari; verum per ipsum vehiculum assumptum deriuari vim emeticam medicamento ad intestinum quoque superius. Omnia enim assumpta & ventriculo concredita naturali via euaporant & propelluntur, etiam medicamenta, vnde cum bilis spumescentiam acquirat, accedente cumprimis in-

verso

verso ventriculi conatu & motu, euocatur & prompte subit ventriculum. Hinc si id non fiat, nec bilis spumescentiam h. m. acquirat, saepe ne operantur quidem vomitoria.

Deinde notabile est, ab emeticis, fiat cumprimis, fere vniformem eiici materiam, viridescentem, flavescentem vel potius ex flavo viridescentem; ab his & aliis, inprimis circa finem operationis, etiam amarorem concipi in ore, & tunc vtpurimum medicamentum agere desinit, vel nisi desinat, monetur medicus vt sistat. Fitque posterius hoc, non quod tunc demum bilis in ventriculum fit vocata, sed quod extrusis reliquis sequatur tandem & ipsa. Hinc signum hoc est & terminus quasi vomitionis in praxi, vt nempe compescatur, alias noxius futurus vomitus. Compescitur vero spumescentia eiusdem sopientibus & irritationem restrenantibus, stypticis, opiatibus, theriacalibus & ipso cumprimis Ψ i. Hic enim calore suo & spirituositate ventriculo amicus, eodemque prompte per *κατα* evaporare aptus, sulphureitate vero sua demulcens acrimoniam secum habitare bilem facit magis. Hinc, teste *Sennerio*, l. 3. *medic. practic. p. 1. f. 2. cap. 12. p. 157.* experimenti certi & secreti quasi loco nonnullis habetur, vt ab usu Ψ i nimis vomenti Ψ i cochlear vnum vel alterum propinent, atque in momento iuuamen inde pollicentur; quod non est de nihilo, vnde iussimus hoc saepius in praxi, praesertim plebeiis.

Alterum vero, seu colorum variegatio in excretis, optime quoque a bile deducitur. Sulphur est matrix colorum, bilis matrix sulphuris in corpore, vnde color omnis fere in excretis accidens a bile est, quod de martialibus valet quoque. Non opus ergo est, vt ad occultam medicamenti vim refugiamus, afferentes cum quibusdam, corruptos esse humores a veneno medicamenti, vnde statim in ichorem talem vertantur. Sensus ipse testatur bilem eiici, cur igitur ad alia deflectere & sensum dimittere velimus? Hinc vt purgantia non sunt venena dicenda; ita nec emetica.

Pertinet huc & illud assertum, purgantia quaedam esse catholica, quae nempe & omnes humores & per omnia excretoria

ria loca euacuant, quod inprimis prædicatur de ξ iatis & ξ ialibus. Est vero inter hæc ipsa quoque differentia, ξ ium quippe magis bilem educit; ξ ialia magis pituitæ liquandæ, exemplo saluationis, debentur.

Vt proportio inter agens & patiens ipsasque inprimis vires & causam morbificam est obseruanda: ita id ipsum quoque valet de vomitoriis. Pro *aua* exturbanda materia vitiosa, positive præsentem, insignia sunt, purgantibus respectiue fortiora, in se tamen alia magis, alia minus actiua, adeoque distinguenda; vnde diuisio 1. inter *mitia* & *fortia*, iterque hæc media, maxime in praxi est obseruanda, licet vnum idemque ξ iatum v. g. emeticum pro diuersa dosi vtrumque expediat. Valet id inprimis in infantibus, quibus ξ emeticum ad sextam, quintam, quartam grani partem sæpe cum successu propinauimus, posita indicatione præsentem.

Maximi etiam interest diuidere eadem 2. in *inuisitata, media*, & *inuisitationem*, habito non minus ac in purganibus selectu. Purgantia enim & vomitoria arma communissima & magis quidem heroica sunt medicorum, ergo bona & selecta sint oportet, quibus fidere, & cito, tuto ac iucunde vti queas.

Distingui etiam 3. merentur in *Gallenica* & *Chimica*, vtraque satis potentia & cognitione discernenda.

Necessaria & utilis est diuisio 4. inter *primaria* & *secundaria*. Illa dicendo, quæ sunt proprie dicta, quæ ægunt irritando, acrimonia salio-sulphurea volatiliori, vel implicita vel explicita magis conspicua; seu *immersæ* sint illæ *particulæ* aliis, vel aquosis, vt in sedo minori, raph. rustic. vel oleosis & sulphureis, vnde bilem spumescentem reddunt, archeo ingrata euadunt, & eum titillant ac stimulant ad subuertendum ventriculi fundum. Illa, inquam, primaria ægunt intentione.

Hæc vero secundaria sunt, improprie magis talia, per accidens quasi, quæ ægunt laxando, lubricandoque vias & ventriculum resupinando, cui molesta magis quam irritatiua seu aduersa deprehenduntur, item aquosa, tepida, oleosa, & alia incidentia, amara, acida, pituitosæ glaci debita, secundaria magis intentione danda.

O O

Ta

Tacemus 5. diuisionem inter vomitoria *externa & interna*. Illa, quæ foris ventriculo iniunguntur, inusitata sunt, quæ vero id præstant titillando fauces, vt linguæ depressio in infantibus, digitus in fauces dimissus, & similia mechanica, improprie paulo talia sunt & adiuuantia magis actum vomendi. Quin tenendum est loco regulæ, non omnia, quæ vomitum cient, esse vomitoria, scilicet commoda, quæ ad ciendum illum *in Opus* adhiberi queant & præscribi. Quo præmissis, altera regula ad distinctionem selectus apprime facit: Quæcunque læsionem post se relinquunt seu ventriculi cumprimis, seu totius corporis, incommoda sunt vomitoria, & non selecta. Sic non conueniunt, quæ sola quantitate & copia assumpta id præstant, quatenus ventriculus copia aggrauatus tandem insurgit, vt excernat per superiora illa, quæ intus molestant. Non quæ qualitate aliqua ventriculo aduersa gaudent, vt quæ laxando, tonumque ventriculi dissoluendo id faciunt, vt pinguis & oleaginosa, quæ villos nerueos laxant, & ne arcte contineri vel corrugari queant, efficiunt, quippe ipsa quoque largius haurienda. Sic & helleborus albus & mercurialia minus huic scopo *quadrant*; imo ipsa quoque *fiata minus correctæ*, quicquid etiam de euacuandi vniuersali virtute glorientur nonnulli, per vrinam, sudorem, aluum & vomitum, quippe hoc ipsum *δεσπότης* præ se fert.

Subsumere iam facile est ex hisce de omnibus ac singulis ab autoribus inter vomitoria recensitis. Non vsitata sunt v. g. inter leniora *relata aquea*, vel sola, vel cum pinguis, vel melle & dulcibus aliis, vt ficibus prius comestis, item *pinguis, unctuosæ, oleosæ* ipsa affatim & copiose hausta, vt aqua tepida, decoctum hordei, hydrelæum, hydromeli. Hæc, inquam, non vsitata sunt, quibus vomitum directe expedias, sed si in censum hunc veniunt, non nisi secundo, improprie & per accidens id præstant, quatenus parietes ventriculi resupinant, laxant & grauant, nauseabunda sunt, vel vt domestica, vt vehicula. Pinguis enim & tepida emeticorum sunt vehicula, modo his terminis vsurpentur, & vtraque moderate pro laxando, facilitando & pro-

& promouendo potius quam mouendo vomitu adsciscenda. Cauendum enim in secundariis his est, ne ventriculum pessundent, læuigent, nausea & flatibus mactent.

Hinc dantur casus, vbi his solis contenti sumus v.g. (1.) in excernendis per vomitum venenis corrosiuis recens haustis, vt ∞ , ξ -to, vbi \circ amygd. d. optime conuenit, (2.) in infantibus *iunioris*, vbi oleum amygd. d. prodest, imo & sperma ceti ex eadem ratione. Obseruamus enim tota die in praxi, sperma ceti in asthma esse laudatissimum, & in infantibus, quorum ventriculus est humidior, vt plurimum per vomitum, idque cum successu operari. Laborabat infans vnus anni respiratione anxia cum metu suffocationis; datus \mathfrak{B} . sperm. ceti, subsequente vomitu, dictum factum eundem liberabat, idque in pluribus aliis vidimus quoque. Idem de \circ amygd. d. valet. (3.) In pleuritide, vbi id ipsum cum aliis summe deprædicat *Lud. Septal.* idque non iniuria. Hinc aliquando, methodo extraordinaria, in suffocationis periculo pleuriticis sperma ceti quoque, & in quadam ægra cum tantilla \mathfrak{F} emetici cum successu dedi. (4.) quando in morbis vomitus vomitu promouendus & curandus est, vt in cholera & aliis bilis in ventriculum effusionibus. Ibi enim vix nisi hæc secundaria profuerint. Et contra vbi vomitus vrget inanis, vt in calculo, minus conueniunt oleosa, quæ citra hunc vtilissime dantur, v.g. ol. amygd. dulc. cum vino Hispanico.

Reliqua recensita emetica sunt partim diffusa nimis, nauseabunda & grauantia, partim violentiora, partim ingrata & nauseabunda. De sambucinis emeticis, aliisque legi meretur *Blochvviz. anat. sambuc. per tot.* qui & ex turionibus componit puluerem turionum sambuci polychrestum p. 56. & oleum ex acinis seu arillis tanquam egregium vomituum commendat p. 23. vt de aliis nil dicamus. Oleum ad $3\mathfrak{B}$. vel $3\mathfrak{B}$. commendat, vel ad cochlear mediocre; speciatim vero in philtis, vbi & \circ infus. flor. vel cort. sambuc. ad $3\mathfrak{j}$. vel \mathfrak{ij} . cum ∇ tepida pro accelerando vomitu dilaudat. Quis vero hanc quantitatem hodie propinet?

De saeco rad. sambuc. locus *Mindereri* extat *mod. mil. p. m.* 225. si nosse, *inquit*, sambucum adhibere, nobile haberes ad hydropicam aquam educendam remedium, cum succus radicis sambuci mirum quantum hydropicos purget. Non æque vero est tuta adhibicio, nisi cautissime agas, cum in minore quoque quantitate assumptus *αιω & κρω* ad instar $\frac{1}{2}$ ii purget. Monet *ibidem*, acetarium etiam atque etiam caute vsurpandum, ne lipothymia (ab hypercatharsi sine dubio) contingat. Præstant hæc pro vsu externo traumatico. Quod si hæc talia vsurpentur minori dosi, aliquando habent locum, uti v. g. commendatur puluis seq. ex pulu. turion. sambuc. \mathfrak{B} . helleb. alb. gr. v. g. g. gr. iij. macis gr. ij. M. Sed efficaciora prostant longe.

Catapucia rad. & sem, ut & *helleborus alb.* eundem subeunt censum. Catapucia speciatim a *Fernelio* inter vomitoria externa refertur, quatenus vngu. de lathyride seu catapucia minore vomitum ciere scribit, si eo ventriculi regio inungatur. Sed id quoque non vsitatum est.

Decoctum *hyssopi* pectorale, & antiasthmaticum, *gratiola* hydropicum, neutrum vero per se emeticum est commodum.

Ex nicotiana sirupus de peto officinalis quibusdam locis fuit introductus, v. g. & succi vel decocti peti \mathfrak{B} . iv. (seu nostratis, seu, quod melius, Virginiani) hydromel. \mathfrak{B} .j. oxymel. squillit. \mathfrak{Z} .iv. digere in baln. ad 3. vel 4. σ . Liquorem clarum decanta. F. cum sacch. \mathfrak{B} .j. sirupus. Dos. \mathfrak{Z} .iij. in ∇ conueniente vel cerevis. tepida. Sed secundarium illum constituimus, non primarium.

Flores *genista* seorsim, & ipsum etiam semen ad emulsiones emeticas magni fit a quibusdam, sed tantam laudem non meretur. *Vngues humanos* licet *Heerius* tanquam emeticum commendat, certum tamen est esse hoc heterogeneum plane, & tantum non abominabile remedium. Locus est *obs.* 29. p. 324. Vidi duos, *ait*, qui nullo $\frac{1}{2}$ io aut alio eccoprotico, ne quidem hellebori extracto, aluum laxabant, cum meo consilio priorum vngu. um præsegmina & rasuram bibissent, vomitu iuxta ac secessu abunde se deplebant.

Mercurialia medicamenta ipsa potentia quidem sunt oppo-
 sita, at vomendi principali fine non præscribuntur, quamuis
 citra intentionem aliquando vomitum cieant, ut id in azotho
 quibusdam contigit. Superfluum vero est & vitæ reddi composi-
 tum, alio, quam fundamentum habet in re, modo.

LIBRI II. SECTIO I. CAPVT IX.

*De vomitoriis rariis vsitatis &
 selectis.*

Inter media primo loco memoratur *asarum*, tenuium partium
 & aromatica pollens volatili virtute, unde vomitus ciet, ob
 partes sulphureo-salinas volatiles, & simul, ob texturam par-
 ticularum dictam, crudis, viscidis, lentis & acidis humoribus
 corrigendis debetur, ut in febribus chronicis, quotidiana &
 quartana, cuius velut panacea habetur, ictero nigro, obstructio-
 ne mensium. Est enim aromaticum incisivum (1.) purgans,
 (2.) cephalicum, (3.) uterinum, (4.) aperitivum seu antiquar-
 tium.

Vsum habet 1. in *substantia*, seu pulvere, magis tamen ex
 radice quam foliis parato, si v. g. pulv. rad. asari c. crystall.
 Pri ana ad ℥ss, detur, additis g. g. gr. iij, vel v. o macis gtt. j,
 vel ij. vel si pulveris rad. asari gr. xv, vel ℥ss, cum \odot Oli ana
 misceatur, add. oleo \mathcal{Q} to aliquo, tuto & commode id dari pot-
 est. pulvis vero foliorum longe violentior est, etiam in infuso,
 seu numero seu pondere expresso præscribuntur.

2. In *infusa* cum vino & cereuisia, & decoctis, vbi mite-
 scit & magis diureticum fit. Decoctione enim mitescunt eme-
 tica vegetabilia, & purgandi vim fere amittunt, quia sal vo-
 lat. aufugit, & partes aqueæ corriguntur, quod & exemplo
 raphani rusticani patet, hinc in infusa ad febres dictas com-
 mode recipitur.

3. In extracto, quod ex eadem ratione mitius est, in potiones & pilulas recipiendo, cum Proemet. g. g. & vitæ roborando. Sic & in extractis emeticis compositis habet locum, quale est B. *Mobii*. rad. asar. cort. rinter. sambuci. esul. iugl. ana ℥j. croc. metall. ℥β. P. extract. c. V. fortiss. in balneo. Extractum filtratur, inspissetur ad iustam consistentiam, exinde formentur pilulæ. Dos. ℥β. gr. xij.

4. In electuario, vnde elect. *diacuyes*, itidem dum per se, tum vt alia excipiat, vsitatum est. Peculiare igitur hoc habet asarum, quod præter vomendi vim simul etiam alteret, & bilem viscidam corrigat.

De *gummi gutta* iam superius dictum est. Datur commode in pilulis, v. g. gr. v. vi. viii, miscendo c. extract. asar. c. gum. *co & oleo anisi.

Oxymel simplex & compos. secundarii emetici vicem obit, licet compositum helleboratum helleborum vtrumque, & album quidem vt basin, recipiat. Hinc speciatim profunt ad incisionem humorum viscidorum, vt purgans & vt alterans. Vt enim de purgantibus diximus in genere, ea alterantia acuere, ita id ipsum quoque valet de emeticis. Hinc in asthma non tantum oxymel omne, imprimis helleboratum, prodest; verum etiam nicotiana pro asthmae specifico commendatur, vnde aqua ex. in destillata, sirupus de peto dictus, per iteratas infusiones paratus, in potionibus antasthmaticis præscribuntur, & *Christ. Langius not. in Fabr.* in Anglia, beneficio attracti nicotianæ fumi, ad mortem fere asthmaicum, vomitu curatum vidit.

Hinc notabile est quædam vomitoria, exemplo dictorum, non astimari primario sine vomendi, habere tamen locum, alio secundo sine. In mentem hic venit elegans de oxymelite locus *Scaligeri exerc. 157. c. 5. p. 524.* quod ad G. li optime referri potest, & de abusu potissimum intelligendum. Oxymel, ait, ventriculis non paucis, non raro, non parum nocet, nervis semper; intestina nihilo tutiora. Hin singultus, tremores, colici dolores. Visus hebetatur, dentes vitantur, semen genitale corrumpitur. Vbi redundat pituita, ad incidendum,

ad

ad tergendum, datur. Vbi non est, in ipsa natura grassatur bona; vellicat, mordet, erodit. Quamobrem vsus ad medicandum salutaris, sed non nisi prudentibus & quibus *visu* circumspetus est salutaris.

Vitriolum a *Paracelso* T. 1. p. 101. quartam partem pharmacopoli sustinere & medicinam contra quartam partem morborum asseritur, imprimis quoque, sine dubio, vomendi vsu. Maximi hic fit a quamplurimis, a *Paracelso*, *Quercetano*, *Angeb. Sala*, *Helmontio*, qui per vitriolata vomitoria quoque insperatos aliquot curasse se scribit p. m. 418. t. 4. & *Langio*, ut alios plures non laudemus.

Horum elogio antimonium stat post principia, ipsumque vitriolum ad cælum vsque extollitur. Audiamus *Ang. Salam*, qui *ternat. emeticorum* c. 4. p. 499. Testor Deum, ait, & certo cuius promitto lectori, quod inter medicamenta vomitoria, tam simplicia quam composita, & quomodocunque preparata, siue mineralia, siue vegetabilia, quæ vel ab aliis adhiberi vidi, vel ipsemet adhibui, nullum obseruauerim magis vniuersale, magis item benignum vomitorium, quam \ominus *Oli*. *Langius* vero apoplexiæ certo curandæ (subintellige leuioris & curabilis) fundamentum in \ominus *Oli* tanquam egregio emetico consistere pluribus elogiis asserit l. c. n. 8. segg.

Sed vt ordine videamus hæc *Olica*, a dictis autoribus vni- ce & præxiatis, quæ forte violentiora & magis noxia habuerunt, æstimatis.

I. *Vitriolum in substantia emeticum est minus vsitatum.* Sunt, qui in peste ipsa summe id dilaudant, vt præ omnibus *Thom. Bouius Veronensis*, qui, libro *flagellum* inscripto, sancte affirmat, se *Oli* crudi \mathfrak{z} in mellis & \mathfrak{v} ana dissoluti tam ad præseruationem quam ad curationem vsurpasse, ita vt in peste Veronensi plus quam \mathfrak{ss} x. consumpserit, & ex millibus vix vndecim perierint. Laudat hoc latius *Ponseca* T. 1. consult. 4. p. 334. & autorem empiricum vocat non contemnendum.

Notabile hanc in rem est (1.) in genere, *Olium* nihil aliud esse quam acidum liquorem, copioso aqueo dilutum, cum particulis

ticulis metallicis, nominatim venereis vel martialibus, coalitum seu concretum. Docet hoc tum analysis, siquidem summa & vltima elementa sunt acidus spiritus, & terra venerea, quæ in cuprum fusione fatiscit: & mechanica alia, exemplo $\text{Oli } \text{S}$, Zs . Vnde & *Iungius in Doxoscop.* chalcantum esse concrementum natum ex spiritu sulphuris & ære vel ferro asserit, & *Cartesius princip. philos. p. 4. p. 163.* succos acidos erodentes cum metallica materia concrecentes, atramentum sutorium componere confirmat.

(2.) Quamcunque verò exercet vim vomendi, a Zre obtinere potissimum, licet diffusa & dispersa sub particulis aliis, vnde etiam Oli a quocunque affuso acido, & simplici Ois , Oli , O comp. viridescit.

(3.) Vitriolum liquidâ forma, acido prædominante vel coniuncto liquido, vt & minori dosi vomitum non ciet. Quin potius eo casu roborat, ob ochreas & acidas particulas, habita tamen differentiâ ipsius, prout magis Ziale vel Zcum est, vnde acidulæ quoque non æque movent vomitum, nec essentia Zlatæ , toto die innoxie, quoad hoc ipsum, adhibita.

Crudum igitur nimis fuerit Olium seu simplex, seu aliud artificiale chemicum ea dosi, vt vomitum ciet, adhibere. Quod si tamen natura eo inclinet, sæpe, licet per accidens & cum insigni Zosia , pulvis absorbens etiam vomitum extraordinarie movet, alias nullo modo, eximie tamen iuvans.

Gilla quoque Oli pro vomitorio commendatur. Liceat tamen seorsim in Ois hisce agnoscere differentiâ aliis communem, ita vt Olium in substantia sit inusitatum, gilla medium, Oli selectum, respectu scilicet Zlatorum .

Quale nomen sit gilla, nondum diuinare potuimus. Notat vero chemicis latius omnia emetica ex Oli petita, quo sensu *Schröderus pharm. l. 3. c. 26.* Zla vomitiua seu gillas describit, ipsumque Oli ita vocat. $\text{Kar' } \text{Zoxh}$ verò præ cæteris ita communiter vocant Olium album depuratum, nempe per crystallisationem, præuia solutione & filtratione præstandam.

Non

Non occurrit hoc nomen apud *Jonsonium* in *Lexic. chim.* ast in *pharmac. Londinensi* Glum album depuratum citra hanc nomenclaturam describitur *p. m. 352.*

Crollius duplicem describit gillam, liquidam, ex crystallis Oli f is vel S is, phlegmate Oli acido solutis a Dj . ad 3B propinandam, cui paria facit liquor seu Ra viridis, vel rubra, ex C per acida, ut diximus, parata: & siccam seu Glum album vomitium, *Basil. Chim. p. 182. seq.*

3. O Oli inter O lata vomitoria præcipuum est, imo fere vnicè eligendum. Verum quidem est, vim emeticam adscribendam esse præcipue f i, illa tamen in O e hoc omnium agit mirissime, modo rectè sit paratum, neque ipsi penitus denegari potest.

Duplici vero nomine culpari apud recentiores quosdam hoc consuevit. (1.) quod a Venere ventriculum debilitante & naturalem eius destruente tonum vomendi vis eiusdem oboriatur. (2.) quod ventriculi plicis intimius adhærescens, per aliquod hebdomadas nauseabundo sapore & anxietate indefinenti gulam urgeat, sicque (3.) ex attracto aere in perfectum Glum degeneret, totalem stomacho ruinam minitans.

Sed ad (1) iam diximus, h. m. f em ipsam satis domitam esse, nec ab ea aliquam noxam timendam. (2.) Sed O lescere iterum O li in & extra ventriculum non concedendum est. Non extra eundem id fit, etiamsi per aliquot annos aëri exponatur; quomodo igitur dicemus in ventriculo id fieri? Multo minus in eodem, quippe aër illuc non accedit, vel si id fit, ut cum cibis, refracte magis. Vnde multo magis ab acido ventriculi fixiori timendum id fuerit, tanquam elemento altero, prius per destillationem ablato, sed nec illud facile contingit. Et falsa est hypothesis, dari Glum regeneratum, citra considerationem principii salini vitriolici acidi. Non fieri id ex aere, si vnum exceperis humidum, patet sensu, qui testatur visu, ipsum Glum e non sufficienter destillato & propulso O lo enasci, quod aeri exponi debuisset. Neque O li aliud est, quam Glum , a partibus tereftrioribus, aqueis fluidis, & acidis fluorem simul

Pp

adeptis,

adeptis, separatim, viridescente smaragdina Ra exutum, verbo, albefactum, Glum album, nec particulis ꝑeis odeo amplius factum, quæ in crocum fatiscunt calcinatione & præcipitatione, crocum ꝑlem & ꝑeum, vnde terræ seu ꝑis Oli d. dicti vis adstringens & traumatica ad oculum patet. Est enim nihil aliud quam crocus ꝑlis vel ꝑeus, vnde fusione id etiam comprobatur. Venerea enim & ꝑialia hoc nomine optima.

Addi superioribus potest, ob eandem sine dubio causam Glum album elegisse, vel substituisse Chimicos huic Oli Oli, quod per naturam iam ipsum metallica tinctura fit orbatum, vel potius eandem non ita expansam & copiosam obtineat.

Vtque amplius delectemur in perlustratione horum ꝑavo-
mior, assertum hoc experimento alio patet, quod iam diximus, nimirum si ꝑx Oli dulci affunditur acidus, ꝑis seu Oli, vel Ois compositus v. g. pro Ra ꝑis Oli, vel aliis scopis, viridis ꝑea Ra iterum recorporetur & ad sensum patet. Vnde si terra Oli dulcis purior desideretur, consultius parabitur, quando non tam aqua elixiuatur & a salinis atomis liberatur, quam spiritibus acidis nominatis, facta hinc edulcatione debita. Hinc consulto præcipitur a Langio, ꝑ hoc iterum calcinandum, (vtut fundatur, non refert,) calcinatum ꝑ s. vel ꝑta soluendum & coagulandum, idque toties, donec ad summam & crySTALLINAM puritatem & albedinem reducatur, denique ꝑi rectificatiss. sæpius cohobandum & perfecte edulcandum, in gloriosum & magnarum virtutum medicamentum. Hoc pacto sane, separatim magis particulis metallicis, benignissimum est vomitorium, indeque manna vomitoriorum dictum.

Notabile tamen est, nimis calcinatum amittere vim emeticam & sudoriferum euadere, vel alterans, insignium nihilominus virtutum, quod exemplo arcani duplicati patet, seu panaceæ Holsteinensis, quæ reuera panacea est, vbi salia nitrosa conueniunt. In eo vero iudem beneficio acidi nitri spiritus partes ꝑex separantur, & salinæ corriguntur, modo rite præparetur, nam e ꝑ factum vt plurimum vnitas potius magis eas exhibet, adeoque vomitorium est.

Idem

Idem exemplo etiam arcani Θ li comprobatur, quod quidam in secretis habent. Paratur vero imbibitione Θ is Θ li cum \circ eo seu \sim Θ li: Θ Θ li summe dequirati p. iij. \circ Θ li p. ij. M. in phiola reponere in calore, donec exiccetur. Alii solent denuo addere \circ eam, donec nil amplius recipiat. Debet tamdiu digeri, donec lapis appareat; de quo aliquot grana adsumenda in febribus intermittentibus, item obstructione hypochondriorum. Ad instar arcani Φ ri fit & ita dicitur.

Hinc & obiter notamus tum elementa Θ li dicta elucescere per Θ li \mathcal{A} is & \mathcal{F} is preparationem, quatenus \sim us Θ li vel \mathcal{A} is acidus recorporefit affusus limaturæ eorundem, seu potius suas partes metallicas separat, disiiicit & ochreas iuxta ac illas sibi associat, vnde Θ lum, quale prius erat, emergit.

Hinc Θ lum quidem ipsum \mathcal{A} is optimum est medicamentum, & ideo eligendum, quod purius & minus respectiue \mathcal{F} eum illud noscamus per preparationem manualementem, reuera tamen & hic obici potest, actum agi, cum Θ lum natium v. g. Hungaricum aliudque bonæ notæ, quod viridescit magis, adeoque est naturæ magis \mathcal{A} is, pro Θ lo \mathcal{A} , & pro Θ lo \mathcal{F} is Cyprium, aliudque quod cærulefcit, magis eligi possit, inprimis vero pro forma liquida \sim us obtinenda. Quid opus est tantis sumptibus, cum \sim u vitrioli, vel si via sicca & diosa id facere lubeat, calcinatione cum sulphure, parare vitriolum \mathcal{A} is vel \mathcal{F} is, ut inde \sim um obtineamus, cum natura & martiale & venereum vitriolum largiter ipsa suggerat? Neque enim vitriolum \mathcal{A} is vel \mathcal{F} is h. m. pretiose paratum aliter in spiritum pelli potest, quam vulgaris spiritus vitrioli, prævia calcinatione vel dephlegmatione, vnde nisi maiore quantitate destilletur, nil acquiritur laude dignum. Omne vero vitriolum est velut hermaphroditicum, de martis & veneris natura participans, sed modo de hoc, modo de illo magis. Interim satis est per illum vitrioli \mathcal{A} & \mathcal{F} is processum cognosci optima elementa, & quæ naturæ in hoc sale eximio componendo sint arcana.

Sed ut redeamus ad sal, certum est ex dictis & per experientiam nostram aliorumque (1.) vitriolum, seu Θ vitrioli

non esse medicamentum *δραστηριον* violentum, quin datum ad ΘJ . v. g. cum rad. asari, non nisi paucam vomitionem saepe praestitit. (2.) esse in vitriolo partes irritatiuas emeticas, & roborantes aperitiuas; ratione salis emeticum est & aperitiuum, ratione sulphuris & partium terrearum absorbens & placans, ratione austeritatis constrictiuum. (3.) Cum dosi debeat dari maiori paulo, nauseabundum esse medicamentum, quod fauces constringit, adeoque id ipsum etiam fieri, si soluatur in aqua appropriata, & potulenta liquida forma detur.

Hinc colligere licet iterum, ceu porismata, 1. habere locum suum etiam emetica vitriolata, quando magis haeret in ventriculo materia, minus, si profundius immersa sit. Vitriolata videntur minus bilem spumescens reddere, respectu giatorum , sed magis & proximius cum ventriculi archeo nauseabundum characterem communicare, vnaque materiam ibi haerentem pituitosam, fermentare. Ergo hoc casu primo locum habent. Pro fortiori vero cuneo giata inseruire & praesto esse.

2. Conuenire in primis vitriolata emetica in laxitate ventriculi, quando parietes nimis leuigati minus corrugantur, quae ipsa corrugatio per accidens quoque ad excutiendam materiam facit; relinquunt post se robur, non debilitant tonum, sed potius eundem magis respiciunt.

3. Cumque ventriculum eiusque villos membranaceos immediate afficiant, & eliquent glandulas miliares, hinc etiam, quando per consensum ventriculi vel praecordiorum afficitur caput, vitriolata emetica habent locum, partim placando, vt in epilepsia, commendata hinc a *Quercetano*, *Sala* & aliis, partim fundendo pituitam, vt in apoplexia & incubo, in quo non sine successu propinantur.

Locum vero non habent haec vitriolata in affectibus pectoris essentialibus, cum acrimonia vel erosione coniunctis, etiam in fieri, inde enim tussi adaueta facilis fit ruptura & exesio vasorum, vnde non audiendi, qui iis casibus commendant quoque \ominus vitrioli.

LIBRI II. SECTIO I. CAPUT X.

De

Emeticis Antimoniatis.

Sequuntur Emetica selecta, eaque ex *antimoniatorum* classe petita. Cumque hæc sint heroica, non minus tamen suos patiuntur manes; antimonium ab aliis summe laudatur, ab aliis ad orbem detruditur. Animum subit historia de parente, quodam, qui morti proximus fidem fecit, filiis suis, se quicquid habuerit auri, idque non parum, condidisse in vineam, quærent & foderent diligenter, donec inueniant. Persuasum est toti fere orbi, auri non tam substantiam, quam genuinum seminium conditum esse aliis in vitriolo, aliis in antimonio, ut plura non memoremus. Hinc istud: est in vitriolo, quicquid quærent sapientes. Partitis igitur operis acerrimo studio hæcenus quæsitum, est à curiosis illud seu aurum, seu seminium auri; verum idem experti sunt fatum, achæredes prædicti parentis. Illi dum colerent diligenter vineam, reportabant lucrum eximium, aurum plurimum ex vino cultura facto fluens. Hi dum scrutantur mineralium viscera; selecta medicamenta plurima reperere, iisque tum se, tum alios ditarunt.

Autim affirmare, sola seu potissima hac causa *Basilium Valentinum* in curru triumphali antimonii triumphum agere apud posteros, *Suebtenium*, *Quercetanum* aliosque adhucdum inclarescere. Indeque factum est, quod tot medicina, tot panaceæ ex his duobus, vitriolo & antimonio, fuerint inuentæ. In singulis vero dubiam palmam vitriolo facit antimonium, imprimis quoad vim emeticam & diaphoreticam. Sique vitriolum, quod ex *Paracelso* laudauimus, quartam pharmacopoliæ partem constituit, antimonium sane dimidiam absoluerit, imo ex illo solo emetica, diuretica, diaphoretica, bezoardica & nulla non parantur.

Pp 3

Anti-

Antimonium crudum in substantia vomitum non ciere, auctoritates, experientia & rationes testantur. Inde enim *Myresius*, *Arnoldus*, aliique etiam alibi citati id asserunt, & pulueres contra vertiginem, epilepticos, hystericos & alios componunt; videri etiam de eodem meretur *Primerosius* l. 4. de vulg. error. c. 15. Ratio esse potest, quod in minori dosi diffusa vis salino-sulphurea, quod ipsa quoque occultata quasi & introuersa.

Hac occasione operæ pretium est elementa antimonii lustrare, ut hinc tum ipsa res pateat, & vomendi energia; tum, quo iure nonnulli inter venena nocentissima referant gata non tantum emetica, sed promiscue alia quoque vniuersa.

Duo sane sunt præcipua stammina eiusdem: *sulphur & partes metallica*, ipso sensu & processibus plurimis testantibus. *Sulphur* odore se statim prodit, simulac igni exponitur dispersum, ut in vitro gii; visui manifestum sit eadem operatione, ardet enim, ut non minus totum quasi gium in sulphur vertitur, seu menstruis lixiuosis quibusuis & propriis coctione, solutione & præcipitatione per acida elicere libuerit; siue per acida, cum O_i , vitrioli, quod *Helmontius*, *Willisius* & alii præstant; utroque modo, licet diuerso effectu & respectu, separatione facta; priori assimilando, obsequentibus simul partibus metallicis propulso sulphuri; altero separando partes metallicas magis.

Partes vero metallica in regulo visuntur, non solum separatione facta maiori & primaria cum O & F ro, verum etiam leuiori in fusione ipsius gii, vitri hyacinthini quandoque, & ipsius puniceii. Vidimus enim in singulis separatos globulos metallicos regulinos. Par ratio est similibus processuum ex iisdem, in diuersum licet usum constantium. Vtrumque elementum tum hoc, tum gii diaphoretici exemplo elucet & illustratur magis. Resoluitur enim gium in quibusuis processibus quasi in hæc duo præcipua. In gii diaph. sulphur deflagrat perfecte auolando, vnde non solum ipsum hinc albet, verum quoque partes metallicæ dissociatæ cum volatilitatem sulphuris amici non assequi possint, eoque sic destituantur, calcis formam induunt, usu diaphoretico aliisque conspicuæ.

In

In regulo vero parando additur nitro Prus , vt non perfecte auolet sulphur, sed cicuretur & captiuatum separatumque a suo socio in scoriis resideat, simul fusione facta duo hæcque elementa, velut nuda, perfecte & ad oculum compareant. Ipsam vero calcem fixatam regulo deberi, cum partibus terreis implicito, patet, quod igne fusionis adhibito ex gio diaph. reuiuiscat regulus. Neque obstat, sulphur gii affuso u O i albescere; & bezoardicum minerale exhibere, siquidem sulphur gii illud non purum est, sed partem non minimam secum sororiantem occultit secum; adeo hæc ipsa elementa amicissime se complectuntur, nec nisi ægre admodum vinculum societatis dimittunt. Hæc ipsa est causa, quod gij um instar Protei tot diuersas transformationes subeat, & licet constantem videatur offerre faciem, mox aliam occultam ostendat, variato solum processu.

Secundaria & implicita passua in gio elementa sunt partes aquea & terrea, quarum illæ aufugiunt facile, hæc immutantur facile, determinatæ pro imperio & fortuna seu mutatione dictarum actiuarum.

*Secundaria & implicita media sunt partes acida & mercuriales; acidæ quidem latitantes in sulphure, neque prius euolutæ, quam in gas vertatur idem; mercuriales vero latitantes & immerse in partibus metallicis, vtræque simul salinæ, illæ fixæ, hæc volatiles, vnde \ominus gii ligans elementa reliqua æstimandum est, mirum quantum variante transpositione, immutatione & mixtione particularum, prout scilicet tractantem inueniant. Acidæ non minus ac sulphuræ sensu patent, ex inuersa natura eiusdem, velut phœnix aliis e cineribus natus. Mercuriales altioris sunt indaginis. Vtut vero mire ludant, acquiri tamen & ostendi possunt, partim ex toto, facta sublimatione artificiosa, pluribus aludel propagata, vt volatile a fixo secedat, saltim ad probationem eiusdem; partim ex partibus metallicis, qui modus in secretis habetur, videri tamen potest apud *Basil. Valent. c. comment. Kerkringii, Langelottum epist. ad curiosos, Becherum in Psychosopia, & alios.* Quin imo non desunt, qui regulum gii nomine gii eiusdem, vt non dicam philosophorum, dignantur.*

Quin

Quin ponamus, non a priori, non ad oculum quasi hunc demonstrari posse, esse non-ens chemicum, quod aliis placet, factis tamen fuerit, a posteriori, per effectus, per *Φαινόμενα* & affectiones varias eundem demonstrari posse. Non enim sequitur, rotunda & volubili æque forma eundem debere in theatrum prodire.

Et hæc ipsa ratio est, quare Δ Hij sit emeticum non raro, cui pro diaphoretico solo nescias fidere, quoniam ex dictis occultit secum partes metallicas, hisque implexas utrisque salinas. Arsenicales sane partes inesse Hij , iniuria est seu chemicarum, seu qui labori philosophico idem destinant. Calumnia, inquam, est, quæ tamen viros magni nominis vel hodiernum deterreret, ut non audeant interius eo uti villo modo. Sed de eo post paulo.

Utque anticipemus hanc controuersiam, si ita dici mereatur, vel dubium potius elucidandum & dirimendum, arsenico carere Hij patet præter dicta, (1.) quod concluso igne Hij in clystum saluberrimum constituat remedium, cæteroqui sine dubio, nec nitri quidem antidoto obstante, liquorem inquinaturum. (2.) quod ipsum Hij sit potius antidotum arsenici, exemplo magnetis arsenicalis, qui ex Hij , Δ e & Θ o conficitur, ita ut venenum omne mitescat, & iuxta quosdam innoxie hinc assumi possit in corpus, saltem brutorum, quorum nullum fere tam firmum est & *ιδιου γρηγορία* præ homine gaudens, ut ab arsenico assumpto, si quodlibet, non moriatur. Vniuersale enim est venenum arsenicum omnium animantium. (3.) quod ipsa Hij ata, qua talia, nullam cuti vel carni corrosionem inferant, quod proprium est arsenicalium. (4.) quod quicumque ab Hij atis mortui scribuntur, vel obseruari sunt, nulla veneni assumpti, in specie arsenicalis, phenomena in corpore ostenderint. Ex gr. xii. vitri Hij cum elect. lenit. centum sedes, & mortem obseruauit *Cornar. obs. med. c. 4. p. 9.* Tacemus alios, quos *Gemma l. 2. cyslogn. Hildan. cent. 5. obs. 12.* inde mortuos narrant.

Notabile etiam est, quod vis salina, metallica, mercurialis Hij magis pansa sit, præ reliquis metallis, quia viscido cohesiuo glutine

glutine caret, & pulverisari facile potest, quia non ita fixum est corpus, instar reliquorum, utroque nomine magis actiuum. Certum enim est, vim metallicorum corporum in calce potissimum residere, qua non obtenta (par ratio est croci vitriolici in ꝑe & ste,) extractio & diffusio minus habet locum, vt dissociari possint particulae.

Indicium salis huius, praeter dictam rationem, etiam praebet infallibile vitrificatio. Omne vitrum ex sale & terra constat, inuicem vi ignis coadunitis & se amplexantibus. Ergo & calx illa ꝑii, quando ad vitrum abacto ꝑe aptatur in patina, bina vel tertia vice, ꝑium, (terram sanctam vocat *Rulandus*,) & inde fustum vitrum potentissime vires emeticas exerit, panko ꝑe proportionato sale. Quin haec ipsa ratio addi superioribus potest praecipua, ꝑium cradum vomitum non ciere, quia partes salinae iuxta cum ꝑeis minus sunt panko minus solubiles, adeoque minus actiuas, vti vna solubiles reddita summe actiuas euadunt.

Atque haec erit regula & fundamentum iudicandi de ꝑiatis emeticis omnibus, in genere & specie: v. g. 1. Quaecunque emetica ꝑiata partes salinas & sulphureas magis habent vnitas, expansas & solubiles, illa sunt potentiora & summa emetica; Quaecunque vero diffusas, minus panko & solubiles, minoris sunt actiuitatis & violentiae. Videndum vero vt nec nimis nec minus agant.

2. Quaecunque ex dicta causa sunt actiuiora emetica, illa sola sunt seligenda, quin diffundenda & diffusionem refraganda.

Alia ergo sunt (1.) minus actiua & debilia; alia violentia; (2.) alia ex his iterum crudiora, alia correctiora. *Sulphur* ipsum auratum vomendi sine non adhibetur. Restant igitur, ceu basis, flores, vitrum & crocus, & posteriora duo quidem praecipue. Flores ab Empiricis adhibentur saepe, & exemplum maniaci apud *Horsium* his curati extat.

Vitrum & crocus metallorum non differunt essentia, vtrumque enim est vitriforme corpus quoad consistentiam, differunt solo colore,

colore, vnde crocus metallorū est & dicitur vitrum ꝑii puniceum; alterum ꝑii ꝑii vitri nomine veniens, hyacinthinum. Differunt preparatione, quod vitrum maioris est apparatus, crocus metallorum minoris & quasi extemporaneus; illud quippe eget calcinatione, eaque repetita, & fusione hinc separatim; hic sola fusione, facilius & per compendium quasi sulphure superfluo per deflagrationem cum O ana abactō. Neque enim crocus metallorum impurius a ꝑii preparatione resultans huc quadrat, vel in praxi vsitatus hoc sine est.

Neutrum vero horum in substantia adhibetur, ob summam violentiam, sunt enim inexhausta & externa quasi virtutis, vnde si in puluere dentur, cum non excernantur facile, sed plucis ventriculi se insinuent intimius, quoscunque humores corporis obutos, vel haustos efficiunt, vnde hac causa est, quare tam infamantum pluribus fuerit ꝑium, eiusque vitrum. Hinc licet nouerimus exempla ab empiricis aliisque aliquando data vitrum & crocum in substantia, citra tristem hunc eventum, innoxie, Dei singulari gratia; praestat tamen & intutum omne, quod nocere potest & effectum tristem fortiri, in praxi omittente. Nec vitrum ꝑii vitriolatum penitus innoxium est, duplici nomine, quod ex preparatione patet. R vitri. ꝑii hyacinth. ℞ puluerisato subtilissime in alcool affunditur ℥ vitrioli ad digitum vnius eminentiam. Facta per 2. 3. hebdomadas infusione, leniter obturato vitro angusti orificii, digeritur tandem, donec ficescat, vel in pulvem albidam sicciorem redigatur, in pilulas hinc ad gr. iij. vel iv. formandam, vel in puluerem. Non perfecte h. m. figitur vis emetica vel corrigitur, & simul vis corrosua vitrioli eidem impertitur, vnde licet commodam sit medicamentum pro fortioribus, non tamen selecti emetici, nostra quidem opinione, meretur titulum.

Vt itaque radix & fons omnium quasi emeticorum est vitrum ꝑii potissimum, siue hyacinthinum siue puniceum, croci metallorum nomine veniens, opere pretium est disquirere, tum qua ratione agat, in genere, tum quam ob rem in minutissimo quasi & vix imaginabili pondere. De Priori quidem satis

fatis constat ex assertis, agere ob sal sulphureum, repetere tamen & supponere id hic quoque oportet, vt alterum eo magis inuestigemus, & res tota magis illustretur.

Exemplum huius diffusæ virtutis præbet infusum vitri $\frac{1}{2}$ ii, vel croci, siue simpliciter infundatur cum vino rhenano v. g. ad gr. iij. iv. siue coquatur. Vel quod perinde est, si nummi, annuli, vel calix scyphusve picatus huic rei inseruiat, illi immersi vino, hic infuso, si v. g. $\frac{3}{8}$ vitri $\frac{1}{2}$ ii puluerisati cum pice misceatur & fluida hæc obducatur scypho iuniperino, vel alio. Singulis his modis toties vomitum ciet vitrum, quoties fit infusio.

Atque hæc ipsa est ∇ bened. Rulandi, frustra litigantibus autoribus, an ex croco metallorum, an ex vitro $\frac{1}{2}$ ii ab ipso fuerit parata. Sunt qui sola irradiatione agere putant, eo quod nulla ad sensum adpareat imminutio infusi cum liquore vitri, vnde perpetuum & æternum quasi emeticum parant. Imo id ad alterandi quoque vim extendunt nonnulli, aliudque exemplum simile præbet $\frac{1}{2}$ ius, qui infusus vel coctus cum ∇ a vermes necat, itidem citra ponderis decrementum sensibile. Vt melius hæc pateant, supponemus distinctius (1.) potentissimum emeticum $\frac{1}{2}$ iatum constituere vitrum.

(2.) Hoc ipsum vim suam communicare cum liquore seu aqueo, seu vinoso, seu acido, tanquam menstruo commodissimo.

(3.) Materiam licet corpoream, subtilitate nihilominus insignissima pollere, seu in aerem, seu in liquorem fiat dispersio, vnde qualitates nil aliud videantur esse quam modi materiæ. Exemplo sit in odoribus moschus, & odoribus consimilibus imbuta; in liquoribus fel aquæ commixtum, etiam in minima quantitate multum liquorem inficiens amarore, vt alia taceamus.

(4.) Medicamentum etiam in minima quantitate esse tanto magis actiuum, quo principiis actiuis magis factum est. Hinc certum est, energiam hanc dependere unice a sale sulphureo minerali. Sal est primum solubile, ergo per menstrua hæc

crisis

Qq 2

ipsa

ipsa soluitur. Sal est interpres amicitia inter sulphur & aquam, inter sulphur & acidum, seu reddit illud ipsum solubile. Id vero nulla alia ratione fieri poterat, quam intima ille vnione particularum per fusionem. Vtque sal reddit sulphur solubile; ita sulphur limites ponit sua hac textura, vt elutriari aequae non possit. Genuina igitur ratio huius actiuitatis debetur sali in minimo quoque pondere actiuo; durantis vero eiusdem adscribenda sulphuri. Ideo tamen putandum non est, nil omnino corporei migrare in liquorem, praecipue potentiorum acidulorum; si enim experimenta facere placeat, manifeste apparebit, imminui, licet non ad sensum, attamen reuera. Licet enim id non pateat facile, quod in locum extracti & soluti corpusculi humidi solventis particulae succedant, nihilominus si euaporetur liquor vel potius destilletur, qui infusus fuit, id ad oculum patebit, quamuis in minima quantitate, vt diximus.

Correctiora igitur giata emetica sunt *i. infusa*, quae & cito agunt, idque efficaciter; & cito transeunt, seu operationem suam absoluunt. Quod vero nonnulli scribunt, corrigi quoque eadem, *v. g. vitrum gi in insolatione, seu calore ignis solaris, vnde verso eodem in calcem, alterans & diaphoreticum saltem expectant*, id minus locum habet. Si vitri gi puluis subtilissimus ad aliquot septimanas soli exponatur calido, verba sunt *Peracetani tetr. c. 10.* & de eo postea, etiam maiori dosi propinetur, nullaram virium ad euacuandum & mouendum corpus esse futurum, quod calore solis spiritus eius exhalarit & euanuerit. Id, inquam, eatenus verum est, quatenus sulphure exhalante & deflagrante figitur in calcem, minus tamen perfecte, vnde purum putum tunc reddi diaphoreticum dicere non ausim, neque enim calor iste solaris collectus a colore ignis actualis differt.

Consulto tamen monendum est, vix posse tuto praescribi talismodi infusum, nisi vel determinet medicus totum processum & formulam, vel accurate nouerit, quomodo parata & benedicta extet. Deinde & maioris securitatis gratia talismodi infusa prius filtranda veniunt.

In selectiori vero praxi vtendi hic modus, licet non reii- culus,

culus, hodie minus frequentatur, excepto 2. *oxyfaccharo emetico A. Salæ*, & concentratori *B. Ludovici*, de quo ipsi videri merentur, dando ad \mathfrak{z} j. ij. & amplius,

Præter infusum \mathfrak{z} ii, ∇ benedict. & oxyfacch. emeticum \mathfrak{z} . in vfu est *mercurius vitæ*; dictus mercurius, seu quod putarent autores nominis esse eundem mercurialis naturæ, nam ex \mathfrak{z} -to & \mathfrak{z} io parentibus enascitur, seu analogice, quod mercurii sublimationem & præcipitationem æmuletur, vnde diximus esse præcipitatum \mathfrak{z} ium. Vti enim mercurius sublimatur per salia in forma sicca; ita \mathfrak{z} ium per eadem in forma butyrofa, etiam citra additionem \mathfrak{z} ii \mathfrak{z} -mati. Mercurius vitæ vero dictus fuit communi more seculi, ad commendationem medicamenti, vt elixir vitæ, aqua vitæ, balsamum vitæ quoque nominatum fuit. Sed reuera nihil omnino de mercurio participat, sed sunt ipsæ partes regulinæ in liquamen redactæ, vel potius flores \mathfrak{z} ii, vt partes regulinas cum vitriformibus complectamur. Neque enim flores quoque adeo differunt a vitro, sed sunt calx \mathfrak{z} ii eleuata, ex quibus regulus & vitrum fusione parari potest. Quod vero non mercurialis sit naturæ, ex hoc ipso, aliisque dictis, vt & effectu patet, nullam enim ciet saluationem, sed vomitum.

Ob vires arsenicales hunc reiicit *Knöbelius*, secutus *Basil. Valentinum* *tr. de febb. Epid. & pestil.* vbi plura de eodem habet, p. 8. Hac occasione tres autorum de antimonio hypotheses esse memorabimus; (1.) illorum, qui antimonium penitus atque penitus damnant, etiam diaphoreticum; (2.) qui distinguunt inter *fixatum*, & *non fixatum*, vomitorium admittendo nullum, imo nec ex vegetabilibus; vti nec purgationem vel venæ sectionem, vt *Knöbelius*, *Thomson*, *Helmont.* & quidam alii; (3.) qui vtrisque vantur, sed prudenter & μετ' ἀσφαλείας, quod optimum est. Ipse vero Mercurius vitæ mitior est vitro, tuto intro dandus, posita indicatione, vel dosi primaria ad gr. iij. vel secundaria cum purgantibus ad gr. j. Eadem est ratio rosæ vitæ mineralis, seu mercurii vitæ tincti cum \mathfrak{R} a sandali.

4. Recluso per clauem antimonio optimum est emeticum *Tartarus emeticus*, recipiendo croci metallorum, (tanquam compendio.

Qq 3

pendio.

pendiosioris, veletiam vitri, florumue, quod ex dictis satis claret,) & cryftall. tartari ana q. v. Affusa aqua sufficienti coquuntur prouido carbonum igne, in olla vitreata. Post ebullitionem liquor quam potest calidissime filtratur; filtratus euaporatur ad tertias, vel amplius: atque sic, reposita ollula cum operculo suo in cellam, colliguntur cryftalli tartari emetici, transumpto in se sale emetico. Reclusum esse crocum patet, tum ex effectu hoc, tum quod caput mortuum residuum colore rubro eleganti polleat, in eosdem, si libuerit, vsus vel alios potius impendendum.

Dosis ordinaria sunt gr. j. ij. iij. infantibus gr. $\frac{1}{4}$. $\frac{1}{8}$. Extraordinarie quandoque plus dandum v. g. in maniacis; siue in puluere per se, siue in pilulis, cum extracto aloes, siue in potionem redactus cum sirupo, seu oxysaccharum cum oxy melite, siue alia formularum genera.

Neque opus est correctione alia, tartarus quippe & expandit & corrigit simul leni acore suo. Quæcunque vero alia emetica vel purgantia minori quantitate venduntur, omnia ex hoc fonte desumpta esse sciendum. Atque ex hoc ipso colligi quoque potest, in minimo antimoniatâ agere pondere, ob principia summe actiua.

Hæc simpliciora sunt præparata ex antimonio emetica, ast optima. Neque enim decomposita reddere eadem accessione solari, lunari, opus est, facile tamen & innoxium, si mercurius vitæ solaris, lunaris ex butyro antimonii fiat, factò ex regulo solari, lunari, martiali. De singulis vero bene sentire iubet veritatis amor, & experientia, satis superque testata præsentaneam in morbis etiam grauissimis opem. Abusus nec hic tollit vsum, vnde scommata illa, quin & fulmina in antimonium, nauci faciendâ.

Omnis hic timor, vel odium, vel calumniæ cessant, modo tria attendantur: (1.) corporis ipsius status & præsentia materiæ positivæ indicantis & ad educendum aptandæ, (2.) medicamenti ipsius iusta præparatio; (3.) Præbium proportionatum, non excedens. Quod si nihilominus inopinata eveniat hypercatharsis, vel debilitas quædam, ipsi huic prouida cura medici facillime prospici potest,

LIBRI

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT I.

De

Venenis in genere.

VT cognitio remedii supponit cognitionem morbi, & vice versa, si iuxta rationem velimus procedere; ita de alexipharmacis seu BEZOARDICIS, tanquam venenis resistentibus remediis, vix feliciter possumus differere prius, quam de venenis, quæ & qualia sint, penitius constet.

Dictum esse venenum ex philologia constat, q. d. quod cito per venas transeat, seu salubre, seu noxium fit. In genere enim pro medicamento accipitur; seu latiori significatione veneni appellatione continetur omne, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitum est, mutat; proprie vero prædicatur de noxio & contradistincto alimento & medicamento.

Adeoque venena proprie sunt, quæ per se nocent, & aduersa sunt corpori, non item, nisi latius, quæ per accidens id præstant, quorsum *Scaligeri* illa venenorum genera spectant *Exercitat.* 33. 1. 2. nocere eadem vel a primis qualitatibus, vt aqua epota frigida homini labore & sole æstuanti, vt gypsum exsiccando strangulat; Vel a secundis, vt crocus laxando nimis spirituum viam, quod vulgo statuunt, nos vero quid sentiamus, mox patebit; Vel a tertiis, vt cantharides vescicæ, lepus marinus pulmoni. *Tacemus exemplum vini, spiritus vini & aliorum.*

Præsupponimus ergo 1. Venena esse & dicenda, quæ corpus citra externam violentiam aliam, (vt conformatione vel vnitæ soluta) violentè destruere norunt. Hinc enim intoxicati vel veneno positionati sunt & dicuntur, qui citra aliam quandam causam manifestam periculum vitæ subeunt, vel moriuntur.

2. Adeoque esse peregrina corpori, siue illata, siue in eodem producta. Illa proprie dicuntur venena, hæc maligna & veneno analogæ; vnde differunt potissimum quoad modum inficiendi.

Alia

Alia *inspiratu* lædunt, vt seminaria pestis, & morborum malignorum, febrium &c. quatenus *contagiosus* seu effluuia, vel exhalationes ex infectis corporibus & locis spirantes communicantur; Alia *haustu*, vt quæ ore assumuntur; Alia solo *contactu*, vt illa quæ foris nos contingunt, etiam ex supra dictis, pestis & febres maligniores; Alia denique ex *ictu* & *morsu*, cuius generis sunt animalia, quæ vel dentibus nos mordent, vel aculeo pungunt, vel contactu nocent.

3. Alia esse *externa*, alia *interna*, quod ex dictis satis patet; Externa iterum vel vi illata, vt morsus animalium, vel inaduertenter, vt pestis per poros irrepens; Interna vero vel ore hausta in pulmones, vel deglutita in ventriculum, vel generata in massa sanguinea, etiam citra vllam extraneam, saltim immediatam, communionem, seu contagium.

4. Alia esse *magis cita & acuta*, quæ, præsentanea vi, exiguo temporis spatio occidunt; alia *lenta, temporaria*, efficacix remissionis, quæ post multos demum dies necant. Priora v.g. calida tenuia, & fere erodentia ac putrefacientia; posteriora frigida & crassa, quæ minus in vasa subeunt, censentur.

5. Venena alia esse *homini*, alia *brutis*; multa siquidem homini sunt venena, quæ tamen aliis animantibus in alimoniam cedunt, ob diuersum nexum principiorum vitalium, sanguinis & feri. Sic cicuta sturni vesci scribuntur; hyoscyamo & mandragora, fues; Cantharidibus, hirurgines; serpentibus, cerui, quo de vide *Sachsi Gammarol. & Ann. I. Ephem. Germ. obs. 14.* attractis iisdem speluncis suis; araneis gallinæ; serpentibus & bufonibus ciconiæ &c. Contra ea aloë medicamentum est hominibus vtilissimum non minus ac amygdala amara, lupis, vulpibus & canibus vero venenum. *Vid. Mæb. Fundam. Med. Physiol. c. 10. p. 159.*

6. Alia venena esse *uniuersalia*, alia *particularia*, quæ distinctio tum in specie humana, tum generalius quoque de aliis valet. Uniuersalia omnibus atque singulis animalibus venena sunt arsenicum & mercurius sublimatus, nullum quippe visum est, quod sciam, innoxie per omnia hæc vsus. Specialia venena, præter iam dicta, in specie humana alia sunt neruis & spiritibus inimica, vt *solanum furiosum*, alia pulmoni, vt *lepus marinus*, alia ventriculo,

riculo, vt corrosiua, alia vesicæ, vt cantharides ardore & mictu
 cruento infames.

7. *Alia sicciora, alia humidiora, alia humida, alia solida magis affice-
 re; imprimis vero cum humida media sint inter reliquas & quasi
 vinculum quoddam, præcipue etiam easdem pati certum est.*

8. *Alia esse vegetabilia, vt aconitum, cicuta, napellus &c.
 Alia animalia, siue toto, siue partibus saltim, vt scorpius, vipera,
 quorsum & caudam ceruinam quidam referunt; Alia mineralia, vt
 arsenicum, mercurius sublimatus, cobaltum. Adeoque pauca qui-
 dem nota sunt venena, reliqua tamen, cum magis & minus non
 variant speciem, itidem huc referenda. Nondum innotuit vel
 publicatum est venenum, quo in Gallia hætenus tot cædes patra-
 tæ occultæ, poudre de succession vocant, in pulueris forma; licet
 sint, qui carnes infantum ex utero materno excisorum (horren-
 dum dictu) cum aspidibus aliisque confermentatas nominent.*

9. *A venenis assumptis oboriri ab aliis alia, omnia tamen in
 subitam conspirare perniciem; ad vomitum eieri ventriculum,
 cardialgiam, anxietates, tremores, pallores, lipothymias, pulsus
 frequentem, abdominis inflationem, capitis turbationem fieri. A
 demorsis vero scorpio vel vipera, auriginem contrahi, dolorem,
 ardorem, tumorem, inflammationem partis affectæ.*

Ex his colligere est: 1. *Venena non tam occultis, quam manife-
 stis agere qualitatibus. Vt enim occultæ qualitates, quatenus ma-
 nifestis sunt contradistinctæ, concedi possunt, quo sensu venena
 communiter a tota substantia, siue virtute specifica agere asserunt;
 si tamen penitus eadem inuestigemus & occultum sumamus pro
 eo, cuius nulla omnino ratio dari queat, ratum est atque certum,
 venena agere manifestis atque inuestigabilibus, intellectui notis,
 qualitatibus. Hinc notanter Scaliger, loco citato, qualitas hæc di-
 cta, ait, cum multum absit a sensibus, sola ratione comprehendi
 potest; (loquitur vero de remediis venenorum tota substantia
 agentium) sed in huius cognitionem perueniemus per vestigia
 tertiæ, scilicet qualitatis, seu ad normam manifestarum.*

2. *Venena sine dubio subruere principia vitalia, quorum nexu
 indissolubili vita propagatur, violenter vero destructo sufflami-*

R r

natur

naturæ. Neque enim ulla ratio dari alia potest tam citæ *venæ* & immutationis, præcipue cum omnia id testentur phænomena, unde merito causa talismodi vniuersali *venæ* vis adscribitur, in qua omnia adeo conueniant, licet admodum diuerſa.

3. *Pollere venena sale, sulphure & mercurio, machina humana peregrina & destructoria.* Id vero est tota illa substantia, occulta qualitas, textura nempe & modus mixtionis. Vti enim particule alimentorum sunt benignæ, familiares & subiugabiles, similes, saltem a posteriori, medicamentorum diuersæ, vt alium statim alterando vel purgando inducere queant; ita venenorum aduersa in interuersionem partium spirantes.

4. *Esse eadem vel CORROSIVA, vel FERMENTATIVA, vel VAPOROSA, vel MIXTA.* In his quippe effectibus vel qualitibus vis venenorum in genere consistit, CORROSIVA si fuerit, ventriculo escharam & *venæ* inducunt, unde parte ad vitam absolute necessaria destructa, necessum est machinam ipsam subruere & principia vitalia destrui. FERMENTATIVA quæ sunt, motum partiumque vel absolute lethalem, vel summe tamen periculosum inducunt, unde calor febrilis, æstus, deliria. VAPOROSA spiritus obnubilant, suffocant, destruunt. Adeoque *corrosiva solida, fermentativa humidis, vaporosa spirituosus imprimis sunt hostica, mixta vniuersis.* Quæ vero de his non participant, vt pix assumta & plurima alia inter venena vulgo relata, inter venena tantum per accidens talia & improprie dicta referenda fuerint.

5. *Venena mineralia, & ium matum & arsenicum eiusque species, agere sola potissimum corrosiuitate.* Hæc ipsa *venæ*, vt *apocis* sanguinis & feri destructionem inducit, secundo quoque fermentatione peregrina & spirituum turbatione consequente. Hinc si statim revomantur, delicatiori archetensu & robore, non nocent. Hinc in ventriculū plenum, vel pinguibus præsumis ingesta minus necant, faciliori vomitu consequente, & acrimonia obtusa. Hinc qui mortui sunt ab horum usu, siue incauto, siue malitioso, ventriculū & intestina sphacelata & erosa exhibuerunt, quod ipsi in cane obseruauimus. Par ratio est aquæ fortis, butyri antimonii &c. Patet id ipsum quoque ex

analyſi

analogiæ: \ominus quati, neque enim \ominus vitæ, nec \ominus , nec \ominus , nec \ominus lum, quibuscum sublimatur, est venenum, sed sola textura inde emergens, quæ iterum imputata, per additionem in viui & sublimationem, in \ominus dulci, eadem quoque venenositas emoritur. Neque mirandum est, hinc ardorem stomachi, conuulsiones, huores, tumores & alia symptomata ab his oriri, de quibus videantur Practici. Sic & \ominus corrosiuitate & caustica vi ablata innoxium est, vel foliis magnetis \ominus olis exemplo.

6. *Venena animalia* (loquimur vero de vniuersalibus magis) agere potissimum vi fermentatiua peregrina; siue viperæ morsus exempli loco sit præcipue; seu canis rabidi, seu alia consimilia. Hinc cum salua talismodi sal peregrinum, irato cum primis animali, in vulneratam partem illatum, mox serum & sanguinem immutat, vt corruptantur, *sz. iv*, fermentationem, *sz. xv* patientur, facta hinc, recursu ad cor, communicatione, etiam reliquam massam sanguineam mox inficiendo. Par ratio est ictus cum aculeo scorpionis, morsus aranei & similibus. Hinc facta statim exsuctione vel destructione fermenti huius peregrini, vel non nocet plane, vel saltem citius debellari potest. Curauimus aliquando puerum a cane rabido demorsum *r.* dato intrinsecus bezoardico volatili, *z.* exterius vulnere cum ruta, theriaca & aceto eloto, felicissimo cura successu. Hinc ligaturæ etiam locum habent. Verbo, omnia *sz. xv* festantur de inducta fermentatione præternaturali. Hinc etiam si ictus apum, vel vespe excipiatur vngue, & hinc gustetur, salinum talismodi quid manifeste deprehendi potest.

7. *Venena vegetabilia* potissimum agere vaporositate peregrina. Quatenus sulphure v. g. impuro, mucilaginoso, neruis inimico pollent. Hinc hyostyamum, seu eius semen, imaginationem dislocasse obseruauit in cauidico Helmont. lib. *demens idea* p. m. 224. ipsamque *ibidem* p. 225. exoticam phantasiam imprimere asserit, quod itidem in puella obseruauimus obseruatione *z.* ann. II. *Ephemerid. German.* consignata. Sic napellus, verbis eiusdem, suam furoris in nobis imaginem communicat, de cuius *sz. xv* ab assumptione euenientibus, vt & de arseni-

co studio experimentandi propinato, videri meretur. *Cornarius*
hiflor. admir. 12. §. 13. pag. 41. & feqq. A 3j. pulueris napelli, pe-
 ctoris angustia, ventriculi dolor, oculorum obtenebratio, ver-
 tiginosa, pulsus immutatus, paulo post etiam delirium accidit,
 vt in folio lacero alte cecinerit æger. Legi hanc in rem quoque
 seorsim meretur *L. I. Wepferus libro hifloria & noxe cicute aqua-*
rica in scripto, & I. M. Faber in Strychnamania, tractatibus curio-
 fis. Sic & crocus risu scribitur interimere, risus vero stulcorum
 est. Par ratio est opii ipsius, aliorumque, quæ vaporositate
 sua spiritus turbant & nocent.

8. *Venenum in corpore genitum in febribus malignis esse fermenta-*
tionis peregrina solum, sepe tamen non tam a priori, quam postea-
rii factum. Quando enim vel ob aeris austrium frigidior em-
 ve statum, ob errores diæta, vel contagium quoque leges pro-
 portionis sanguinis & feri violantur enormius, consistencia,
 motu & calore læsis, periculum ruinæ subit machina, peregrino
 inducto æstu, variis cum effectibus sinistris. Ingrimis sal vo-
 latilius redditum, rarefaciens sulphur, sero diluente excusso, fe-
 rociens hinc & quassans corpus, accusari meretur. Vnde san-
 guis emissus rutilans, cinnabarinus, sero quasi incoctus visitur,
 quo de alibi latius.

9. *Venenum pestis, solo contagio propagandum & illatum, singu-*
la coniunctim possidere. Non in aeris corruptione, præterquam
 particulari, consistit id ipsum, neque a priori æque, vnde primi-
 tus emergat, cognitum est; a posteriori vero optime. Est nempe
 venenum hoc corporeum, seminale, calore nativo expansi-
 vum, sui multiplicatiuum, humorum corruptiuum & principio-
 rum vitalium destructiuum. Corrosiuum esse demonstrant sa-
 tis carbunculi & pustulæ quasi ab ambustione factæ, dysente-
 ria, pleuritis, cardialgia, aliaque coniuncta, Fementatiuum,
 febris, bubones, anxietates &c. Vaporosum, deliria, sopores,
 vertigo, ipsos sanos quoque impetens eadem domo versantes.
 Eminent tamen tanquam magis actiua vis corrosiua, vnde reli-
 qua quasi obscurat, & eadem potissimum necat, si v. g. ventri-
 culus fuerit carbunculo affectus, si mictus cruentus accedat, si hæmor-

hæmorrhagiæ; variat etiam effectus hic ratione recipientium subiectorum. Hinc clavis patet, quare tam subito internecionem inferat pestis; quare nullum remedium specificum & appropriatum, idque certum & infallibile, quod communiter deliderant, detur; quidque sit sentiendum de variis hypothefibus de veneno pestilenti hodie agitari solitis. Pigrum id & lentum est, omnisque præcautio hinc fieri debet, ne in actum deducatur; ne hauriatur, vel haustum mature profligatur, ne nidum sibi pareat, cum pernicie certa corporis. * Omnia, vno verbo, sic velut pansa patent *Φαυδύσβα*.

10. Venena particularia magis esse subiugabilia, minusque vincula vitalia destructum iri. Noxia quidem sunt, vnde venena audiunt quoque; attamen non toti æque secreta ab archæo vitæ, seu superiore, huc illuc. Satius enim est hanc illam partem ladi, quam totam machinam subire periculum lethi. Sic *cantharides*, sale volatili acriori constantes, inficiunt non tam ventriculum, acriora etiam exterius ulcerantia & rubefacientia, allia, *sinapi*, *lepidium ferre adsuatum*, quam expansis salinis particulis suis ferum, vnde excretioni destinatum in tubulis renum, ardorem delicatioribus longe partibus insupportabilem conciliant. Par ratio est *leporis marini*, de quo cum minus constet nobis, pluribus dicere non licet, a posteriori tamen exulceratio decantata id probat satis.

11. Vbi virus, ibi virtutem deprobare licere. Præstat enim ex venenorum quoque doctrina alios depromere usus. Neque enim solum utilissima est, tum vt venena cognoscantur, cognitaque vitentur, tum vt infecti melius & rectius curari valeant; verum quoque vt cognita virulentia virtutem, quam natura illa condidit, noscamus. In genere enim virtuosa esse & potentia ex effectu patet satis; quod si ad leges temperamenti humani redigere mitigareque illa pergamus, pro vinculis vitalibus roborandis facient, quæ contra ea destinata videbantur. Exemplo sint vegetabilia plurima, vt *cicuta*, v. g. *opium*, *crocus*, *semen hyoscyami*, & alia, vt *arsenicum*, *araneas*, & alia nos laudemus.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT II.

DE

Bezoardicis primi generis.

SED VIVIS HIFCE IAM IUDICIUM FERRE POTERIMUS DE BEZOARDICIS accuratius, generalibus & specialibus. Contraria enim iuxta se posita elucescunt magis. Vt itaque venena sunt non vna, sed diuersa; ita quoque non vno nomine veniunt iisdem opposita. Generali notione dicuntur alexipharmaca, alexiteria; latine *αριφλετα*, (quæ vox hodie de externis appensis fere usurpatur) ab amolienda, i. e. submouendo, depellendo, eo quod venenis resistunt: item *bezoardica*, ex eo haud dubie, quod lapidem bezoar putarint omnibus venenis resistere, modo sit ganginus. Atque sic eleganter & vstatius hodie dicuntur. Si specialius ea consideremus, prout a Veteribus denominata fuerit, diuisa sunt etiam quoad nomina hinc, ratione obiecti potissimum, i. e. veneni, in quod agunt, teste Galeno 6. Epid. Comment. lib. 1. 5. & alibi. Cum enim venena vel ab animalibus, vel ex vegetabilibus, mineralibusve proficiantur (pharmaca vocant) ita remedia iis resistentia duplicis quoque generis esse scribit idem. Alia quæ venenatarum morsus, ictus aut venena sanant; alia quæ deleteriis pharmacis medentur. Illa *alexiteria*, *ἀντιφλετα*, arcere, depellere, propulsare, item *opitulari*, καὶ τὸν ἰσχυρὸν, a feris vel belluis, nominantur. Hinc & simpliciter *θηριακὰ φάρμακα*, seu theriaca, proprie dicuntur, quæ moribus animalium debeat. Dicta enim est theriaca partim ab effectu, eo quod serpentum moribus maxime faceret, partim ab ingrediente carne viperina. Hæc alexipharmaca, *ἀντιφλετα καὶ τὸ φάρμακον*, quod lethalibus medentur morbis. Exemplo sit iam dicta theriaca, quæ cum primario moribus animalium in ictis debeat, non protinus contra omnia & singula venena potest adhiberi alia, frustra aduersus vegetabilia, mineralia,

neralia, & plura quoque animalia. Vtraque aliter terminis dicitur, *nir* etiam alexitica, item antidota, licet hæc quoque de internis tantum prædicentur magis.

Nos generalia illa iam vocabimus, vtiturq; nomine BEZOARDICA, tanquam communia magis & vniuersalia; hæc scilicet malignitati ex dissolutione humorum vitalium, minori vel maiori, quam venena intentant, exurgenti debita cor defendunt, *neg* *an*, consistentiam ac motum sanguinis contra venena, in vigore suo afferunt. Monuit enim iam ipse *Cyrenus* de *simp. med. dir. facult. c. 18.* nihil interesse, an alexiteria, an alexipharmaca remedia venenis, opem ferentia appellemus, quod scilicet in vnum demum eundemque finem funestum illa conspirent. Antidota vero specialissime notant, quæ his vel illis speciatim & in indiuiduo moris venenis, quæ ad illam qualitatem, qua particulariter noxia sunt, in corpus illata, aduersantur, vt *hydrophaga*, *cantharidibus*, & similibus, de quibus in seq. *plod. d. sup. d. c. 18.* Cum vero ex dictis clarum sit, bezoardica hæc respicere potissimum venenum animale, in motu fermentatio & destructio consistens, adeoque conuenire, v.g. ad morbos malignos, & prædesse in febb. malignis & morbis epidemici, pleuritide, dysenteria, variolis, morbillis, peste, febribus Hungaricis, perichialibus, inflammationibus febrilibus, anginosis &c. merito veneni huius *coegere* respiciunt præcipue. Tertia enim pars hominum moritur febrim, unde facile colligere est, quantum momenti situm sit in bezoardicis, *plod. d. c. 18.* Respiciunt nempe vel calorem, vel consistentiam, vel motum sanguinis & seri, quibus quippe bene habentibus, vel defensis & fartis tectis, vita producitur, & contra. *Sen. l. Bezoardica respiciunt exclusionem fermenti peregrini, quo calidum natuum impetitur. Quæ vero id ipsum excludunt, balsamum natuum necessario roborant.* Excludunt id ipsum Balsamica, putredini simul, resistentia, physica, & hinc medica, Sulphurea, vt e simplicibus, Radices *angelicæ, adriaticæ, contrayeri, dipentis, geniantis, imperator, petasit, olsnit, Zedoar.* Ex herbis *ruta, scorodiam, galega, salvia.* Ex floribus

ribus sambuc. calend. bacc. Laur. iuniper. myrrha. cortic. citri. au-
 nia. rāphora. succinum, sulphur, hinc Scia vocatum, & his
 parata, ut oleum angel. citri. succin. ruiæ. camphora. pestil. Henis;
 Elixir pestil. Croll. Ra bezoard. Michael. Rosinc. Maeb. Lugor. Wedel.
 essentia myrrhe; theriacæ; balsamica; spir. theriac. camphorata. bezo-
 arditæ; Theriacæ Andromach. celestia; methridat. orzier. flor. Myr-
 rhar. &c.

Excludunt Balsamica salina; volatilia & mixta, ut

C. C. serpent. viperar. Ra bezoard. volat. liqu. C. C. succinat. & his om-
 nibus Excludunt item, sed concentrando & penetrando magis,
 acida, ut s. bezoard. ruiac. theriacale, succus citri, aliaque, de qui-
 bus mox plura.

Vt hæc illustrentur magis, tenendum est (1.) esse sua mor-
 borum talis modi femina, seminaria & quasi ouaria, imprimis ma-
 lignorum, & inter hos maxime pestis, siue aliunde illata, quod
 de peste quasi absolute, de aliis secundum quid verum est; siue
 concepta & fabricata in corpore. Patet hoc, quod sint sui multi-
 plicatiua, cum aliis communicentur, radices & fomitem habeant
 in putredine & corruptione humorum, & quæ alia adduci pos-
 sunt argumenta plura. Adeoque consequenter opus est, vt,
 qui curare eosdem feliciter velit, hæc potissimum sibi habeat
 commendata.

(2.) Impeti ab his archeum, seu calorem natium, spiri-
 tum vitalem, qui nisi roboretur, exterminando & excludendo
 fermento morbifico est insufficiens. Debilitatur hic rovera, ha-
 cet efferato calore id minus compareat, quin ipsi agri sæpe non
 credant se agitare, per aliquot dies circumambulantes, den-
 tibus se tollens übergehen haben nichts zu bedeuten, sed hinc demum
 magno suo malo id experiuntur. Maxime vero in maligniori-
 bus id videas, vbi simul & semel decollant vires, summeque pro-
 strata visuntur, ita vt sæpe de nullo alio conquerantur, quam
 sola lassitudine, sie wären nur matt / pessimo tunc degentes in
 statu.

(3.) Esse in sanguine illa femina & fermenta heteroge-
 nea, peregrina, non defidia, sed summe actiua, seu sanguini seu
 ferro

fero magis inhæreant, quod vel bubonum, & carbunculorum, vno exemplo clarum esse potest. Sin mature secludantur, breui pacatos reddi excitatos fluctus microcosmicos, idque per sudorem, ipsius naturæ inclinatione & optima via, quæ a centro ad circumferentiam has fordes sequestrat, ac ab iisdem se liberat.

Hæc si vera sunt, vti sunt verissima, patere potest, qualia sint hæc ipsa bezoardica & quomodo agant, actiuora potissimum recensita & volatilia, tum καλ' ἀραι, tum κτ' ἴσιν.

καλ' ἀραι dicimus (a) non sola esse bezoardica & vnice, qua animatam verminosam putredinem respiciunt. Notum est per Kircheri, Langii, Hauptmanni hypothesen, statuere quosdam pestis venenum consistere in animato seminio, aerem repletum esse vermiculis tunc temporis plurimis, qui illati & hausti M. S. destruant, & Φαντίσμα omnia illa producant. Quis, vt taceamus omnes adeo morbos & mortem ipsam duos illos posteriores pro animatis habere, repertos esse in cadaveribus peste defunctorum, cultro audaciori subiectorum, vermes copiosos in ventriculo. Hinc rentur vim illam omnem bezoardicorum adscribendam vni soli huic causæ, quod vermibus & verminosæ putredini aduersentur.

Verum vtut non negandum sit, posse animata seminia & in aere & in corpore reperiri, imo in quibusdam reperta esse actu; posse item a vermibus symptomata enormia excitari, quin ipsa hæc bezoardica esse simul anthelmintica; exinde tamen concludere non licet, quod volunt, pestem & febres malignas vnice ab animata putredine esse oriundas. Neque enim (1.) phænomena, comitantia tam diuersi generis ex hac hypothesi possunt derivari, non bubones, v. g. non carbunculi, præcipua pestis signacula; Vis illa corrosiua, fermentatiua, vaporosa grauior est, quam vt possit per verminosam putredinem explicari firmiter. (2.) Quia ipsa illa animata putredo non tam producens est, quam productum, vbi enim putredo, ibi facile vermes generantur, adeoque posito illos dari & reperiri in his subiectis, quod tamen vniuersaliter verum non est; potior tamen ratio habenda erit

Sf

da erit

da erit cacochymix tanquam causæ, quam eiusdem effectus. (3.) Non sunt propositiones conuertibiles: quæcunque sunt bezoardica, illa sunt anthelmintica, & vice versa: omnia anthelmintica sunt bezoardica, vtraque enim latius patent, exemplo xii dulcis, absinthii, purgantium, corallinæ, tanaceti. (4.) Neque etiam omne seminium verminosum esse oportet. Hinc hypothesis hæc illustrare quidem potest bezoardicorum vim agendi, & tanquam effectus specialis considerari, non vero absolute & vniuersaliter locum habet, præcipuecum hoc ipso pacto dubiis non fiat satis, nec exhauriatur malignitatis & veneni vis. Vnde nisi vltcrius in principia prima entis venenosi inquiramus, paulo minus est hoc ipsum, quam ignorantix asyllum.

(β) *Non sola esse bezoardica & vnice, quæ viriditatem perpetuam seruant.* Sunt ex recentioribus, qui remedia pestis genuina in his quæritant, omnia vero alia cariei obnoxia, vt angelicam, zedoariam, carlinam, & alia nauci esse habenda contendunt; Iuniperum contra ea, laurum & alia generosissima & vera largiri præfidia. Sed nec ipsa hæc propositio verificari poterit, omnia perpetuo virentia esse pestis remedia, ita vt vniuersaliter concludat. Vt argumentum topicum & particulariter valet, non vniuersaliter. Si enim inquiramus in causas viroris perpetui, vel sulphuri ille est adscribendus, vel sali volatili, vtrique minori respectiue aquæ, tanquam principii congelascentis, proportionem pollenti. Iam vero propter quod vnumquodque est tale, illud magis est tale. Ast propter sal & sulphur perpetuo virent. E. hæc ipsa sal & sulphur balsamica magis attendenda, quam effectus, viror solus. Neque, si exempla attendamus, id ipsum succedit & firmo stat talo. Non enim sabina, cedrus, abies, cupressus, pinus, præbent bezoardica, nisi quatenus resinositate sua ignem, aeris purgatorium, alunt; non cochlearia, nasturtium aquaticum, & hybernum, lepidium, aliaque virentia semper. Adeoque licet verum sit, vtraque hæc posse tutari corpus a putredine; quamuis concedamus virorem esse signaturam quandam & characterem externum,

ternum, testantem de virtute interna; ipsa tamen hæc ratio non sufficit, quin plus ultra progredi satius sit, & hæc penitius inquirere.

(γ) *Non sola esse bezoardica fixata & fixata.* Fuere hæcenus alii quidam, qui ponentes pestem in metallica arsenicali consistere malitia, imo falsum illud quoque, in locis mineralibus, vbi effodiuntur opes irritamenta malorum, pestem grassari magis & frequentius; non sufficere vlla aliqua autumant bezoardica alia, quam sola metallica. Quam lubricum vero hoc sit assertum, facile ex dictis & dicendis mox patet, & posito, veram esse hypothesin; ipsa tamen fixata & fixata non eo modo arsenicale virus corrigere norunt, vti actuali igne commixta in magnete arsenicali illud domant, & figunt.

Κατὰ τὴν vero displodunt & excludunt, quod diximus, peregrinum illatum sanguini, quatenus sulphur & sal volatile sanguinis vigorant, idque in motum citant, excusitant calorem, circulationemque sanguinis & lymphæ promouent, *κατὰ τὴν* vero omnem nocentissimam impediunt. Hinc bubones in peste quidem boni sunt, sed incomplete, quia visi sunt, per sola bezoardica insensibiliter quoque discussi. Vna vero, si viscosius fuerit seminium, dissipant & annihilant; si vaporosum, poros cerebri referant & in halitus id ipsum resoluunt; si fermentatium, despumando ad extrema *ὀρυζασιμὸν* vertunt; si corrosiuum & viscosum, vt pestis, affigi id non patiuntur mature propinata, sed dissipant & excludunt, idque omne obstetricante & adiuto inprimis calore. Ast quando vis corrosiua vel fixa est nimis, vt in arsenico, *ἔτι* *ἐπι* *το*, vel in peste iam fixata, infixæ partibus intimius, minus possunt, minus profunt.

Præcipue ergo conueniunt in omnibus malignioribus, vbi penitior putredo, *κατὰ τὴν* maior, seminium efficacius, & speciatim etiam in moribus tarantulæ, viperæ, araneæ, canis rabidi, &c. Punctus studiosus ab aranea in collo, breui conualuit, solo vsu sudoriferi ex theriaca,

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT III.

De

Bezoardicis secundi & tertii generis.

VT vero primum in hisce morbis est exclusio fermenti peregrini maligni, id quod nisi mature fiat, necessum est alia, vna consequi non minus periculosa, quæ omnia cessare oportet, facta illa exclusione, & demto, quod fermentationem peregrinam inferre queat; ita effectus porro consequentes quæ respiciunt, bezoardicorum titulo merito quoque veniunt.

Adeoque II. talia sunt *resolutionem nimiam impediencia*; non neglecto penitus priori. Respiciunt scilicet hæc productum *primum malignitatis, quatenus ex ordine dimouetur sanguis & serum, seu resoluitur.* Primum nempe genus bezoardicorum respicit quasi sanguinem & serum simul; alterum hoc elementum alterum, nempe sanguinem, particulas sulphureas & salinam ferorim, quatenus sulphureas has particulas & volatiles salinas nimis efferatas obrundunt, eneruant & alterant. Alias enim necessario vincula destruantur & sulphur nimis rarefit.

Talia diuerso respectu sunt 1. *adstringentia temperata, vt tormentilla, bistorta, potissimum in febribus malignis cum diarrhœa, quæ pessimi est ominis, cæteris paribus, item puluis slypticus.*

2. Paria faciunt, licet remissius, *mucilaginosæ, vt cornu cerui, eiusque gelatina, C. C. Philos. ppr. & magister. item scorzonera, imprimis montana, Italica, & nostras; terra lemnia, sigillata, bolus armena &c.* Hæc ipsa hoc censu venire palam faciunt tum diarrhœæ malignis febribus solennissimæ, etiam in ipsis puerperis, tum hæmorrhagiæ, quin imo non raro sudores ipsi. Eoque maligniores cum sint febres putandæ, quo magis alterutrum horum

horum comitem sibi adsciscunt; tanto magis locum inter bezoardica habent hæc ipsa adstrictoria, ita tamen comparata, vt simul calorem p. n. respiciant. Mucilaginosæ vero sal illud peregrinum, quod expulsiõne secerni non potuit, inuisant quasi & sic temperant, vnaque remoram ponunt sali volatili rarefactivo. Adeoquo & freno in his morbis eget natura & stimulo; stimulum addunt expulsiua, quæ laudauimus, frenum reliqua secundi ordinis.

3. *Præcipitantia* quoque huc faciunt, tum absorbentia, si qua aciditas peregrina se immiscuerit, tum reuera inuerentia humorum *όργανον*. Vtroque modo fluxiles redduntur, seu in motum citantur & circulum debitum humores. Neque alia ratione agit *lapis bezoar vterque, orientalis*, maiori virtute conspicuus, & *occidentalis*, minori commendabilis, vt & pretio. Idem præstant bezoardica mineralia quæcunque. Illa nempe non tam fixata sua origine obuiam eunt malignitati, quam ipsa hac sua præcipitandi virtute, vnde disiciuntur humores & præcipitantur. Talia sunt $\frac{1}{2}$ *diaph. bez. miner. s. yle, Siale, Dre, &c.* Hinc frustra sunt, qui eadem hæc reliquis omnibus vnice anteferunt, cum potius homogeneis aliis miscenda sint, vti v. g. $\frac{1}{2}$ *ium diaph. cum. C. C. phil. oc. 69. a. & extracto scorzon. mont. par. qui puluis bezoardicus minor est, abunde facit officium. Vti maior esse potest sequens: R. rad. contrayeru. terr. lemn. unicorn. fossil. corall. rubr. ppt. $\frac{1}{2}$ diaph. succin. alb. ppt. a. $\frac{1}{2}$ C. C. philos. $\frac{1}{2}$ lap. bez. occid. $\frac{1}{2}$ ol. citr. $\frac{1}{2}$ M. F. puluis, alterandi & confortandi sine vtilissimus, in febribus malignis, variolis, morbillis, dysenteria & aliis huius generis morbis. Datur ad $\frac{1}{2}$ g. xii. xv. $\frac{1}{2}$ remiscendus cum *cinnab. nat. anodynis, C. C. volat.* aliisque. Tacemus puluerem bezoardicum *Sennerti, Rolsincii*, aliorumque. Præter illam vero exsiccandi & serum corrigendi vim eadem bezoardica mineralia sunt *άποια*, omnis qualitatis heterogeneæ expertia, & tanto magis huic scopo propria, quo magis sunt pura, fixata, & particulis metallicis foeta. Hæc ipsa tamen præcipitantia non sunt vnus & eiusdem generis. Exemplo sit unicornu fossile & animale; illud magis adstringit & sicat,*

cat, hoc magis genium naturæ suæ retinet, & ad exemplum aliorum similibus sal volatile suum facile ostendit reconditum.

Quæcunque enim vel sal volatile in sinu gerunt, vel quoque mucilaginem blandam obuiscantem & infringentem, illa ipsa vel mineralibus dictis palmam dubiam reddunt, unde non fidendum iisdem magis, quam aliis cuiuscunque regni bezoardicis.

4. Nec acida sunt excludenda ex hac classe, siquidem illa sulphur quam maxime obtundunt, & sal volatile peregrinum rarefaciens figunt. Hinc \dagger *f. & bezoard. succ. citr. granator. aurant. Re ros. viol. st. 4. cord. ▽ bez. Ruland. sirup. acetos. citr.* sunt bezoardica, inprimis vero *chysus & Aratus, & bezoardicus* pluribus nominibus.

5. Ipsa quoque opiata huc faciunt, licet incomplete & cum aliis, quatenus & ipsa infigne hoc habent beneficium, quod (1.) in centro ligant fermentum febrile, idque (2.) ad exteriora profligare iuuant & sudorem vnice promouent, (3.) coagulura simul auerunt, (4.) spirituum profligationem prohibent (5.) sanguinis & seri vincula quam accuratissime defendunt, modo prouide in vsum vocentur.

Hæc ipsa tum in genere malignitati obfistunt & bezoardica sunt, licet secundario saltem, tum speciatim illis morbis malignis debentur, vbi humor serosus freno indiget, vt in fluoribus quibuscunque cum febribus coniunctis, tunc enim maxima semper horum habenda est ratio. Et ex hac ratione consultum est, Ras bezoardicam constituere varii generis ingredientia, vt eo magis polychresta sit. Hinc ea occasione dicendi data duo libabimus speciatim, theriacam & Ras bezoardicas. Afferuimus cum *Platero & Waleo*, theriacam sine opio confectam sudorem non mouere, duplici ex fundamento, tum quod opium sudoriferum esse quotidiana testetur experientia, minima nempe quantitate, vt datur, assumta, agrotos in sudorem blandum & copiosum diffuere. Si ergo opium mouet potenter sudorem ad gr. i. y. g. merito eandem vim exeret in theriaca id ipsum, siqui-

siquidem huius ℥j. circiter gr. i. opii recipit. Hoc vero ablato, necessum est, destitui theriacam virtute tam insigni sudorifera. Tum experientia, de qua illud vulgatum notum est, vnam experientiam plus valere, quam centum rationes. Audiamus *Walaum* ipsum præeuntem, medicamenta sudorifera, *inquit*, pauca vera sunt, & inter hæc excellit opium; quod enim theriaca, quod mithridatium sudorem moueant, hoc omne ab admixto faciunt opio. Expertus ego sum, *addit*, hæc duo electuaria, absque opio præparata, sudorem profus non mouisse, *m. m. p. 65*. Ad sunt ergo duo immota hæc fulcra. ratio & experientia, nisi velimus negare experientiam viri fide digni, eamque sublestant vocare, stabilitam tamen ratione. Cui accinit in *disqu. therapeut. Swalbius*, hoc est, *inquit*, (scilicet opium,) quo theriaca, quo mithridatium, quo diascordium, & pleraque antidota sudores præcipue eliciunt. *S. 4. p. 89*.

Contra hæc vero sunt, qui assertum hoc negant, & eiusdem veritatem impugnant. Modestius paulo *Velschius* in *comment. id negat, quod reliqua theriaca ingredientia videantur id satis præstare posse circa opium*. Experientiam vero laudat in contrarium nullam. Idem facit *Hannemannus* *Tract. de inebriamentis p. 13*. concedens opium vi diaphoretica pollere, ast omnem vim diaphoreticam, qua theriaca, mithridatium, diascordium prædita sunt, soli opio velle acceptam referre, esse postulatum nimis liberale. Ratio additur eadem; *multa illa electuaria ingredi, qua sunt natura sua diaphoretica*. Ad experientiam vero *Walai* dicit: hæc electuaria forte sudorem non prouocant, non quia opium absuit, sed vitium fuit in assumentibus. Experientia vero itidem in contrarium assertur nulla. Sed respondemus, negando, in theriaca esse naturam suam diaphoreticam, quibus in ℥j. vel ℥j. opii vim sudoriferam queas adscribere. Ponamus esse talia ex farragine myrrham, rad. mei, gentianæ, phu pontici, & terram lemniam, tot enim forte excerpseris; horum vero dosis tam exigua est, virtus tam pauca sudorifera, ut minime sudorem istis adscribere queas. Nulla ergo insunt theriacæ diaphoretica seu sudorifera potius proprie dicta, nisi velimus hypothesein

pothesin illam supponere, calida sudorem mouere, quod saniores medici negant, neque enim *Vi*, piper, cardamomum, id faciunt, & fixa contrarium testantur. Deinde experientiam viri probati negamus posse subtrui frustranea coniectura. Omnes nempe circumstantiæ reclamant. Assumpta fuit theriaca sudandi fine, nullum in hoc vitium esse potest vel fingi saltem adsumentium; non motus inde prorsus fuit sudor, neque hic vitium adsumentibus adscribi potest vllum.

Hæc de theriaca. Quod *Ras* bezoardicas attinet, vsu obtinuit hodie, vt *M. S.* quasi basin præbeat his ipsis, vnde & eadem vocari solet *weisse Bezoar*, *Tiactur*; ita vt nihil aliud videatur *Ra* bezoardica *Michaëlis* & aliorum, quam *M. S.* tinctæ & concentrator, mutuante *Ram* medicamento a sandalo rubro. Vt adeo quod *therica* & huic affinia sunt in forma media, puluis bezoardicus in forma sicca, id in liquida sit *Ra* bezoardica, tantoque magis se commendet præ reliquis, quo magis constat, liquida citius penetrare & fundere humores, magisque adeo esse actiua. Præter vnum hunc modum *Ra* bezoard. parandæ, nempe citra extractionem specierum, *Ra* aliunde veniente, vel peregrina sandali, vel extractorum bezoardicorum, alter quoque in vsu est ex speciebus bezoardicis selectioribus, beneficio *mus* bezoardici, (vtrisque maioris vel minoris apparatus assumendis,) extractis, adeoque propria *Ra*, vel adscititia innoxia, simul gaudentibus, de quo *vid. Schulz. Tract. de Ra bezoard.* Et posterior hic modus vel medius polychrestus est magis, vtrique vero opiata refracta dosi addantur concinne, iuuandi & refrenandi virtute; ita enim rarefactionem & resolutionem nimiam infringunt, tutando sanguinis & feri vincula. Par ratio est acidorum, vnde instar regulæ esse potest; acida & opiata bezoardicorum adiuuenta esse certissima, exemplo *M. S.* & theriacæ. Exempli loco esse potest *Ra* bezoardica sequens: *z. rad. zedoar. gentian. ver. angelic. anthor. contrayeru. carlin. bistort. diptamn. alb. torment. scorzon. Ital. montan. vincetox. öllnit. a. ʒj. fl. galeg. (vel onobrych. fylu. fl. rubr.) vlm. calend. scabios. rut. a. ʒß. sem. fraxin. card. bened.*

bened. aquileg. rut. a. ꝑj. bacc. parid. ꝑß. cubeb. gran. kerm. g. opobals. a. ꝑß. cort. citr. ꝑvj. camph. myrrh. elect. a. ꝑj. croci ꝑj. Conc. cont. g. m. Affund. ~ bezoard. seu ex ☉ extracti prioris, seu sambuci citratum, e fl. sambuc. & cort. citr. &c. q. f. Cum per aliquot dies steterit in leni digestionē. add. ~ ☉is striat. ꝑj. sandal. rubr. ꝑß. Tinctura saturata decantetur & exprimatur, seruanda ad vsum, in febribus continuis & malignis, variolis, morbillis, peste, pleuritide; febribus puerperarum, doloribus capitis, erysipelate, dysenteria, inflammationibus, defluxionibus catarrhalibus, casu ab alto, & vbi alias sudore opus est, probatissimi vsus. Miscetur per se cum subduplo vel subtriplo mixturæ simplicis, & Ræ anodynæ guttulis aliquot; cum aliis vero pro indicationum modulo varie.

Tertio, vt opus est per dicta excludere seminium, tutari sulphur & sal volatile sanguinis; ita non minus tutandum est studiose serum ipsum, adeoque bezoardica quoque sunt, licet itidem respectu priorum secundaria quasi, *qua seri defectum solantur*. Plurimi in hoc falluntur, qui vnice expulsiuus illis vtuntur, neglectis hisce; licet contra ea & in his excessus fieri possit.

Solantur serum substantifice humectantia, aquea temperata, aqua ipsa. Laudabimus hanc in rem non tam veterum morem, qui aquæ frigidæ potum in febribus maximi æstimarunt, teste vel vno Galeno, quam locum egregium Georg. Hornii in arca Mosis p. 124. Ab alcali, *inquit*, fitis est inextinguibilis, nisi per acida & puram aquam, crudam, incoctam, copiosissime ingestam, etiam si vomitu, flamma præualente, regurgitet, donec aqua in stomacho remoretur; mox sequitur cessatio fitis, caloris, sopor, sudor, sanitas intra 12. horas, quod ipse multoties in acutissimis febribus probauit. Præcipuam in eo consistere curam remedio, vberè frigidæ potu, citra vllam venæsectionem & purgationem, asserit etiam ibidem p. 150. Paciant huc *∇æ scorzonera, sambuc. cord. Sax. frigida. galeg. bezoardica Rul.* aliorumque simplicium, vt *acacie, censurum nigr. &c. decoct. hordei c. CC. & scorz. inlepi, potiones, & ipsa imprimis emulsiones.* Cum enim tunc & per rationem, caloris velut Vesuuiani præsentiam, & *duroψλας*, si fiat V.S. deprehendatur sanguis spissus, colore cinnabarinio vel alio.

Tt

sero

fero omni quasi priuus, quo sensu solemus dicere serum quasi omne incoctum esse, impossibile est, vt possit machina subsistere; quin hoc ipsum malignum est, & malignorum morborum multorum essentiale; merito studendum, vt principium hoc vitale, serum, seu humidum calido substernatur. Quod nisi fiat, vigilix deliria, deliria motus conuulsuos, singula mortem inferunt.

Solantur serum acida, & inprimis Osa, quatenus illud fluxile reddunt, & sal peregrinum infringunt & temperant, v. g. lap. prunella inde nomen indeptus, quod prunx huic vel feruori febrili conueniens sit, O giatum, O latum duplex, via sicca & humida paratum, O perlatum, corallatum, saturnisatum. Hæc scilicet singula ardorem, feruorem, rarefactionem nimiam, adeoque feri consequentem defectum, exhalationem & incoctionem remorantur, vel saltem non promouent, fluxile illud reddunt, temperant, simulque resolutionem & ichorescentiam impediunt, quatenus sulphureas particulas & salinas volatiles sanguinis nimis efferatas coercent, obrundunt, diluunt, eneruant & alterant.

Et speciatim in deliriis, ardore maiori; & vbi inflammatio in internis metuitur, Osa præsto sunt, vt in peste. Hinc cum in hac ipsa *salax* facile concipiat sanguis & carbunculos intenter, etiam interius, vt ipso ventriculo, Osa quoque cum aliis fecere officium, si non immediate, tamen mediate veneno debita.

Pertinent vero huc & illa, quæ serum in motum cient, eiusque quietem & *stors* ac vappescentiam corrigunt. Eaque necessaria esse demonstrat effectus, v. g. in peste bubones, qui non aliunde, nisi ab hac *stors* feri in glandulis, eademque ob fermentantem vim attollentis, conuunt. Fierique ipsum facile, non difficile est colligere etiam a priori, ob sal peregrinum viscidum corrosiuum, vnde illabitur promte suis secerniculis, non vero elabitur.

Par ratio est in malignis, quando vel ob hanc causam, vel viscidius serum sudor nullus a medicamentis etiam propinatis obtineri potest. Eo casu & volatilia & fixiora profunt.

Ex illorum censu sunt vrinosa, ex posteriorum cinnabarina, vtraque ex ipsissima hac ratione in peste utilissima. Hinc obseruatum est volatilia vrinosa, nominata iam superius, in principio

cipio pestis summe fuisse proficua, & mediam quasi Ram bezoardicam, seu acidis refractis gaudentem, seu volatilem vrinofam fecisse strenue officium; nec minus cinnabarina, reliquis interpolata, vt ξ ialia alia facemus. ξ enim diaphoreticus, cuius preparationem ipse *Pamcellus* & *Helmontius* docent, non minimum in peste præstat. Nouimus medicum, qui in peste Viennensi euasit & gloriam reportauit, ab adhibito talismodi medicamento ξ iali. Cum vero hinc alibi vel nimis sibi fideret, Deo forsân non primario in auxilium vocato, vel medicamento abuteretur, nec legitime æque applicaret, saltim sibi ipsi, morti in rapinam cessit non minus ac alii. Quemadmodum enim, posita hac indicatione, seu hoc intuitu sudorem alias difficulter mobilem excitare cum successu licet; ita, ad ichorescentiam vel rarefactionem nimiam inclinante massa sanguinea, volatilia, cinnabarina & ξ ialia hæcce tantum abest, vt conueniant, vt conuulsiones abigant, vt potius sudores adaugeant & nimios reddant, vltra spheram suam effe-ratis & diffatis humoribus.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT IV.

De
Legitimo bezoardica adhibendi modo.

Sed prius, quam prouehamur vterius & de hoc adhibendi bezoardica legitimo vsu monita & cautelas addamus, illud facile ex dictis patet, distinctionem esse summe necessariam inter bezoardica illam, de qua mox plura, qua in volatilia, media & fixa, non minus ac alia plura specifica, diuiduntur. Hæc ipsa distinctio fundamentum habet in re, estque vtilissima; nos vero h. l. non tam secundum materiale diuidere eadem voluimus, quam secundum medendi methodum simul, vt & pateat statim, quid agendum, & quomodo agendum sit in talismodi casibus, quæ vitam concernunt.

Hinc nota 1. *Vt diuersa venena, ita etiam diuersa sunt bezoardica.* Vtraque penitus, quod annisi sumus, inuestigata & iuxta se posita, quæ quibus conueniant, monstrant magis. Nisi enim

enim, quæ regula vniuersalis est, inter indicans & indicatum, morbum & remedium, iusta intercedat oppositio, & oppositorum proportio, nullo modo morbus tollitur, quin sæpe augetur magis, & contra. Tribuat hinc vnusquisque, quantum volet, Tincturæ suæ bezoardicæ, electuario Oruietano, pulveri bezoardico specifico, vel quibuscunque etiam centum aliis; Tinctura bona, electuarium bonum, puluis bonus, æger moritur. Neque est quod quis dicere possit, in peste v. g. esse reuera *ὁ Θεός*, frustra esse singula, non adiutos a peste incipiente vllos, quemlibet suo fato mortuum; Verum enim est, si a peste euaderent plurimi, vel omnes, non pestem, sed benignissimum æstimandum fore morbum. Est enim de natura & essentia pestis, plures simul corripere & citius mori, quam succurri fere possit. Sed si fateri volumus quod res est, Deus & cum blanditur pater est, & cum cædit pater est; Vnde & pesti suam, pro salute humani generis, in naturæ sinu locauit antidotum, quamuis non talem, qualem sibi vulgo imaginantur, vel vt postulatam impossibile fingunt. (Loquimur de causis & remediis naturalibus, non Theologicis.) Quin hoc ipsum apparet ex natura veneni pestilentis. Torpidum hoc est, sed efficax; lentum, sed tarditatem, si tamen ita dicenda est sæpe, vel lentorem suum efficacia sua compensat. Non instar basilisci est, vt obtutu velut suo quemuis enecet, vnde nec in aura venenum locatum est, sed in contactu vel quasi tali, in seminio propagabile vnice, reliquis obstetricantibus solum. Sed habet se instar viperæ, instar arsenici, instar napelli, si rem recte concipiamus. Vipera lentum est animal, quod tractari potest innoxie, modo caput prehendas, (quod vel centies experti sumus,) nec temere nec timide rem aggrediaris. Arsenicum medela est, modo non hauriatur intro & sibi relictum; eadem ratio est napelli. Adeoque pro captu tractantis habent sua fata venena. Frustra sunt ergo & absurdi, siue e vulgo, siue ex medicis, qui vnicornu aliquod, qui lapidem bezoar fingunt, omnium venenorum antidotum, qui medicamenta crepant, vel simplicia, vt e lapide serpentino confecta pocula, aliaque, quæ venenum omne pellant; ad præsentiam eius statim sudent, nullum inaduertenter ad vitalia

talia dimittant. Ludicra sunt hæc & superstitiosa vulgi figmenta, quod ipsum tamen velut promiscue per tot secula credit facile & decipitur, non minus ac assentientes medici.

2. *Pluit ex his prompte, non esse confundenda bezoardica, cum in genere, tum in specie.* In genere nemo non percipit, veneno corrosiuo arsenicali non prodesse theriacam vel tincturam bezoardicam, nec morsui animalis crySTALLUM, quem antidotum oculi statuunt; sed alia esse mineralium, alia animalium, alia vegetabilium antidota. Et licet sint bezoardica polychresta, pluribus scopis debita, nec illa tamen sunt confundenda & permiscenda temere. In specie vero id valet in febribus malignis, fermentatiuo veneno magis conspicuis, & præcipue in peste ipsa. Mirandum non est, vel hoc nomine mori plurimos peste, quod fidant his illis remediis, pro probatis ab aliis habitis. Mori item febribus malignis affectos æque ac peste non paucos, qui nedum medicamenta assumunt, sed corpus hosti exercendum exponunt ista sua negligentia, donec prostratis viribus medicina se opus habere, an habuisse, sero nimis intelligant. Ausim dicere, imo expertus asserere, iugulari posse febres ardentes, pestem, dysenteriam, aliosve morbos epidemios in prima herba, si statim ad primum mali sensum mederi liceat. Nouimus virum satis timidum, qui sexies dysenteriam inuadentem, qua affecti erant domestici, & duo infantes, toties repulit extemplo, momento inuasionis sumta Ra bez. Nec minus exempla nota sunt, qui visitantes peste infectos, passi iam vertiginem, lassitudinem & alia, sumto bezoardico volatili, Ra bez. alcalifata, Mich. nostra, liberarunt se a præsentaneo veneno & periculo mortis. Si vero promiscuus vsus non conuenit bezoardicorum, facile patet, quid iudicandum sit de pluribus hoc tempore editis scriptis, concernentibus regimen pestis præseruandæ & curandæ. Sane maxima pars si non promiscue, tamen confuse hæc tradit, commisso legenti negotio, vt eligat cui dicat medicina, Tu mihi sola places. Quicumque mederi vult tum aliis ægris, tum a peste præseruandis & curandis, debet omnino 1. distincte, breuiter, & clavis verbis exponere, quid, quando, quomodo agendum, vt nullum supersit dubium,

T. x. ut

vt sciat probe agenda patiens; 2. morbo conformia remedia, selecta, pauca & probata proponere, quæ iuuent, non noceant; eaque 3. quæ diffusa sint nihilominus, pluribus communicabilia, citra pretii magnitudinem. Maxima enim intentio est mederi pauperibus, tertix ad minimum parti vrbis vel pagi. Hinc & breuis sæpe schedula sufficit, neque vsum habent vllum, (hunc quidem, quem intendunt,) exasciata & pluribus foliis constantia consilia, quibus lectis plebeius indoctior redit, vel incertior agendorum.

3. *Volatilia magis heroica, primo hosti opponenda, fixiora interpolanda.* Vt in bello appetente hoste non leuis amaturæ milites impetum sustinere, nedum retundere norunt, primus conflictus est acerrimus, & turpius eiicitur, quam non admittitur hostis; pariter in medicina se res habet cum bezoardicis. Breui rem conficiunt priora, nisi morbus radices iam egerit & vitalia occuparit; quo facta nihilominus principem tenent locum. Ratio immota & principalis est, quia excludendum seminum morbosum, siue illatum, siue conceptum interius. *Neque timendus est calor, productum eiusdem, breui compescendus, modo exclusum sit peregrinum motum hunc excitans.* Ratio secundaria est, quia citius subeunt, actiuora sunt. Exemplo sint variolæ, morbilli, malignæ febres, dysenterix epidemix, pleuritis, pestis ipsa. Mox inde vel tollitur morbus, vel mitigatur, vel symptomata ab obsessione foci vitalis orta, anxietas, respiratio difficilis, retrocessio bubonum, exanthematum præcauentur. Dato vero hoc stimulo, freno hinc moderamur archæum, vt non ultra quam par est efferatus, resistere queat. Fixiora autem reliquorum sunt subsidia, vt quies concedatur naturæ, qua interrupta facile fatiscit. Imo hæc absoluunt curationis reliquum. Media & communia sunt acida, feruori & seminio, vt & fero ipsi tutando, debita. Et ipsa quidem satis sunt efficacia, solis tamen illis principalem expellendi prouinciam demandare non æque licet. Vtut enim aliquibus profuisse visa fuerint; potior tamen semper obseruata est volatilium, & quasi talium, mediorum efficacia.

Cumque denuo exclusionis seminifici meminerimus, operæ pre-

pretium est addere, siue illud alienis debeatur illatis, siue in propriis vndis; siue etiam, quod *Helmontius* & hunc sequentes volunt; ipsa sola terroris concepti idea generandæ pestis semen suggererit. Perinde hoc est, posito hypothesin veram esse; neque enim mutatur ob id curatio. Supponunt nempe, sæpe fidem experientiam fecisse, quod quis terrore solo pestem absentem sibi atque suis parauerit, attamen grassante peste, occurrentibus obiectis, quæ ad terroris imaginationem conducant. Sed quando huc deuenimus, certum quidem est, terrorem esse obstetricem, non æque vetro patrem pestis, cum experientia ipsa adducto sine dubio cum obiecto illo terrifico, seu vitali, seu alio, seminium actuale non excludat, imo quam maxime foueat. Vel vnicum exemplum sit, quod plures milites, successiue tunica induti eadem, peste correpti & mortui sunt, etiam nescii quasi fati prioris; quod cordatissimi, quique iam non semel pesti interfuerant actores, quos iam habitum contraxisse & consueuisse cum morbo putes; succubuerint tamen; quod contagium per plurimas domos sub initium grassantis luis deprehendi potuerit illatum, vnde in solo ideali illo terrifico seminio si acquiescere velimus, non æque *Pharabozia* omnia ita patent, vt dubium relinquatur nullum. Omne id inde videtur ortum, quod seminum illud a priori non æque notum sit, vnde ex reali, ideale conceptum fuit, quod fugiens sensum nullum omnino fuisse reale creditum est. Ponamus vestimentum vel integumentum quodpiam peste infecti nescienti cuidam, vnde sit, imo non credenti ab infecto tactum, offerri, quo induatur, vti toto die obseruatum est. Ille, disposito corpore ad recipiendum, certo ceitus peste corripietur, eandemque propagabit mox vltorius. Imo compertum, bruta, canes & feles, peste reuera obiisse, arbores vicinas domui intermortuas & ariduram concepisse manifestam, quod Alsteri factum nouimus.

4. *Ubi* quæque volatilia contraindicantur, temperatis magis, vel illis parcius solum vtendum. Contraindicantur, vt si loquar, ratione ætatis, ab infantibus, quorum sanguis texturæ est tenerioris, vt facie efferari nimis possit. Contraindicantur a gravidis, vnde floribus *Aris* quoque, multo magis, vero *theriaca*, vbi

no-

1000

¶ *nos* mitius utendum, ne in *βγαουόν* ruat sanguis, & rientes cum abortu & vitæ periculo consequantur. Vnde & hic valet, grauidam morbo acuto, ob hanc ipsam causam, corripi, lethale esse, quod aliquoties obseruauimus. Contraindicantur a debilibus, pulsu frequenti & rarefactione intensa, quam hoc ipso non corrigere licet. Vbi obiter notamus, pulsum frequentem in febribus malignis, si statim a principio talis sit, plerumque esse funestum. Contraindicantur a fluoribus sanguinis, quando ob dictam rarefactionem nimiam resoluitur in hæmorrhagias, in menses nimios, in sudores. Media inter hæc est *Ra bezoardica*, cui vel ob hanc quoque causam commode maritanti anodyna. Verbo, ita semper stimulo opus, ne frenum negligamus debitum; ita freno, ne stimulum adimamus expulsi archei.

5. *Bezoardica* sudore non æque rigorose continuando faciunt officium; sudor vero ab impellente externo vel frustraneus vel noxius. Obseruatum fuit sudore imperato nimio, ultra *βυβογασ* scilicet, ægros male habuisse in peste ipsa; in variolis vero suffocatos ægros, tantoque magis, si crucientur continuo sudore, neque gutta potus, quod perabsurdum est, concedatur; cum tamen potu leuetur sudor, & promoueatur magis, sitis vero sudore multo prorogetur, vt loquitur *Helmontius*. Quodcunque nempe sudoriferum non valet fermentum peregrinum expellere, internum vel externum potissimum, illud non adæquatum morbo, quin exitiosum est. Puluis cardui benedicti, rob, sambuci, C. C. vltum &c. debiliora longe sunt, quam vt iis demandari possit tam ardua prouincia. Quodcunque vero privat nimis sero suo sanguinem, itidem damnosum est quam maxime. Hinc solemus, quod iam monuimus, imperare quidem sudorem prima vice, sequentibus vero præbiis non item, potiunculis vero aliisque humectantibus domesticis solari defectum feri.

6. *Bezoardica* etiam magni nominis citra rationem adhibita infida sunt præsidia. Non tam scilicet occulta qualitas venenorum spectanda, quam certa & indubitata læsionis ratio. Quod nisi fiat, andabatarum more pugnamus, & experimenta per mortes

mortes facimus. Sit sua laus viperinis, vt bezoardicum animale audiant, vel horum affinibus serpentinis quicquid præstant, faciunt temperata mucilagine, cui \ominus volatile immersum latet. Neque enim, vt mors per serpentem irrepfit, ipsa quoque per serpentis mortem, seu medicinam vindicatur. Vid. *Helm. Tum. pest. p. m. 890, & antec.* vbi & Hippocratem hoc vno solo arcano, carne viperina vel colubrina, exiccata & puluerisata, diuinos sibi honores acquisuisse scribit. Lapis bezoar vterque sit venenorum antidotus, modo sobrie de eodem iudices in applicando. Est enim præcipitans, temperans, cui non dubitant recentiores lapides quoscunque alios, equinos, humanos &c. conferre, si non anteponere. Vnicornu quoque vim contra araneas, & aliis modis vtcunque, probatam non vilipendimus, sed intra modulum actiuitatis suæ conclusum, non vltra.

7. *In dubiis mitiorem & tutiorem sequimur viam.* Cum itaque & bezoardica quædam male audiant & suspecta sint, præstat eadem ex antidotis omittere, prostantibus melioribus. Idque tum in se bonum & necessarium est, tum propter calumnias inde facile & imputationes consequentes. Nouimus sartorem empiricum vsu nucis vomicæ non paucos liberantem tertianarios, hinc necis inquisitionem subiisse, cum pro viro ægro idem peteret fœmina malefica, ipsi vero hæc venenum aliud porrexisset, & culpam in medicamentum hoc deriuaret.

8. *Principiis si vllibi, sane in peste obstandum & februm insultu.* Omnis hic mora periculosa, omnis dilatio mortifera. Hinc ipso inuasionis momento mature sumenda antidotus prius, quam cibus capiatur, vel somnus ineatur, vtroque enim casu promte vitalia subit malum, radicesque agit, vix nisi cum morte finiendas.

9. *Corpora impura quo magis volatilibus agites, eo magis laeseris.* Summatim enim opus omnino est cautelis pluribus in vsu bezoardicorum, quæ omnes tamen in proportionem agentis erga patiens, veneni & antidoti, indicantium & prohibentium, vi vniuersalis medendi methodi consistunt.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT V.

De

Antidotis specialibus.

QUæ hætenus diximus de effectu & remediis venenorum in corpore, eadem quoque illustrari possunt, si antidota, suis venenis opposita breuiter spectemus. Duo vero mota circa hæc attendemus, facta duplici diuisione: Aut enim 1. venena sunt incognita, aut nota; 2. Aut mineralia, aut animalia, aut vagetabilia.

Incognita si fuerint dubiis effectibus, facile tamen dignoscendis, si vel agendi modum intueamur, an ardore circa ventriculum sint infamia, an vitalia magis perant, an stuporem vel quasi inducant turbulentum; lex generalis in scholis medicis obtinet, vt communi potius expulsio vel defensio vtamur, quam nullo. Notis vero sua quibusuis opponenda remedia; debita qualitati excessiuæ & corpori vim inferenti.

Non temere credendum, vt de venenis sic de antidotis quoque scribentibus, vnde vastitas maxima & confusio cum ignorantia enata sunt.

In primis ergo ex dictis superius hypothesibus ad triplicia venena, triplex erit antidotorum ratio, & quidem VENENIS MINERALIBVS generalem præbent antidotum, quæcunque corrosiuitati sunt opposita, adæquate vomitoria, quæ exturbando mature operationem illorum sufflamant & impediunt statim. Opposita corrosiuitati duo laudantur & celebria vsu sunt, (1.) pinguia, quibus inuisari & obtundi particule acres, salinæ, quibus & oblini parietes ventriculi possint, itaque defendi ac muniri, v. g. oleum amygd. d. butyrum, hoc præseruatiue, illud & curatiue. Hinc tum ad operationes metallicas commendatur panis butyro illitus, vt sumatur prius, quam labores ineantur, tum ad chemicas quoque præparatas, aliasque idem multis consuetum est.

(2.) Præcipitantia & acorem corrosiuum infringentia, quo nomine crystallus a Sennerto aliisque, tanquam vnica & præcipua antidotus, contra præputum & cocum, quæ instar omnium, sunt,

sunt, vt & contra ∇ laudatur, quo de exemplum habet *Heerius*, & nos obseruauimus & curauimus quoque studiosum, qui istam loco ∇ ni hauserat, (1.) dato puluere crysalli preparata, (2.) emulsione temperante, (3.) iusculo auenaceo &c. Commendatur, vero ad \mathfrak{z} . pondus cum \circ amygd. d. Idque tanto magis, quod eadem crysallus porracei ac æruginosi humoris, seu bilis acido fermentata, proprium & præcipuum habetur remedium a medicis probatoribus, quos inter præcipui sunt *Lang. in Epist. & Fr. Valeriola l. 4. enarr. 3. p. 536.* & *Poterius* tribuit crysallis naturam famelicam vel esurinam, qua aliorum acrimoniam vel aciditatem in se absorbendo, egregie se saturant, *pharmac. pag. 1. 2. p. 523.*

Notanter vero addendum est, habere quidem locum & prodesse crysallum in leuiori casu, minus in grauiori, neque enim subigi vomitu non eductum medicamentum æque hoc opposito remedio potest.

Sin alia quoque metallica venenosa qualitas, vel extraordinaria vel comitans, sit corrigenda, itidem hæc præsidia habent locum, non neglectis tamen tunc vniuersalibus quoque antidotis; quando in alteram classem communem quasi fermentatiuorum secedunt, vel potius accidentario seu secundario coniunctam habent. Legi hanc in rem meretur liber egregius *Samuel Stockhusii de lithargyrii fumo noxio morbifico, eiusque metallico frequentiori morbo, vulgo dicto die Hüttenfager oder Hüttenrauch* in quo probare satagit, morbum, obstructionem alui tanquam præcipuum symptoma coniunctum habentem, non fieri ab arsenico p. 28. non a \mathfrak{z} io, nec a Δ e vel Θ lo, sed vnice a fumo hni. Speciatim, vero pingua per os præbita felicissime operari; Id, ait, hætenus luculentissime comprobauit experientia, p. 104. Et in appendice de *Asthm. montano* p. 50. oleosa & pingua vnice latius commendat.

Reliqua huius classis pro speciali noxa, qua agunt in corpus, etiam specialia habent antidota, quod in reliquis quoque dicemus regnis. Sic \mathfrak{z} ea cuperosa ventriculum exsoluens vis antemetictis, inprimis acidis, corrigitur. Curauimus foeminam qua grossum deglutauerat, spiritu Θ is subinde dato, vnde conqueuit feliciter

citer sapor cuperosus in ore, & alia accidentia. Idem valet de saturninis, vti exempla plura collecta dedimus anno III. Ephem. Germanic. obs. 141. Tacemus & alia & alia minorum gentium.

VENENIS ANIMALIVM optima sunt, quaecunque fermentatiuum venenum illatum explodentia actiuiora, & secundario accida figentia. Sic demorsus quis sit a vipera, cane rabido, aranea, extemplo datur theriaca Ra bezoardica, oruietanum, vt arceatur fermentatiua vis, etiam in minimo consistens. Vtque hęc interius conueniunt, ita & pars affecta statim consimili sine curanda, eluendo vulnus theriacalibus, ruta, +o &c. quod superius iam inuimus.

Not. vero (1.) diuersa esse venena animalium, ratione graduum & ledendi modi, vnde & alia aliis facilius superantur antidotis, tanto magis vero curanda vel attendenda noxia vis, quanto est maior ipsa. Sic non confundendum est venenum serpentis & viperæ, imprimis fœminæ. Siquidem mas duos habet dentes vncinos, fœmina quatuor, qui quantum lædere vel aculeo suo possint, facile ex autopsia colligi potest.

(2.) Proprio antidoto, ex ledentibus animalibus desumpto, fidentum aque non esse. Solent curationis loco, tum præseruationis quoque hæc talia commendari, vt per symbolismum seu magneticam suam similitudinem auferatur venenum, opposita carne v. g. canis rabidi, vel, quod nonnullis placuit, iecore ipso comesto. A perticulari enim & hoc loco ad vniuersale non valet consequentia. Deinde & hic causæ & remedia probe examinanda. Scorpiion. ad proprios ietus laudatur, sed magis vt remedium secundarium, demulcens partem, quod omnia pingua faciunt, non neglecta theriaca; scorpionum etiam venenum respectiue mitius est, vnde videmus innoxie oleum assumere quoroplurimos in calculo & alias. Nec ineptum fuerit statuere sal volatile animalis oleosum, alias sibi relictum venenosum, ob hanc olei oliuarum additionem alteratum vires fortiri discutiendi maiores, siue insignes. Si causam attendamus, res clara est.

(3.) Carnem viperinam in specie talismodi magnetismo non pollere. Vt ut enim agat in corpus, sit sudoriferum & demulcens remedium egregium, debilior tamen est, quam vt sola ferment-

fermentum peregrinum excludat, citra additionem aliorum. In carne viperina non consistit venenum; Ergo nec id attrahere potest, multo minus vero præseruat, vt a morsu tutus sit, qui cum puluerem sumserit. Fit id omne, si feliciter res cadat, per accidens, quatenus audaciusprehendunt illa animalia, & quando eadem offendunt torpidiora, non irritata prius. Consulimus sæpius captores viperarum, an vllum aliquod deprehenderint inde auxilium vel præseruatium, sed semper asseruere contrarium, cautiore & cadidiores, Magis astu, quam fortitudine, seu audacia apprehendendi promiscue, capiuntur hæc bestiola; Vnde opinio hæc orta sine dubio ab illo putatitio experimento, quod serpentes ceperint innoxie, præsumto serpentum puluere. Ista vero vanissima est persuasio & fallacia, serpentum enim venenum respectu viperarum quasi nullum est, vnde serpentum captoe quæsitus, num reuera hoc fretus puluere assumto tractaret innoxie serpentes, an vero per se magis innoxii sint serpentes, accedente præsertim, per consuetudinem, habitu & audacia maiore; falsus est, hoc ipsum posterius esse verissimum, & hanc in rem iustificito imitari hoc ipsum. Qui vero confundunt viperam cum serpente, næ maximo cum suo periculo experiuntur quantum distent. Insignissima quædam persona cum serpentibus tractandis assueta esset offensam viperam cordatissimeprehendit, putans tutam se fore, quod perinde esset an serpens an vipera caperetur, sed insiictum vulnus grauissima post se symptomata trahens, cum metu gangranæ ipsius, aliud docuit.

(4) *Neque etiam magnetibus venenorum alia tuto fidendum esse.* Non solum Galenus dudum lib. 1. de facultat. natur. cap. 14. scripsit, dari medicamenta nonnulla, quæ venenum eadem ratione attrahant, qua magnes ferrum; sed & recentiores non pauci id asserunt prompte & experimentis id demonstrare conantur. Inprimis laudandi sunt lapides serpentum Indiæ orientalis, quos Cobras de Cabelo dicunt Lusitani. Hos tanquam probatæ fidei experimentum inseruire statuunt, & securissimi antidoti loco, si imponantur morsui viperarum, aspidum & quorumcunque aliorum animalium morsu vel ictu interficientium, & vulneri

sagittarum venenatarum. Adhærere lapides applicatos tali vulnere tenacissime, nec prius dimoueri, quam omne venenum sugendo imbiberint, quo facto sua sponte soluti in terram cadant, omni deleto veneni caractere. Describit hos ipsos cum dictis latius & depictos exhibet *Fr. Redi in experim. natural. p. 5.* & contra *Kircherum* aliosque experimentis certis demonstrat, tum nullum in istis lapidibus subsidium aduersus venenum viperarum & scorpionum esse, *p. 14. & 80.* tum eosdem tenaciter vulneribus æque venenosis ac non venenosis adhærere, *p. 86.* Hæc ipsa cum sint verissima, & a viro docto & peritissimo scrutatore rerum naturalium profecta, non dubitandum de eo amplius est, quicquid etiam alii in contrarium statuant. Nullibi obscurior veritas, quam quæ ex longinquo adfertur.

Speciatim *cantbaridum* antidotum præsentaneum præbet lac, natium & artificiale. Si minori dosi dentur, bene est, neque effectus sinister inde timendus, vt in rot. stimul. Myns. sin paulo maiori dosi idem fiat, ardor vrinæ, & mictus cruentus ipse promte inde consurgit, quale exemplum *Langius l. 1. epist. 47. vna cum curatione recenset, id quod ipsi quoque nos cum veritate respondere, experientia comperimus.*

Similium vero aliorum, vt & in quibusuis regnis, eadem est ratio, neque enim nostri instituti ratio patitur, vt ad omnia iam digrediamur amplius.

Denique *VENENA VEGETABILIA principaliter acida, adæquate reliqua domant.* Effectum puta venenosum præcipuum, vaporosum, & consequenter quoque inde producta alia, exceptis specialiori coniuncta qualitate gaudentibus. Acida quippe, maxime + simpl. & destillatum sulphur vaporosum domant, mucilaginem peregrinam annihilant, & coniuncta symptomata alia tollunt.

De belleboro vero aliisque, speciali noxa alia infamibus, non attinet plura addere.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT VI.

De

Diaphoreticis & sudoriferis.

VT bezoardica necessitate & sine sunt potiora, ita sub diaphoreticis fere militant, atque hæc tanto sunt præstantiora, quanto magis caractere illo sunt insignita simul.

Latius nempe patent SVDORIFERA, vnde certo respectu vt genus & species distingui possunt. Nomina speciosa sunt, quando DIAPHORETICA, SVDORIFERA, HIDROTICA, & *χυμια* fundentia dicuntur; Non differunt vero eadem, nisi gradu operationis, vt diaphoretica strictiori sensu audiant, quæ per insensibilem transpirationem, vnidam, vaporosam, halituosam; sudorifera vero per sensibilem humidam magis pellunt. Illa viderem, hæc sudorem respiciunt.

Finis horum generalis est halituositatem feri procurandi, vt sanguinis hinc motus, calor & consistentia sui iuris fiat, id quod patet ex omnibus phænomenis sudoris, cum *ἔνφορτα* & naturæ nutu instituendi. Licet enim sudor detur quoque coactiuus a debilitate, vel reuera, vel quasi tali, oriundus, (1.) *oppressorius*, cuius signum est anxietas, seu a nimia copia feri exitum affectantis, vt in ebriis; seu a suffocatione velut intentata, vt in asthmate; (2.) *Resolutiuus*, ab archæi deficientis debilitate, quæ eiusdem character est, vnde stationem suam derelinquunt spiritus, vt in syncope, li-phothymia, vbi modo *ἰσφιδεσως*, modo sudatio grauis accedit, quod & alio licet sensu, vel efficiente calore p. n. in phthificis accedit; Præcipue tamen obseruatur quoque *diffusiuus*, siue excretorius, vt a motu forti, balneis, medicamentis, &c. qui medius est inter vtrumque.

In singulis adest feri halituositas & halituosi diffusio, siue excretio. Diaphoretica vero illa sunt remedia, quæ id ipsum præstant, quæ humores serofos, aqueos, sudoris materiam, in halitus

litus conuertunt, & concitatis sudoribus per spiracula cutis dilatata euacuant.

Hæc ut magis pateant, ex dictis ulterius supponi potest (1.) debere inter sanguinem & serum perpetuam esse proportionem, quæ nisi obseruetur, vel eadem inturbetur, expromta adest morborum variorum turba.

(2.) Onerosum reddi frequentius archeo humidum, quam calidum, quatenus vel id ipsum obruit, intra vasa tamen, vel impedit, nec obedit æquali & decenti motu, sed seducit potius in deuia.

(3.) Continuo exspirare e glandulis subcutaneis, earundemque poris infinitis humidum, quod nisi fiat, per transpirationem insensibilem licet, mox omne genus morborum consurgit, & in primis febres, tumores aliaque circuli impediti producta symptomata.

(4.) Perpetuam ergo in corpore esse halituositatem, vim elasticam, expansiuam, calidi & humidi, æternam actionem & passionem, motu duplici visendam, particulari respectiue per os & nares, quæ respiratio audit, & vniuersali, per poros cutaneos vniuersos. Calidum enim est perpetuo diffusiuum humidi, igneum aquei, sanguis feri, vnde calor vorax dicitur.

(5.) Stagnante humido, & calidum varios pati manes, siue efferetur gradu addito, spiritibus irrequietis maxime debilitatis, ut in febribus; siue *στάσις* mediteretur, vnde dolores varii & tumores, vniuersaliter a circulo impedito oriundi; & humidum seorsim miris modis in opere suo impediri. Est enim *ἔχημα τῆς τροφῆς*, vehiculum alimenti, sanguinis, spirituum, *γλιχρῶν*, vnde vel solidæ, vel spirituosæ, vel humidæ ipsæ patiuntur inæqualitatem.

(6.) Humidum hinc stagnans, spissescens, coagulatum, fermento peregrino inquinatum, esse dissipandum, fundendum, resoluendum & corrigendum.

(7.) Excitato, ut decet, calore, halituositatem concitari simul, hæc vero denegata illum consistere posse nequaquam.

(8.) Calorem lucidum, & mobile volatile serum ligari ab acido, ne in halitum citari possit, imo nec moueri, ut par est, illo obtu-

obtufo, hoc fixato, vnde extra ordinem facilis fit versio, grumescencia.

(9.) Motum sanguinis intestinum, cui spiritus vitalis præst, deberi mobili duplici, sali volatili & humido.

His præmissis illustrari & explicari magis poterit sudoriferorum materia, sero veluti fundamento innixa. Sudorifera enim, siue diaphoretica, (magis & minus quippe nec hic variant speciem,) rarefaciunt sanguinem, in motum cient, & consequenter dissipant, ac per poros cutis distillant roscidum humorem. Hinc generali regula: *quæcunque halituositatem humidam promouent in corpore, & fixitatem acidam vel pituitosam fundunt, illa sunt sudorifera.*

In specie vero rarefacientia principaliter & proprie sunt salina, adæquate sulphurea & acida, communia, velificantia singulis, aquea. Hinc 1. *Quæcunque sale pollent alcalino, nitroso, ammoniacali, vel mercuriali, implicito vel explicito, illa sunt sudorifera*; a volatilitate, vel fixitate, vel medio statu salis volatilis, fixa & media æstimanda. Optima sudorifera & præcipua sunt salina, ergo primo loco merito nominanda. Sic implicite id præstant magis simplicia, vt carduus benedictus, cuius puluis tum per se sudorem facit, tum vtiliter in puluëres febrifugos recipitur & decocta quoque, item rad. china, sarsaparilla, diptamni, contrayeræ, scorzon, gentian, & aliæ bezoardicæ, amaræ, vel alio caractere salino insignitæ, vt cortex chin. de chin. &c. Explicite id præstant salia vegetabilia, absinth. card. bened. cent. min. scord. iuniper. &c.

Sic potentissime sudorem mouent salia alcalia volatilia & hisce facti vnice spiritus, v. g. spiritus C. C. eboris, serpent. viperar. salis ammoniaci; sic \odot giatum, arcanum duplicatum, nitrum vitriolatum sunt sudorifera. Sic flores \odot lis *ci simplices & martiales huc faciunt, in quartanis præcipue expetiti. Sic mercurius dulcis commode additur febrifugis, vt fundendo serum adiuuet halituositatem, siue dissipationem & explosionem, vt & mercurius fixus, diaphoret. *Paracels. Helmont.* quasi panacea est.

Sicuti autem in singulis hisce est vis fundendi & fluxile reddendi serum, quod omnibus iis est commune, vnaque acidum fixius & ligans vel annihilant, vel in motum cient; Ita

2. *Quaecunque his affinia alcalina acidum in sanguine absorbent, citra ullum quendam nouum effectum alium, precipitando fusionem & exhalationem inducunt, & sunt sudorifera.* Talia sunt terrea calciformia plurima, v.g. testacea omnia, conchæ, nostrates & marinæ, in febribus ob vim salinam illis præferendæ sæpe, mater perlar. oc. zā. lap. bezoar. orient. occid. cornu cerui vst. philos. terra lemnia, bolus armen. vnicornu fossile verum, antimonium diaphoret. bezoard. minerale simplex, martiale, iouiale, solare, magister. C. C. spinar. viperar. el. diascord. quod tamen & ad alteram sequentem classem referri potest; item puluis bezoard. Sennerti, Montagnan. Pannonicus ruber &c. Hæc licet fixiora & torpidiora, omnino tamen habent locum, præcipue, vbi in motum citat sanguinem fermentum febrile peregrinum, bilis spumescens aliaque.

Cumque & calor roboratus exhalationem promoueat & cieat, sulphurea quoque variis modis exhalabilia reddantur, hinc

(3.) *Quaecunque habent sulphuri remixtum principium alcalinum, (fixum vel volatile,) mercuriale, vel acidum, adeoque feri fusioni & exhalationi aptatum, illa sunt sudorifera.*

Sulphureo-alcalina sunt tum ex diætis non pauca, vt card. bened. rad. contrayeru. diptamn. gentian. tum huc inprimis facientia lignum salsafra, lign. sanctum, eorundemque cortices, ita quidem vt generalem quasi classem constituant ad catarrhos, luem, veneream & alia feri viscidioris vitia. Sic & opium sudoriferorum est apex, quod Platerus quoque vnice theriacæ fœnerari vim sudoriferam asserit, ob sulphur resolubile sali volatili maritatum, & ex in præparata, puluis, magisterium, essentia, tinctura anodyna. Sic rob. ebuli & sambuci, ex compositis theriaca Androm. diatessar. celestis, mithridatium, oruietanum laudatissima sunt sudorifera & ὀπιογόνα, inprimis etiam ipsum sulphur, eiusque flores, in scabie & peste maxime commendabiles, simpl. & compos. myrrhati, & sulphur auratum diaphoret. ḡii. In singulis his est principium alcalinum sulphuri remixtum, vel quasi tale.

Referri huc quoque possunt semina quædam, vt cardui bened. aquileg. citri, napi, in quibus sulphur resolubile particulis

culis terreis benignis immersum est, vnde ad aquea, nominatim emulsiones spectant.

Sulphureo-alkalinum-mercuriale vero præcipue sibi vendicant cinnabarina. Cinnabaris omnis est sudorifera, etiam vulgaris factitia, præcipue vero natiua granulata, statim sua, vel glebosa & faxea, præparata lotionè & sublimatione; & çii, vnde polychresta consurgunt remedia, imo panaceæ quasi.

Notabile hic est, quæcunque sulphurea sal prædominans vel æquabile & proportionatum exhalationi non possident, non esse æque sibi relicta sudorifera. Sic *Vi*, & his affinia, aquæ vitæ, asthmaticæ, apoplecticæ, & similia, minus est sudorificus per se, aliorum vero connubio actiuitatem & suam & reliquorum exerit insigniter. Sic piper omne licet calidum & rarefaciens, minus tamen in se est aptum sudoriferum, vel ea ratione quoque quod exiccet nimis, & magis sulphur intendat expandatque, quam fluxile reddat serum, vel saltim non tuta adeo sunt hæc talia, facile nocere possunt, quatenus accendunt nimis sanguinem. Hinc plebeium quidem est ex dictis minus probandum est tertianarum remedium, quando piper cum *Vi* assumunt, & corpus hinc ad sudandum cogunt, vnde sæpe ex intermittente fit continua, exceptis robustioribus; & vbi mucus biliosus viscidus horum vim obtundit, vincente natura.

De *sulphureo-acido* mox dicemus, vbi de aqueis prius dixerimus. Quæcunque enim *q. salinas* vel sulphureas particulas secum possident aquea, sunt sudorifera; vel saltem reliquorum vim didunt & promouent, quatenus ipsa horum vehiculo citius vel magis sunt talia. Faciunt huc aqua card. bened. sambuc. rhizotica *Zwingeri*, bezoardica, prophylactica *Syluii*, *Barbetta*, cord. *Saxon.* fr. vt plures non laudemus, item decoctum lignor. card. bened. & aliorum, potiones, emulsiones, successiue etiam sudorem proliciencia, paulatim repetita pocillatione.

f. *Acida* cum sulphureis spirituosiss & terreis data sunt sudorifera. Adeoque licet non per se, cum aliis tamen dictis maritata, sudorem creant, quatenus spirituosiss iuncta, incisione humorum viscidorum, ineptitudinem exhalationis tollunt, & sic sudationem

facilitant. Vt alcalia volatilia primo loco, & sulphurea tertio dicta, diffant & in halitus resoluunt vaporosos, vuidos dispositam materiam; vt alcalina terrea fixos acidos, austeros & fluxilitatem impediētes humores absorbent & præcipitant; Ita acida in coagulum abiens serum incidunt, attenuant, & resoluunt vna, vt habituositas & rarefactio tum restituatur, tum promoueatur.

Sic facit huc + simplex, rutac. bezoardic. cardui benedicti, theriacale; vt & unus ¶ ri, mannæ, ligni sancti. Sic + cum lap. cancrorum, puluere contra casum, sanguine hirci sudoriferum est laudatissimum. Facit huc, quod suo loco diximus, acida sanguinem & serum pro diuerso statu & coagulare & resolvere. Sudorifera sunt acida non coagulando, sed resoluendo & incidendo. Cum sulphureis iunctum acidum id facit primario, cum terreis quasi secundario, quatenus infringitur acor, & in sal medium vertitur, vnde fluxilius fit serum.

Et sane laudatissima & præcipua sudorifera sunt media hæc, e combinatione sulphurei & salini acidi vel volatilii enata, vt mistura simplex, tinctura bezoardica, liquor diaphoreticus e ¶ ri ana factus, præuia filtratione, ac composita laudata alia. Hæc quippe cum pluribus indicationibus debeantur, etiam magis sunt polychresta. Quin videmus id ipsum quoque in pulueribus febrifugis, vbi conchæ, gum. diaphoret. arcanum duplicatum, ¶ caryophyll. sunt specifica sudorifera. Sin sola dentur, vix tantum proficiunt, quantum inter se mixta, ex quo & miscendi necessitas ac vsus simul probari potest.

Vsum vero habent laudatissimum sudorifera & diaphoretica, ita, vt manca, imo nulla esset medicina, si his carere oporteat. Summatim vt id complectamur, profunt 1. in febribus, excepta, iuxta nonnullos hæctica, quæ tamen fere magis comes & productum est februm, quam febris principalis, neque ipsa tamen temperata excludit, quale est antihæcticum Poterij. Februm, inquam, sunt panacea in intermittentibus principaliter fixiora nitrosa, alcaliaque & his affinia; In continuis principaliter volatilia, hinc & reliqua, inprimis quæ resolutionem intentatam siue malignitatem simul respiciunt, quæ dicuntur bezoardica,

zoardica, quæque expellunt *μιασμα* peregrinum, vt in variolis, adeoque fermentum peregrinum domant, vel ad discussionem promouent.

Profunt 2. in inflammationibus, doloribus & tumoribus, tanquam effectibus circulationis impeditæ, seu extrauasatione vel reuera in vulneribus, contusionibus, vel quasi tali in pleuritide, erysipelate, arthritide, hemicrania, tumoribus tonsillarum, affectu ischiadico & affinis omnibus, seu morbis a colluue serosa oriundis, catarrhis, tussi, etiam suffocatiuis &c.

3. In grumescencia & coagulatione sanguinis æquali & inæquali. Inæqualis visenda est in palpitatione cordis & syncope ipsa; æqualis in elephantiasi, scorbuto, scabie, lue venerea &c. Obseruatum hinc est, decoctum lignorum, siue diætam κατ' ἐξοχήν diætam, de qua integrum librum scripsit *Iunckerus*, in rebellibus alioqui morbis proficuum fuisse. Notauimus vero in lue ista venerea non tam ligna solum pro sudorifero conducere, quæ serum alterandi vim possident omnino summam, & quicquid præstant, hoc vsu efficiunt; verum etiam alia sudorifera eidem scopo velificari, ita vt vis lignorum contra hanc luem tanto magis eluceat, in quo consistat.

Verbo: vbicumque excutiendum serum superfluum & motus ac vitiosa qualitas corrigenda, sudorifera officium faciunt.

Vt hæc magis pateant, operæ pretium est notare quoque, quæ sudorem ipsum inhibeat. Fit enim non raro, v. g. in lipothymiis, in phtisi, sudoribus colliquatiuis, scorbuticis & hecticis, vt dissoluatur corpus sudore, cum præsentanea noxa ac virium debilitate insigni. Opposita tunc vel opponenda potius sunt, quæcunque seri halituositatem & rarefactionem nimiam concentrant ac refranant. Præstant id interius constringentia, austera & remorantia terrea, quæ plicatili sua vntuositate terrea & demulcent & temperant acrimoniam, vt tinctura antiphthistica ex Oleo martis, saccharo Saturni & Vi conflata, quacum non raro stitimus sudores nimios varii generis. Tacemus improprie id præstantia obuiscantia oleosa, vt oleum oliuarum aliaque exterius inuncta; quod tamen non sine grano salis præstandum est.

Consultum vero est & circa hæc sudorifera notare cautelas necessarias. 1. *Ad perfectum sudorem requiruntur duo, impellens internum & externum; illud primum, hoc secundarium.* Hinc duplicis generis sudorifera possunt statui non inepte: alia *per se* talia, siue interna; alia *per accidens*, siue externa. Per se sudoriferum tale est potestate, sicut medicamenta alia. Est calidum & tenuis substantiæ, saltim effectiue, quod serum halituosum reddit & diffilat; & quo tenuius est, eo operatur efficacius. Calor enim cum tenui substantia coniunctus in penitiores corporis partes penetrat & humores incidit, fundit, attenuat, rarefacit, quodque obuium est secum defert, inque summa corporis impellit. Opus est igitur motore intrinseco, qui halituositatem illam spiret præstetque. Quod si alterutrum deficiat, non perfecta omnino fit sudatio. Licet enim pellat medicamentum intro assumptum a centro ad circumferentiam, facta humoris fusione; nisi tamen respondeat externus ambiens aer, frustra id omne fuerit, repulso quasi sero, seu in halituositate impedito. Hinc cum casus aliquando dentur, ubi contrarietas talis occurrit, indicatio expellendi & contraindicatio si non voluntatis, tamen aeris externi, si v. g. *vdos milites, vt fit, aliosque corripit febris, vel variolæ ipsæ*; eo casu volatiliora summe profunt, fixiora vero non item.

2. *Non confundendus sudor ab externo & interno principio prolektus.* Præstat delinquere, si quid faciendum fuerit, hoc, quam illo, siue assumere diaphoreticum, etiam non sequente sudatione, quam citra medicamenti efficaciam cogere corpus vel certas partes in sudores, liquefacto & fuso sero. Distinguendum tamen est inter sudatoria vniuersalia & particularia; quæ diximus, valent magis de illis, non item absolute de posterioribus. Quando cunque scilicet in parte quapiam magis hæret noxa, consultum est & ipsam impellere ad sudandum, sed moderate, leniter & præmissis vniuersalibus, nec omissis.

Pertinent huc domunculæ, alique medici carceres, quibus conclusum corpus vaporoso calori silicum, aquæ, decoctorum, Vi, globulorum ferreorum &c. exponitur, balnea item
laco.

laconica, femicupia vaporosa, cœlo quasi desuper tecto, ad colligendum ignem vaporosum. Habent aliquando hæc suum usum, imo sunt qui luem veneream, scabiem, aliosque morbos rebelles ita curant Empirici, alii vero iisdem ordinariè quasi vtuntur, pro balneo domestico laconico. Sed facile delinquitur, non tam in periculo suffocationis vel ambustionis, quod ipsum tamen aliquando contigit; quam in nimia rarefactione & expulsionè seri. Vnde quando impellentibus internis, quorum semper potior habenda ratio, eundem impetrare possumus finem, vti sane possumus vtplurimum, suavius, concinnius, & efficacius id præstatur iisdem, præcipue cum non tam in glandulis subcutaneis hæret vitium, quam in sanguinis vndis. Pro particulari vero huius vel illius pedis brachiique vsu conueniunt hæc ipsa quoque media, sicubi scabiens, tumor, contractura, paraly sis id indicauerit. Ne quid tamen nimis, ne vnquam vltra spheram debitam naturæ fiat propulsio. Et sane delinqui & in his potest, si internum impulsus negligamus.

(3.) *Sudorifera optima sunt resoluentia & expellentia.* Resolunt siue in motum cient vbicunque subsistentem, vel stagnantem, vel in coagululum, ichoremque abeuntem sanguinem & ferum, vnde & in casu ab alto vnice profunt. Expellunt, a centro ad circumferentiam, quicquid inquinat, conspurcat, vel male habet M. S. *μιάσμα* peregrina, siue intus concepta, seu extrinsecus ab aere frigido aliisque fabricata & inducta. Ausim dicere, si vulgo tam cordi haberent homines diaphoretica, ac purgantia, plurimos seruari posse, qui febribus abrepti debitum naturæ ante tempus soluunt. Purgantia enim magis expellunt primarum viarum sentinam; diaphoretica altius penetrant & expellunt heterogeneum sanguini confusum.

4. *Diaphoretica non omnia possunt omnia;* vt enim quædam, per dicta, serum liquant & halituosum reddunt resoluendo & absorbendo, vt fixa, alia rarefaciendo & fluxile reddendo, vt volatilia & nitrosa, alia incidendo, vt media, facile patet, tantum discrimen & in praxi esse attendendum, si feliciter velimus progredi. Non tam delinquitur sæpe vno emetico, vno purgante, ceu magis vniuersali.

versali, quam vno diaphoretico. Hinc alia diaphoretica conveniunt febribus intermittentibus, alia in continuis. Frustra sunt, qui in continuis sale absinthii, cardui benedicti &c. in intermittentibus vero sive C. C. viperarum, vtuntur. Media vero, vt mixtura simplex, vtroque casu mediant; alia conveniunt in principio, alia in progressu, siue declinatione, quod iam monuimus. Semper simul respiciendus est status feri. Vidimus hinc ex intermittentibus redditas fuisse continuas. Quo volatilius fuerit feri status, eo mitius procedendum, cæteris paribus. Valet id quoque de dosibus ipsis. Falluntur, qui correpti insultu febrili antimonii diaphoretici vel bezoard. mineral. gr. v. vj. solum adsumunt, neque enim præcipitare sufficienter vel dissipare hæc dosis potest. Par ratio est R̄æ bezoard. sive C. C. Sic etiam

§. *Motus nature modo excitandus, modo refrenandus.* Si ipsa officio satisfaciatur, prompteque in sudores solvatur, prompte expellat, iuuanda est, non pellenda; imo si excedat, refrananda, quo nomine olim Arabes ad variolas lentium decoctum, ficus, tragacantham ipsam commendarunt, innuentes ita expellendum, ne vires fatiscant, ne vincula & compages sanguinis detrimentum patiantur. Hinc & lentore inuiscente medicamentorum integrum est remorari halituositatem nimiam. Quantum interfit vt hæc obseruentur, exemplo illustrabimus sudoris Anglici, idque obseruationibus geminis. Optime hunc morbum eiusque ortum & remedia describit *Verulamius histor. regni Regis Henrici VII. p. 18.* Memorat nempe 1. autumno anni 1484. versus finem Septembris grassari cœpisse in ipsa vrbe Londini, tum in aliis regni partibus morbum quendam epidemium, tunc temporis novum, cui ex natura & symptomatibus eius febris sudorificæ nomen indiderant. 2. morbum istum breues sortitum periodos, tum specialem, qui enim eodem correpti erant, si intra 24. horarum spatium non morerentur, securi fere & sine metu erant; tum vniuersalem. Incepit enim circa 21. Septembris, & cessauit sub finem Octobris sequentis. 3. fuisse morbum istum febris pestilentis genus quoddam, citra pustulas, maculas aliaque exanthemata, maligno saltem vapore seu aura ad cor aduolante, spiritusque
vitalis

virales patente & occupante, vnde natura excitata fuit, ad eundem per sudores emittendum & exhalandum; 4. morbum istum naturæ potius insidiatorem fuisse, eamque imparatam oppressisse, quam aduersus remedia obstinatum, si in tempore subuentum foret. Etenim, ait, si ægrotus in æquabili temperamento, quoad vestes & focum detentus esset, (transpirationi vacaret,) tepidumque bibisset, & cordialia etiam temperata sumsisset, vnde naturæ ipsius opus nec calore irritaretur, nec frigore repelleretur, plerumque sanitas sequebatur. Verum innumeri homines ex eo subito occubuerunt, antequam curationis modus & regimen ægroti innotesceret.

Notabilis est quoque de eodem obseruatio altera Anonymi auctoris Chronici Thuringici MSS. qui ad annum 1529. præter hisce conformia talia etiam hoc insigne refert: morbum ægrum statim somno profundo oppressisse, cui si non resisteretur agitatione, commotione, mutatione loci, mit hin und herlegen und tragen/ ne in illum ferretur, mortuum esse, adeo, vt qui sanari voluerit, a somno omnibus modis esset arcendus. Maxima scilicet salutis spes posita fuit in sudore & sudoriferis, ast iuxta naturæ ductum moderandis.

6. *Moderata durans, etiam sudorifera.* Est modus & hic in sudando, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum. Est, vbi sudor necessario imperatur, vbi nempe expulsionem opus, vel maiori discussione; sæpius tamen præstat per vices repetitus, lenis, cum *ἡ Φοβία*, quam fortissimus simultaneus. Nullus sudor coactiuus prodest, qui fit contra naturæ institutum, roburque. Hinc probe examinandæ morbi circumstantiæ, non solus effectus externus, sudatio, attendendus, sed & internus v g præcipitandi, corrigendi & inuertendi humores. Hinc in intermittentibus, in primis diuturnis, frequentata sudatio summe est noxia. Vidimus, præter alia, quendam quartanarium reportasse hoc modo purpuram incorrigibilem quasi, simul ac corpus exponeret aeri, visendam; in alio inde dolorem capitis perpetuum; in alia puella lipothymiam frequentem. In primis vero exemplum sinistri euentus obseruauimus in iuvene no-

bili 25. annorum, lue venerea laborante. Hic alias sanus cum ob venerem illicitam, per quod peccarat per idem punitus & idem, seu lue Venereæ initium pateretur curatur ab empirico, qui pluribus hebdomadibus continua illum sudatione vrget, ita vt hinc rarefacto nimis sanguine, viribus exhaustis, succumberet & satis cederet,

7. *Nec pauco nimis, nec copioso nimis sero debentur sudorifera.* Illo enim casu sanguis iamdum spissior, ipsoque orbatu est, vt in gracilioribus, biliosis, senibus, maniacis, squalidis, ad marasimum & phthisin inclinantibus. Hoc vero improporionatum est remedium, extrauasato eodem cum primis, vt in cachecticis & hydropticis. Magis hic habent locum sudationes particulares iam dictæ, pedum v. g. Monstrat hoc & ipsa natura, vt in hydropticis, adde & infantibus aridura laborantibus, ex glandulis intestinalibus obstructis, superiora exarent, venter tumescit. Valet prius & in febribus & aliis morbis, vbi sudatione opus est, limitando dosin & regimen, optime enim curat, qui bene distinguit & medicamenta & subiecta.

8. *Sero in coagulatum abeunti diaphoretica conueniens remedium, modo cætera sint paria.* Sic in catarrhis in genere vnice profunt; in specie vero catarrhis suffocatiuis, vbi omnem absoluunt paginam eadem. Sic & in lentoribus seri subsistentibus aliis id ipsum præstant, modo purgantia, emetica, diaphoretica præmittantur; illo enim ordine vniuersalia hæc præsidia veniunt consideranda. Adeoque si solus sanguis & serum in vasis suis halituositate mediante ventilari ac vigorari queant, diaphoretica diuinum sunt præsidium.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT VII.

De

Carminatiuis.

Insanum est decretum: hoc est carminatiuum, illud ventos pellit, illud vero flatu discutit, verba sunt *Helmontii l. de flatibus p. 337. §. 17.* Quæ dum profert, videtur pati fatum illorum,

rum, qui magis errata aliorum, quam rei veritatem citra iniuriosa opprobria attendunt. Negari omnino nullo modo potest, dari flatus, ex concessis, eosque oboriri in corpore non naturales solum, sed & præternaturales. Hoc ut certum & concessum est, ita nemo tam absurdus fuerit, nec ipse quidem *Hellenio* abnuente, l. c. qui flatus illos peregrinos medicamentis corrigi & discuti posse neget. Non ergo per carminativa abscedunt venti, ut idem ludit, sed natura adiuta & asserta in libertatem suam. Metaphora in voce manifesta est, termino, licet barbaro, usu recepto. Ut enim carminatur lana vel limum, ut grossi a subtili fiat separatio; ita quoque per carminativa peragitur humidi consistentis a vapido explosivo separatio.

Si fateri volumus quod res est, vel penitius in naturam flatuum inquirere per experientiam notum est (1.) flatus alios esse grossos, exhalatione sua vel sonitu conspicuos, & satis deprehendendos per ructum, per alium, per *βαρβόρυμῆς*, & hisce analogos, quos nemo non e plebeis quoque pro talibus agnoscit; Alios vero tenues, subtiles, quales e sensibilibus est tinnitus aurium, aliique in spatiis inprimis subcutaneis, unde & sudor quandoque visus fuit sonorus.

(2.) Oboriri eosdem ex improportione archei & humorum. In statu enim naturali, quando archeus seu calor bene habet, generantur quidem flatus quoque, sed illi insones, intestini cæci cum primis incolæ, aut si subigere materiam, ingesta; non possit, promte adsunt.

(3.) Resistere archeo magis humores acidos, austeros, aqueos pituitosos, mucilagine pontica præditos, unde alimenta tales flatus promouentia præcipue dicuntur flatulenta, unde recte mater & minera siue materia flatuum dicuntur.

(4.) Datis flatibus varios edi effectus morbosos, de quibus videatur *Fienus in physographia*, maxime vero obstructions citare, vel iisdem positis exasperari & lædere magis, & dolores lancinantes, tensiones, & inflationes siue tumores partium quibus continentur, intestinorum, ventriculi, scroti, producere.

Paucis his præmissis, vt reliqua mittamus alibi exposita, notabile saltem adhuc est, (5.) admodum affinia esse sudorifera & carminatiua, vnde & modus agendi horum ad illorum modulum optime quadrat & claret.

Sunt enim CARMINATIUA in genere, *quæcunque humorem stagnantem & vitiose rarefactum disploidunt vel inuertunt.* Vbi status, ibi humores quasi rebelles archeo, & vbi hi, ibi rarefactio vitiosa. Destructa ergo vel correcta materia, nido & foco, destruuntur primario flatus; vnde porro inferimus: vbi flatus, ibi *ἀναθυμίασις* siue euaporatio chyli non legitime peragitur, ibi ventriculus vel sua respectiue culpa, vel obiectorum in munere suo deficit. Hinc *I. quæcunque particulas obtinent facile exhalabiles, mobiles, sulphureo-salinas, illa sunt carminatiua.* In omni carminatione requiritur, displosio, principium vero displosionis primum est sulphur, secundarium sal, quod videmus in puluere pyrio, fulminante & aliis, licet hic mitius id & blande contingat. Carminatiua igitur dum displosionem & rarefactionem naturalem promouent, vitiosam auertunt. Principaliter ergo carminatiua sunt sulphurea, adæquate salina.

Tantoque magis id ipsum præstant, quo magis simul respiciunt & producentem calorem, & productam materiam ex qua. Respiciunt archeum, motus omnis in corpore motorem, seu calorem respectiue debilem, & impropotionatum; respiciunt mineram flatulentam, humores dictos, aqueos, acidos, austeros & pituitosos, mucilaginemque ponticam; illum restaurando & excitando, hanc incidendo & attenuando, vnde calore roborato humores frigidi inciduntur & disiiciuntur.

Talia scilicet sunt κατ' ἐξοχήν *I. aromatica, stomachica, sale volatili oleoso facta, vt radix zedoariæ, galangæ, in torminibus hinc proficua etiam pest partum, radix mei, carlinæ; herba menthæ, calamenthæ, folia & baccæ lauri, iuniperi, semen anethi, carui, cumini, fœniculi, anisi, quæ hinc vno verbo dicuntur carminatiua; macis, cinamomum, caryophylli aromatici, cortices aurantiorum, citri, horumque spiritus, & olea, zedoariæ, anisi, carui, lauri, carminat. Myns. item species diagalangæ, diacumini, diaspo-*

diaspolit. Galeni, aromaticæ rosatæ, caryophyllatæ, spiritus & essentia corticum citri, zedoariæ s. & compos. salis ammoniaci anisatus, feniculatus, cinamomifatus &c. aqua carminatiua Dorncrellii, spiritus carminatiuus Drawitii, & aliorum; electuarium & emplastrum de baccis lauri, pulueres, elæosacchara, alæque formulæ ex dictis. Inprimis huc facit aurum fulminans, in tympanitide hinc maxime commendatum.

Sin loco varient & ventriculo potissimum inhæreant, etiam stomachica alia huc pertinent, suo loco iam tradita & exposita.

Talia sunt 2. *acida sulphurea volatilia*, quorum instar omnium est spiritus nitri simplex & ex hoc enatus dulcis. Gaudet enim hic virtute explosiua summa, incisoria, attenuante & sudorifera, unde, modo provide actiuitatem eiusdem attendamus, probatissimus est. Acida vero alia, vt spiritus salis, vitrioli, mediate quidem profunt, causam in ventriculo respicientia, minus tamen in coniunctis doloribus.

II. *Quæcunque particulis gaudent temperantibus, dissipantibus, præcipitantibus & inuertentibus, illa sunt carminatiua.* Cum enim flatus agnoscant originem quoque ex acido, coniunganturque sæpenumero cum *Φλεγοσες* viscerum, *σάσες* humorum, merito etiam hos domant recensita, inprimis 1. *alcalina*, quæ & acorem absorbent & humores fundunt, ac in motum cient torpidos, aqueos, serosos, bilem vero dissociant, & sic exhalationem vitiosam impediunt & anteuertunt quasi, quin & per sudorem ipsam disiiciunt, & grumescentiam halituosam tollunt, vt oculi cancrorum, conchæ, mater perlarum & laudatissimum ꝑ diaphoreticum, ꝑgium martiale cachecticum, bezoardicum iouiale, & merito etiam hunc censum subeuntia cinnabarina ac opiata; item tinctura tartari, quæ eo potissimum casu profunt quoque, vbi calculi & colicæ vel connubium sit ac fororiatio, vel etiam alter alterum affectus mentitur, utrique enim indicationi satisfaciunt. Resoluunt sabulum, resoluunt serum, pituitam & flatus.

2. *Nitrosa & media*, arcanum tartari, tartarus vitriolatus,

Yy 3

arca-

arcanum duplicatum Minsichti, nitrum gutum, clyffus tui, quæ salina, vt & tinctura tartari simul quoque aluum blande adaperiunt & portam exituris concedunt. Neque obstat dictis, flatu accensitos fuisse calore debili; reuera enim est debilis non solum deficiens, vt in senibus & pituitosis, verum etiam inquietatus, turbatus, irritatus, vt in scorbuto calido, colica biliosa & aliis.

Vt vero hæc sunt proprie dicta carminatiua, quæ calori & humori impropotionatis debentur; ita huc spectant porro, licet adæquate & secundario magis, quæ respiciunt comitantia vel producta flatuum, quibus neglectis necremotis vnaue curatis frustranea ipsa sunt, dolores puta & obstructiones. Hinc

III. *Quacunque dolores tollunt, siue suavi exhalatione, siue ligatione blanda, sunt carminatiua, vel saltem illis præcipue socianda.*

Talia sunt *neruina & pæregorica*, non solum roborantia calorem & incisoria pituitæ; verum quoque blanda sua *aiua-foyua* & transpirationem facilitantia, partes dolentes, tensionem & lancinationem mitigantia. Ita pæregorica quoque sunt summitates anethi, flores chamomillæ Romanæ, (cardialgiæ specificum,) meliloti & laudata alia iam. Item castoreum, in singultu & flatibus hysteris probatissimum, eiusque essentia ac spiritus, oleum, pinguedo; mithridatium & theriaca in colica probatissima, & reuera polychresta; olea destillata dicta, oleum 2is, item zibethum, quod hinc umbilico illitum, in torminibus infantum & aliis egregie conducit, & opiata ipsa quoque. Hinc sacculus polychrestus in variis, inprimis flatulentis, doloribus fieri potest ex floribus chamomillæ, femine lini, carui, sale & fursuribus triticeis vbiuis obuiis. Actu enim calida externa dissipant quoque.

Et sane tertia hæc classis erit mixtorum, adeoque optima quasi. Instar omnium sit essentia nostra carminatiua, descripta in *Opiologia* p. 119. ex selectioribus carminatiuis, aromaticis acidis, neruinis. Non potest commode carere medica praxis hac ipsa, vel, si ea minus arrideat, simili, modo maritentur cum eadem

dem anodyna, vnde vidimus effectus laudatissimos & præsentaneos in casibus variis. Sin addatur essentia castorei, remedium est in suffocatione vteri & cardialgia efficacissimum, maxime si olei caryophyllorum guttula vna vel altera prompte miscenda addatur. Sic & oleum caryophyllorum cum conchis datum optimum est in cardialgia, etiam dysenterica, & si accedat cinnabaris, puluis præcipitans est eximius, tum alibi, tum in palpitatione cordis ipsa cum successu a nobis frequentatus.

IV. *Quæcunque viam laxant flatibus, eosque cum pace dimittunt potius quam incarcerant, sunt carminatiua.* Potissimum enim flatus fouet obstructio viarum & meatuum, vnde nisi illæ liberæ sint, sæpe dolores & anxietates maiores confurgere oportet, imo ipsa carminatiua, præcipue calidiora, primi generis, id ipsum non raro præstant, licet per accidens. Absurdum enim fuerit disploedere, & denegare exitum disploso. Valet id cum primis, quando cum flatibus, & exin productis torminibus, coniunguntur alii obstructiones; tunc enim primaria vel quasi talis cura est per hæc viam laxantia; vti, quando eadem cum fluxu alui combinantur. anodyna & iam dicta.

Singula hæc insignem habent vsum in singulis ventribus, sicubi flatulenta materia inibi vitium affricauerit. Sic in vertigine & tinnitu aurium, tum hæc, tum alia, infimum ventrem simul respicientia locum habent, ita vt martialia, & carminatiua, præcipua quasi sunt specifica. In inflationibus ventriculi, præprimis post cibum, adiuuando *Χολωσιν* eadem conueniunt, vnde & pulueres peptici enati. In pleuritide spuria intus & extus vnice quoque profunt. Cardialgiam extemplo sedant, ructus & singultus tollunt, colicam præsentissime curant, tormina dysenterica & cum diarrhœis aliis coniuncta sedant, vnde in dysenteria calorem externum, cum litibus, ex oleo ceræ, chamomillæ, anethi, anisi, fœniculi, hyoscyami, &c. inueni laudatissimum, imo in torminibus quoque variolas præcedentibus. Sic & in tympanitide & doloribus hypochondriorum profunt. Hi enim sæpenumerò non tam sunt splenici, quam intestinales, ab inflatione coli oriundi; item doloribus post partum cum anodynis,

dynis, & passionibus hysteris præsto sunt. Imo herniam quoque intestinalem, experimento *Helmontii* & nostro, curant. Tensionem enim intestinorum demendo, eadem locis suis detinent, ne spatium longius occupando herniam intolerabilem vel incarceratam reddant.

Confirmat id historia ab *Helmontio l. 5. duumvir. t. 20. p. 243.* & *l. de flatibus t. 75. pag. 344.* Cum enim hernioso incurio ad capitis magnitudinem increuisset tumor scroti, & intumisset mirum in modum, obtulit haustum vini semel bulliti cum seminibus contusis anisi, carui, fœniculi & coriandri, statim hinc emollita duritie & hernia retro impulsâ, factô vna, quod improbat tamen, prius fotu cum lacte & stercore bubulo. Hinc recte de his seminibus scribit *l. c.* illa corruptionem simul atque aciditatem materiæ inhibere esseque ideo intestinorum solamina. Hæc scilicet est methodus curandi herniam & simplicem & ileosam, incarceratam. Simplicem, interius propinando semina 4. carminatiua, cum semine perfoliatæ, lapidibus cancrorum, cum sale, quod iussimus post cibum, capere ordinarie velut tragema domesticum; Exterius applicando subligaculum & pro re nata emplastrum contra rupturam. Ileosam, interius per carminatiua & purgantia, præmissis quandoque opiatis, urgente vomitu, exterius per fotus emollientes, quod exemplum vsus carminatiuorum est nobilissimum.

Denique & in palpitatione cordis promptissimum ferunt auxilium. Plerosque tales ægros hypochondriacos notavi & ventriculi debilioris, vnde etiam ab hoc ipso paroxysmus vtplurimum capit exordium. Hinc non tam cordialibus, quam minneram halituosam & tremefacientem dissipantibus & precipitantibus illam debellare licet; vnde cum vtrique intentioni inseruiat aqua cinamomi, est etiam, non minus ac elixir proprietatis *Helmontianum album*, in Palpitatione cordis probatissima, tum per se, tum cum speciebus cordialibus temperatis assumpta.

Notandum vero hinc 1. *Carminatiua displosiua præsentente calore præternaturali minus commoda.* Vt in omnibus specificis distinguen-

stinguenda sunt circumstantiæ, ita vt illa saltim talia sint, quæ exquisite hisce debentur & sunt opposita; Sic in primis id quoque valet de carminatiuis. Displodia igitur conueniunt, vbi displodi materia flatulenta potest, non item, vbi calor non est sui iuris, sed halituositatem efficit gradu aucto, tunc enim temperantia potius ex usu sunt. Sic &

2. In discutiendis flatibus magis causa quam effectus respiciendus; siue humor sit pituitosus, calidis optime excutiendus & carminandus; siue acidus, inuertendus, siue biliosus, temperandus. Valet id maxime in flatibus productis, quando non tam ad se ipsos irruunt & excitant dira symptomata, quam laneo pede molestum nihilominus post se trahunt effectum & dolorosum. In singulis archei & materiæ exhalantis est habenda ratio, adeoque & crassiorum & tenuiorum flatuum.

3. Flatibus dolorosi carminatiuis, anodynis & educentibus obtemperant. Methodus hæc est purandi colicam: (1.) dando discutiens, essentiam carminatiuam, theriacam, vel similia, (2.) laxando aluum, seu clystere, seu puluere purgante, nisi quid obstat. (3.) demulcendo tenfas abdominis partes, oleis, linimentis, sacculis paregoricis & similibus.

4. Pauciores flatibus displodi, copiosiores educi amant. Omne medicamentum subigere debet morbificam causam, h. l. mineram flatuum carminatiua; id si non fieri queat, si displodi nequeant educendo, displodendo magis tenuati magis tendunt intestina.

5. Flatibus grauioribus discutiendis, precipitantibus & aperientibus auscultant. Methodus hæc est affectus hypochondriaci flatulenti & confimilium curandi, vt martialibus præsertim humectantibus aperiantur viæ, chylusque dulcedine recuperata prompte euoluatur. Hæc qui nouerit, feliciter prouehetur. Neque enim tantum flatibus colicam absolute & solam faciunt; verum & chronicos, hypochondriacum, & alios affectus. 1) Faciunt huc sicciora paulo intestina tum actu, quatenus obstructions fouent, vnde videas aliquando in hypochondriacis stercora instar caprarum globulata; Eo vero casu frustra fuerit, carminatiuis

natiuis anxietatem & dolores adaugere potius, quam tollere; Tum potentia, ob acorem stypticum. Observationes ergo & experientia practica testantur, semper ad vias similes respiciendam; & in colica ad carminatiua utique confugiendum, modo cetera dicta sint paria.

6. *Flatua & carfi morborum non eque etiam manifesta attendendi.* Maxima est vis elastica humidi, varie promota a calido. Calidum perpetuo agit in humidum, perpetuo rarefacit. Cum itaque saepe ab elatere hoc extrauagante *σάρα* contingat & impedimentum circuli humorum, cum debeat esse *ἔγγεια πύα ἔμπερνοια πύα*, *confluxio una, conspiratio una*, iuxta Hippocratem l. de alim. c. 4. t. 24. non inaequalis; Hinc praeter dicta, etiam dolores flatu- lenti in extimis partibus saepe sunt. Hinc quod interius sunt carminatiua, id exterius sunt discutientia, rarefacientia, diaphoretica, laxantia, quae nempe humorem in vapores resoluunt, quae vapores & fuligines per poros cutis apertos & dilatatos exhalare faciunt.

7. *Carminatiua interius humida, exterius sicca forma afficiunt.* Interius quidem, quatenus humida citius penetrant & subtilitate sua disensionem optime procurant, nominatim in essentia, simplici & composita. Ita enim *ῶ*, generosum vehiculum aromatici oleosi carminatiui, optime se gerit; Hinc spiritus & essentiae carminatiuae optimae sunt omnium. Notabilis vero est cautela, non bene carminatiua in decocta recipi, quod tenuis volatilis vis ab igne facile propellatur & aufugiat. Id de aqueis valet, non tamen ex toto, sed de interius assumendis potissimum, cum maxime cauendum sit, ne loco virtutis desideratae humidus excrementitius iners hauriatur liquor, nec quarum in decocto, quod in auram exhalauit. Leuis tamen cum vino ebullitio non obstat, sed optima est. In clysteribus eadem ratio valet, cum lege artis parentur ex emollientibus & carminatiuis, (horum enim connubium in colica, calculo, ileo debet esse perpetuum,) cum prius radices, folia, herbarum, hinc semina recipiantur, cumque hinc coctio illa itidem sit leuior. Hinc tum aliis pluribus formulis, tum in clysteribus, conuenientissime

sine

sime præscribuntur. Exemplo sint tormina in infantibus, quæ placantur optime, si propinetur gialapa, si cinnabarina & anodyna, si adhibeantur clysteres. Horum primum si non suffecerit, secundum præsto est, nec hoc sufficiente, tertium auxilium fert, quia pluribus indicationibus satisfaciunt, & inter hæc quoque eluunt pituitam sæpe affixam intestinorum camera. Olea vero destillata ut commode cum essentia carminatiua miscentur, inprimis caryophyllorum; ita quoque prouide clysteribus & in pauca quantitate remissent quidam, cauendo vtedinem.

8. *Carminatiuis viam sternunt stomachica, purgantia & diætæ.* Cum enim in omnibus flatibus crassioribus concurrat ventriculus, velut obstetrix, quatenus cruditates generantur nec legitime euoluuntur particulæ alimentariæ chylôsæ utiles, optime se gerunt stomachica, calorem roborantia & menstruum ventriculi, ut & domestica debilitas siue intemperies frigida tollatur in se, & ab assumtis exorta flatulentia dometur. Cum productum morbosum sint flatus ex humido, velut materia, illud vtrumque expediunt recte purgantia, vel aluum saltim lenientia. Hinc optime sunt eo casu pilulæ aloeticæ, quæ dempto visco sunt mitiores, nec tenesimum hæmorrhoidalem inducunt. Denique cum singula vel producat vel foueat diætæ, illa quoque mutanda est; plurima enim sunt flatulenta, ut ex vescis dicta oleracea, ex potulentis potus nimius, cereuisia & vinum recens, vtraque feculenta & alia. Hæc nisi attendantur, non possunt feliciter vel impendi carminatiua, vel curari flatibus debiti affectus.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT VIII.

De

Anthelminticis.

Inter causas morbificas easque latentiores non minima est verminosa putredo, ipsique vermes varii generis. Obseruamus nuper vomitum cruentum a vermibus sat grauera,

Zz 2

duobus

duobus vero lumbricis per os excretis, ab adhibitis scilicet balsamicis & traumaticis, breui ager conualuit, qui sibi moriturus videbatur ac aliis.

Adeo sæpe communibus præfidiis excutiuntur vermes, & causam patefaciunt. Neque enim vel soli infantes lumbricis laborant, vel solos lumbricos oppugnant ANTHELMINTICA.

Vt vero non tangamus hoc loco ortum vermium primum, utrum generatione vniuoca, vel æquiuoca generentur, satis erit nobis tangere ortum secundum, focum, locumque, ex quo crescunt, nutriuntur & viuunt; deinde ipsorum vitam & ætatem, quibus destructis sine dubio exturbari eosdem ex corpore & interimi oportet.

His igitur breuiter præmissis dicimus: I. *Quæcunque focum & mineram vermium destrunt, sunt anthelmintica.* Putredo saltem in animato corpore, & si non a priori, tamen a posteriori est nidus vermium. Hac itaque destructa vermium ruina præsto est. Omnia ergo putredini resistentia sunt anthelmintica, cumque talia etiam sint alexipharmaca, omnia etiam bezoardica sunt anthelmintica. Cum vero hæc non sint vnius eiusdemque generis, præstat ea specialius distinguere. Sic

(1.) *Anthelmintica sunt amara & balsamica, v. g. rad. catalinæ, rhabarbari, gentianæ, aristolochiæ, filicis (quæ specificè laudatur in tenia,) zedoariæ, diptamni; Ex herbis scordium, absinthium, tanacetum, abrotanum, mentastrum, gratiola, sabina, folia & flores persicorum, centaurium minus; aloë, myrrha, & essentia horum ac preparata alia, vt essentia absinthii, centaurii minoris, scordii, zedoariæ, myrrhæ, theriacæ balsamica, elixir proprietatis, pilulæ aloeticæ variæ; oleum absinthii, tanacetii, laurinum, spicæ, corylin. colocynthidis, fel tauri; item semen santonici siue zedoariæ, vulgo quoque notissimum.*

Amaricantia hæc occasionem suggerunt cogitandi quoque de causa vermium secundaria, nempe bilis inertia, quam cum expugnent amara, bilemque acuant magis, etiam hoc nomine sunt anthelmintica, quo facit & alterum, generari illos magis in humilioribus & pituitosis corporibus.

(2.) *Anth-*

(2.) *Anthelmintica sunt acida, simplicia, composita & præparata*; Acetum simplex, rutaceum, bezoardicum, succus citri, limonum, aurantium, berberum, & us Θ lis, Θ li, Θ i, tincturæ rosarum, violarum, clystus ζ ii. M S. Non ferre possunt acida vermes, unde imprimis conueniunt in coniuncta nausea & febribus. Valet id quoque de nitrosis. Hinc itinerantium remedium commodum præstant & us Θ lis, & dicta alia, ad aquarum vitia corrigenda, instillatis aliquot guttulis.

(3.) *Anthelmintica sunt acria, sale volatili prædita, salia, lixiuia, nitrota*. Sicallium licet sit remedium rusticum, reuera tamen est præstantissimum, vt & nasturtium omne, cochlearia, infusio ceparum crudarum & minutim concisarum, cum aqua fontana, per noctem facta & pota, quod Hieronymus Tragus pro singulari habet remedio, semen sophiæ chirurgorum. Sic & aqua salia, aqua marina, lixiuium quodcumque tum per se tum cum oleo oliuarum concussum, quod nonnulli habent pro arcano. Sic & spiritus cornu cerui, eboris, aliique vrinosi potentissime necant vermes; vt & ex his mixta, vt elixir proprietatis cum & us Θ lis *ci, liquor cephalicus, quæ ob id quoque sunt polychrestæ. Sic spiritus vrinæ in auribus verminosis pro externo specifico, arcanum duplicatum interius commendatur. Imo spectant huc actiua quasi omnia, quæ humorum motum promouent, exiccant & corruptioni aduersantur. Hinc et iam

(4.) *Anthelmintica sunt sulphurea*, quod ipsum latius explicari posset, h. l. vero saltem de internis nobis proponetur. Sic v.g. anthelmintica sunt succinum album præparatum eiusque oleum, flores sulphuris & balsamum sulphuris, camphora, putredinis antidotus singularis, & ζ o bezoardicum, aliaque.

(5.) *Alcalina terrea & lixiuia sunt anthelmintica*; vt cornu cerui vstum, mucus marinus corallinus, in specie vero nomine corallinae saxeus frutex conspicuus, quod præcipuum est pro lumbricis expellendis secretum.

II. *Quæcumque vitæ vermium sunt contraria, sunt anthelmintica*. Vita vero vermium consistit in transpiratione, illam igitur destruentia & impediencia omnino hunc censum subeunt. In

aquis quidem notabile est viuere insecta, quin imo in acidis liquoribus, ut aceto, ipsisque amaricantibus nonnunquam iis viuere datum est. Nullus vero vermis in oleo viuere visus est, quantum quidem per experimenta cognoscere licuit. Hinc quaecunque oleosa sunt anthelminica, praecipue simul balsamica. Oleosa suffocant & suffocando destruunt seminium verminosum. Hinc Ebnisina non inepte laudat oleum oliuarum. Quo magis hinc sunt sulphurei liquores, eo minus vermes serunt. Hinc non solum Si ipse sola lotione plattulas necat; verum inprimis oleum quodcunque, eo quidem magis, quo ipsum est penetrantius, adeoque expulsuum, tum interne, tum externe. Remissius id praestant aquea, quo nomine aqua graminis, tanaceti, hyperici, scordii & alia laudantur.

III. Quaecunque viscidae & corporatura verminosa sunt contraria, sunt anthelminica. Corporatura vermium consistit in mucilagine lubrica, exemplo lumbricorum terrestrium, qui mediante putrilagine in liquorem fatiscunt, putrilaginosum & nauseabundum, sale tamen volatili penetrante seorsim quoque separando. In specie vero omnia mercurialia sunt anthelminica, quippe liquant pituitam & dissociant, vnde & nutrimentum vliginosum destruitur, & in partem quasi ipsorum mucaginosa consistere nequit. Hinc inter praecipua anthelminica ambulat etiam mercurius, vermium mors, & exin parata vermibus inimicissima. Mercurius simplex adhibetur hoc fine & interius, & exterius per inunctionem. In minimo agit vix comprehensibili, ob sal metallicum volatile & sulphureum, vnde fundit pituitam potentissima, simulque pigriorem archeum eorum penitus atque penitus destruit.

Operae pretium est adhibendi hos modos paulo iustrare. Pertinet enim huc (1.) coctio aquarum vel infusio facta cum mercurio, quando aqua graminis, hyperici, scordii, tanaceti, coquantur cum eodem, ad sensum nulla fere facta extractione siue ponderis diminutione, inde haustulus ad ℥ij. vel ℥ij. habetur pro insignissimo remedio, vel tantillum nempe sal, tam potens, tam actiuum, potest sufficere.

Perti.

Pertinet huc etiam imprimis (1.) *preparatio*, vel magis substantifica & grossior per agitationem, vel subtilior per sublimationem. Ita ꝛ. sacchari canti rubri, vel albi ꝛj. mercurii currentis depurat ꝛß misce tandiu in mortario vitreo, non aeneo, in quo adhæret magis, donec mercurius cum saccharo per minima sit mixtus; nec amplius viuis appareat.

Valet id quoque de externo mercuriali usu. Non solum per experientiam certum est, pediculos & vermes omnes exterius per contactum unguenti mercurialis mortificari; verum etiam vis illa visitur in linteaminibus aurifaborum, quibus ad detergenda vasa inaurata, per amalgama mercurii, usi sunt, quicquid *laplein* vocant, quæ valent ad plattulas, pediculorum genus magis abominabile, si affricentur iis partes affectæ, quod aliquoties probatissimum experti sumus.

Est vero & hoc ipsum infusi vel decocti mercurii cum aqua exemplum subtilitatis effluuiorum. Licet enim *Glauberus* irradiationem (per quam *Chimici* agere volunt mercurium;) negare contendat, & corporalem immersionem per subsidentiam demonstrare satagat; negari tamen non potest, sal illud mercuriale etiam per minutas atomos in aquam ingredi, quam etiam hinc, proportionem observata, aliquo modo a corruptibilitate præseruat.

Par ratio est ꝛii *dulcis*, cuius usus in purgantibus & unguentis contra vermes frequentatur, licet in his remissius agat. Verum tamen est monitum *Glauberi*, mercurii dulcis usum, maiori quantitate præsertim, infantibus minus fauste cedere. Mercurius dulcis, inquit, infantibus datus a 10. ad 30. gr. pro vermis, plerumque (nisi robustiores sint) debilitatem & infirmitatem membrorum causatur, p. 2. F. P. c. 38. p. 82.

Duplici quoque nomine anthelmintica sunt *cinnabarina*, tum ratione salis mercurialis, tum ratione sulphuris metallici, hæc ipsa vero latius patent & virtutem suam diffundunt, quam ut hac solum ratione anthelmintica quod sint, præfint *cinnabarina*. Facit id *Simon Pauli* *quadripartito Botan.* p. 107. ubi *cinnabarinæ* antimonii solum in epilepsia a vermibus concedit, alias

alias vero non esse epilepticis satis conueniens medicamentum, quin nec illo casu tanto apparatu opus esse, cum solus mercurius eos pellat, excusandus omnino more seculi, quo inter venena ipsa cinnabaris omnis, maxime vero vulgaris pictorum, relata fuit, cum tamen iam dudam *Grato* cinnabarum magnetem epilepsia uocauerit, non quidem in operibus suis, ubi frustra id quaras, quam in *prafatione operum Fallopii*.

IV. *Quaecunq; expellunt & necant vermes, sunt optima anthelmintica.* Coniunctim omnia hactenus dicta explent purgantia. Necant acri, amaricante & sulphurea virtute; expellunt communi illa vi sua, acrimoniae salino-sulphureae debita. Potissimum vero chalagoga, & proprie dicta. Hinc helleborus albus in phthiriasi optimus est, & inter vnguenta recipitur, etiam non mercurialia, fusoria virtute conspicuus, vnde & sunt qui, cum *Cardano*, sui venereae opponunt talia. Valet nempe id tum interne, tum externe, ubi aloe eiusque extractum & trochisci alhandal ad vmbilicum, item alia ad vlcera verminosa, aliaque verminosa seminia consulto adhibentur. Vnde & elixir proprietatis purgans huc pertinet, & idem in vlceribus consimilibus vtiliter iniicitur. Rhabarbarum, & species diaturbith cum rhabarbaro maxime etiam dilaudat *Welschius* in *addit. ad Scipionem Mercur.* p. 820.

Inter haec vero anthelmintica cum etiam alia quaedam reperiantur, de iis quoque dicendum, nominatim de *dulcibus & limbricis* ipsis. De his notandum I. *Dulcia necandis & auerruncandis vermibus infidum sunt remedia.* Sunt enim amica potius vermibus, quatenus plurimum nutriunt & plurimum excrementitii humidi gignunt. Hinc notatum est quotidiana experientia, non solum a lacticiiniis & saccharatis promptissime enasci in infantibus vermes; verum etiam ab iisdem, vt & ficibus, pediculos gigni ex eadem causa copiosos. Ne vero quis putet, non esse, qui dulcia statuant esse anthelmintica, laudabimus vnum *Scipionem Mercurium*, qui libro *de obstetricibus* p. 3. c. 51. p. 819. id experimento & ratione inductus probare conatur. Vidi, ait, apud Lombardos, nobiles infantibus suis saccharata

rata

rata & dulcia alia largius concessisse & pro lubitu, ex quo ipsi a vermibus minus, siue non amplius fuerunt diuexati, quod admiratione dignum est, cum ex dulcibus potissimum alias gigni visantur. Tandem, *addit*, in propriis liberis causam expertus sum, & vidi saccharum eoque obducta ideo esse anthelmintica, quod dulcia non solum laxant aluum & educunt vermes; verum etiam his dulcibus ad nauseam vsque & crepaturam saturatis moriendum & exeundum fuisse; suspectum tamen fateor hoc remedium, quod humores vitiosi inde excitari queant, & ex his febres & diarrhoea, lumbricis peiora, enasci.

Sed hæc duo fundamenta sunt admodum infirma. Quod enim experimentum spectat, (1.) dubium est, an vermibus laborauerint, non enim promiscue verminescunt infantes quoque a dulcibus, sed magis humidiores & quibus est bilis iners magis. (2.) Notum est, ieiunos & famelicos magis vexari a vermibus, saturatos minus, quia cum non habeant quod edant, lancinant ipsas partes lumbrici; quando vero a dulcibus saturati fuerunt, conquiescunt quidem, ideo tamen non necantur statim. (3.) crepere lumbricos nimietate nutrimenti, minus probabile est, & si id fiat vel maxime, per accidens id fit. Inde vero (4.) credibile potius est, quo plus nutriuntur, eo etiam magis sui propagare semina. Satius ergo est eis abstinere potius. Inconueniens enim fuerit morbum nutriendo oppugnare, hinc dulcia magis ad fallendos & inescandos, quam necandos vermes facere certum est, neque esse eadem, nisi improprie anthelmintica.

2. Lumbrici proprii antidoti loco non habendi, siue lumbrici, e corpore excreti, minus tutum, imo damnosum potius sunt remedium. Vt ergo auctores nonnulli id ipsum dilaudent, & empyrici agyrtae vulgo persuadeant, fallit tamen. (1.) enim nulla est ratio, cur simile pellat simile, quod contrarietatis est potius, lupus lupum, cornix cornicem amat magis. (2.) Vermium semina sunt admodum materialia & infinitis modis hinc propagabilia; hinc (3.) excretos vel maxime ab hoc assumpto putatitio remedio expulsiuo lumbricos non tam in corpore præstitisse, quam generatos potius esse, vero est similis. Lumbricos vero terrestres

preparatos anthelminticos esse licet quidam asserant quoque, præstat tamen & eos ex dictis iudicare, præcipue cum sufficientissime prostant alia.

Conueniunt vero hæctenus recensita interius quidem in quocunque vermium genere, & inter hos in molestissima tenia, hinc & in symptomatibus inde exorientibus variis, epilepsia, nausea, atrophia &c. exterius in pediculis, plattulis, in neglectis & putridis tum vlceribus, tum vulneribus quoque verminosis, in vnguentis, clysteribus, amuletis adhibita.

Quoad applicandi eadem cautelas, 1. *Et nidus & inibi nidulantes vermes exturbandi.* Non satis est vermes interimere, maiores turbas daturus putredine illa sua actuali & maiori, sed & destruere materiam. Vt enim natura ipsa mortuos excludere allaboret, minus hinc repugnantes, sed sequentes motum scybalorum; Præstat tamen non fidere solis ipsis, sed vel purgantibus, si id licet, demandare hanc prouinciam, vel saltem non sine illis vnice interimentibus reliquis vti.

2. *Dulcia vermium illecebra, reliqua dicta mors.* Est etiam his animalibus sensus & appetitus animalis, vt grata amplectantur, ingrata refugiant, quicquid etiam in contrarium asserant nonnulli. Mel quasi fellis debet esse vehiculum, lac veneni, vt alluciantur his ipsis, ceteroquin non facile hauriendis, nec effectu consequente desiderato. Sic etiam cassiam nonnulli cum semine cinæ dare assolent.

3. *Dato ciborum defectu non facile anthelmintica hauriunt vermes.* Delectantur iidem & gaudent principio cum reliquis animalibus communi, calido & humido, non solum ratione originis, verum quoque respectu nutrimenti. Si ullibi itaque, fane in his non miscenda medicamenta vel confundenda cum alimentis. Et licet facilis videatur res, propulsare ex corpore infantum lumbricos, non tamen id facile semper est in adultis, in tenia, & vbi maior copia in intestinis confederit.

4. *Mercurialia in se desidia aliis acuenenda, nec ipsis tamen abutendum.* Præstat semper succenturiati tum reliquis, tum mercurialibus purgantia & anthelmintica alia, vt & ipse & enecti una vermes

mes e corpore mature secedant. Præcipue autem infantum tenellis corporibus minus mercurialia frequentanda, vel dosi maiori danda.

5. *Non uno facile, grauiori casu, remedio vermes expediuntur.* Resistit omne viuens necanti suo & nocenti, quantum licet, eo igitur casu, vbi maior impetus in corpore consedit, mutatio remediorum quoque locum habet, non tamen proletaria, temeraria & quotidiana.

6. *Anthelmintica alia per os assumuntur, alia per anum infunduntur, alia ventri admouentur, alia exterius nido verminoso.* Per os dantur anthelmintica necantia & expellentia; per aluum allicientia, vt, in lumbricis quidem, clysteres ex lacte, melle & saccharo; vmbilico applicantur magis amaricantia & purgantia, ex felle tauri, oleo colocynthidis, trochiscis alhandal, oleo tannaceti. Notabile vero est porro circa hæc, (1.) *externis his magis utendum in subsidium & pro solamine symptomatum, ad dolores, tormina, &c.* (2.) *via ordinaria expulsiõis magis est os inferius, quam superius.* Quod si vero extraordinarie versus superiora approximent, illuc quoque aliquando citandi, magis tamen alia toto genere præter naturam, vt bufones, ranæ &c qui leguntur lacte aliquando prolecti. Imo aliquando etiam hoc casu emetica, vt tartarus emeticus, habent locum, quo memini teniam duarum vlnarum aliquando excretam, sed per aluum tamen.

7. *Ascariides topicis auscultant magis.* Corripiuntur iisdem magis fere senes & pueri, pruritu & visu excreticum fecibus deprehendendi. Hic vero vsus sum feliciter (1.) clysteribus, vel, qui illud renuerunt, balneis ex absinthio, centauryo minori, abrotono, scordio & aliis; (2.) vnguentis & suppositoriis ex oleo colocynthidis, hiera picra & aliis. (3.) interius elixirio proprietatis, essentia myrrhæ balsamica & similibus. Notabile vero, amaris non balsamicis minus fidendum, nec salitis. Obserua- vit B. *Schenckius* noster aliquando puerum pharmacopœi ex panis saliti vsu nimio tot vermes sibi accersuisse, vt in epilepsiam inciderit, datis anthelminticis & inde excretis vermibus curatam. In ipso etiam absinthio & sale vermes generantur.

Aaaa 2

8. Sympto-

8. *Symptomatum horrendorum causa ut esse possunt vermes, non tamen extra sphaeram suam, etiam summa, actiuitatis extendendi.* Certum est, sapissime morbos grauios, etiam pro incantatis habitos, a vermibus vnice ortos, vt merito in aurem sibi dictum putare debeat medicus: Datis insolentibus symptomatibus, de insolenti, licet non statim supernaturali causa esse cogitandum, & nominatim de vermibus, imprimis vero in conuulsiuis motibus. Notabile enim est, hos potissimum, vt & vermes ipsos, esse inter symptomata fascinatorum, sed non sola, quia etiam in corpore obtinere possunt mineram. Observationem vnicam hanc in rem narrabimus, ab amico nobiscum communicatam ante aliquod tempus. Fœmina scilicet per duos ferme annos miris & capitis & brachiorum, imo totius corporis conuulsionibus, siue potius gesticationibus, in stuporem & scandalum ipestantium, tentata, sæpe inuersis atque erectis pedibus nolens volens in lapide stare visa est. Medicus a verminatione causam deducens spondet curationem, sed propter opinionem radicatam vulgi, veneficam esse & omne id a veneficio, frustra. Mortua vero ea, tres lumbrici ex ore egressi fidem faciunt dictorum, vnde secto cadauere totum abdomen fecibus vndiquaque interfertis lumbricis scatens repertum fuit, egressis vtrisque per foramen intestino ieiuno factum, omento simul omni quasi penitus consumpto, & intestinis velut gangrænosus & putrilaginosus. Nouimus puerum decem annorum laborantem tumore pedum insigni, quem cum aliquando scalperet intensius, prorupit, rupta cute, manipulus ingens pediculorum. Illustrauit alias vermium hoc scrutinio Physicam & pathologiam Langius & Hauptmannus, lignum v. g. putridum lucens, ignem fatuum, dolores omnes & tantum non morbos vniuersos verminosa animata putredini acceptos ferentes. Sed valet etiam hic de excessu: quisquis amat vermes, vermes putat esse omnia.

9. *Anthelmintica animatis peregrinis omnibus in corpore aduersa.* Sic pediculos & phthiriasin necare licet iisdem siue decoctis, seu etiam vnguentis adhibitis, ex oleo laurino, helleboro albo, floribus sulphuris, oleo spicæ, semine staphidis agricæ. Sic

Sic

Sic crinonibus & sironibus eadem debentur; sic lendibus & aliis. In specie vero per aquas impuras hausto bufonum vel serpentum seminio siue spermate, quod in corpus humanum latum ipsa hinc aliquando animalia produxissent obseruatum est. Hanc in rem notabilis historia, nostro seculo quæ contigit, relata est a *Bartolino cent. 4. obseru. 19. p. 255. & Anno 1. Ephemer. German. obs. 103. p. 236.* Ancillæ nempe Altenburgensis, quæ annis retro quasi viginti bufones non paucos similisque saburræ plurimam colluuiem vomitu reiecit. Vbi duo saltem notantiora excerpemus, ipsam præter alia tempore verno infano appetitu aquarum & lactis vexatam; deinde assumpta theriaca primum bufones & lacertas viuos reieçisse, digna quæ legatur.

Ex his coronidis loco illud quoque addemus, leuem quidem rem videri vermium exterminium, sæpe tamen leui apparatu non posse debellari & ipsos, & inde producta symptomata horrenda, tonum viscerum læsum aliaque inconuenientia. Item alterum, traumatica quoque esse debere anthelmintica, & optima esse balsamica vel quasi talia, ne putrilagine concepta semina verminosa in actum deducantur, quod sæpe etiam in fracturis ossium, vt vidimus, & alias euenit.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT IX.

De

Resoluentibus.

VT in morborum & symptomatum classe quidam primarii sunt affectus, quidam symptomatici, & comitati; ita quoque in remediis se res habet, vt alia sint principalia, alia comitata. Exemplum huius rei præbent imprimis RESOLVENTIA. Profunt hæc coniunctim visenda in diureticis, nephriticis, diaphoreticis aliisque pluribus, imo ipsis quoque purgantibus; quæ hinc congrue *Schenckius tractatu de humoribus* optima ait esse præcipitantia, quippe quæ vna sint præcipitati expellentia, *cap. 25. p. 163.* Sunt tamen & seorsim quoque, siue prin-

Aaa 3

cipali-

cipaliter, in quibusdam casibus necessaria, vnde operæ pretium est, eadem peculiari capite scrutari

Quod enim exterius sunt dissipantia, id interius sunt resolventia; illa dissipant humorem congestum, & consistentem hic illic in extimis partibus, hæc interius.

Hæc vt pateant melius & tum ad sanguinem seu grumos sanguinis, tanquam exemplum illustre, tum ad seri quoque simultaneous vel separatam coagulationem applicari queant, notabimus:

(1.) Humores in corpore in perpetuo esse motu, (2.) vehi eosdem tum propriis canalibus, tum communibus poris, tum etiam cavitatibus, vt corde, vtero; (3.) simulac vero motus hic quocunque modo non producat, nec vnda velut vndam trudit, eosdem coire & coagulari, quod in dicto exemplo grumorum nomine speciatim venit. (4.) coagulatos extra archæi iugum, spheram & imperium ire, ichorescere, putrescere. (5.) adeoque symptomata horrenda, febres, anxietates, dolores excitare, v. g. subsistentem sanguinem, vt verbis utamur *Langii, l. 2. epist. 3. p. 695.* intra cranium & cerebri panniculos epilepsiam; in pectoris cavitate aut pulmonis arteriis, (bronchiis) tabem: in ventriculo cardialgiam & lipothymiam, in matrice hysterica vteri suffocationem, in vesica vero urinæ obstructionem & dysuriam, imo plura alia de quibus ibidem legi potest.

(6.) Speciatim vero grumescentiam esse duplicem, aliam *in facto*, actu talem, de qua testantur inter alia, exterius præsertim, lioues, fugillationes & vexationes, quæ dant intellectum; aliam *in fieri*, quod in palpitatione cordis & aliis patet, adeoque differre gradu, aliam minorem, aliam maiorem esse.

(7.) Fieri vel a causa externa, vel interna; Externa vel violenta, vt in contusionibus, casu ab alto, vel coagulante, vti v. g. in puerperis sæpissime grumescit sanguis vel lochia in vtero a solo admisso aere frigidiori.

(8.) Non fieri grumescentiam a solo acido figente & coagulante a priori, sed etiam a disgregatione & dimotione fibrarum ex ordine, vti videmus id ipsum quoque, facta per V. S. extrauatione.

Hinc

Hinc 1. *Quaecunque sanguinem & serum in vasis suis vel poris, internis vel externis, subsistentem in motum cient, & coagulatum siens respiciunt, sunt resoluentia.* Cum enim in motu vacillent, cum suo patiantur, merito citanda sunt in motum.

2. *Quaecunque sanguinem & serum in cavitatibus his illis perfekte extrahatur & contentum disiciunt, & in motum cient, sunt resoluentia.*

Resolunt hoc pacto vniuersaliter & vtrisque communia. (1.) *Diaphoretica*, tanquam communia & optima praesidia in omni vitio sanguinis extra circulum suum moti, eaque vel fixa, vel media, vel volatilia, v. g. Ra bezoardica, Rus cornu cervi, mixtura simplex, theriaca & similia, item gum diaphoreticum, opiata omnia, licet secundario fere magis & cum aliis, quod *Sylvius* maxime probauit & asserit.

Resolunt (2.) *Diuretica*, *nephritica* seu *lithonriptica* & *purgantia* eatenus, quatenus liquant, fundunt & disiciunt, aliunde huc inuenianda. Resolunt *speciatim*, quaecunque *sulphureo vel salino aetiuo principio* pollent. Vtroque putredini resistunt, vel saltem defendunt hoc ipso sanguinis tonum, & archeum, ne tam facile eadem afficiatur, vel detrimentum capiat.

Resolunt (3.) *sulphurea*, quatenus balsamum sanguinis vigorant, siue ipsa sint balsamica, siue sale volatili, acido, mercuriali immutata, v. g. myrrha, mumia, sperma ceti, sanguis draconis, radix zedoariae, rhaponticum, sanguis hirci, cinnabaris, flores sulphuris, mel ipsum & alia.

Resolunt (4.) *salino stimulo facta, incidentia & attenuantia*, vt *acida*, aerum, spiritus salis, vitrioli, mistura simplex, oxymel; *alkalina*, vt oculi cancrorum laudatissimi, siue preparati, simplices, siue in magisterio, corallia, sigillum Salomonis, exterius in sugillatione specificum, & planta traumatica varia, vt bellis, summi vsus in coagulo humorum & lymphæ, in primis ab haustu frigido exaestuante corpore facto, commendata hoc nomine a *Minderero*, comprobante id experientia; item cerefolium, eiusque aqua in pleuritide, retentis lochiis, casu ab alto vtilissima; *millefolium*, eorumque succus & alia. Huc etiam spectat, quod *chirurgi*

rurgi carbones tiliæ eo casu quoque adhibent, licet meliora profertent, item terra sigillata, medulla saxorum siue lithomarga, bolus armena.

Resolvunt (5.) *mixta*, v. g. acetum cum pulvere contra casum, vel sanguine hirci, oxymel, quod *Galenus* expertus est, per se, absque adiuncto haustum, sanguinem concretum *difsecare*, expectorare vel per lotium prolicere; inprimis etiam vinum calidum, summum contusionum præsidium, & huc spectantes. cum eodem coquendi, sacculi capitales in contusione & vulneribus capitis summi & unici usus. Ex compositis huc spectant pulvis contra casum *Langii* item pulvis ad casum Augustanorum, ex terra sigillata, sanguine draconis, mumia a. ʒi. spermate ceti ʒi. rhabarbaro ʒb. misce; Spec. diamum. *Myns.* item ex zedoaria, sanguine draconis & floribus sulphuris, descriptus a *Ludonico*, tractatu von Feld. Kranckheiten.

Vno verbo sal coagulationis & resolutionis est principium, vnde maxime attendendum. Coagulationis, si combinetur cum terreis, grauibus, ad motum ineptis, vnde tartarus enascitur *chimicorum*; si deficiat quandoque, vnde *pituita plurima*; si vinculum cesset esse inter sulphur & aquam, utrobique concurrente archeo motore vniversali; vel si excedat in genere & improporionatum sit. Vti vero sal est principium coagulationis inter actiua principia; ita passiva aqua & terra, quippe defidia in se, & motui minus apta. Hinc ex aquæ & terræ symbolifatione, iuxta quosdam, fit calculus non inepte. Est vero etiam principium resolutionis ex dictis rationibus, quia attenuat, incidit, fundit, vegetat & in motum ciet inertes humores, mediante, quidem sero & sanguine, tanquam menstruis corporis vniversabilibus, vt, caractere hoc recepto, fluxilior sanguis redditus secum abripiat cessantes hic illic & tardantes particulas, coagulo proximas.

Cum ergo partim dubium sit de quibusdam, an talia sint, partim vsu differant, de iis quoque seorsim dicemus quadam, idque repetitis thesibus.

1. *Sperma ceti est resoluens.* Negat id quidem *Langius* & reuocat *L. c.* (qui optime de his affectibus egit & latius) p. 696. sed citra additam rationem, nisi quod vulgus chirurgorum imperitum id adhibere soleat, quæ insufficientis est, nam & a plebeis saepe, vel *Coo* teste & experientia, selectissima discas remedia. Quin ipse *Langius* dilaudat alibi l. 3. epist. 3. p. 979. sperma ceti & prescribit ad *Phii*, vnde colligimus laudatissimum esse id ipsum, vti reuera in asthma, in calculo, in respiratione difficili, phthisi, pleuritide, tussi grauiori est vtilissimum, blanda sub pinguedine condens sal, vnde etiam durabile magis red- ditur.

2. *Mumia est resoluens traumaticum; itidem contra Langium L. c.* & alios qui vilipendunt, imo plane exesse iubent; est enim balsamica, non tam quod ex aloe, croco & myrrha constet, quam quod asphalto debeatur vis illa, quod, immutatum vna ipsum, resoluit. Sunt qui longe preferant elixir proprietatis, quod elementa genuina contineat, & verum est, resoluens esse ad grumos sanguinis dissoluendos laudatissimum, quo nomine in putrilagine corrigenda, v. g. fetu mortuo, lochiis retentis optime se gerit, nam & aloe inter purgantia resoluentia optima est. Notanter vero diximus resoluens traumaticum, vnde & in essenciam nostram traumaticam recipitur.

3. *Acetum est resoluens.* Videtur hoc ipsum primo intuitu minus cum veritate congruere, quia acetum coagulat. Verum ratio ex regula dicta de salibus facile patet. Vt salia, sic & acetum in specie coagulat & resoluit, pro diuerso statu suo, & imprimis subiectæ, cui debetur, materiæ. Hinc acetum non per accidens hisce in casibus conuenit, sed maxime per se, quatenus est remedium infigne resolutiuum. Distinguendum vero est inter tempora & acida ipsa. Non tam conueniunt in coagulatione sanguinis in fieri, quam vbi pars iam incipit secedere ex ordine, & hoc ipso coagulari. Visitur hoc in experimento domestico & culinari, quando sanguis anserinus vel leporinus cum aceto miscetur, ne grumescat, quatenus particulas magis vnit, quæ alias prompte concresecunt, & a putredine præseruat,

seruat. Deinde acida alia sunt sibi relicta, alia refracta, & cum aliis data, vbi magis mitescunt, minus coagulant, optime resolunt.

Conueniunt vero hæc ipsa externe quidem in contusionibus, sugillationibus, aliisque casibus, vbi sanguis ad quietem invitatur vel cogitur magis; interne vero in casu ab alto, qui affectus quasi primarius eadem indicans, alias vero satis frequens & comitatus est, contusionis species, item in vulneribus recentibus quibusuis. Interne in pleuritide & inflammationibus aliis, asthmate, tussi, palpitatione cordis, abscessibus internis, angina, affectu hypochondriaco, hysterico, a sanguinis in utero grumescentia, coagulatione lactis in mammis, & similibus. Taceo usum secundarium non minus laudatum in vomitu & sputo cruento, aliisque.

Restat, vt de cautelis adeoque vsu speciali & limitato dicamus quoque. Hinc notandum 1. *Alia resolutiua sunt generalia, alia specialia, adeoque inter se non confundenda.* Generalia dici possunt, quæ sanguinem & serum simul respiciunt, vt alcalina, lapides &c. Specialia, quæ magis alterutrum, vt sulphurea & acida. Illa enim velut serum magis respiciunt, hæc sanguinem, Hinc spermaceti v. g. magis in vitis feri prodest, respectiue, vt in tussi, grumescentia lactis in mammis, vnde externe quoque specificum eo casu est. Hinc acetum iisdem casibus noxium potius fuerit, vbi serum coagulum patitur, nisi secundario, & cum aliis maritetur, vel per accidens quoque. Sic v. g. spiritus falsi in pleuritide datur, non tam primario fine, vt inflammationem disiiciat, quam vt febrim conuictam mitiget, & cum primis tussim absolute necessariam vel excitet, vel conseruet adeoque expectorationem promoveat. Et hæc ratio quoque est, cur non solum acetum in casu ab alio, sed cum puluere contra casum mixtum propinetur; & vice versa, quare acetum cum semine carui decoctum prodest in tumore mammarum; cur item calidum assumatur magis. Alcalina vero cum fluxile faciant serum, & acrem auertant, præcipue quasi sunt talia, quædam, ob sal volatile latens eximia, vt oculi cancerorum, qui non minus

minus ac chelæ cancrorum destillatæ, spiritum vinosum fundunt.

2. *Hinc eadem quoque sunt distinguenda ratione affectuum; facile enim patet ex dictis, non conuenire omnia omnibus. Sic nitrosa licet resoluant, non tamen in tussi, adde & pleuritide æque conueniunt. Sic ipsi flores sulphuris licet sint pectorales, pleuriticis tamen non adeo solatium afferunt, quia siccant magis, vt alia taceamus. Adeoque pro diuersitate affectuum diuersa quoque resoluentia seligenda, vnde alia sunt resoluentia cephalica, alia resoluentia pectoralia, quæ inter flores papaueris rhæados, tantopere deprædicati, stant post principia, si in pulueris forma eligantur, & pro primario medicamento; alia resoluentia nephritica, alia traumatica, & sic porro.*

3. *In resoluentibus medicamentis distinguenda quoque sunt tempora morbi. Alia scilicet conueniunt in principio læsionis ne colligatur sanguis in suppurationem iturus; Alia in progressu, & facto grumo perfecto, idque de internis & externis valet, illo enim casu intentio est, vt anteuertatur, hoc vt auertatur grumefactio. Videmus hinc in ambustis & sigillationibus, quomodo vel ab adhibito medicamento resolvente, vel etiam aliquando per se, hinc inde a loco vno ad alterum lior vel rubedo prouehatur, & colorem quoque diuersum sanguis induat.*

4. *Resoluentia sypiticorum & traumaticorum actionem moderantur, adeoque medio casu cum iisdem iungenda; v. g. in sputo cruento & vomitu cruento intentio est gemina (1.) sanguinis fluxum sistere, (2.) eum qui effluxit dissipare, seu resolvere. Neque enim satis fuerit consolidare vnitatem solutam, nisi simul prospiciatur humori extrauasato. Ergo & tunc resoluentia habent locum, licet secundarium, vt traumaticum & dissiiciens, imo curationem absoluunt, vnde facta adstrictione in vtroque illo affectu, sub finem decocta & essentia traumatica, pulueres ex lapidibus cancrorum, coralliis, &c. optimi sunt, qua metho- do adhibita plurimos feliciter curauimus, in primis non ommissa simul venæsectione in pede, & aliis.*

Bbb 2

s. Re-

5. *Resoluentibus interioribus succenturiantur uniuersalia, ut diaphoretica, emetica & purgantia, &c. exterius emollientia & pargorica.* De diaphoreticis res clara est, eaque optima sunt resoluentia in inflammationibus omnibus internis & externis incipientibus. Emetica vero & purgantia, ubi ipsa indicantur, quod utrumque exemplo illustrabimus: Ancilla ab alto lapsa sentit anxietatem circa præcordia, instantem lipothymiam, respirationem difficilem; aduocatus Medicus, non attendens causam, præscribit cordialia & refectoria, potiones, pulueres, viuentia & nihil non, sed frustra, in horas deterioratis symptomatibus. Aduocatus alius, pensitans accuratius circumstantias, propinat emeticum, quo eductus est ventriculo grumatus sanguis, ægra in momento adiuta.

Imo cum aliquando pleuritica desperate quasi succumberet, nec propter viscedinem materia & copiam eiici posset expectorantibus, desperata quasi re, ausi sumus propinare spermaceti cum tantillo tartari emetici, ḡß. circitur vel $\frac{1}{4}$ vnde unico vomitu alleuata adeo est, ut hinc valetudinem recuperaret. Ut non reperamus, ipsum spermaceti datum infantibus pro resoluenda pituita in pectore, ut plurimum vomitum ciere, idque felici cum successu. De purgantibus vero hoc notauimus. Faber ferrarius in pago Schlöben ante aliquot annos laborabat abscessu interno infra diaphragma, quod a posteriori confirmatum est, adaucta difficultate respirandi & tumore pedum accedente. Dato purgante, materia purulenta copiose per aluum educta, integerrime conualuit. Notauimus quoque alibi, a datis resoluentibus pulueribus abscessum in pectore, per aluum reiecto pure, curatum. Nimirum archeus omne extraneum & peregrinum exturbare gestit, vel leuicule adiutus. Illo vero grauatus non potest id commode exequi, vnde si copia sanguinis maior sit, quam ut resolui possit, educenda est, siue sit in capite, vnde trepanum inuentum, siue in ventriculo, siue alibi.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT X.

De

Diureticis.

DE DIURETICIS, seu quæ per urinam euacuant, dicturis commodum videtur, breuiter præmittere, quæ urinam absoluant, quantum quidem huius est loci; ita enim quæ eandem promoueant, facilius patebit. Supponemus nempe (1.) urinam non esse priuatum renum excrementum, sed vniuersale seu massæ sanguineæ, seu speciatim potius seri vniuersi.

Adeoque (2.) diuretica non solum vt particulare remedium, vasis vrinariis debitum, sed vniuersale esse & generale, non minus ac purgantia & diaphoretica.

(3.) Posse tamen & sine illo publico adhiberi, sicubi circa hæc se remora offerat.

(4.) Urinam constituere duo elementa essentialia, aquam, seu phlegma potius, & sal, eaque.

(5.) Varie inter se proportionata; a cibo & potu magis aqueum, tempore vero remotiori magis salsum prædominari.

(6.) Facta horum improportione, imprimis excessu salis & sulphuris, moderatissimum quod esse debet, urinam esse morbosam, adeoque vitia corrigenda, quæ supponit in corpore præsentia.

(7.) Sal esse primum diureticum, aquam vero seu humidum sereum primum fluxile materiatur. Sal primum est diureticum, quia fluxilitatem aqueam conseruat, incidit & attenuat, quia poros aperit & aditum parat illuc, quo humor sibi relictus non tranare tam prompte posset, quia partes membraneas vasculorum lymphaticorum & glandularum renalium blande stimulat & ad exitum sollicitat promouendum. Hinc vt salsedo maris motus eiusdem intestini est concausa, eaque non vltima, ita quoque salsedo seri ad motum eiusdem facit. Aqua prium est fluxile, quia, quæcunque fluida sunt, propter aquam sunt talia, variis licet characteribus alteratam.

Bbb 3

(8) Sal

(8.) Sale esse interpretem amicitiae seu sociationis terrae & aquae, aquae item & sulphuris. Unde huius mediatione cœnum sabulosum, sulphur biliosum cœnosum vna cum vrina educuntur.

(9.) Calorem dilatate poros, frigus constringere, adeoque calorem & salium actiuitatem coniunctam esse potentio-rem.

Hinc de Diureticis colligimus in genere: *Quocumque elementa vrina essentialia & mediantibus his secundaria ad exitum promouent, illa sunt diuretica.* Ad sunt & hic mouendi humores, naturae ductu continuo per destillationem per descensum educendi. Adest motor, archeus faber, materia, calor, sal. Quaecumque ergo, vt diximus, in motum eadem citant, illa sunt diuretica. Ex quo & latitudo patet horundem medicaminum, & clauis ad explicanda omnia & singula diuretica in specie.

Quaecumque ergo I. fluxile reddunt serum particulis aqueis, non admodum crudis, & sale factis, illa sunt diuretica. Duplici nomine aquea sunt diuretica, (1.) mole sua, qua potissimum pol- lent, vnde vt omnis potus ad vrinam ciet ordinarie, ita etiam hæc aquea, seu potulenta, seu inprimis medicamentosa, ex necessitate quasi materiae; (2.) qualitate salina, licet magis vel minus diffusa. Cum enim sal sit primum diureticum, per dicta, secundarium vehiculum liquor quicumque, inprimis aqueus, in genere diuretica sunt, quæ his principiis pollent; ita vt, quaecumque seu terrea seu aquea magis salino caractere sunt embryonata, magis sint talia, & vice versa. Et vtroque hoc modo stimulat, seu exitum sibi promouet & vrget vrina, mole, etiam aquosa penitus, & virtute, sale manifesto prædita.

Si itaque specialius hæc pensitemus, diuretica sunt (1.) *Salino-aquosa*, seu quæ substantiam aqueam habent, non penitus sale in recessu diffuso orbam, vti ex simplicibus seu per se prostan- tibus vinum, ob aqueum acidum sulphureum principium, aquo- sum inprimis, & album, *ὄλιγοφόρον*, largius haustum; serum, ob aqueo nitrosum, thermæ, ab aqueo alcalinum, acidum ob aqueo- acidum. Ex præparatis & compositis aquæ, decocta, infusa v. g. ex aquis aqua asparagi, bardanæ, alkekengi, apii, graminis, ononidis, rusci, vincetoxici, cerefolii, hederæ terrestris, viticæ, geni-
 (8) 382 nistæ,

nistræ, petroselini, virgæ aureæ, saxifragiæ; decoctum & infusum respectiue ex radice asparagi, quæ urinam nigram & fetentem reddit, bardanæ, ononidis, glycyrrhizæ, s. aper. mai. & min. aliorumque nominatorum, imprimis ligni nephritici, betulæ, cicer. rubr. decoctum chinæ. Taceo succum betulæ aliaque.

Diuretica sunt (2.) *aquea-salino-mucilaginosa*, seu quæ in mucilaginem temperantem & emollientem concreta sunt magis, siue in puluere ipso exhibeantur, vt radix althææ, glycyrrhizæ, ipsumque rhabbarum, & plantæ emollientes, in mucilagine & sale nitroso virtutem suam obtinentes, externe in vnguentis, balneis & clysteribus summe vtilis pro vrina cienda. Adeoque sal his omnibus quasi animam tribuit & confert.

Diuretica sunt (3.) *aquea-salino-oleosa*, vt imprimis semina frigida coniunctim vel seorsim, violarum, quod probatissimum est in ischuria, alkek. nuclei persicorum, avellanæ, & ex his cum aquis paratæ emulsiones, non omissis conuenientibus aliis.

Hæc vt melius pateant, prius, quam prouehamur vterius ad reliqua, tenendum est, diuretica diuidi communiter in *proprie & improprie dicta*. Improprie dicta, alias vretica quæque vocant, quæ magis urinam, quam per urinam pellunt, seu quæ vberem cop. sanque aquosam materiam suppeditant, seu aliis modis, vno verbo, quæ sunt frigida, non calida; proprie vero talia, quæ sunt calida. Hinc, autore Galenol. 5. de simpl. cap. 13. *διετητικόν* seu urinam ciens, per urinam pellens, est calidum & ficcum, & vi incidendi præditum: Sanguinem enim extenuare debet, fundere, & quod in eo aqueum est, tenue & serosum, secernere. Esse autem hoc remedii genus calidum Galenus duobus modis probare videtur; vno, quod ex acrium est genere. Atqui acria omnia sunt calida. Altero, quia diureticum sanguinem primum debet fundere, id est, dissoluere & extenuare, deinde ab eo serum segregare, quo facilius renes ad se, quod tenue aqueumque in sanguine est, attrahere valeant. At neque fusio neque segregatio absque calore peragi potest. Verum ex his colligimus quidem modum agendi diureticorum, nempe serum, latius sumptum, aqueum & potulentum & sanguinis fundendi & educendi, est

non tam intuitu primarum qualitatum id fit, quam potius ob principium salinum. Hinc cum videamus a temperatis quoque ob hoc ipsum fortiter satis pelli urinam, minus vium habet hæc ipsa distinctio, sed altera potius intemperata & calida, fortiora & debiliora. Neque ipsa aqua, sibi relicta & cruda, i. e. vegeto actiuo principio destituta, est diuretica, hinc etiam alia potulenta minus sunt talia, sed inflatua, wollen nicht fort.

Satis est, hæc ipsa omnia fluxile magis & mobile reddere serum, pro mixturæ modulo variantia, quod cum præstent aquea quoque instructa salino stimulo, & terrea, imo illa longe optime, nil impedit, quo minus inter proprie dicta suo sensu referri possint.

II. *Quæcunque serum reddunt fluxile resoluendo & stimulando magis, sunt diuretica.* Resoluunt, quatenus separationem partium ferosarum a sanguineis faciunt, velut præcipitando, vnde solet huc referri exemplum lactis. Acida separant a lacte serum; eodem pacto etiam in corpore secerni volunt aqueum a sanguine. Sed si paulo penitius hoc experimentum contemplerur, nil est nisi simile, quod illustrat, non demonstrat. Neque enim hoc valet de omnibus diureticis, non separant serum lactis alcalia, potentissima tamen diuretica, non alia. Ideoque præstat in genere nosse, salia quidem omnia esse diuretica, verum non eodem modo. Alia reddunt serum fluxile per se, quæ expandunt vna sulphur, vt alcalia & nitrosa, vnde citius in vasis suis decurrens, ob additum hunc stimulum, facilius etiam separatur, maxime accedente altero requisito dicto. Alia vero idem fundunt & fluxile reddunt secundo, si viscidius sit, in coagulum vergens, pituitosum, mucosum, fabulosum, incisoria & attenuante sua virtute, vt acida.

Stimulant, quatenus particulis suis inæqualibus & hispida partim sero & consequenter renum archeo stimulum efficacem addunt, vt promptius ibidem fiat fermento proprio immutatio & secretio; partim poros eorundem intimius subeunt, & sic in peluim penetrant magis, seu deducunt partes aqueas. Stimulant itaque, citra molestiam tamen, si proportio seruetur, partes mem-

brano.

branofas; Stimulant glandofas & porofas. Dum ren ceffat, ac pene obliuifcitur fui muneris atque deftinationis, & velut indignatus exorbitansque laticem alio deponit, id furorem archei vocat *Helmontius tract. ign. hydr. p. 415. t. 31.* fed minus proprie, torpor potius eft & defidia, vnde non tam placandus, quod idem vult, quam excitandus.

Vt itaque maxime naturalis & vniuerfalis eft vrinæ eductio, quo ferofitas fuperflua, excrementitia, & alendo corpori inconueniens, quo etiam falia confidentiam maffæ languinæ alioquin turbatura fecernantur; ita motum illum feri & falium impeditum ad renes & vias vrinarias promouent tum primæ claffis aqueæ, tum eximie fecundæ huius falina.

Illuſtrari poteſt diureticorum hæc actuatio, (imo & reliquorum ad horum inſtar medicamentorum,) ſi conſideremus ſal eſſe primum ſolubile. Hinc diuretica effectum hunc ſuum edunt, ſiue eadem in ventriculo characterem ſuum communicent cum euolutis partibus chyloſis, vt *alcalina*, ſiue vterius euecta ſalinam acrimoniam ad renes & vias vrinarias euibrent.

Commode vero hæc ipſa quoque in ſuos gradus partiri licet. Reſoluunt & ſtimulant debilius ſeu minori gradu alkalina, ſeu terrea, vbi particulae ſalinæ terreis prædominantibus ſunt immerſæ, ſeu quæ ſale pollent magis implicito, v. g. oculi cancrorum præparati, diureticum laudatiſſimum, quorum vis alkalina ebullitione cum vino quoque elicitur, eorumque magiſterium, aſelli præparati, quorum vis alkalina nitroſa reſoluens inſignis eſt, teſtæ ouorum præparata, cochinilia, in iſchuria hinc laudatiſſima, lapides lithontriptici, nephriticus, lycis, piſolithus, item arilli & nuclei cynosbati, &c. Imo ex plantis quoque huc ſpectant tum inſipidæ plures, vt radix chinæ, ononidis, tum amaricantes & acriuſculæ, rad. 5. aperientes, bardanæ, apii, pimpinellæ, rubiæ tinctoruſci, graminis, vincetoxici. Ex herbis virga aurea, hedera terreſtris, capillus veneris &c. flores geniftæ, ſemen fraxini, ſaxifragiæ, improprie ita dictum, milium ſolis, baccæ & trochiſci de alkekengi. Hinc in hydrope euporiſton eſt & commodiſſimum infuſum ex abſinthio, centauro minori & baccis iuniperi.

Ccc

Reſol.

Rosoluunt & stimulant, quacunque sale explicito & magis parsa gaudent. Sic diuretica sunt *alcalia* omnia fixa, vt sal anonidis, genista, iuniperi & alia, quorsum & thermas referre integrum est, item lixiuium benedictum Mynsichti, vel ex simplicibus quoque paratum, vt ex lixiuio dipsaci, imo & aliis, leguntur quandoque curati hydropici. De sale vel cineribus bufonum memorabilis obseruatio existat apud *Wierum in obs. p. m. &* meminit nempe Romæ marito ascite diutius excruciato, puluerem bufonis vsti, vt veneno tolleretur, sumptuum pertaxam vxorem exhibuisse; vnde copiosum hic lotium reddidit. Hinc ipsa denuo eundem propinat puluerem, vt citius arumnosam sumptuosamque vitam cum subita commutaret morte: qui ab vberiore aqua conuertim per vesicam exoneratus prater coniugis expectationem conuuluit. Tacemus commendare quoque, citante *Helmontio l. c.* auctores aliquot bufones viuos vtrinque renibus alligatos, pro solvendo hydrope per lotium. Sic & Ra tartari simplex & composita, §ii. silicum Glauberi huc faciunt.

Volatilia vero *alcalia* omnino etiam sunt diuretica, vnde cochlearia & nasturtium vrinam pellunt quoque, item *Succi* volatile, spiritus salis tartari vrinosus, in hydrope egregius, *Sis ammoniaci.* Pertinent huc allium & capæ, non solum interne, sed & externe archeum sphincteris vesicæ egregie excitantia, vnde soliti sumus his sub cineribus coctis vti, addito pro re nata cerefolio, baccis iuniperi, sem. lini &c.

Diuretica quoque sunt *salia acida*, vt spiritus salis, aperitiuus *Penoti, Ludouici,* ex tartaro & vitriolo, tartari, vitrioli, clyffus antimonii *Aratus & Feus,* Ra aperitiua *Mæb.* ex fortioribus spiritus salis compositus, mixtura antihydrica ex spiritu cochleariæ, tartari & nitri, item summe laudanda nitrosa omnia, arcanum duplicatum, via sicca & humida paratum, summum in hydrope & vrinæ ac seris *scd* arcanum; & huic congener nitrum vitriolatum Myns. nitrum antimoniatum, ammonia cale, lapis prunellæ.

Diuretica sunt *salia media,* tartarus vitriolatus, arcanum tartari f. & materiale, & mixta alia,

III. Quæ

III. *Quæcumque & fundunt sanguinem & dilatant excitato calore poros, sunt diuretica.* Id vero præstant *salia maritata & immerfa sulphuri, ut acria, oleosa, aerea.* Sic *rosmarinus* est diureticum egregium, inter *infusa anhydropica* hinc referendum omnino. Sic *chamomilla Romana* eiusque *decoctum triplicatum*, ad *du-ctum Sim. Pauli*, *baccæ iuniperi, semen dauci*, hinc inter *lithon-riptica & anhydropica* militant. Sic *semen lycopodii* exper-tissimum est remedium in *vrina restitante* in *infantibus*, quod sæpius experti sumus. Sic *succinum album præparatum* po-terter pellit *vrinam*. Meminimus quendam insignem virum, cum per aliquot dies mane sumisset $\mathfrak{z}\beta$. & amplius *succini*, inde copiosè excreuisse *vrinam*, ut *timens diabetem desistere coactus* sit.

Sic inter temperatiora etiam referenda *rob iuniperi & alke-kengi*, quod cum successu dedimus in *dysuria iuuenis studiosi*, habitus *humidioris & pituitosioris*. Quicumque enim sunt ca-*lidiores tum in genere, tum quoad renes, citius emittunt vrinam.* Quicumque vero *phlegmatici magis & segnes, obesi, tardius & minus, viri præ feminis.* Indeque paratum *maluaticum iuni-perinum, spiritus iuniperi, fragorum, nephriticus noster, descri-ptus tractatu de Cynobato Hagendornii.* Sic potenter *vrinam pel-lunt terebinthina omnia, ut in bolo, colostro, emulsione, pilu-lis, seu NP de terebinthina, us & o terebinthina, o scorio-num interne quibusdam vulgo, & præcipue externe, simplex & compositum, o succini, anisi, iuniperi, macis, terebinthina, pro interno & externo vsu, item balsamum sulphuris omne, a cuius vsu aliquando diabetem in studioso obseruauimus.*

Potentissime omnium *vrinam pellunt cantharides*, ob *sal vo-latile copiosum erodens & stimulans*, vnde ad *salinorum siue se-cundam classem* pertinent, & *sulphur volatile*, quod per *destilla-tionem* patet. Neque enim tam propter *hispidas aculeatas partes* agunt quod nonnulli pro *ratione allegant*, nam *tritu & mixtione cum aliis viscidis, rotundis, oleosis, pereunte illa figu-ra nihilominus potenter id præstant; sed caute iis est vtendum, ac dosi refracta.*

Sulphurea nimirum cum aqueo principio mixta mitigant & laxant magis vias, cum salino stimulant, & calore suo dilatant poros, motumque promouent. Medio modo se gerunt cum terreo, vnde glandes quercus insigne aliquando in stranguria remedium notauimus, & ossa dactylorum huc spectant.

IV. *Quaecunque humores in motum cient & fundunt, etiam pro alia primaria intentione, sunt diuretica.* Non dicemus latius de *diaphoreticis*, quorum actio cum diureticis sororiatur, & sæpe v. g. ab $\frac{1}{2}$ diaph. magis vrina quam sudor cietur, quatenus tum hoc, tum alia consimilia humores in motum cient & fundunt. Præstant id inprimis *purgantia*, quæ omnia & singula sunt diuretica, tum a priori, quatenus fundunt humores, & fusione hac sua ad vrinaria vasa magis dispensant serum; tum a posteriori, quatenus per consensum alui necessario quoque ad excernendum sollicitatur vesica, quod experimur quotidie, licet e contrario id non valeat. Commune id est omnibus purgantibus, non soli cassiæ vel rhabarbaro, quæ in specie nonnulli in censum diureticorum vocant, sed omnibus adeo aliis, neque enim fere exolui potest alvus, nisi producta opera simultanea & omni quasi exhausta vrina, quod in dysentericis cum ipsorum molestia insigni vidimus lapis. Præstant idem quoque *aperientia* mediate, quatenus his in glandulis intestinalibus & mesentericis humores restitantes promouentur, fermentis partium non neglectis, sed restitutis potius simul.

His de materia diureticorum dictis, de vsu quoque iam vltterius dicendum est. Hic vel vniuersalis est, vel particularis & specialis. *Diuretica* nempe (1) *pellunt urinam*, vt, quandocunque restitet, præsto sint hæc præsidia, adeoque intentione primaria locum habent in vrinæ vitiis, inprimis in defectu, dysuria, ischuria, aliisque specialibus mox recensendis.

(2.) *Diuretica sunt seriditica & seri correctoria.* Vsum hunc ipsius itidem vrinæ consideratio suggerere & illustrare potest. Eductunt non tantum aqueum superfluum a potulentis, sed & aqueum seruum superfluum; Eductunt salia superflua, acida & alcalia; educunt partes terreas, tartareas, singula massam sanguineam

neam & speciatim serum inquinantia. Quod quantum sit, vix dici potest, cum ex hac separatione denegata innumera catervant vitia morbosa. Sed videamus hæc paulo distinctius & specialius.

(α) Diuretica scilicet unica corrigunt aquam superfluum, seu serum excessu, seu quantitate & motu peccans, quod nempe non tam in glandulis subcutaneis hæret, per sudorem magis dissipandum, quam in vasis & glandulis corporis internis. Hinc profunt in cachexia, hydropo omni, anasarca, tympanitide, quippe & in his serum excedit, præcipue vero in ascite, quando vel aliorum viscerum veltrenum vitio cumulat lymphæ, & ex vasis suis excidit, collectum in poris partium infimarum, pedum, & cavitate abdominis, ipsiusque scroti.

(β) Diuretica corrigunt serum in qualitate peccans, seu sit oleosius, seu pituitosius, seu ichoreus, seu tartaro saturum. Serum oleosius parit obesitatem, cum torpore quodam, & corporis caloris quiete. Diuretica vero unica sunt specifica obesitatis nimiae, v. g. species diaspolitici Galeni, ob nitrum, hepaticum rubrum, arcanum duplicatum & alia. Audiamus Helmontium l. asthm. & suff. t. 44. p. 306. vt atrophiam, inquit, vidi occasionaliter e latice sustentatam, ita & pinguedo seu obesitas, me spectante, unico bimestri per potum diureticum, loco cerevisiæ, sumptum abacta est, quod confirmat l. ius duumu. p. 249. Sic & Chiappinus Vitellius, Ceronæ Marchio obesissimus, cum vino sibi sponte interdicto acetum bibere ad vitæ usque finem instituisset, 87. pondo decreuisse compertus est, teste Famiano Strada de Bell. Belg. dec. 1. l. 8. Et Sanctio Crasso, Legionensi Regi, Cordubenses Medici certa herba corporis aruinam extenuarunt. Nomen autem herbæ, sine dubio diureticæ & unius ex recensitis, non addit, qui id refert Iobannes Mariana Rerum Hispan. lib. 8. cap. 7.

Pituitosi exemplum præbet cachexia, & calculus pituitosus, (nam præter sabulosum & saxeam etiam pituitosus datur,) imo & affectus hypochondriacus. Vidimus in scorbuticis aliquando imprimis in quæstore quodam vicino, urinam adeo lentam & spissam, vt exprimi magis & trahi, quam fluere posset. Adde & hinc concretos tumores & affectus varios.

Ccc p. Ich-

Ichorefcens ferum occurrit in gonorrhœa fimplici & viru-
fenta, item in fluore albo, ibi vero diuretica ichorefcenciam feri
hanc auferentia funt fpecifica & optima. Sunt vero hæc fpeciatim
& præ aliis, quæ partes oleofas roborant, ferofas abftergunt
& mitigant, vt nominatim fuccinata & terebinthinata. Cura-
vimus plures tales affectus feliciffime effentia fuccini, tum fim-
plici, tum cum Ra bez. & anod. mixta. Vix dici potefl, quam
egregie fucceffive ichorefcencia hæc defierit. Imo & fuccinum
in fubftantia album cum caftoreo & ebore in fluore albo facit
officium. Hinc *Schwalbius* recte: vterus albo foetens fluore diu-
refi mirifice mundificatur. *diff. therap. f. 5. p. 97.* Imo dudum di-
uretica pro fpecificis commendauit in hoc affectu *Hippocrates*
l. 2. de morb. mul. c. 9. t. 23. Ichorefcencia vero obiter eft, quando
ferum balsamicum sulphureum amittit vigorem, falia vero extra-
vertuntur magis, vnde in glandulis ftagnat, non reuehitur, &
velut fonticulum parit.

Tartaro foetum magis eft ferum inprimis in calculo & ar-
thritide, famofiffimis affectibus, adde & affectu hypochondriaco
& fcorbuto. Hinc diuretica & horum funt genuina remedia.
Hinc quamdiu vrina probe fluit & fudor, vix paroxifmus arthri-
ticus refpectiue, vel nephriticus ingruit. Hinc videmus vrinas
arthriticorum copiofo pollere fabulo, quod ipfum etiam in ictero
valet, vbi ipfa quoque infigniffime pollent.

(γ) Diuretica pro varia difpofitione humorum & fua textu-
ra varia fortiuntur munia, v. g. abftergunt, aperiunt, educunt, dilu-
unt, temperant, pellunt, refoluunt. Hinc reciproce hæc prædicantur
recte de diureticis: Quæcunque abftergunt, ftimulant feu
fundunt & aperiunt refoluuntque, funt diuretica, & contra Aquea
& liquida abftergunt, diluunt, temperant & mundant magis, in-
primis fimul mucilaginofo & temperata. Salina & terrea ma-
gis ftimulant & refoluunt, fabulum expellunt, incidunt, aperiunt,
præcipitant, præcipue fimul sulphure foeta, vt terebinthinata, quæ
intenfius id præftant; hæc ipfa tamen & mundant fimul. Valent
hæc itidem, quoad vsum particularem, in renibus laborantibus,
& generalem totius reliqui corporis. Hinc diftinctio inter pel-
lentia & refoluentia nephritica laudatiffima eft. Hinc vince-
toxicum

toxicum specificum est hydropicum, quod aperiendo educat. Hinc etiam quod pellant, diuretica etiam partum faciunt, & memini medicum satis clarum præscripsisse eo casu emulsionem seminis milii folis & violarum, cum successu; imo borax ipsa, præcipuum specificum, vna insignis est diureticum, salina quippe profapia.

Nec obstat videri hæc sibi contraria, quod acida v. g. stranguriam faciant, & tamen eadem, vt spiritus salis, stranguriam fenilem, molestissimam sane, vt in aliis vigilis, in aliis pruntus est, tollant. Dudum id notauit *Cous l. de loc. in hom. c. 51. t. 12.* stranguriam, ait, idem facit, si non sit, & si sit, idem sedat, non tam per similitudinem, quod ibidem innuere videtur, quam per contrarietatem, correcto hoc modo sero, correcto fermento ventriculi.

(d) *Diuretica natura conatus iuuant.* Crisis per urinam, præ reliquis tatiores esse & meliores esse consuevit, siquidem natura huic excretioni perpetuo vacat, perpetuo stillante vrina & in recipiens vas suum lata. Quando ergo in febribus & morbis aliis reliquias & mineras morborum per ductus yrinarios expellere satagit, optime se gerunt hæc ipsa, selecta pro affectus modulo. Aptissima hæc est via & maxime naturalis, per aluum enim solum scyba crassiora & bilis iners, per sudorem serum tenuius, diffusibile, vinctuosum, salinum tenuius; Per urinam coniunctim M. S. recrementa educuntur. Idque tanto magis, quando flagrat, nec mouetur, vti par est.

Restant cautela, circa vsum horum obseruanda: 1. *Inser vna, versalia, post principia sunt diuretica;* non ratione nobilitatis, vel prærogatiua minoris, sed ratione ordinis. Advertendum hinc in praxi, posse quidem aperiencia diuretica variis in morbis etiam primo loco propinari, vt in hydrope & calculo ipso; sed quando reliqua indicantur simul, semper prius purgandum, vel sudor mouendus est, quam diuresis procuranda. Crassiori enim expedito, & materia imminuta morbifica, melius hinc operari possunt hæc ipsa. Hinc hoc sensu in progressu magis, quam principio morbi statim danda sunt, cum scilicet natura vel arte materia nonnihil est diminuta. In principio enim plerumque

copiosa

copiosa est, & vtiliter per ductus vrinarios euacuari nequit, eo quod metuendum, partim ne frustra futura sit eorum actio, non subigenda copiosiori materia seu humore, partim ne copia sua, dum ad angustas vias ruit, eas obstruat, & sibi & aliis transitum, intercludat. Valet hoc in arthriticis quoque, ictericis & aliis dietis. Qui arthriticos v. g. curare presumunt methodo Helmontiana, sine venæ sectione, sine purgatione, solis diureticis vel diaphoreticis, frustra sunt, & longius macerant agros, & sæpe ex vaga fixam, ex fixa nodosam arthritidem reportant.

2. *In adhibendis diureticis perpetua esse debet proportio feri, vt non deficiat, sed vel subsistat, vel superfluum, vel sufficiens sit.* Nisi enim hoc obseruetur, varia solent euenire incommoda, hinc inde apud practicos occurrentia. Valet id vtroque statu, & presenti, frustra enim ex pumice aquam elicueris, seu non dato sero illud e corpore non licet pellere, & futuro, ne quid nimis, ne educta, tenuiori, fluxili, salia diluente & temperante materia, reliqua concreseat, inspissetur & coaguletur magis. Hinc pertinet huc illud *Cratonis* monitum non negligendum: *Diureticis calculus inducitur & ischias augetur, Conf. 134.* *Intellige, non legitime usurpatis.* Hinc consulto in febribus potui indimus clystum $\frac{ii}{i}$. Hinc in calidis & siccis affectibus minus profunt diuretica, præterquam aquea & temperantia, vt potiones, emulsiones, vt in febribus hecticis, phthificis & ardentibus, alias enim sua caliditate & siccitate malum auferent. Imo hæc ipsa commoda sunt ideo, quod & vehiculum & stimulum secum vehunt. Esse etiam hic modus in rebus debet, ne ultra quam par est stimulemus, non ultra *εὐφορίαν*, alias furibundum reddemus archeum renum, vnde etiam huius rei index est sitis coniuncta cum diabete. Sitis appetitus est humidi, manifesto indicio illud deficere, vnde instar regulæ esse potest: vbicumque adest sitis, diuretica non nisi temperatiora locum habent, pellentia fortiora proprie talia dicta non item. Alias plus periculi erit facile a remedio, quam ipso morbo. Adeoque cauendum, ne mera pellentia, in defectu inprimis feri, intempestiue adhibeamus, neque sanguis nimia fusione de tono suo deiciatur.

(3.) *Diureticorum cum cibis minus commodum est connubi-*
um,

um. Cautela hæc est itidem *Gratonis Consil. 143.* non miscenda esse, *inquentis*, cum cibis, sed longe ante pastum assumenda; quia nempe citius, quam par est, in vasa præcipitant chylum, seu evolutionem, euaporationem immoderatus accelerant. Quod ergo de aliis medicamentis in genere hoc passu valet, id *κατὰ τὸ ζῶον* de his ipsis est intelligendum.

4. *Ipsis vasis & visceribus, vrine excretioni velificantiibus, affectis, cautius danda diuretica.* Sicubi scilicet vel inflammatione vel exulceratione laborent, non oneranda sunt nimis vel affligenda. Præstat tunc uti terreis & alcalinis, temperantibus, traumaticis simul, ut trochisc. de alkekengi, ocul. *sc.* item exterius saltim, quo nomine oleum terebinthinæ, utpote traumaticum, in miætu cruento exterius illini lumborum climati potest commode. Sic etiam cauendum, ne iisdem calculus præcipitetur in vasa, cum lethali sæpe ischuria. Sic & ischuria præsentis non tam pellendum, quam resoluendum, quod de nephriticis diximus quoque.

5. *In Diureticorum usu attendenda, etiam est conuenientia seu consensus viscerum, tum pro generali, tum pro particulari eorum usu.* Sic *Galenus l. 5. simpl. c. 13.* monet, diuretica ad expectorationem puris promouendam inepta esse, eo quod natura illorum sit calefactoria & exsiccatoria, tum & concoctoria & secretoria; seu pulmones per vias vrinarias minus commode expurgantur. Hinc ab eodem commendatur euacuatio per vrinam in affectibus hepatis, gibbas seu conuexas illius partes magis obsidentibus, tanquam magis conuenientibus cum viis vrinæ, *l. 13. M. M. c. 15. & 7. M. M. c. 13.* ut, si in parte concaua sit vitium, per intestina, quo per proximiora fiat euacuatio. Sic splenetici commodissime ferunt diuretica, quin præ catharticis feliciter sæpe his curantur, teste experientia & *Sanctorio comm. in l. a. 21. p. 226.* Sic *l. 2. epid. t. 27.* Bion per vrinæ profluuium liberatus est a lienis tumore. Consensus vero lienis cum renibus, præter alia, est per lienis arterias, quæ arteriis emulgentibus inferuntur; adeoque conuenientia locorum & hic attendenda.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT XI.

De

Emmenagogis.

Cum in omni fœminini generis affectu maxima ratio habenda sit mensium, merito de eorum statu integro seu restitutione per apta medicamenta agendum est, quæ unica sunt hæmagoga. De his priusquam dicamus, pauca quædam, quæ de mensibus huc faciunt, supponemus: (1.) nunquam fluere menses, nisi sanguis sufficienti quantitate in corpore adsit, vel respectiue abundet, & ὕλασιν polleat, & quidem maxime proportionato cum sanguine sero. Quod prioribus ætatis annis ad incrementum corporis impendebatur, iam ad speciei propagationem destinatur a natura, quo officio cessante profunditur tanquam corpori onerosum & superfluum. Ex quo ipso argumentum capitur pro materia nutritionis illustranda & confirmanda. Illud nempe sine dubio nutrit corpus, quod nutrit fœtum, & quod corpori prius augendo inserviebat, illo verum finem consecuto tanquam superabundans excernitur, iam vero non solus sanguis, sed sanguis & serum id præstant, non alius humor.

(2.) Ad mensium fluxum, ut fiat, requiri duo: ipsum mobile, & vias, per quas illud moveatur, testante id ipso quoque Galeno lib. 5. de simpl. c. 22. Mobile sanguis est in venis contentus, vix sunt vasa capillaria & pori. Seu ad mensium lunare tributum requiritur status utriusque quoad vias & poros integer, & sanguinis ὀρεγασμῶδες. Superfluitas vero hæc est æstimanda non absolute, sed respectu uniuscuiusque individui, unde non obese solum, seu plethoricæ & carnosæ potius, sed & macriores patiuntur menses, imo copiosos sæpe.

(3.) Posse obstrui menses dato alterutro, vel sanguine indisposito ad turgescientiam, vel viis obstructis. Videmus enim toto die sanguinem turgescere quidem, & stato tempore sympto-
mata

mata causari cum fluxuro sanguine communia, sed ad superiora magis ferri, quam ad debitum locum. Et quidem menstruus sit, quod integro mense colligi queat tantundem, quod abundet & tum inclinatione propria, seu archei vteri motu, tum lunari remoto nutu exitum affectet. Quod ipsum notat principaliter serum, adæquate sanguinem, velut magis excretionem moliri, non aliter ac in maribus loco mensum sunt pollutiones nocturnæ diætæ, sero tunc ad turgescientiam magis disposito, & phantasia ad obiectum hoc intrinsecum somnium venereum vel quasi largiente.

(4.) Obstructiones, mensum obstructorum vel suppressorum causas, esse vel communes, vel proprias. Communes, quæ alibi quoque v. g. liene, mesenterio, hepate & aliis locis visuntur, a sanguinis lentore, fixitate, statu acetoso. Proprias, quæ soli vtero, quoad vasa & poros competunt. Fatendum tamen est, obstructiones aliorum viscerum laudatorum non semper mensum paucitatem vel suppressionem causari, sed sæpe ipsum mensum profluuium immoderatum.

(5.) Acida sanguinis *ὄρρασμὸν* infringere, alcalia promouere. Illa figendo & obtundendo, hæc rarefaciendo sulphur & sal volatile sanguinis. Hinc quibus acidus magis est sanguis, minus fere patiuntur mensum, quibus vero alcalicus, nimis magis fluxum.

(6.) *ὄρρασμὸν* omnem sanguinis deberi salino volatili principio principaliter, secundo sulphuri, vnde fluxilitas feri, vehiculi salium, promptior, vnaque calor dilatans poros rarefactionem maiorem & sequitur & producit. Impedire vero eundem, præter acidum, lentorem, pituitam, viscedinem.

His præmissis dicimus: 1. Quacunque impedimenta *ὄρρασμὸν* sue turgescentiæ sanguinis & feri mensuræ tollunt, sunt emmenagoga. Sunt hæc ipsa sine dubio vel communia, vel priuata, illa primam tuebuntur classem, vno verbo aperientia. Quamuis enim hæc, proprie loquendo, menses, saltim principaliter, non moueant, mouent tamen mediate & secundo, disponendo & sanguinem & vias, vnde vtramque absoluunt paginam, imo reliquis sternunt aditum. Talia sunt radices s. aperientes, apii, aspara-

gi, feniculi, rusci, petroselini, decoctum aperitium simplex & mistum cum vterinis specificis, ipsisque martialibus. Præcipue enim decoctorum & infusorum huc facit forma. Item folia cerefolii, sal. artemisiæ; tinctura tartari, qua in symptomatibus inde ductis felicissime vsi sumus, & omnium apex seu præcipua martialia, limatura ipsa cruda, crocus & is. Aratus, imo aperitius omnis, quo solo, inprimis cum olei destill. cinam. vel caryoph. momento laugato, cum oculis & pptis, vel aliis, vti possumus; item puluis cachecticus minor & maior, additis oleis destillatis; Ra. Aris. Pærea, Ra. Aris. pomata & cydoniata, fermentationi sanguinis exsuscitandæ & humectandis corporibus optime dicata, inprimis volatilis, accessione us. Θ *ci; reddita. Hæc scilicet singula acorem & pituitam, duo sanguinis rarefactionis, fermentationis ac *ὀργασμῶν*, impedimenta ordinaria tollunt & exsuperant.

Notabile vero est, præcipitantia & absorbentia quidem hæc salina & martialia inferuere huic scopo, & emmenagoga esse, quatenus & acorem tollunt, & pituitam fundunt, & sulphur vna sanguinis rarefaciunt; non æque tamen alia omnia quoque huc facere, quæ ipsa, licet per acidens, menses potius obstruunt, quam referant. Notum enim est, sæpe, vt palleant, cretam comedere puellas, vnde per quod peccant, punitæ hinc chlorosin reportant, seu pallorem cum virore, quatenus fermentum ventriculi acidum volatile obtundunt nimis.

Tantoque magis hæc ipsa aperientia & materialia conducunt, quod salia tartarea siluestria simul corrigant & respiciant, amurcam venarum vocat *Helmontius*. Obseruatum enim est toto die, suppressione mensium laborantes corripit & mori hinc phthisi, etiam alias non adeo macras, vel ad phthisin dispositas, quatenus salia peregrina ad cor tanquam fontem delata, inde ad pulmones regurgitant magis, ibique teneras vesiculas erodunt, vnde & respiratio difficilis ordinarie ipsas fatigat, tum ob sanguinis hanc stagnationem, tum eiusdem lentorem & torporem. Ex eadem ratione pulsus frequens tunc euadit.

Pertinet huc, quod ad cienda menstrua remedium facile & inauditum deprædicat *Zacutus Lusitanus l. 3. M. P. H. c. 10. obs. 3.*

p. 494. terram, quæ in mineris ferri reperitur, siccata & subtilissime tritam, eadem dosi, ac chalybs, propinata, quam utilitatis incredibilis dicit, non alia tamen, quam exposita de ratione.

Tacemus aperientia alia sub spleneticis & scorbuticis exposita, vnde & cochlearia menses mouet, & alia plantæ antiscorbuticæ omnes.

Excipiuntur vero ex hac classe acida & nitrosa, quæ alias inter aperientia & sanguinem fluxilem reddentia militant, quia, licet pituitam incidant, *ἀερασμός* tamen principia, sal volatile figant, & sulphur siue calorem obtundant. Hinc toto die ab usu acetæ & acetariorum, vt & lacticiniorum, placentarumque esu, obstructio mensium acquiritur. Hinc acetum *ἀεραλγές* est, nec Ra aperitiua acetosa huc facit. Acidum tamen sub dominio reliquorum secundo huc facere potest, vt in mistura simplici vulgari, & antiscorbutica.

2. Quæcunque sal volatile & sulphur, sanguinis intendunt, expandunt & in motum cient magis, sint emmenagoga. Facta enim rarefactione & ad ipsum dictum *ἀερασμός* restitutione, sanguis velut exuscitatur, & qualitate vitiosa & ad motum inepta, correctæ, torulis suis non contentus exundat, & *ἀερασμός* naturali amplior viam affectans excidit.

Hoc vt illustremus amplius, tenendum est, sanguinem, vt omne humidum quoque, & quasi tale, vt mercurius viuus, esse rarefactiuum, & calore siue intrinseco potissimum, siue extrinseco expandi magis. Altera ergo hæc classis est emmenagogorum, volatiliū & quasi talium, quæ calorem torpidum exuscitant & ad expansionem citant.

Excitant sal volatile, sale volatili insignia qualibet, dictæ plantæ antiscorbuticæ, sal succini volatile, res fulignis, *Θ* **ci*, C. C. f. & succinatus. Hinc *Θ* **ci* f. & oleosus, vel cum elix. propr. quoque, commode ad aliquot guttas mane & vesperi propinatur eo casu.

Excitant enim sulphur & sal volatile seorsim sulphurea balsamica, coniunctim sale volatili oleoso facta, licet maiori vel minori gradu, minori plantæ amaricantes & fixiores, maiori aro-

matica, magis vel minus volatilia, plantæ aromaticæ, cephalicæ, vterinæ, vt radix zedoariæ, galangæ, rubiæ tinctorum, imo & radix pæoniæ, huc relata a quibusdam; Herba artemisiæ rubræ, quæ in decocto optima est, calamentha, diptamnus Creticus, marrubium album, cuius summitates in vino albo infusas per 3 triduo epotas miræ ad prouocanda menstrua esse facultatis innumeris comprobauit experimentis *Borellus cent. 4. obseruat. 14.* Abrotanum, licet externe magis, matricaria, melissa, pulegium, nepeta, rosmarinus & decantatissima sabina. Adeo enim pellere creditur, vt & fœtum exturbare queat; verum id commune est ipsi cum omnibus emenagogis fortioribus, neque valet nisi in dispositis. Ex floribus cheiri & calendulæ, item bacca lauri, iuniperi, cicera rubra, anthophylli & aromata alia, myrrha, flores sulphuris, succinum costus arabicus, laudantur. Potentissime idem facit crocus, & ex his parata, v. g. decocta, infusa cum vino, essentia myrrhæ, s. & balsamica, cum ω Θ *ci vinoso parata, croci, elixir proprietatis antiscorbuticum, vterinum Crollii, Ra bezoardica Mich. camphorata, qua exhibitâ in succulentis vidimus extraordinarie quoque menses motos fuisse. Item pilulæ de tribus, trochisci de myrrhâ, vt & olea Ω ta, iuniperi, melissæ, succini, cinnamomi, caryophyllorum, sabinæ, simpl. & crocatum M. quæ potentissime id præstant.

3. Quacunque & sanguinem fundunt & archeum vteri exstimulant, sunt emenagoga. Duobus modis officii sui admonetur archeus, partim subministrando adminicula debita, h. l. ad sanguinis δ ρ α σ ν δ ν δ reducendum, & tollendo impedimenta, quæ id fieri prohibent; partim addendo calcar & stimulum, vt & humoribus actiuior motus imprimatur, & partes membranosæ vteri & glandosæ papillares exstimulentur, vt promptius de se mittant humorem onerantem. Stimulant ex generalibus diuretica, quæ licet deficcant, in humidioribus tamen, seu non exsuccis penitus, emenagoga quoque sunt. Neque enim, quod diximus, ipsa vrina sollicitari potest, deficiente largius humore. Faciunt id tum ob viciniam & consensum, tum ob fundendi serum vim & abstergendi.

Stimulant purgantia intus propinata, & vomitoria. Vtraque quatenus fundunt humores & stimulum addunt *ὄζασμαδῆ*, tum mitiora, tum fortiora. Ita aloë ad pallidos colores specifica est, multis nominibus, indeque paratus puluis ad pallidos colores Schironii, *Heerio* tantopere dilaudatus; item electuarium hier. picr. elixir propriet. &c. Hinc in genere frustra est menses referre velle citra purgantia, in specie vero cholagoga & phlegmagoga, tanquam magis deterfiua & acria, vel amara, nominatim giapapam, scammonium, troch. alhand. *MP.* tartar. non omissis tartareis fermentatiuis.

Præprimis vero vomitoria, etiam compressoria sua virtute, quam habent coniunctam, sanguinem ad inferius clima inuitant magis; vti etiam suo modo V. S. in saphena facta idem præstat cum successu. Laudant speciatim \ominus \oplus li cum aqua cinamomi. Ipso sæpe illo die, quo purgans vel emeticum datum, menses redire sunt visi.

Stimulant laudata iam secunda sub classe volatiliora, vt balsamum *Aris*, oleum succini, iuniperi, quæ cæteris paribus potenter stimulant & pellunt tum menses, tum vrinam. Stimulant seorsim etiam myrrha, crocus, hinc ad partum facilitandum quoque commendata, & communis cum his vsus borax, tanquam sal yterinum longe laudatissimum, mixta cum aliis dictis oleosis. Stimulatio hæc vt interne conuenit per recensita, ita & externa seorsim consideranda veniunt mox.

Non stimulant vero vel menses cient, quæ lac augent. Legi hanc in rem potest elegans locus apud *Langium Miscell. cur. p. 46.* vbi thesin hanc defendit: menses cientia lac minime augent. Vt contrariorum vero nostra hæc omnino vera erit, *Galenus* quidem *l. 5. simpl. c. 22.* emmenagoga similia esse iis scribit, quæ lactis materiam ad mammas promouent, quod nempe vtriusque eadem sit materia, sanguis ex ipsius hypothese, eadem etiam viæ, communes vtero & mammis, quod ex consensu vtriusque probat, addit tamen, medicinas, quæ sanguinem ad mammas promouent pro lactis generatione, etiam deficientes & imperfectas vteri purgationes iuuare, prorsus vero suppressis, nullo modo iuuare.

4. Qua.

4. *Quacunque uterum immediate abstergant, poros dilatant, stimulant, emolliunt, sunt emmenagoga.* Inter partes, quæ topicis iuvantur, eximius est uterus, quia & extus hiat, & partes ibi sunt delicatiores, porosiores & molliores, unde facilius afficitur, adeo ut vel aere frigido solo admisso in puerperis mox lochia supprimantur, in aliis lipothymia obrepant. Emmenagoga ergo specifica quoque sunt, quæ contactu hoc suo actuali & virtuali collunt impedimenta localia. Suntque

(1.) *Emollientia*, motum humorum blande illuc inuitantia, viis dilatatis & referatis archeum excitando, porosque rarefaciendo. Sic faciunt huc balnea, commodissimi usus, si, præmissis imprimis per aliquod tempus circa nouilunium, vel ordinarium tempus aliud, aperiensibus, balneo insideat ægra, præsumpto emmenagogo interno, ex emollientibus & uterinis dictis, hinc suffimento ex pomis colocynthidis adhibito vel aliis.

(2.) *Dilatantia, abstergentia & rarefacientia*, quibus reliqua externa complectemur. Sic inter halitiosa imprimis laudanda veniunt urinosa, siue ex solo sale *co, cum alcali quodam, seu ex scoris croci metallorum, quod *Hartmanno* placet, fiat euaporatio, modo id admittant ægræ. Sic *Gesnerus* ceruinam medullam ad ʒii. vel iii. findone munda inuolutam & filo appensam genitalibus insertam tanquam insigne experimentum ad menses suppressos laudat. Tacemus, quosdam anguillam viuam commendare, quæ immissa utero pituitam ex fugat ad corrigendam sterilitatem, minus practicabili, ut ita loquar, modo. Nec reperemus pessum helleborinum, ab *Angelo Sala* pro certissimo experimento commendatum.

Imo & clysteres uterini huc spectant, eodem fini adhibiti, vix tamen nisi in maritatis, & ubi id per medici auctoritatem licet, vel morbi, ut sterilitatis, status id exigit.

Hunc ipsum in finem sæpe ad thermas itur, tanquam sterilitatis auerruncum eximium, quod tamen minus locum habet, nisi frigidus & humidus sit uterus, ficcioribus enim tum hæc, tum alia minus, per dicta, profecerint. Summatim, hæc ipsa aperiencia sunt particularia magis, immediate magis ad vterum deriuanda, quæ

quæ particulis absterfuis, amaris, acris, aromaticis, volatilibus, conspicua, quorsum & asarum spectat, vasorum vterinorum, capillarium & pororum in hærentem amurcam abstergunt, pituitosum mucum, lateribus eiusdem adhærentem, incidunt, sordes eluunt, porosque glandosos penetrant & reserant.

5. *Quæcunque serum restituant, sanguinem depauperatum refocillant, & utrisque nouum vigorem conciliant, sunt emmenagoga.* Nisi enim, quod diximus, turgescat sanguis menses non fluunt; nisi vero serum respectiue abundet, non turgescit idem, vnde humectantia hæc talia, vehiculum quasi *ὄργανον* largientia, vnicæ sunt necessaria. Hinc obseruauimus, quasdam fœminas & virgines per totum vitæ tempus, etiam consenescentes, menses non vidisse penitus, ob solam hanc *ἰδιοσυγκροσίαν* vteri, in siccitate, seu seri minori abundantia, saltim quoad hunc actum & vterum fundatam, quod rarum est, idque citra vlla inconuenientia. Aliam notauimus septem liberorum matrem, quæ quadragenaria non nisi *ter* menses vidit. Præcipue vero febres, ut de aliis morbis non dicamus, seri & sanguinis sunt deprædatrix, vnde si paulo diutius affligant corpora, prompte emanent menses, dubiis non raro medicis, an febrim magis, an menses respicere debeant. Satis fuerit medico attendere mensium suppressionem sub conditione abundantia. Spectant huc, non alia quam hac ratione commendanda, dulcia, quæ v. g. siruporum forma ad menses ciendos insignius laudantur; Conueniunt hæc scilicet non præsentī maiori viscerum obstructione, sicubi vel nutrimentum deficiat, vel fermentatio & turgescencia sanguinis sit debilior, nec stomachus abnuat. Plurimum enim hæc nutrire certum est.

Vtitur emmenagogis in suppressa aut imminuta menstruorum purgatione. Horum nempe purgatio non eveniens, siue retentio, plurimorum morborum est genitrix fœcundissima, quemadmodum id præter experientiam quotidianam Hipp. 5. apb. 57. & Gal. in comment. ac passim alibi testantur.

Profunt ergo speciatim (1.) in mensibus suppressis curandis, præcipue in puellis etiam, si nunquam fluerint, nam & ille

status in praxi toto occurrit die, vt serius ocysus circa annum 14. & sequentes eueniant symptomata non aliunde, quam a cessante eruptione mensium. (2.) In iisdem curandis & promouendis; Curandis, si emanerint, præcipue in producta inde chlorosi, qua tamen & priori competit & accidit, quacunque causa externa accedente; promouendis, si tardi, pauci, non sufficientes, non ordinarie, non ἐν Φόρῳ fluxerint, sed dolorifici, cum doloribus capitis, dorfi, abdominis, imo vteri ipsius ὀδᾶξιμῶν, quod salino acetoso principio debetur, vnde & Cou menstruum hunc sanguinem terram radere (profusum) velut acetum scribit, *l. de morb. mul. c. 21. t. 14.* Taceo decolores, aquosos, pituitosos, nigros, ipsosque frigidos actu, quod ipsum idem quoque iam notauit, & nos obseruauimus in virgine hic loci, & arenosos. Imo etiam in fluore albo ipso conueniunt, siquidem hic distinctus quidem omnino est a mensibus, non facile tamen fit, si menses per omnia, vt decet, fluxerint. (3.) Speciatim quoque profunt ad lochia seu purgamenta post partum, in puerperis & partu difficili.

Restat vt de legitime applicandi emmenagoga modo dicamus. *1. Emmenagoga urgente natura & aurigante, non quæta, vel inuita propinanda.* Urget natura, quando se his auxiliis opus habere innuit, per signa seu symptomata, quibus grauatur. Vocatur id in scholis medicis indicatio, seu prolectum ex corporis affecti circumstantiis indicium, hoc agendum esse, vnde vt alibi, ita & hic præsertim perpetuo medicus sibi dictum putet: hoc age, tanquam naturæ minister nimirum. Hanc in rem tenendum est ex praxi, duobus modis, ut menses moueantur, indicari, directe & indirecte. Directe, quando ipsi per se soli cessant & primaria hæc est indicatio, posito, quod urgeat id natura. Indirecte, si affectus alius adsit, seu fouens suppressionem seu comitans, vnde consurgit indicatio secundaria. Utrobique instar regulæ esse potest sequens: Vbicunque a mensibus suppressis nulla naturæ vel actionum naturalium læsio vel actus adest, vel ex hoc capite imminet, cessat indicatio menses mouendi; maxime, si stato tempore motus huius intentati vestigia a natura prodantur nulla. Hinc

Hinc frustra dantur primo in iis, quibus per ætatem non fluunt, ut puellis tenerioris ætatis, nisi extraordinarie natura id urgeat, quod aliquando fit. Vidimus nempe aliquas decimo ætatis anno menstruatas, quod alias in Orientalioribus non infrequens sed ordinarium quasi est. Par ratio est prouectæ ætatis, ferius ocyus pro diuersitate temperamentorum cessantibus iam iisdem per naturam, quod superfluitate non gaudeat, Vidimus hinc tortas fœminas 40. 44. annorum externis & internis talibus, ad cachexiam inclinantes, cum damno.

Deinde, in quibus etiam adultis per *ιδιοσυγκροσία* menstrua non sunt, seu illa sit uteri, ficcioris, vnde etiam aliquando partes genitales flaccidius subsident, pro frigidis quidem vulgo habitis, sed reuera calidioribus & ficcioribus, vnde & hæc sterilitas fere est incurabilis; seu sanguinis cum primis, in quantitate & qualitate minus ad hunc motum dispositi.

Porro in exhaustis a morbo, siquidem depauperato sanguine vt nunquam sunt *menfes*, ita nunquam citantia illos exhibenda tunc sunt. Vtque melius hæc pateant, addendum quoque aliquid est de tempore moræ. Cum enim *Senex* mensium suppressionem post sextum mensem *l. 1. de M. M. c. 4. t. 11.* vel octauum, *c. 12. t. 3.* incurabilem definiuerit, sunt, qui præscriptionem hanc urgent; sed id omne nostro hoc sensu intelligendum est. Mens siquidem genuina illius est: Si motus naturæ vrgens in sextum vel octauum mensem non sibi reddatur, facile affricari posse inde corpori reliquo labem, & nominatim tabem seu phthisin, vel hydropem, quibus datis impossibile esse, vt supersit *ibid. c. 6. t. 1.* Hæc vrgentiæ naturæ sæpe hæmorrhagiis miris, per vomitum cruentum, per alia se exerit, testibus analectis medicis; vel si alia non sit via se liberandi, in alios terminatur morbos. Denique speciatim in grauidis. Nam

2. *Emmenagoga sunt ἐμβόλια*, seu ipsa illa, quæ fœtum exturbant, consulta & inconconsulta adhibitione. Non danda ergo sunt hæc grauidis intentione primaria, vt vel menses cieantur, vel fœtus exturbetur, quod contra conscientiam est, & medico Christiano indignum. Vti vero hoc non faciendum *ἐκ ἀναγκῆς*,

Ecc 2

licet,

licet, ut sit, aureos polliceantur montes; ita quoque falli non debet aliis præsentis relationibus, menses esse obstructos, siue in virginibus, siue coniugatis ipsis. Quando cunque enim menses in his coniugatis cessant, hoc indicium commune est imprægnationis, & cæteris paribus sufficiens, ut molam adesse, vel hydro-pem uteri non temere arguat, vnde toto die abortiones contingunt, deceptis medicis. Idque valet quoque de vniuersalibus, purgantibus, vomitoriis, V. S. Sin casus dubius adsit, vnice profunt Alia & aperientia moderata. Hæc enim & hydropicum, si occipiat, tumorem auertunt, & menses, si natura illud intendat, referant & fœtum confortant, velleidem non noxia sunt saltem. Quin ex hoc fundamento etiam renunciandum est, si quæstio offeratur medico, vel facti species, an hæc vel illa medicamenta fœtum expulerint, vnde vnde acquisita.

Non danda eadem sunt intentione secundaria, alia nempe quam mouendi menses, v. g. sudandi, resoluendi in febribus ardentibus, variolis, minus theriaca, vus cornu cervi & alia, in tussis, flores sulphuris, balsamum sulphuris apifatum, in aliis affectibus aromata, olea destillata aliæque rarefactiua, nisi cautiissime. Vidimus sanissimam fœminam variolis mortuam, succedentibus intempestiuo naturæ motu mensibus, tanquam crisi asymbolica & contraria expulsionem.

Non danda in primis, præsentem dispositionem vel concurrentem affectu disponente per se iam ad abortum, ut febris & similibus. Ut enim robur naturæ ordinariæ sit in grauidis, ut non leuis laboris sit vel morbi quoque, vel ipsius dysentericæ exemplo, fœtum expellere; attamen sunt etiam debiliores, rarioris texturæ, & uterum magis lubricum habentes, qui facile eiicit fœtum, quem custodire debebat.

3. *Emmenagoga iusto tempore data, etiamsi receptenda, felicissime iuuant.* Stato tempore archeus sanguinis & uteri specialis, in glandulis suis serosior, cœlorum rythmum explicat, seu serum microcosmi perpetuo etiam suo modo, præsertim in fœminino genere, humidum macrocosmi æmulatur. Ita tamen id fit, ut motus lunæ specificetur etiam diuersimode ad modum recepti-

receptiuitatis subiecti, vti videmus in plantarum quoque genere diuersum influxum. Hic vero influxus nobis h. l. erit modificatio humidi diuersa. Tempus ergo mensium mouendorum aliud est commune, aliud proprium. Proprium est, quod vnicuique indiuiduo singulare accidit, siue sit nouilunium, siue plenilunium, siue alia quadra intermedia. Commune est tum quadratura lunæ diuersa, tum præprimis nouilunium. Hinc ut regula generalis est in scholis medicis, remedio specifico & proprio non cognito locum habere commune; Sic quoque de tempore mensium hoc idem valet. Si itaque ægra referre queat, hoc tempore vel illo menses ordinarie illuxisse, illud merito in praxi sequitur medicus, vt nihil inuita dicat faciatve minerua. Sin minus, vt in primo ordine occupatis, solemus in praxi attendere eo casu nouilunium, ut certo adsuefiat natura temporis, simulque insurgat ad ductum communem. Temporibus medicina valet, data tempore profunt, & data non apto tempore vana, (emmenagoga) nocent. Repetita vero diximus; obseruauimus enim, non uno ictu arborem cædi, seu non uno solo actu medendi absolui fabulam hanc. Frustra vero fuerit, alio quouis tempore perpetuo temere irritare naturam, ad motum & fluxum ineptam. Satis ergo fuerit singulo mense hoc octiduum circiter impendere, etiam quoad purgantia, emetica, V. S. balnea. Quin imo videmus & manu ducimur manifesto quaffa natura ad hoc ipsum temporis punctum, quod eodem exacerbari soleant prius latitantia symptomata, ut plurimum enim dolor capitis, lassitudo & alia *Φαινόμενα* tunc temporis apparere solent magis, reliquo vero filere. Quemadmodum in febribus solemus febrifuga ante paroxysmum propinare, ut natura magis in tempore iuuetur; ita & h. l. se res habet.

4. Prima in applicandis emmenagogis ratio habenda est sanguinis, altera vteri. Sin vero ordo inuertatur, frustra erit curatio. Quid inuerit alueum sollicitare, ut humorem fundat, nisi riuus & fontis radix in alueum deriuetur restitans, vel impeditus? Par ratio est emmenagogorum. Nunquam menses fluere norunt & *ὄργασμὸν* pati in vtero, nisi redundauerit in corpore sanguis,

& motu suo *εργασιαδες* huc feratur. Pellas ergo, empirice, quantum velis, vel ipsa sabina aliisque potentibus propinatis, frustra erunt omnia, nisi sanguinis consensus accesserit universalis.

5. *Fluente bene disposito, pellentis facilis est efficacia, & contra.* Optimum tempus mouendorum per emmenagoga mensium est appetens ver, adæquatè reliqua. Illo enim tempore verno *εργασιας* velut communis sanguini inducitur, luna cum sole novas quasi vires resumente & conspirante magis. Hinc soliti sumus a Ianuario v. g. ad Maium vsque, vnis solis diebus sex octo ante mensium tempus vel nouilunium, propinare primo aperientia, præcipue simul humectantia, pro diuersitate subiectorum, puluerem cachecticum, Ram *Ætis* cydoniatam, pomatam, tartaream, volatilem, quæ probatissima est in his aliisque casibus. Facto hoc vno alteroque mense, elixir proprietatis *Æle*, vina emmenagoga purgantia propinanda, cum vel sine venæ sectione; sequentibus, si opus fuerit, quod rarius nec nisi in contumaciori & radicato quasi malo fit, *υδρ* *⊖* *⊕* *⊗* oleosus, pulueres ex borace, cum *⊙* cinamomi, non omissis externis & moralibus aliis, quantum licet. Adeoque non stimulandum sine aperientibus, nec aperiendum sine humectantibus, stimulantia magis ante tempus ordinarium, aperientia intermedio tempore conueniunt. Ita & sumptibus parcitur, & ægræ consentiunt magis, natura non obruitur, sed decenter potius inuitatur ad statum tempus.

6. *Emmenagoga & mensibus & partui facilitando debentur, paulo saltem mutatis circumstantiis.* Eadem illa prædicata, quæ diximus propria esse mensis citantium, & partum facilitantibus debentur. Speciatim vero ea applicabimus, quæ id præstare solent in praxi vsitatus.

Opus nempe est (1.) ad partum robore *arbei*, vt expellat onerosum iam sibi fœtum, siue viuum, siue tanto magis mortuum. Robur vero virium in sanguine & spiritibus radicatorum; *Quæcunque ergo sunt roborantia, quæ sanguinem & spiritus vigorant, illa partum faciunt, inprimis sulphurea, sale volatili oleoso fœta, balsamica, vt vinum, vinum maluaticum, aqua cinamomi &c.*

Opus

Opus est (2.) *robore villorum*; tenduntur enim tunc magis nervi, quæ tensio moderanda & facilitanda est. In cuius rei fidem *Helmontii* observatio tenenda, epilepsiam sæpe dormire, nec prius in apricum sisti, quam a causa occasionali actuetur, speciatim a partu. Indicium huius etiam est dolor, individuus quasi partus comes, omnis vero dolor grauior aliquid conuulsiui præ se fert, vnde sæpe cum dolore hoc ad opus concurrentes fibræ neruæ in spasnum crispantur & in munere suo cessant, quin potius in alium motum adiguntur. *Quæcumque ergo villos & fibras nerueas roborant, nec dolores tamen præterquam spasmodicos demulcent, partum faciunt.* Talia sunt cinnabarina, cinnab. natiua & $\frac{1}{2}$ ii, siue per se, vt de specifico cephalico observatio notabilis a *Langio* recensetur, siue addita stimulantibus.

Opus est (3.) *stimulo*, vt dolores genuini, (non vagi, flatuosi, wilde Wehen) intendantur, non remittant; remittentibus enim iis remittitur etiam expulsio, vnde restituendi sunt dolores, debito modo, & citandi. *Quæcumque ergo stimulant & simulando dolores promouent, partum faciunt.* Stimulantia hæc sunt vel salina, vel sulphurea, vtraque vel mitiora, vel fortiora, vel aliis immersa, vel sibi relicta, vt inter aquea, aqua pulegii laudatissima, aqua lil. alb. calcatr. cerefol. &c. ex sulphureis anthera liliorum alborum, semen lithosperm. violarum, quæ alias inter nephritica locum habent, diptamnus Creticus, essent. ad partum facilitandum Michaelis, succinum album præparatum, sal volatile succini, ipsumque oleum succini, cinnamomi, crocus, pluribus indicationibus satisfaciens, roborat quippe & mitigat facultate sulphurea & anodyna, stimulat sale volatili oleoso, vnde & prouide adhibendus. Commendari etiam meretur fel & hepar anguillæ, specificum ad partum facilitandum *Helmontii*. *Mulieres, ait, ius duumuir. r. 46. p. 241. observauit, in partu difficili aliquot dies periculoso oblato poculo, mox ad summum ante semihoræ spatium enixas, propinato scilicet iecore cum felle anguillæ ficcato pulueratoque in vino, ad magnitudinem auellanæ, nunquam in hoc experimento addi sefellisse euentum. Alibi l. astr. incl. p. 103, intra horæ quadrantem effectum hunc se exserere scribit.*

Omne

Omne nempe fel stimulat. Inter salina, puta seorsim spectata, eminet borax Veneta, sal mirabile minerale, stimulans & laxans, (unde & inter aphrodisiaca alias numeratur recte) quæ basin constituit puluerum ad partum facilitandum; qualem & nos sæpius cum successu propinauimus, ex borac. Ven. ppt. ʒj. croc. ppt. g. vj. ꝑo cinamom. gut. ij. M. pro 2. dosibus, intra bihorium, si opus fuerit altera, propinandis, cum vino, vel aqua cinam. puleg. Idque & præseruandi sine, siue iuuandi & curandi, si vires naturæ deficient. Tacemus glaciem Mariæ, decoctum oui gallinæ ex aquâ simplici, quod quorundam arcanum & domesticum est, infusum rosæ Hierichuntæ, quod vulgo magni æstimant, & alia, satis sit nobis acquiescere in usitatoribus.

Opus vero (4.) est ad partum *viarum inferiorum lubricitate*, siue non solum pellendum, sed & emolliendum est, qua blanda emolitione nimis tensi villi itidem componuntur magis. *Quæcunque ergo emolliunt, siue partes abdominis tensas, siue uteri dilatandam vaginam, illa partum facilitant.* Hæc ergo emollientia, & antecedenter futurum partum ad exitum faciliorem disponunt, & suauiter inuitant. Hinc balnea ex emollientibus & uterinis ac neruinis ultimo mense optime conducunt, ex rad. alth. lil. alb. herb. ʒ. emollient. melil. chamom. orig. agerat. meliss. betonic. &c. Sem. sceni Gr. lin. furfur. rap. exicc. non omisso lacte. Hinc linimentum post balneum ex unguento dialthææ, balsamum ad partum facilitandum Zobel. vel oleum iasmini aut amygdalorum dulc. solum cum oleo ligni rhodini abdomini consulto illinitur. Hinc pellem leporis recenter detractum magnificiunt quidam, etiam apud magnates, impositam abdomini parturientium. Hinc pignedo viperarum cum oleo succini & aliis vmbilico commode illinitur. Profunt item fofus ex emollientibus & uterinis impositi pubi, vel per suffitum humidum ad uterum delati, v. g. ex radice leuist. matric. artemis. &c. cum vino. Hinc oleum momordicæ tum illitum genitalibus, tum in clysteribus adhibitum facit officium, quod experimentum est *Exc. Volcameri* nostri, signatura etiam hoc confirmante, poma enim momordicæ matura contacta in manu dissiliunt.

Singulis

Singulis his etiam obfetricantur vniuersalia, vt venæ sectio in saphena, quo de exemplum legi potest apud *Binninger. in obs. emeticum ex mercurio vitæ*, de quo legi potest *Rolfiuc. in chin. in-primis* verò probatissimi clysteres, a quibus sæpius præsentaneum auxilium latum vidimus, vt de topicis aliis nil dicamus, de quibus legi potest *Fontanus tract. de extractione fœtus mortui per vnicum*.

7. *Duci manule natura in fœtu excludendo, quam pelli.* Ducecentem sequitur medicus, & aberrantem, vel cessantem ducit, vnde cum prospectione hæc applicat, inprimis pellentia & stimulantia. Primo nempe certus esse debet de tempore gestationis ordinario elapso, adeoque natura ad partum se accingente. Nusquam præcipitantiæ magis nocet, quam in partus discrimine, matri enim, vel infanti, vel vtrisque sæpe perniciofa est. Certus de præuis doloribus iisque constantibus & effectiuis, siue aperitiuis valgarum & portarum. Certus verò inprimis de ipso actuali nisu ad excernendum, vnde de eo curiose solemus adferibere vtendi tempus & modum. Frustra scilicet stimulat natura, nondum de opere hoc naturalissimo exercendo cogitans. Frustra stimulat, non remotis prius impedimentis, quæ exitum remorantur. Imo hæc frequentissima fere causa est infelicitium partuum, intempestiua stimulatio.

8. *Quo magis natura opis indiga, eo magis iuuanda.* Magis indiget auxilio fœtu mortuo, quod ab excretis fecibus per vterum, a consequente horripilatione & immutatione corporis materni, quod inde alteratur, & aliis coniunctim spectatis colligere licet. Tunc enim sola iners pondus excernere debet, plumbeam molem, connitente prius simul fœtu & concurrente, quasi diuisis operis. Indiget non minus, si secundinæ fuerint retentæ, præcipue, quod interdum fit, si penitus accretæ firmiter adhæreant, nec extrahi sæpe possint. Indicium inter aliâ huius rei est summus dolor & quasi conuulsius puerperæ, exerens se simul, ac si vel leuius trahatur moles, mire increfcens, quod vidimus in foemina, quæ ob torporem, otium & decubitum fere continuuum durante gestationis tempore adnascens talem sibi contraxerat.

traxerat. Eadem igitur & hoc casu conueniunt, quæ diximus, expellentia & stimulantia, sed aucta paulo dosi, id quod & de mola aliquando valet, modo per certissima indicia, inprimis motus deficientis, & temporis moram id indagatum penitus fuerit.

Autor fuerim, ne quis vnquam in extimulanda mola sit audacior, nam obseruauimus frequenter in praxi, ordinarie naturam ipsam post tres circiter menses, quasi penitentem operis incepti inertis & frustranei, excretionem talismodi motu proprio facere, reclusis mensium portis & ceu nimbo profusis. Deinde facilis est error in diagnosi, vnde vt in dubijs alias mitiorem & tutiorem sequimur viam, ita multo magis id tenendum, vbi de vita hominis agitur. Nisi ergo natura simul se excretioni accingat, frustra erit ille stimulus, quod & de mensibus iam diximus. Laudantur vero pro factu mortuo & secundinis expellendis tanquam insigne remedium testes equini preparati, auctoribus Gesnero, Augenio, Fonseca, Heerio, qui illos, omnes laudat & citat, obs. 1. 2. p. 185. seq. Cum vero boracis accessione fere dentur, iis solis fidere non æque licet. Agunt ad modum castorei, quod tamen ad expellendum minus, quam dissipandum ac roborandum facit, vnde & experimentum ab Heerio factum, an testes equi preparati menses mouerent, non successit.

Tandem ex hac regula etiam de ligaculis, siue cingulis ex corio humano, ventri parientis admotis, iudicare licet. Commendat hoc, præter vulgatum usum, Bartholin. cent. 3. hist. 87. pag. 177. quod cingulis & loris his per medium discinctæ puerperæ feliciter factum enitantur; addit, se expertum quoque non semel hystericas passiones siue veri ascensum corii humani cingulum comprimere. Ratio iuuaminis manifesta est, adstringendo musculos, vnde corium ceruinum idem præstat. Omittimus exutias serpentum eodem fine commendatas, & alia.

9. Tum puerperis in genere, tum speciatim secundinis retentis bezoardica & vicrum purgantia optima sunt. Cum enim abiens & statione sua sanguis necessitate consequentiæ grumescat & putrescat facile; cum destituat calor & archeus ipsam secundinam

Ibi relictam, his unice auertenda *μολυσμα*, ne massam sanguineam impetant, tutandus sanguinis tonus, ne tam facile peregrino fermento subigatur inuertaturque. Profunt posteriori scopo emmenagoga blanda, vteri purgamenta lustrantia, ex radicibus zedoar. galang. fol. meliss. rosm. anthophyl. croc. Prodest priori Ra bez, cum essentia castorei, elixir. vterino; medio loco se habet elixir proprietatis, vtrique intentioni debitum, tum per se, tum cum Ra bez. mixtum, item essentia myrrhæ balsamica, cum spiritu tartari duplicato parata.

10. Mensum & lactis proportio sequitur sanguinis & seri abundantiam vel defectum. Vtraque non fiunt, nisi cum quadam abundantia respectiua, superfluum quod est indiuiduo, ad hoc impenso. Vtut igitur non sint e diametro opposita, quin dato hoc casu simul stare & dari queant, vt & menses fluant, & lac stillat, quod ipsi in nutricibus succiplenis sæpissime vidimus; Quæcunque tamen ita cient menses, vt superfluitatem illam tollant, viam naturæ alteram ostendunt, vnde lac deficere potest. Hinc obiter notandum in praxi, in nutricibus nunquam citandos menses, quando enim non fluunt, vt id ordinarie quasi fit, indicio est, superfluum illud vnice ad mammas amandari. Adeoque vt lac augmenta proprie dicta non menses cient; sic nec proprie dicta emmenagoga lac augment, quin potius amaritie, tenuitate & dissipante vi sua idem imminuunt.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT XII.

De

Menses sistentibus.

CUm contrariorum eadem, sed opposita sit ratio, cogitis emmenagogis facile etiam licebit noscere menses sistentia, factis nempe & obseruatis contrariis. Hinc, ut ad ea digrediamur, i. *Menses sistentia sunt, que oegustia siue turgesceniam tollunt sanguinis & seri, siue menstruum,*

Fff 2

siue aliam extraordinariam quoque. Non minus scilicet frequenter in praxi occurrit mensium immodicum profluuium, quam suppressio mensium. Licet enim in feminis, quod instar regulæ valet, minus timenda sit sanguinis etiam largior profusio, quod, ob sanguinis serosiores statum, illam præ maribus ferre magis innoxie possint; attamen id non negligendum, tum propter symptomata, lipothymias præsertim urgentes sæpissime, tum in futurum propter inde exorituros morbos, nisi præcaueantur.

Præstant ergo id generatim & proprie talia, quæ motum sanguinis refranant, acrimoniam & impetum exundantem coercent, tenuitatem, fluxilitatem & turgescientiam tollunt, adeoque figunt & congelant. Vno verbo adstringentia, superius iam abunde expolita.

Cum vero *εργασμὸς* hic supponat quantitatem ac respectivam copiam, siue in se & effectiue talem, siue affectiue quoad qualitatem, unde expansus & rarefactus alueis & poris suis exundat, nec e viis communibus in proprias recipi potest, notandum est in genere, ipsa hæc adstringentia magis deberi posteriori casui, minus priori, unde obseruauimus in praxi, ad immodicum mensium fluorem pro *εργασμῷ* illo, sine quo nunquam fiunt, nimio tollendo opus esse depletione quantitatis onerosæ. Depletionem vero optime præstare venæ sectionem in brachio, non in pedibus, quæ & diuinum est tunc remedium, & nisi administraretur hæc ipsa, tantum abest, vt adstringentia sola profint, vt potius non raro maiorem fluxum cieant, quatenus constringendo vasa vias minores reddunt, impetum vero quantitati debitum retundere nesciunt. Vt non possunt menses promoueri nisi præsentem quantitate sanguinis sufficiente; ita non sisti nisi absente, quod cuius experienti liquidum erit.

2. *Menses sistunt, quæ sal volatile & sulphur sanguinis intensius rarefacta & expansa, quantum licet, deprimunt & serum concentrant.* Faciunt id acida, austera, & nitrosa quoque, habito saltem ad vteri fibras respectu, præcipue in nitrosis, nam fluxilem reddunt magis sanguinem. Sic vsurpauimus cum successu Ramæis adstringentem vel solam, vel cum Rra corall. remixtam, in-
terpo-

terpolatam cum puluere styptico anodyno, quæ duo vel sola suffecerunt ut plurimum. Sic infusa quoque locum habent ex concentrantibus similibus, quale describit *Rolffucius in ord. & med. comment.* Sic & Ra antiphthifica ad 15. 20. grt. data adstringit menses. Hæc enim & dictam exequentur intentionem, & serum concentrant, quod in omnibus sanguinis fluoribus necessarium est. Interim tamen exterius vires refocillandæ sunt ipsis excitantibus, ut balsamo hysterico, seu salis ammoniaci, aqua apopl. amar. acida & spirituosa cum castoreo, pennis perdicum accensis &c. si lipothymia, ut sit grauiori casu, ingruant.

Contra ea vitanda sunt strenue, quæcunque sal volatile & sulphur sanguinis adaugere vel rarefacere magis possunt, ut vinum, aromata, adeoque tenuium partium, motus ipse, quæ frequentissime & exuscitant & propagant affectum. Addi prionibus etiam possunt portiones diluentes & temperantes, qualis est *Sylbia-na* ad omnes hæmorrhagias communis, ex aqua v. g. centin. burf. past. torment. plantag. cum corall. præparat. lat. hæmat. sang. drac. laud. opiat. $\frac{1}{2}$ & sirup. myrtin. subinde cochlear vnum vel alterum dando.

3. *Menses sistunt quæ & sanguinem concentrant, & archæum, tonum & villos uteri roborant placantque.* Certum est & menses immodicos fieri non solum sanguinis, sed & uteri culpa, quatenus non retinet, sed plus iusto hiat, & *διαστομωσις* eius naturalis plus quam par est continuatur; tum sanguinis transeuntis culpa antecedente, tum debilitate consequente maiori. Patiuntur mensium fluxum immodicum scorbuticæ & hypochondriacæ frequentissime, quorum serum acrius est, sanguis vero minus glutinosus & glutinosus, unde ad *pelas* transit nec propriis illis particulis viscidis aditum sibi, uti alias solet, præcludit.

Not. hoc loco, duplicem occurrere in praxi mensium fluxum immodicum, vnum continuatum & velut ordinarium productum, ubi tempus longius & quantitas maior egeritur; alterum impetuosum. Vidimus inter alias & curauimus fœminam, iamdum senescentem, quæ sæpius, plurium tamen mensium interuallo mensibus non visis, hinc simul & semel Eff 3. vastissi-

vastissimam quantitatem sanguinis profundeat, vnde totum corpus, facies, manus & pedes albissima & omni quasi sanguine exhausta apparebant; idque iterum fiebat, quando onerabatur superfluitate regenerata corpus, saltem respectiua.

Profunt hunc in finem, præter adstringentia, simul traumatica, vnde instar omnium est, puluis stypticus noster. Propinari etiam potest vtiliter essentia traumatica, & vnguentum comitissæ ad pubem & dorsum applicatum prodest, & fragaria pubi applicata. Memorauimus etiam alibi euporiston ad menses immodicos ex centinodio. Cumque martialia insigniter sanguinem roborant, præ aliis ex vsu sunt. Hæc nempe singula archeum roborant, vasa nimis hiantia, laxa, erosa, patula constringunt, glutinant & firmit. Spectant huc & balnea, roborantia & exiccantia, sed infidum præsidium, nisi præseruandi sine, extra tempus fluxus, quod fere magis valet de diutius interpolatis mensibus, quam alio casu. Solet enim fere repetitione citiori hoc profluuium molestum esse, ita vt & singulis mensibus quasi bis reuertatur, & longius siue per plures dies duret. Vsi etiam sumus aliquando liquore styptico ipso, loco pessi cum linreamine adhibito.

4. *Menses sistunt sæpe non tam adstringentia, quam aperientia, licet improprie & per accidens.* Aperientia scilicet in sua latitudine, quatenus & amurcam venarum fracidam abstergunt, erodentem ac findentem acrimoniam scorbuticam, & limo exterso angustatum prius spatium dilatant, ut liberius in alueis decurrens sanguis non cogatur ad exundandum, exceptis aloeticis, & quæ menses proprie mouent, myrrhatis, crocatis, elixir proprietati &c. Non raro enim ab obstructionibus vasorum mesaraicorum sanguis ferocit magis, & exitum per loca alias consueta affectat. Hinc in grauiori & solenniiori malo vtile & necessarium deprehendimus (1.) vti martialibus, in forma sicca & humida, puluere cachectico, M. S. antisc. martiali, Ra. Cydon. arcano tartari martiali, Ra. martis solari dicta & aliis anti-scorbuticis temperatioribus. (2.) Adhibuimus purgantia ipsa, ad serum degyar uades deplendum; nisi enim serum corrigatur, frustra est curatio omnis. Vna causa præcipua morbi est in sero

fero aciori; vna cura præcipua, in hoc mitigando, concentrando, diuertendo & euacuando. Nec timendum est, purgantibus huius fluxum excitatum iri, modo extra tempus paroxylmi dentur, nec sint hæmagoga, colocynthiaca &c. (3.) quin & sudorifera vtilissima eo casu sunt, ex antimonio martiali cacheect, bezoard. Alio diaphoret. bezoard. minerali, terra lemn., cornu cerui philosophi &c. Hoc nisi fiat, frustra sunt adstringentia, non ablata scilicet causa materiali, & stimulo illo perpetuo. (4.) Nec fonticuli eo casu sunt de nihilo, exitum sero quantitate & motu cum primis peccanti largientes.

5. *Menses sistunt, licet itidem improprie, sætum roborantia in grauidis.* Instar regulæ nempe est, quodcumque in grauidis fluunt menses, excepto plane extraordinario casu singularis *idiosyncrasia*, & abundantia, tunc vel fœtum actu debilem esse, vel talem futurum. Eo casu ergo frustra itidem fuerit, solis adstringentibus uti, vel opiat, sed ipse fœtus vel roborandus est, vel tutandus, vt Ra & pulv. corall. medicamentis cordialibus, perlis, ebore præp. aqua cinamóm. boragin, melissæ, balsam. embryonum, præcipue exterius quoque, ne dimittat de se alimentum debitum, & hinc fatiscat & marcescat.

Eodem casu quoque laudatissima est venæsectio, quæ hinc in mediis mensibus, imo etiam vltimo quandoque locum habet, licet quoad repetitionem illam cauto opus sit. Seruauimus hoc pacto spem vteri integram non semel. Mensis octauæ initio fœmina primaria mensium eruptionem sentiebat, cum metu abortus. Facta venæsectione, & interius propinatis roborantibus temperatis & stypticis, fœtus restitit quatuor integras hebdomadas, saluus hinc editus & incolumis. Alia vomitu cruento laborans vltimo mense, facta V. S. in brachio, breui post felicissime enitebatur infantem, adhuc dum in viuis existentem.

6. *Fluori albo primario abstergentia & roborantia (lympham,) secundario astringentia conueniunt.* Obiter nempe & de illo dicere voluimus, ne vel confundatur eiusdem curatio cum cura mensium; vel menses decolores, albiue cum fluore albo, siquidem omnino differunt, & antecedendo, consequendo, concomitando

tando menses, quod variat, manifesto offendit, non in mensibus sed alibi quærendam esse fontinam hanc, nempe in glandulis, in lymphâ vteri ichoreſcente. Optime profunt hinc succinata siue pulueris forma, cum ebore præp. lapid. cancrorum, corall. caſtor. siue eſſentiæ cum bezoardicis, eſſentia lignorum, anodyna &c. Curauimus aliquando fluorem hunc solo magisterio oculorum cancrorum, cum oleo anisi, item elixir vterini aliquibus doſibus. Eodem spectat roſmarinus & ſimilia, ſeri vigori reſtituendo debita.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT XIII.

De
Lac audentibus & minuentibus.

DE lactis prouentu augendo & minuendo dicturis operæ pretium videtur quædam pauca ex phyſiologicis ſupponere, v. g. (1.) lactis præſentem prærequirere in corpore abundantiam alimenti indiuidualis, non minus ac menses, quæ niſi adſit vel procuretur, lac produci vterius nequit, vnde ſi vigiliis, more, inedia abſumatur corpus, lac ſuppedit minus.

(2.) Lac eſſe nil aliud, quam ſerum chyloſum, ſeri & ſanguinis alius materiam, huc, fermenti glandoſi & tubulorum ſecretoriorum beneficio, impenſam alii ſcopo, vt alteri nempe datur, citra ipſius indiuidui vſum proprium.

(3.) Lammæ ex infinitis glandulis conſtare, iisque minoribus, vulgo conglomeratis dictis, & ordinarie lympham ad cor diſpenſare magis, ad lactis vero productionem opus eſſe excitatio, ſiue impulſu, ſiue fermento actuali. Eſt illud partim internum, naturæ motus, vt alatur fœtus iam in lucem editus, qui finis vnicus eſt, ceſſante vero eodem, etiam lac ceſſat, & ceſſare debet. Hinc plura *Phænomena* poſſunt illuſtrari, inprimis grauidas

das lac non habere, nec virgines. Deus enim & natura nil faciunt frustra; cessante ergo fine, cessat etiam id, quod eius gratia instituebatur. Decipiuntur sane medici, qui inter signa graviditatis recensent lactis presentiam, illud enim est contra experientiam quotidianam; loquuntur contra autoritatem ipsius Hippocritis, qui l. de nat. puer. c. 20. t. 11. 12. 13. expresse contrarium scribit: cum mouetur, ait, fœtus, tunc sane lac indicationem sui matri præbet, mammae enim attolluntur & papillæ gliscunt ac turgent, addit vero: τὸ δὲ γάλα ἢ χαίρει, lac vero non prodit; innuens manifesto, non negligendas quidem mammæ, sed non lac actu expectandum præsens, quod edito demum foetu, vt c. 12. seq. succedit, vbi: Et vbi peperit mulier, principio motus facto, (intellige naturæ impulsu, quem diximus,) χαίρει τὸ γάλα ἢ τὸς ματρὶ, lac in mammæ ipsæ procedit, si lactauerit. Notanter vtrumque nominat internum & externum impulsu. Loquuntur contra rationem omnem, nullus enim ibi finis lactis, imò potius lac præsens fœmina gestante fœtum notat debilem & moriturum, indicio quippe, naturam sine priori relicto alterum iam intendere. Vnde lac & menses sunt sororii liquores, vnicæ speciei producendæ destinati.

Est illud quoque partim externum, nempe suctus, vnde si vel fœtus fuerit mortuus, vel ab lactatus, vel papillæ defint, quod a variolis in fœmina quadam pagana obseruauimus, lac cessat, licet aliquandiu sæpe stagnet, & ob molestiam imminuendum fit.

Quæcunque ergo i. sunt πολύχυλα, illa etiam sunt πολύγαλα, seu quæ substantifice serum sanguinem, & horum materiam primam, chylum, adaugent. Adaugeta enim materia, ipsam collectionem maiorem fieri necessum est, & quod causa est causæ, per vulgatum axioma, illud etiam est causa causati. Infans sane per diem & noctem ad libram vnâ vel alteram deplet lac ex corpore, pro ætatis modulo. Hinc vt sine Cerere & Baccho friget Venus, ita & veneri litans lac. Pertinent ergo huc, quæcunque ad victum plenum spectant, quæque ex hoc ipso humidum oleosum seu aqueo-sulphureum superfluum principium corpori magis fœnerare norunt, alimenta boni succi, digestionis facili, moderate calida & humida, & alimenta medicamentosa, &

vice versa, non confundenda tamen inter se; vnde frustra sunt, qui vbera vaccina inter γαλακτοποιΐς pulueres recentent, quod maxime inconueniens est.

Pertinent huc emulsiōnes, tanquam lac artificiale, lac vaccinum, & cum eo parata decocta, imprimis florum sambuci, quod non sine causa dilaudat *Langius*. Hi enim flores non minus ac semen nigellæ, fœniculi, anisi &c. oleositate sua chylo ὀρροσμοῦν fecerant maiorem; vegetatis partibus aqueis.

2. Quæcumque serum oleosum reddunt fluxile, & colationi aptum ab intra, sunt πολύγαλα. Fluxile ab intra & mediate reddunt blanda sudorifera; vnde videmus vel ipsa natura indice lactis appulsum a partu fieri cum quadam heterogeneitate, & difficultate, ita, vt nisi accedat sudatio discussoria, & adiuuans hunc illapsum, & prohibens Νεχρορροίαν morbosam, facillime & quasi ordinarie oriatur febris, lactaria dicta. Vnde diaphoretica eo casu vtramque absoluunt paginam, lac mammis, sanguini vngorem afferunt. Fluxile ab intra reddunt id ipsum serum temperata *alcalina*, acorem, sulphuri oleoso contrarium, absorbentia, adeoque coagulatum in fieri exuentia. Pellunt quasi a centro ad circumferentiam hanc sudorifera dicta, hæc vero alcalina temperata transcolant quoque, vt imperturbato ordine poris illabatur. Hinc quæ plurimo abundant acido in primis viis, lactis imminutionem experiuntur facile. Hinc diaphoretica in febribus ipsis ardentibus sæpe præstant lac, ut, quod contra naturam fere videtur morbi, natura prouida speciei lac possideat; ad vltimum sæpe halitum, quod maius est, infantes in ipsis illis morbis malignis, etiam morientibus matribus non euadant solium illibati, sed & optime habeant.

Faciunt huc ex simplicibus fl. sambuc. herb. vincæperuincix, sem. anisi; ex animalibus, lumbrici terrestres, laudati a nonnullis, licet minus commode videantur in vsu frequentari; ex mineralibus crySTALL. præp. & lac lunæ, de quo integram curiosissimam dissertationem scripsit *Excell. D. Maior. noster*. Ex compositis species diacrySTALLI, accessione lactis lunæ roborandæ, & rot. lac. aug. Myns, aliaque præcipitantia naturæ amica, poros liberos reddentia.

Πολύγαλα. Inuenias puerperas, quæ nullo modo lac augendo foetui obtinent, vel saltim alterutra mamma id solum possident, in altera v. g. ob præuium abscessum poris glandosis callescendo subsidentibus. Quibus igitur hæc difficultas fuerit velut nativa, ibi frustra lac citaueris, renitente quippe natura. Vti vero frictio impellens est extrinsecum immediatum, & instar antliæ ex fonte hoc hauriens; ita eundem quoque appulsum citant topica. Frictiones blande instituendæ, quæ alliciant, non dissipent. Fomenta paulo rariora, quorsum pertinet angelica sylv. erratica, herba Gerhardi dicta, quæ externe cum lacte cocta adhibita lac certo experimento augere dicitur. Emplastra rarissima hoc sine. Topica tria sicca laudantur, pimpinella recens, crystallus & mercurius viuus. Pimpinellæ odor penetrans est, & aperitiuus, vt conferre aliquid possit manifestis effluuiis, vt & vino indita illud statim alterat. De crystallo vulgaris est opinio, quod dorso applicata lac imminuat, anterius vero adaugeat, cuius rei ratio non facile patet, nisi dicamus illud fieri frigore & frictione mediante, (nam de loco Præctici consentiunt,) hoc frictione & accubitu, siquidem facile in rarioribus corporibus, vt sunt mammæ, apposita poros gestatione sua dilatant, vt sudent quoque facile. Crystallus vero inprimis id fecerit, quia alienæ qualitatis omnis est expers. Admitti & suaderi igitur hæc vt indemnæ possunt.

De mercurio viuo res certa est, illum mammis externe adhibitum affluxum citare maiorem, & lac restituere. Notandum hanc in rem (1.) quod potenter serum fundat, exemplo saliuationis; quod (2.) effluuiis volatilibus calore rarefactus poros facillime afficiat, gaudens maxima vi elastica, quod ad oculum patet, si ad thermometri formam aptetur, vel vase etiam ligneo aperto. Calore dilatantur eius pori manifesto, vt excurrat, & turgeat, frigore constringuntur, vt interiora petat, & in se subsideat, ad instar omnium humidorum, quod mirandum est. (3.) Conuenit tamen, vt omnia hæc, magis præsentate impellente intrinseco, & cæteris paribus.

Patet ex his, quod lac generans medicis sumatur tam pro eo, quod

quod materiam ad lactis generationem subministrat, quam quod generatam iam lactis materiam ad mammas deducit, quorum prius quasi materiei, posterius vehiculi magis rationem habet. Priori intentioni prima classis posteriori duæ sequentes velificantur, quatenus nempe illa lacti materiam suggerunt, hæc eandem ad mammas deducunt, & promouent, vt inibi lactis formam nanciscatur, moderata nempe incidendi, attenuandi fluxile, aperiendique poros facultate, quo sanguis chylosus reddatur subtilior, meatus dilatet, ac per illos humorem chylosum ad mammas transferat.

Vfus lac augmentium est determinatus ad nutrices, seu lactantes, quæ alias sanæ penuria lactis laborant, ad sugentium sustentationem, præcipue si infans fortius sugat. Nisi enim sufficiens quantitas suppetat, nutrire non potest, vnde tormina, inquietudo, clamores. Plurimi sane infantes moriuntur lactis culpa, vnde faciunt hæc ipsa etiam ad lac depurandum quasi, vnde consulto assumuntur frequenter ab iisdem semina carminatiua, anis. fœnic. carui, duplici hoc nomine, vt & flatus abarceant torminificos, & lactis prouentum faciliunt, optimo sane consilio & effectu. Ad id & tertium potest, quod subtilisetur hoc pacto lac paulo spissius & oleosius, facile daturum epilepsiam; quod corrigatur lac nimis aquosum, diarrhœas citans. Optime se eadem gerunt, vt lac in prima culina probe concoquatur, nec cruditates generet.

Vtriusque vero hæc generis lac augmentia vt plurimum coniungenda sunt; vel coniuncta saltim efficacius se gerunt. Et suctu ipso videmus toto die continuari illum appulsus, vt ad 2. 3. annos sæpe continuo ordine lac suppetat nutribus.

Contraria his sunt LAC MINVENTIA quæ tamen duo dicunt vel complectuntur, in eundem effectum conspirantia, quæ nempe & minuunt, & minuendo resoluunt, vt e dicendis patebit.

Cum ergo intentio sit lac collectum iam & factum emittere, futurum vero arcere, hinc posset quidem & tenuior victus suaderi, id vero cum fieri non æque liceat, nam ali debet corpus, a natura sæpe huc magis intenta vt lac adsit pro fœtu, quam vt superfluû in corpore alimentum sit; nec concedatur æque a delicatis, vix fere, nisi secundario id præcipi solet. Hinc, præter purgantia, & alia,

1. LAC

Lac imminuunt emollientia. Non obstat, contrarium videri, posse eadem & lac augere & imminuere; variat enim id pro diverso statu. Emollientia poros lac augent, non præsens & collectum æque: emollientia lac imminuunt præsens & stagnans. Quam in rem nota: (1.) omne lac suctu non prolectum stagnat in mammis. (2.) stagnans grauat, & in coagulum abire promptum est. Ergo (3.) omnino dimittendum est. Hinc aliquandiu etiam emulgeri potest & debet, vt sensim depleatur, nec negotium faceffat. Via ergo proxima sunt dilatanda, remota constringenda. Dilatant vero emollientia, calida & humida temperata, mammis ipsis applicata. Emollio hæc prohibet stagnationem, prohibet coagulationem. Optimum hoc sine præsidium est empl. diachylon simpl. frequentissime a nobis vsurpatum cum succu. Constat id ex mucilagibus, & emolliendo vnice prodest.

Vnum hoc instar omnium est, cataplasmatibus aliisque omnibus contra proficuum. Vt vero natura ipsa copiam lactis effusione e papillis spontanea toto die deplet, ne onerosa fiat; ita suctu omnino ordinario cessante per hanc viam commodissime depletio lactis restagnantis, laxatis poris, instituitur; quem in finem emplastra illa rotunda quidem esse debent, vt complectantur spheram mammae, in medio vero perforata, vt ne effluxus impediat, maxime expetitus. Natura ab vno extremo ad alterum nunquam sine medio, sibi relicta & citra noxam, progreditur. Cessante ergo suctu, impellente extrinseco, non simul & semel deficcare hunc fontem potest, vnde effundendum reliquum, ipsaque adiuuanda.

Lac imminuunt resoluentia. Vtroque casu optima sunt hæc ipsa, tum initio statim, tum in progressu, tumore & duritie iam præsentate. Resolunt in genere, i. e. caseationem, grumescentiam & coagulum, turgescientiam ac quietem consequens tollunt sudoriferam. Resolunt diuertendo laticem ad extimam vestem, serumque dissipando; vna vero solum omnem expedientia, ne febris ac inflammatio, ne dolor inde consequatur, data hanc in rem Ra bez. camphorata, M. S. aliisque paulo volatilioribus. Puerperis & abstantibus sudorifera optima sunt præsidia, & velut vniuersalia.

Resolunt salina, amara, sale & sulphure aliuo facta, vt cerefo-

Ggg 3

lium,

lium, petroselinum, alfine, crocus, sal, salvia, & quæ alias semen imminuunt, inprimis enim hæc ipsa oleosum characterem ferodemunt, vt attenuatum hinc diffusat magis. Actuali suo frigore aliquo modo repellunt, salino principio actiuo calefacta resolunt, & dissipant, vel sola exhalatione sua cum glandulis extimioribus communicata. Pertinet huc etiam herba medica, quam lac extinguere dudum *Aristoteles* asseruit, admouenda mammis, facillimo & *iunioribus* remedio.

Resolunt *frictiones*, quæ grumositatem impediunt, qua facta glandulæ, alias conglomeratæ putatæ, ipsas conglobatas æmulantur duritie & magnitudine. Inprimis vero sperma ceti inter resoluentia pectoralia, traumatica, nephritica alias laudatissimum, seu cum empl. diachyl., addito gummi ammoniaco cum acet. sol. & camph. parum misceatur; seu sparadrapum Myns. de sperm. ceti apponatur mature.

Resolunt, experimento *Helmontiano*, magnetice quasi prunæ, si in eas vel laterem candentem lac emulgeant. Sine dubio hoc fit ab auersatione archei, quatenus incutitur eidem velut horror, vt, dum alii fini impenditur idem, hinc amplius reuolat profundere hunc vtilem succum, vt taceam ipsum hunc actum expressionis per se quoque conferre. Resolunt quoque acida, præfente scilicet coagulo vel quasi tali, & cum aliis mitigata sulphureis, vt fodus apud *Morellum* laudatus; modo provide id fiat.

3. Lac imminuunt repellentia, quæ, vi vocis vsitatæ, illapsum & aduentum in poros glandosos prohibent, vias & aditum præcludunt, ne turgeant tam & dilatentur, quam constriquantur pori. Repellunt actu dicta frigida vegetabilia, repellunt, non æque tamen tuta, oleosa, terrea, aquea. Repellunt acida, austera & quasi talia. Repellunt angustantia thoracem, omnia tamen cum moderatione.

Conueniunt nempe lac imminuentia indicatione præseruatiua magis, quam curatoria, imo illa ipsa fere potior est; tum absolute, si lac ne quidem generari debeat, sed auerti, tum secundum quid, quando generatum subsistere debet, nec stillare & fundi amplius. Vna vero eademque est curatio. Suasimus illo casu emplaftra comendata bina, emolliens & repellens. In iunioribus vero

ob cosmeticæ, falso licet persuasæ, studium maius, quasi emplastris forma decens pereat, notauimus illud non facile admitti, vbi noduli saltim suaderi gaudent.

Cauto ergo opus est in primis *1. ne mamma patiantur inflammationem.* Inflammatio sequitur subsistentiam; quæcunque ergo inflammationem, subsistentiam & transpirationem difficiliorem causantur, omnia absint. Absint pingua, oleosa, vnguina; illa enim inflammationem vel causantur, vel augent, non aliter ac in erysipelate quouis idem fit. Hinc licet videantur dolorem lenire, magis tamen eundem promouent hoc loco, longè humidiori & delicato, glandoso ac spongioso. Absint spirituosa, quæ alias, si locus id permittat, optime prosunt, etiam in gangrana, exemplo *Vi camphor.* Laborabat puerpera dolore & inflammatione mammaram incipiente, obfetrrix, vt solent primam quasi instantiam sustinere, mammis applicat *Vi:* Inde vero febris inducebatur manifesto motu, sudoriferis abacta. Absint aquea & humida quævis, seu sola, seu cum terreis mixta, sola scilicet & frigida, aqua enim calcis viux leni sua alcalina natura discutere apta nata est, modo itidem cum cautela id fiat.

2. Cauendum, ne mamma patiantur suppurationem. Nullibi in inflammationum accessu tam conueniunt discutientia, quam in mammis; nullibi magis nocent repellentia, quam in mammis, ob copiam nempe maximam humorum, qui istis globis insident, tanquam spongiæ imbibiti, ob infinitos poros, qui facile obstrui possunt, *presente πνεύματι.* Si qua repellentia conueniunt, prosunt terrea, sicca, ex iis, quæ alias in erysipelate prosunt, & mitiora, vegetabilia cum resoluentibus mixta; prosunt acidula, dicto modo adhibenda.

3. Repellentia origini, quam insertioni viarum certius & tutius applicantur. Originem intellige viarum; via vero, per quas humores adpellunt, sunt duplices, communes pori, propriæ vasa, quod nullibi magis quam in mammis patet. Vbi ergo id licet, inconueniens est repellere in loco insertionis, seu influxus. Repellere enim est, non admittere influxum, arcere humorem, defendere poros & partes recipientes. Turpius & hoc loco eiicitur, quam non admittitur hostis. Valet id in aliis quoque, vbi repellentia sub
defen-

defensiuorum nomine locum habent, in fracturis, gangræna & sphacelo, ac similibus. Tunc nempe ipsi affectæ parti traumatica, sanæ defensiva applicamus, illique remotæ, quæ sustinet tanquam origo & via propior influxum. Si itaque hanc rationem attendamus penitius, facile patet, repellentia hoc casu non mammis, sed dorso applicanda esse. Sine dubio vix istæ, seu notæ, seu ignotæ quibusdam fingantur adhuc, per quas ad mammas ducitur lac, ab inferioribus respectiue *ava* tendunt, ex quibus tanquam centro ad circumferentiam spheræ mamillaræ prodeunt. Hunc in finem non solum, crystallus ibi appendi potest, sed & empl. de sperm. ranar. alb. coct. seu scorsim, seu coniunctim optimo consilio dorso imponuntur, idque immediate citra obductionem sindonis rubræ.

5. *Ex duobus malis minus, & natura propius magisque conueniens eligendum.* Valet id in genere de omni inflammationum genere, tum speciatim de mammis. Seu quandocumque eo vsque progressa est inflammatio, vt ob copiam & *sa* maiorem discuti non possit, naturæ ipsius nutu & ductu, optimum est suppurationem iuvare. Nam & serum oleosius in pus abit, imo nullum pus fit sine sero, vt facillime sanguine & sero magis vnitis, difficilius separatis. Hinc tumores glandularum respectiue difficilius suppurationem subeunt, quia minus de sanguine participant. Hinc serum minus oleosum, vt in arthriticis, non suppuratur, sed ad absurda chirurgica id pertinet. Hinc vulnera facilius pus concipiunt. Hinc rebelles sunt cancrofi & cacoethici tumores.

Adiuuanda hinc suppuratio tum emplastris emollientibus, tum ipsis vnguinosis & resoluentibus, ne nempe augeant inflammationem, quam adiutum eunt. Et mirandum est, sibi relicta natura, hoc modo tamen adiuta, quomodo tam cito vlcera hæc, a suppuratione mundata, consolidentur, cessante scilicet affluxu, & continente solum materia in pus promotâ. Contra ea induratio omnis in mammis est periculosa & suspecta, etiam si diu duret. Est vero & tunc naturæ conuenientius, tolerare quietum, vel in centro detinere morbum, quam suppurantibus irritare.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT XLV.

De

Anodynis, Paregoricis & Narcoticis.

Nihil tam contra naturam est, quam dolor, nihil tam naturæ gratum, quam dolores placari. Morbi cum doloribus coniuncti tortores sunt & carnifices, duplo magis crudeles & sæuiores reliquis; indolorifici facile omnes feruntur, neque sentiuntur, nisi ex actione læsa. Sin dolorum faces accendantur, duplex quasi est morbus, ipsa partium læsio, & læsionis huius sensatio tristis.

Cum vero agendum nobis sit de remediis dolorum in genere, consultum erit pauca quædam præmittere, quæ illustrare illa magis, imo facem porrigere queant.

Supponemus ergo (1.) in omni dolore sensum tactus esse expressum & actiuum, ubi id fieri non debebat. Reliqui sensus respectiue magis possunt dici actiui, siue celeritatem agendi, siue subtilitatem, siue inprimis objecta respiciamus, quæ passiuæ se magis habent, vt paries albus videatur, vox audiatur, odor exhalans, sapor percipiatur, tactus autem est magis passiuus, quod immediatum & corporeum, vel quasi talem contactum patitur, sentiat qualitates tactiles, calidum, frigidum, passiuæ magis, objecta & res tactiles alias itidem magis passiuæ, vt refugiat statim archeus ingrata. Passiuitas hæc non minus ac ipse sensus vniuersalis est in omnibus & singulis partibus. Hinc reliqui magis ad extra, tactus ad extra & ad intra se habet, vt diiudicare vtrumque possit, & extranea & intra corpus. Est hinc tactus inter externos quasi sensus communis, reliquis omnibus adstans; Passiuæ se gerens tum in proprio subiecto, tum in reliquis omnibus qua talibus. Quando ergo exprimitur & actiuus fit, locis indetibus, dolor ille est *ναλ' ἐξοχῆν*, vel saltem molestus sensus, si pruriti vna concludere velimus. Hinc præ reliquis etiam tactus intra se ipsum

Hhh

se ipsum

se ipsum fit, cum oculus alia magis, quam se ipsum, non minus ac reliqui percipiat, si forsan tinnitum aurium excepero, quando aures intra se ipsas sonant.

(2.) In omni dolore dari aliquod peregrinum obiectum, quod sensum tactu exprimat, & actum ex passivo reddat. Corpus ipsum est, ut ita loquamur, vel esse debet in se *αἰσθητόν*, nihil in se sentit, ut extra se quæ sint, sentire vnice possit. Quando- cunque itaque sensus tactus exprimitur, oportet, ut aliquod sit mouens, agens, quod illud præbet.

(3.) Dolorem esse vel extrinsecus illatum, vel intrinsecus, butus vero gentianam rationem in mechanica ab externo esse regulandam. Cum ergo sensibus notum sit, omnem dolorem externum produci ab *inæqualitate* & *acuto*, imprimis fortius moto, nullum vero ab æquali, rotundo, quadrato, plano, leui, molli, quæ tali, id ipsum *σφαιρικό* etiam putandum est de interno; similitum enim eadem perpetua est ratio. Hinc ut tinnitus aurium ratio non alia reddi potest, quam ex ipsius auditus ordinarii consideratione, requiri utrobique sonum & huic percipiens subiectum; ita & hoc loco se res habet.

(4.) Doloris sum omnem, licet parri peregrinum, sine dubio consistere in humida ipsi destinato, aut imberenti. Partes solida sensum sustinent, membranæ, nerveæque, spirituosæ illas vigorent, humida vigorant & nutriunt. Hinc membranas tendi & vellicari, spiritus irritari, & vitiose moueri, diuinas, humores vero obiecti uicem, sustinent. Licet enim nonnunquam & solida partes dolorem in corpore excitare soleant, ut a vulneribus ossium ipsa particula acuta fissi ossis membranæ infixæ, v. g. costa fracta, ordinariè tamen magis humido id tribuendum est vnice. Quin æmulantur solida illa ex assumptis, ut acus, vel ex ossibus externa dolorifica pungentia. Hinc

(5.) In omni dolore obiectum esse inproportionatum, seu qualitatis, & signis, seu modis. Quamdiu scilicet humidum est in partibus æquabile, sibi relictum, vitiosis moleculis non imbutum, & ut vnda vudam trudit, tamdiu dolor abest omnis, & contra.

(6.) Hu-

(6.) *Humidum, in specie ferum, salium esse vehiculum, tum acidorum, tum alcalium, tum mediorum, singula vero acutis rigidis, inæqualibus particulis gaudere.* Has ipsas, quamdiu seruant societatis & proportionis leges, non explicant vel exerunt. Dominium vero nacta eadem promptissime dolores pariunt & excludunt.

(7.) *In omni dolore esse quasi spinam infixam & circulum sanguinis impeditum.* Spina infixæ est, quatenus spicula salina inæqualibus rigidis suis particulis infiguntur partibus membranaceis, vnde inæqualis necessario fit sanguinis transumptio; facta vero hac impeditus circulus. Vnde per mechanicam spinæ infixæ doloris optime illustratur ratio. Facto enim hoc v. g. in digito, statim adest pulsatio, tumor & dolor, nisi protinus eximatur iterum, vnde circulatio sanguinis impedita signatur.

(8.) *Dolorem omnem ab acido non fieri.* Hoc enim solum, quod contendit *Helmontius*, non exhaurit vel constituit obiectum improporionatum, inæquale & dolorificum, sed acutum potius, *non dicitur, & acidum & acutum* notans, quod ipsa dicta mechanica est longe verissimum.

(9.) *In omni dolore archeum esse irritatum.* Irritatus est ob inæqualitatem, cum ipse omnia in plano & placido exoptet; Irritatus ob impeditum circulum, vnde iugum eiusdem excutiunt exorbitantes humores. Irritatus ob denegatam quietis & vigiliarum vicissitudinem. Irritatus adeo sæpe, vt motus conuulsiuos, pauores, lipothymias producat. Vnde omnes dolores grauiores conuulsionum sunt æmuli, ipsasque prompte efficiunt.

(10.) *Pro diuersitate agentis acuti & patientis membranosi diuersos quoque oboriri dolores.* Quo magis membracea & nervis vegeta est pars, eo maiores dolores & cruciatus sustinet; quo rigida magis & pungitiua acuta particula, & inæquales, eo dolor est maior, & contra, vnde diuersi gradus & differentia dolorum numerantur.

(11.) *In omni dolore concurrere, per dicta, & pungentem spinam,*

spinam, & punctam partem, & sentientem seu irritatum archeum; causa vero occasionali ablata, hunc ipsum prompte quiescere. Frustra sane fuerit, vel doloris hoc exemplo, roborare archeum, non ablata causa morbifica, vel auferre hanc ipsam non simul considerato archeo, qui tamen est morborum medicus genuinus, & immediatus, uti eiusdem minister, medicus, mediatuſ.

In genere hinc ulterius iam inferre licebit: 1. *Tria esse dolorum adequata remedia, non plura, nec pauciora, quae paregorica, anodyna, & narcotica audiunt; licet vnum suppleat alterum, nec opus sit, illa semper coniungi. Sumuntur nempe singula hæc vel latius, vnde quodlibet illorum dolorum sedatiuum est; inprimis anodynorum vox generalior præ reliquis esse consuevit, reliquis quoque competens; vel strictius, pro distincto, quem respiciunt, effectu. Ex quo patet, quare Gal. l. 5. simpl. c. 19. duplicis generis statuatur anodyna, aliud reuera tale, aliud tantum nomine, siue apparenter tale. Vere & proprie anodyna dolorem ipsum respiciunt eiusque causam, vt paregorica & anodyna, nomine saltem & apparenter narcotica dicta. Respiciunt scilicet hæc singula concurrentia; paregorica spinam pungentem, præcipue serosam & salinam, anodyna punctam partem, sensilem, membranofam & neruofam, narcotica sentientem seu irritatum archeum.*

2. *Quæcumque singulis his sunt adequata, vna & sola esse anodyna, seu dolorum remedia. Faciunt vero id vno verbo principaliter sulphurea, singulis apta, opposita irritantibus salinis particulis vnice; apta demulcendis partibus, apta placando archeo, licet vsu & missionis modulo differentia, adequate æquea.*

3. *Anodyna esse vel interna vel externa. Interna magis archeum, externa magis partem punctam vel humores respiciunt.*

Ex his porro fluunt, quænam & quomodo id præstent in specie, nempe 4. (vt ordine procedamus:) *Quæcumque demulcent & placant partes punctas, sunt anodyna, seu dolorum reme-*

remedia. Demulcent fibras, plus iusto tensas & contortas *emollientia*, dolorem ipsum seu tensionem & vellicationem respicientia, vt remittatur hæc strictura, mitigetur hæc punctio. *Emollientia* fibras ipsas, velut tensas, & tendendo quasi convulsas. *Emollientia* poros, vt euacuent & digerant, vt rarefaciant, extenuent, concoquant, & æquabile reddant, quicquid in partibus dolore vexatis, aut humorum acrium, lentorum, crassorum, multorumque, tenuibus spiramentis infarctorum, aut etiam vaporosi crassi, frigidique spiritus, exitum commodum non habentis, est inclusum. Hinc nihil adstrictionis habere debent, etiamsi pars quædam aut etiam affectus, vt in dysenteria, id exposcant. Ratio est, quoniam adstringentia poros claudunt, inclusam vero materiam retinent, ex quæ dolor augetur. Hinc tepida, calida & humida sunt dolorum *iatru*, tensioni maxime debita, & fibras insigniter laxantia; hinc mucilaginosæ calidæ sunt anodyna, vt lac emulsum recens super partes podagricas dolentes.

Atque hinc regula nostra laudatissima est, narcotica externo vsu esse *emollientia*, seu emolliendo dolores sistere, ob sulphur mucilaginosum. Sic huc pertinent rad. rhod. herb. solani, hyoscyam. de quo experimentum vid. apud *Dravvium*, nicotiana, scrophularia, linaria, cicuta, petroselinum, herb. 5. emollientes in balneis & fotibus, herba & flores chamomill. simpl. & Roman. verbascum quoad totum, fl. papav. rhæad. & sambuc. sem. anis. papav. hyoscyam. lini, nucl. persic. cort. mandrag. vitell. ovi; sic ex pinguibus ol. hyoscyami, lini, ovor. lumbricor. persicor. express. ad dolorem capitis & aurium; sic unguentum dialthææ, anodynum; sic empl. de hyosc. de melilot. de cicuta huc faciunt, & emolliunt, & dolores sistunt. Par ratio est lumbricorum terrestrium, qui ob mucilaginem salii volatili intertextam sunt anodynæ, interius in arthriticis, & exterius in doloribus nervosarum partium, ischiade. &c.

Hæc ipsa pro re nata etiam hinc fiunt & sunt suppurantia, quatenus fouendo & demulcendo partem, calore suo blando, & corpori familiari laxant, reserant meatus atque

emolliendo suppurationem, si quidem illuc tendat materia, promouent.

5. *Quaecunque dissipant subsistentes humores, & corrigunt salia pungentia, sunt anodyna paregorica.* Dicuntur hæc communiter respicere causam dolorum, & recte. Licet enim & emollientia modis dictis secundo humoribus simul corrigendis prospiciant, & hæc omnia sint symbolica & affinia; seorsim tamen pro diuersitate agentis p. n. & partium & hæc locum habent. Dissipant humorem rodentem, partibus iam illapsum, acrem, acidum, vellicantem, *digerentia, laxantia & carminatiua*, v. g. rad. zedoariæ, galang. in doloribus colicis, vteri, ventriculi, fl. chamom. Rom. (tacemus melissam, & aromaticas alias propriis partibus dicatas;) summit. aneth. crocus, oculi populi, sem. 4. carm. bacc. laur. iuniperi, sale volatili oleoso facta, seu sulphure subtili digerente. Facit huc sal ipsum, & furfures, vnde sacculum paregoricum polychrestum, ad dolores pleuriticos, colicos, nephriticos & alios conficere suauissimus sæpe ex chamom. sem. lini conuass. *furfur. tritic. sem. carvi & sale, quæ nullibi non prostant.* Sic oleum paregoricum polychrestum ex oleo hyoscyami, anisi, carui, succini, iuniperi, ligni rhod. &c. eidem fini inseruit, præcipue si vtriusque accedat color. Calor enim rarefacit, calor digerit & dissipat, calor est anodynus, vnde & opercula ollarum, lapides serpentinos, huic fini aptatos in figura, calefactos, & sacculos toto die dolentibus partibus adhibemus, etiam vulgo sæpe ex sola auena ad colicam, ex milio ad dolores dentium, vt dissipemus. Contemperant nempe hæc afficientes causas, & partes, humores & flatus mitiores reddunt, ac per insensibilem transpirationem discutunt, quicquid horum in parte continetur, & molestat. Faciunt id tenuitate substantiæ, vnde se poris insinuant, vnaque secundo etiam archeo sunt amica, & parti ipsi benignitate sua grata. Hinc Galenus l. c. scribit, anodyna aliquando & dolorem lenire & affectui ipsi prodesse, adeoque facultatem habere dupli-

dupli-

duplicem, anodynam & sanantem; interdum dolorem tantummodo mitigare, affectum vero nihil iuuare, q. d. illa genuina & κατ' ἐξοχήν esse anodyna, quæ singula tria requisita dicta exhauriunt. Sic & oleum scorpionum dissipat. Fœmina puncta ab aranea, dolorem & tumorem summum in manu patiens breui presentaneam opem sensit ab oleo scorpionum inuncto.

Dissipant & demulcent *neruina* & *narcotica* exterius adhibita. Ex gummatibus gum. tacamahaca in doloribus catarrhalibus, non minus ac gum. carannæ & mastiche succin. g. iuniper. &c. in empl. vel suffitu proficua dolorum remedia. Sic olea iam dicta & alia destillata extemplo saepe dissipando iuuant. Sic in otalgia ol. persic. vel amygdal. amar. cum paxillo ol. anis. & carui prodest. Sic ol. nucistæ tum in doloribus capitis ad frontem cum vnguento alabastr. requie Nicol. gum. tacamahac &c. prodest. Tacemus vsum ad balsama stomachica cum aliis generalem. Sic & zibethum in colica & torminibus infantum cum aliis, vel solum quoque optimum est, vmbilico illitum, ☉ ceræ in dysenteria & fissuris papillarum expertum, ☉ saponis in podagra quibusdam commendatum, quod in frigidiori statu aliquando concesserim neque enim *Sylvii* experimentum, qui oleo fuccini in hunc finem vsus est, facile imitandum. Ex vnguentis hac facit vnguentum populneum, alabastrinum.

In primis vero spirituosa vtrumque insigniter expediunt, summi vsus in doloribus, vbi discussione res peragi potest, v. g. in catarrhalibus defluxionibus, doloribus, colli, scapularum, brachii, imo extremis seu artibus in genere, in arthritide probatissima. Sic solum vinum calidum in doloribus a contusione optimum est, vel cum facculis dissipantibus applicatum; sic sp. vini simpl. & camphoratus dissipat; sic formic. acido-sulphurea qualitate non satis deprædicandum est neruinum, vt & cum ea commiscendi & seorsim commendandi spiritus vrinosi. Sic theriaca, mithridatium, requies Nicol. Philonium Rom. exterius quoque nonnunquam applicantur, vt in dolore capitis, in dysenteria & alias, sicubi, vt diximus, discutendum fuerit, Tacemus Rem. odontalg. V otalgia

otalgicum, & alia anodyna specialia, hinc inde commen-
data.

Dissipant *resoluentia gummatosa, salina & mercurialia*.
Exemplo fit resoluentis gummatosi empl. diaphoret. Mynf. ge-
minum, imo ipsum quoque magneticum, empl. de bacc. laur.
& inprimis probatissimum emplastrum de ranis Vig. c. mercu-
rio, probatissimum, inquam, in materia dissipabili & resolu-
bili, vel dissoluenda serosa, non solum in doloribus & tumo-
ribus venereis, capitis & artuum, sed & aliis serosis scorbuticis
profundioribus partium carnosarum, & aliarum, vnde plu-
res dolores feliciter dissipauimus empl. diaphoret. remixto
cum empl. de ranis cum merc. cum vel sine magnetico. Mer-
curius enim dissipat, & in fluorem summe citat serum in coa-
gulum abiens, vnde etiam neruinus est, tumoribus etiam tes-
tium hoc pacto aliquando feliciter a nobis adhibitus, miscen-
do cum emplastro saturnino. Dissipant etiam salina, exemplo
tum salis communis, tum nitri quoque, quod hinc anodynum
audit, a præparatione $\frac{1}{2}$ diaphoret. residuum, forma humida
potissimum, licet etiam ad repellentia referri possit.

6. *Quæcunque arceum obtundunt, sopiunt, ligant & pla-
cant, sunt anodyna, speciatim narcotica dicta.* Obtundunt actu
frigida, repellentia; dicta, tum respectu humorum vellican-
tium, ne irruant, tum respectu inprimis quoque spirituum &
arcei, vt obtundatur simul acumen sensus. Narcotica scil.
externa eadem sunt, quæ repellentia, v. g. epithemata ex aquis
refrigerantibus, solani, anethi, rosarum, hypnotic. Dorncr. ni-
tro, theriaca, requie Nicol. &c.

Obtundunt & hoc sensu narcotica sunt tum aquea, tum
acida. Sic pruritu testium insigni laborans curatus est sola ele-
mento aquæ frigida. Sic legitur iam olim, *Plinio teste*, curata
podagra, immerfis pedibus in acetum, quod ager maluerit sen-
su carere, quam dolere.

Obtundunt vincula constrictiua, quæ influxum spirituum
inhibent, vnde ligaturis hisce vtimur, quando pars abscindenda
est, etiam hoc fine.

Sopiunt

Sopiant & ligant, quæ somnum inducunt. Dolores indiuiduum & perpetuum secum habent comitem vigilias, quæ obiectum perpetuum quasi etiam contristat & fatigat spiritus, ut lassentur quidem, non tamen quiescant, quin quietem auferat. Atque hinc hanc classem anodynorum, seu narcotica dicta, cum Galeno plurimi nomine saltem & apparenter anodyna esse volunt, dicta a duplici actione, quod tum inducto stupore partis sensum obtundant, torpidioremque reddant, unde stupefacientia Latinis audiunt, tum quod epota somnum concilient.

Refert hæc passim Galenus inter anodyna, sed, ut vulgo vocant, per dicta, saltim palliative agentia, quæ stupefaciendo efficiant, quo minus pars urgentem doloris causam percipiat. Nomine vero & dicto palliativo modo solum talia, quia temperiem habeant summe aduersam iis, quæ reuera sunt anodyna, omnia siquidem corpus refrigerare, & sensum eo usque stupefacere, ut si paulo liberalius sumantur, mortem adferant. Sed de eo post videbimus, ubi prius quænam sint dispexerimus. Patet enim ex dictis, duplicia esse narcotica (1.) stupefacientia, quæ ab extra, (2.) soporifera, quæ ab intra ligant & sopiunt sensum.

Sicut dolore durante & exacerbato somnus aufertur; ita somno inducto, dolores cessent, vel quasi, oportet. Quod enim non sentitur, quod remittit in tantum, ut pausam concedat aliquam, illud sedatum esse intelligitur.

Cum ergo seorsim post doloris rationem de SOMNIFERIS seu somnum inducentibus sit dicendum; pauca quoque huc facientia supponemus:

(1.) In somno cessare spirituum energiam ad extra, verus obiecta; quod si fiat, necessario etiam influxus citatior in partem dolentem inhibetur, saltem in tantum, nam ex parte influere patet ex eo quoque, quod podagrici, vel doloribus aliis afflicti, si indormiant, patiantur pauores & concussiones, in dicio, archeum succuti quasi & tristari.

(2.) Somnum habitare in humido, vigilias in sicco. Unde quo maior copia feri in sanguine, corpore, & cerebro, eo facilior somnus; quo minor, eo magis vigiliae urgent.

(3.) Ad somnum concurrere necessario duo, ligans & ligatum. Ligati sunt spiritus, ut cessent naturaliter, & cessatione quidem oppositiua, agere. Ligans est serum ipsorum vehiculum, cui implicantur & obuoluuntur quasi, ut poros dispendere, & influere in sensuum organa cessent.

(4.) Somni causam esse geminam, positiuam, vaporensam, quae obstruere secundum naturam poros cerebri queat, & priuatiuam, spirituum respectiuam fatigationem, debilitatem & defectum, ut stationes suas deserere, & retrocedere cogantur, secumque habitare, postquam per vigilias, per labores, magna quantitate & nisu mouendo varie corpori inservierunt.

(5.) Somni principia esse eadem, quae nutritionis, aquam & sulphur. Hinc posita nutritione, somnus etiam irrepit, & contra. Absque Cerere & Baccho friget somnus. Hinc post pastum inuitamur ad somnum, & maxime delinquent, qui, accedente tempore vespertino spirituum lassitudine, eos nihilominus ad labores pristinos lucubrando adigunt.

Ex his breuiter adductis facile patet, quanam & qualia somnum citent, & somnum citando, dolorum etiam fiant sedatiua, seu coniunctim utrumque praestent, humectantia scilicet & vaporosa blanda, adaequate etiam anodyna inuertentia, unde tres fluunt conclusiones;

1. Quaecunque humectant, & serum deficiens suppleant, somnum citent, & consequenter etiam dolores sedant. Humectant potus largior, unde in febribus absurdam est, expectare somnum, & abstinere a potu. Humectant aquae destillatae in potionibus & emulsionibus, ut aq. fl. samb. pap. rh. acaciae, & refrigerantes aliae, & nomine hoc composita aqua hypnotica Dorncrellii, quae acquirunt maiorem, imo vnicam, a seminibus frigidis, sem. 4. frigid. mai. pæon. papau. alb.

alb. lactucæ, amygdal. dulc. ipsis pro re nata, additis appropriatis alterantibus. Hinc optime humectans refrigerium dolentium est desiderium, & emulsiones laudatæ blande demulcent & sopiunt dolores capitis, arthriticos aliosque. Nimirum optime se gerunt eo casu humectantia, quod non solum somnum per se inducant; sed & per se dolores sedent, quatenus diluant & contemperant acrimoniam salinam rodentem & vellicantem, unde itidem obtunduntur spicula.

Humectant exterius epibemata frontalia, in febribus, hinc & vigiliis necessaria & optima præsidia. Unde vel sola ∇ rosarum, vel sambuci, anethi, pulegii, verben. & aliar, addita theriaca, philon. Rom. &c. vigiliarum in ardentibus febribus remedium optimum præstant, quod experti sumus sæpius.

Humectant suaviter & demulcent, somnumque hinc inuitant pediluvia, quorum virtutem insignem, cum neruntorum extremitatibus in pedibus communicatu facilem, extulimus, quorsum spectant ex anodynorum classe fol. salic. vitium, cortic. mandragoræ, cap. papau. cum semin.

2. Quæcumque sulphure pollent vaporosæ, blando, resolvable, somnum cieant, & consequenter dolores sedant. Ut enim id præstent omnia inebriantia dicta, & ipsa quoque noxia, quod somnum cieant quasi $\chi\lambda\lambda\mu\sigma\sigma\upsilon\upsilon$, profundum, & stupefaciant consequenter: illa ipsa tamen demonstrant agendi hunc modum suis exemplis ac illustrant. Somnifera hinc vaporosa distinguemus melioris explicationis gratia in alimentosa, venenosa, & medicamentosa. Alimentosa sunt vinum, (vigiliis, non item doloribus aptum, unde Coi testimonio, in dolore capitis, adde quibusuis aliis pungitiuis, podagricis, pleuriticis, &c. non dandum) cereuisia, spir. vini, quæ hinc in vigilacibus, imo & sanis ordinarie insignem conferunt operam ad ciendum somnum in oculos. Venenosa in hyosciamo, cicuta, mandragora &c. hærent; imo per accidens talia etiam euadunt & alimentosa & medicamentosa. Quis enim nescit ab ebrietate somnum lethalem aliquando inductum? quis

opium non hoc nomine accusat, quod necare, incante datum, possit? *Medicamentosa* sunt tum interna confortantia, tum ligantia. Confortando ligant spec. diamb. & diambosch. quæ in vigiliis senum egregiam opem ferunt, quatenus & roborant spiritus, & vaporositatem addunt debitam vappescenti & minus implicant ac liganti sero.

Ligantia sunt *crocus*, & præ aliis *papaueracea*, & ex his orta *opiata*. Hinc promiscue hæc & anodyna & narcotica audiunt etiam in compositis, & ex iisdem præparatis. Sunt enim talia extr. croc. extr. op. f. & comp. sub titulo laudani opiati. est. seu Ra. anodyna, seu laudanum liquidum, vario modo paratum, magist. anodyn. pulv. anodyn. confortat. troch. narcot. *Plat.* theriac. mithrid. el. diascord. & similes opiata, vt de requie Nicol. philon. Rom. & similibus, exterius fere magis hodie vsuatis, nil dicamus; it. pil. de cynogloss. quæ pro basi nihilominus habent opium.

De his ipsis dubium est in scholis medicis, quo modo agant. Licet enim saniores omnes negent falsam illam & decantatam veterum *hypothesin*, *narcotica omnia esse frigida*, & tanto *frigidiora*, quo magis talia, desumptam forsan a mechanica externa, quod viderint, externa narcotica esse stupefactiua, vnde hæc cum soporatiuis eadem gaudere virtute, putarum est; vnde etiam in opiatis electuariis omnibus, vt theriaca, mithridat. ne ipso quidem el. diascord. penitus excepto, calida, piper, sinapi, cardamom. & alia velut genuina corrigentia addidere; in diuersas tamen abeunt partes. Vt rem summatim complectamur, & dictis nostris applicemus, eo res rediit, vt alii ad priuatiuam, alii ad positiuam magis vim agendi inclinent. Priuatiuam voco, qua statuunt, partim destruere & pessundare spiritus opiata, qua strage edita, consequantur effectus opio proprii; partim eorum motum, impetumque sistere sufflaminareque, vnde consequenter fibrarum sensuarum tensiones, tantum non spasmodicæ, & inordinationes tum ipsarum, tum visorum humorum sistantur, idque ob solos spiritus, adeo vt humores actionem nullam ab opiatis in se

in se sentiant. Positivam, quando ab inducta humoribus serosis simul alteratione, & his & mediantibus hisce spiritibus tum vitalibus, tum animalibus, ligatio quædam inferatur.

Hanc omnino locum habere statuimus, quia 1. non datur medicamentorum internorum actio in spiritus, nisi per medium humorum; non agunt, nisi sint soluta, licet non opus sit, ut mole sua ingrediantur M. S., sufficit, quod menstruum uniuersale serum inbuant & sigillent sua qualitate; 2. quia serum est vehiculum ut alimentorum, ita & medicamentorum & venenorum ipsorum; 3. quia sero proportionaliter non presente, nulla spirituum ab opiatibus in somnum fit propensio; 4. quia somnus ipse fit etiam in sanis occlusionem pororum cerebri per humidum vaporosum, ligans, sulphureum, neque somnus hic, ab opiatibus illatus, cum somno, a priuatiua causa, lassitudine & pauperie spirituum producto, conuenit, sed potius cum aliis vaporosis, exemplo ebrietatis.

Quin ipsa phænomena alia, male euenientia, ab obnubilatione spirituum optime possunt deduci. Vbiunque ergo, vi regulæ diætæ, sulphur adest vaporosum, blandum, resolubile, ligans spiritus & poros occludens, ibi est positua talismodi causa.

Neque obstat minima illa quantitas, ordinarie pro vigiliis sedandis dari solita, sulphur enim vaporosum in minimo agit, calore & humore h. l. mediante. Nihil tam diffusiuum sui est ac sulphur, alas adeptum, seu sal volatile, oleosum, sulphur volatile, exemplo moschi, quod plus quam millesima sui parte odoriferum est, & hinc ad gr. j. datum etiam interius, quibus non prodest, vaporositate sua, alia licet, afficit humores & spiritus. Tacemus emetica, eodem minimo sui pondere summe actiua, uti v. g. tartari emet. gr. j. vix vigesima sui parte antimoniatum est, imo ulterius progredi licet, & tamen vomitum mouet, agendo in humores eosque fermentando, & irritando, Argumentum ergo illud: Quicquid

minima quantitate agit in corpus, agit in spiritus solos, non humores, non partes solidas, non succedit, vel valet. Tacemus mercurialia, vel similia minima mole summe actiua, etiam præ opio. Neque enim obseruatum fuit quempiam tartarum emeticum vel ꝑ diaph. potuisse fumere innoxie, vel citra effectum ullum, ad ꝑb. ad ꝑj. ad ꝑj. ad ꝑj. quod de opio obseruatum est.

Hoc ipsum sulphur anodynum & narcoticum vero, si externum usum spectemus, non possunt exerere opiata vel alia, nisi refracte, quatenus communicata cum M. S. similem vaporosam ligationem inducunt, v. g. applicata temporibus, pone aures & sic porro, neque enim promiscue id usum habet.

3. Quæcunque sulphure gaudent absorbente & fundente, terreis remixto, licet minus respectu vaporoso & resoluibili, dolores sedando somnum eient. Ut nempe narcotica seu anodyna interna vaporosa dolorum sunt sedatiua, quatenus archeum ligant & sopiunt; ita anodyna quoque seu dolorum sedatiua sunt narcotica, somni pararia, secundo, quatenus quietem denegatam archeo restitunt. Talia sunt imprimis sulphura mineralia & metallica puriora, pluribus compoia, maxime tamen id visitur in cinnabari nativa, vnde specificum est cephalicum & anodynum, vbicunque humores salini irritantes & vellicantes negotium facessunt, & tantum non spasmodicos motus his illis partibus inferunt. Vidimus huius rei effectus aliquot insignes. Laborabat infans torminibus clamoris, iisque insignibus, a datis gr. iij. cinnabaris nativ. puræ solis, statim in somnum incidebat blandissimum. Tacemus alios casus hinc inde annotatos. Idem dicendum est de sulphure vitrioli anodyno. Anodynum enim dari concedimus, licet ob venereas atomos remixtas magis exterius, vnde terra vitrioli dulcis, seu sulphur eiusdem vulgo dictum est vlcera dolorificorum dulcedo & quies, interius vero facile vomitum subinfert simul. Quin talismodi sulphur anodynum constituunt etiam antheræ, in epilepsia vsitata, imprimis lysopodii; imo etiam in sulphure eiusque floribus vis anodyna

dyna contra tussim obseruatur, vt de vlcibus nil dicamus.

Profunt anodyna, proprie & *καλ' ἕξοχην* dolorum remedia magis, in quibuscunque dolorum generibus, imprimis vrgentibus & auctioribus, oculorum, aurium, dentium, renum, vteri, intestinorum, capitis, articulorum; idque morbo quasi eiusque causa, euacuanda vel alteranda, tantisper neglecta, quatenus symptomatis vrgentis titulum subeunt præ aliis, vires prosterunt, vigilias excitant, fluxiones creant, aliorumque hinc symptomatum causæ euadunt, vnde merito vrgentiori succurritur; adæquate in vigiliis. Narcotica vero principaliter somno citando, seu vigiliis, adæquate doloribus placandis; sensui quippe communi & hinc reliquis torporem infertunt.

Prius vero, quam dicamus vterius de opiatis in specie, eorumque actiuitate ac cautelis; breuibus de applicandorum anodynorum externorum modo agemus. Hinc instar regulæ nobis erit sequens: Variant anodyna topica pro diuersitate (1.) affectæ partis, & (2.) pungentis spinæ, seu vellicantium humorum.

Affectæ partis ratione: quo pars dolens est tenerior, eo blandius tractanda, semper seruato eiusdem tono. Sic dolenti ventriculo absurdum fuerit vel frigida, vel emollientia applicare, ipse enim calidis & adstringentibus gaudet. Inconueniens mammis partibus spongiosis, mollibus & laxis frigida vel adstringentia, sicubi turgeant, apponere. Noxium inflammationi eadem adhibere, v. g. erysipelati, quod tunc pori constringantur magis; vel vbi suppurationi eadem proxima est, quæ emollientibus promouenda.

Materiæ dolorificæ intuitu, notandum est, aliam esse 1. dissipabilem ad extra præcipue, hinc & ad intra, quam & remeabilem vocant, aliam traductilem, aliam fixam; 2. aliam tenuem, aliam viscidam acidamque; 3. aliam vaporosam, flatulentam, aliam humidam, serosam, aliam solidam, vt plures differentias non laudemus.

Hinc

Hinc vi medendi methodi, a contrariis & qualitate & quantitate desumptæ: Prout materia doloris magis vel minus est dissipabilis, præcipue ad extra, hinc & ad intra, tenuis, vaporosa, serosa, modo conueniunt *digerentia* calida sicca, vt sacculi, exemplo doloris colici, arthritici, pleuritidis flatulentæ, cardialgiæ, odontalgia, doloris nephritici; modo *oleosa spirituosæ*, vt in pleuritide, calculo, colica, cardialgia, tum per se, tum cum sacculis dictis; modo *unctuosæ & emplastica*, vbi laxandum, vbi suppurandum; modo *balsamica & mercurialia* ipsa, vbi resoluendum & dissipandum; modo *terrea temperata*, vel sibi relicta, vel siccis balsamicis leuiter medicata, vbi alterandum & dissipandum, vt in erysipelate; modo *humide calida*, oleosa & spirituosæ, vt lac calidum, epithema seu fofus humidus e spirituosis in podagra, vinum calidum in contusione &c. modo *frigida* ipsa, vbi repellendum, idque tuto licet, vt inprimis capiti, osium valle munito.

Quæ nisi distinguantur, in externorum horum vsu maxime peccari potest, siue solis illis vtamur citra discutientia, *resoluentia, sudorifera interna, siue improvide, vt ex materia remeabili fiat fixa, ex hospite incola, ex podagra simplici, nodosa*, vt plura non adducamus. Summatim & hic perpetua inter agens & patiens debet esse proportio, vt proficit medicus, non noceat.

De narcoticis vero, quæ loco cautela & illustrationis melioris dici possent, complectemur exemplo opii. Hinc not. 1. *Opium est anodynorum apex.* Anodynum est, cumprimis internum, de quo seorsim mox, cui tuto fidere possis. Sunt quidem & interna paregorica, vt chamomilla specificè prodest in cardialgia, vt carminatiua in colica, vt rad. galang. & zedoar. in dolore post partum, vt spirituosæ aliæque; illa tamen militant sub opio, & cum hoc maritata demum felicitus agunt, vt essentia carminatiua cum anodyna præsentaneum est cardialgiæ & colicæ remedium, sine illa minus pollet. Sunt anodyna mineralia, vnde cinnabaris est quasi panacea dolo-

dolorum, ob vim neruinam insignem & dissipantem, fundentem, cedit vero opio. Prodest v. g. optime, arthriticis specificum cephalicum hoc, adde opiatum, & praesentius iuuabis, vnde in arthriticis vti solemus bezoard. Alii cum cinnabari & laudano opiato, cum successu; imo in arthritide vaga scorbutica vidimus successum ab essentia opii liquida circa noctem vsurpata felicissimum, siue alternis diebus, siue vno alteroque ex ordine sumpta. Maxime etiam dilaudant chimici sulphur vitrioli anodynum, illud vero infidum est medicamentum, seu liquidum secundum Salam venemur, seu solidum, neque enim tam pansum, tam neruis amicum & ventriculo est, ac cinnabarina & opium. Peccatur hinc in excessu & defectu, aliis ad caelum extollentibus opium, aliis ad barathrum detrudentibus.

2. Opium anodynum est genuinum, non palliatium, non temporarium solum. Palliativa medicamenta proprie dicuntur, quae non tam tollunt affectum, quam interpolant, quae non tam restituant, quam restitutionem fingunt, quae tegunt ipsum malum, non auferunt. Sic oculus vitreus est palliativa cura caecitatis, pes ligneus est cura palliativa pedis ablati; par ratio est auris, manus. Aut si fucio inficiatur facies, est palliativa curatio deformitatis. A qua extrinseca propria denominatione palliatiae etiam curare dicuntur, quae ad tempus iuuant, vel iuuare videntur, citra ablationem radice, vel causae morbificae ex toto. Id vero solenniter quasi obiicitur opiatis, vt hinc medicus, qui, prima accessione ad agrum, propinando circa noctem sirupum papau. noctem quietam praestitit, palliatiae dicendus sit curasse. Verum vtut negari non possit, non ablata causa non posse tolli morbum, non vnus tamen auferendae causae morbificae est modus, neque ablatio causae in euacuando vel alterando per alia solum consistit, adeoque praesidia reuocantia & alterantia, imo omnia sibi inuicem sunt succenturianda.

Hinc distinctio opus est & regula triplici sequente:

Kkk

(1.) V-

(1.) Vbicunque materia peccans quantitate maiori reperitur, quam vt subigi & vinci possit, ibi opiata stant post principia, & præmissis præmittendis vniuersalibus dictis vulgo, V. S. purgatione, sudoriferis demum danda, vel saltem felicius tunc data operantur. (2.) Vbicunque vero adest dolorum aliorumque symptomatum similibus vrgentia, opiata etiam citra illa præmissa locum inueniunt. (3.) Vtrobique enim opiata causam morbificam aggrediuntur, non illa sola intacta agunt, & consequenter non palliative, nisi secundum quid, idque *negimus*, secundum M. M. leges. Exempla dabimus sequentia: Laboret quis febris tertiana vel quartana, cui medicus velit mederi solo puluere febrifugo, vel, quod ipsum quoque visum est non semel febrim abegisse, vel solum, vel cum aliis, opiato laudano, non datis emeticis, purgantibus, alterantibus bilem, acidumque fermentificum. Huic si febris emanserit, redibit tamen, seu recidiuabit, adeoque erit palliatia cura, secundum quid, per fallaciam nempe methodi. Illa vero obseruata, curabitur optime. Pulueres itaque eiusmodi febrifugi, aliaque ante paroxysmum data tollunt febrim, & hinc dicuntur febrifuga, etiam si præmissa illa optime fuerint adhibita; nemo tamen hanc palliatiam curam dicit, quin potius paroxysmo ablato, ipsa febris ablata & curata recte putatur. In dysenteria obseruauimus, dato laudanto opiato doloribus sopitis, somno inducto cessasse alui fluxum, rediisse tamen mane altero; interim vero acrimoniam domari, morbum in centro quasi, vt loquitur *Paracelsus*, detineri, archeum furiosum, irritatumque, & spiritus sopiri, motum ac impetum humorum coerceri ac figi, quæ singula genuinam curationem esse per anodyna monstrant. Alias enim nullum dolorum vel aliorum morborum esset remedium genuinum, v. g. non epilepticum, quod paroxysmi recurrant, a specifico cephalico dato; non nephriticum, quod non simul & semel tollantur morbi. Valet enim & hoc loco illud, quod athleticis olim acclamari solebat: Repete.

3. *Opium anodynum est & narcoticum.* Non solum dolores sedat, sed & somnum inducit, & vice versa. Ex quo ipso patet, anodyna & narcotica certo respectu conuenire inter se & differre. Differunt subiecto speciali, conueniunt generali, spiritibus placandis vtraque debita. Differunt vsu, anodyna latius patent, interna & externa existentia, narcotica principaliter interna, adæquare externa. Differunt interna saltim gradu. Opium vero vtrumque sustinet. Vidimus sæpius ab assumtis anodynis opiatis dolores sopitos, v. g. in dysenteria, nullo insequente somno, vt contra ea aliquando somnus succedit, repetente post somnum dolore. Quin imo dantur remedia dolores mitigantia, quæ vigilias potius quam somnum inferunt, exemplo herbæ Thee, quæ in doloribus capitis egregium experimentum est, (sine febris quidem,) si decoctum eiusdem ex ℥ij pro vice per 2. 3. dies continuos calidissime, vel post partum quoque hauriatur. Dissipat nempe sulphur grauatiuum *κατακλιόν*, vnde & ob vigilias, quas infert abusu, infame quasi nonnullis est. Hinc patet quoque, non omnia anodyna esse hypnotica per se, nec omnia narcotica, externorum exemplo, esse hypnotica, singula tamen admodum sibi sunt affinia & succedanea.

4. *Laxitati vasorum & fluxilitati humorum optimum remedium sunt opiata.* Animam præbent adstringentibus, quæ vtrisque illis debentur quidem, sed infirmè & insufficienter absque opio. Et laxitati quidem vasorum mediate magis & secundo, fluxilitati primario. Siue serum sit tenuius, falsius, acrius, titillans, vt in tussi & sputo cruento, catarrhis, incrassat opium, & coquit, maturat, vnum solum propinatum; siue bilis cum sero tenuata spumescat in vomitus, in diarrhæas, dysenterias, choleram, prompte eandem subigit, infringit & refrenat; siue sanguis cum sero efferatus excidat in hæmorrhagiis quibuscunque.

Qua occasione dictorum duo addemus axiomata: (1.) *Serum fluxionum omnium esse principium in corpore, siue intus,*

seu extus spectentur eadem, tum solum, tum cum bile & sanguine, quos fluxiles reddit. In omnibus ergo fluxionibus feri habenda est vniceratio. (2.) *Opium esse frenum feri genuinum*, quo moderari id ipsum, quocunque modo excedens & plus iuste fluitans, licet. Incrassat opium, seu consistentiam sero fœnerat, vt alueis suis non exundet, si sudorem exceperis, quo ipso tamen pacto freno regi non desinit. Incrassat, vaporositate sua resolubili, sulphurea, quæ mixta sero, id ipsum retardat satis in motu, ligando simul spiritus.

5. *Posito vno indicante opii, fortius est contraindicans*. Patere possêt, vi contrariorum, quando opium non conueniat, quatenus enim est frenum feri, eiusdem non est stimulus, nec in eodem torpido, spissescente, & ad motum sollicitando est aptum, quin noxium potius. Clarius tamen id emicat, si attendamus & h. l. indicantia & contraindicantia. Polychrestum est opium & dolorum, fluxionum, vigiliarum panacea, feri, irrequieti in singulis & causæ horum, frenum, non tamen crudo modo & promiscue, citra illum feri statum, qui refrenari debeat. Laboret vigiliis asthmaticus, anxietate insigni correptus simul, absit opium. Phthisicus, expectoratione minus succedente, inquietus sit & vigilans, absit opium. Hydropicus vigilet & indigeat sopore, fessorum remedio, absit opium, integra puta dosi. Contraindicans scilicet est humorum crassities, contraindicans in aliis virium defectio, contraindicans humorum copia, restagnatio, impropertio, vt alia taceamus, quibus non obseruatis non erit proportionatum remedium opium, sed noxium, potius. Moriuntur ægri, quibus per aliquot dies vita prorogari potuisset. Vtque tria illa sunt indicantia opii: dolores, fluxiones, vigiliæ, tres furia microcosmi; ita regulam ex praxi construximus maxime notabilem: Vbicunque dolores & fluxiones vrgent, audacter porrigi potest opium, in terminis debitis puta; in vigiliis non item, sed maxima cum cautione. Exemplo sint solæ febres. Febre laborans ardente corripiatur simul tussi, diarrhœa, dysenteria ipsa, hæmorrhagia, exhibeatur
cum

cum reliquis bezoardicis, cordialibus, opium, salutaris erit vitæ anchora. Vigiliis crucietur, proderit itidem, sed restricte magis.

6. *In opiatorum exhibitione vnice spectanda æluatio.*

Non actuantur, non operantur, non prosunt opiata, nisi menstruo vniuersali corporis, sero, præsentè & disposito. Frustra est, maniacos curare opiatè, quamdiu serum non restitutum est sufficiente quantitate. Frustra vigiliis adhibetur à siccitate fosis, vt a doloribus, a fluxionibus talibus optime. Hinc optime dantur eo casu cum humectantibus alimentosis & medicamentosis, vt emulsionibus. Hinc optime etiam prosunt forma liquida hausta sapius præ solida, vbi hæc fuerit intentio. Fortius enim operatur opium pilulari forma, sed liquida actuat felicius; non neglecto vbiuis indicante primario. Opiata plurimorum remediorum sunt subsidia, colophonem addunt, hinc in multorum morborum declinatione vnice prosunt, vt in febribus, pleuritide, & aliis, vbi in principio minus proderant. Robur scenerant inprimis bezoardicis. Inter bezoardica & ipsum opium militat, sed secundario, quatenus seri frenum constituit & consistentiam firmat, & sudores procurat, & spiritus roborat. Frenum est seri, & frenum bilis opium; seri per se & sine aqueis, bilis per aquea & cum aqueis, nam ipsum quoque serum, per nota, est frenum bilis. Ergo speciatim in malignis dandum est cum bezoardicis, seu mixtis, seu interpolatis, & præmissis ad minimum, vt decet. Quod si hæc actuatio & modus agendi non attendatur, tantum abest, vt somnum in oculos vocet opium, vt arceat potius longius.

7. *Opium sudoriferum est primarium & secundarium.*

Mouet sudores per se, solum quoque datum, vnde, experimento Dioscoridis & Eginete, aliorumque etiam odorem papaueraceum suum in sudorem deriuat, quatenus intime sero resolutum, ipsum concentrat, ligandoque spiritus ad

glandulas cutaneas progressam vi sua vaporosa, tenuius quod est, per poros expirat. Hinc sudor ab opiatu cum somno proueniens optimum est signum. Laboranti dysenterico, & tantum non prognostico relicto ægro ab alio medico propinatur puluis anodynus; labitur in somnum æger & viscido sudore madet, liberatur breui ad stuporem medici prioris. Primarium ergo est in variis casibus, variis quoque medicamentorum generibus, dosi maiori, secundarium refracta mixtum, utrobique salis volatilil texture & concursu coniunctis.

8. *In minimo prabio operantur opiam, non temere augenda.*
dosi. Mirari liceat sæpe, quomodo tantillum opii in puluere absorbente, in mixturis bezoardicis, vterinis, pectoralibus operari queat, vel vires augere, & verissimum id tamen est, ob sulphur & sal volatile suum maxime actiuum. Hinc præstat, non solum maritare hæc illa accessione opiatorum; verum quoque consistere in minori pondere, nec ordinariam dosin, citra vrgentiam, transcendere, quod in lue venerea, in melancholicis, defluxionibus catarrhalibus & aliis quibusdam aliquando necesse est. Imo præstat sæpe discreta quantitate repetere idem, quam continua maiori peccare. Præstat intentione secundaria, roborandi archeum, consistentiam humorum moderandi &c. sæpe eodem vti, quod longe optimum est, vbiuis tamen obseruato, quid consuetudo, quid *ὑπόρεια* & *ἰδιοσυμφορία* postulet.

Ita enim vidimus sæpe, ascendendum fuisse ad dosin maiorem, & repetitionem etiam quotidianam quandoque fuisse necessariam. Miles diarrhœa carnosa laborans, cum summis alui cruciatibus, vnice leuamen sentiebat ab opio in pilulis dato, quod nisi quotidie daretur, ipse mori malebat, quam cruciatus istos sufferre priuatus remedio, non facile primum illa quantitate concesso. Fœmina artbritica & nephritica, febri continua absumta seu exhausta, vnice leuabatur Râ anodyna, qua, circa noctem assumta, tanquam clypeo utebatur,

tur,

tur, eamque anxie repetendam poscebat, tanquam clypeo, inquam, quo opposito, mox dolores remitterent per integram noctem pacati.

9. *Externo usu opii vis remissior, non tamen noxia.* Plurima de opio relata falsa nata sunt ex falsa hypothese, quoad agendi modum. Hinc sine dubio fallacia non causæ ut causæ fuit, bellatorem quendam, cuius galeæ opium fuerat illitum, hinc mortuum; doloribus dentium inditum, mortem accersivisse, & quæ alia sunt huius commatis. Neque illi sunt audiendi, qui tutiorem usum in clysteribus statuunt, iungentes hac via opium, ne propinatum noceat; theriaca, philonium Rom. & alia in vigiliis & doloribus possunt temporibus, pone aures, imo & fronti in epithematibus applicari, umbilico in dysenteria, aliisque partibus in emplastris, modo interius non negligatur eiusdem adhibitio. Non noxia est vis, eo modo, ut intus exhibito eodem, ultra quam par est; hinc dosi maiori exterius præscribitur. Noxia tamen aliquando fit per accidens, ob morsificationem & improportionem, quod valet de collyriis. Oculis dolentibus opiata minus profunt extus applicata, quatenus amaritie ista ardor potius conciliatur, quam lenitur: & si quis acriusculis oculum gaudere obiecerit, id verum est quidem, sed præstat eo casu aloen eligere, quam opium, obtundente mucilage constans.

10. *Natura succumbente, nec alia generosa, nec opiata inprimis locum habent.* Nemo audet eo casu emetica, purgantia & similia adhibere, viaticum ad mortem futura. Vi-res ergo ut tyrannus sunt indicationum in applicando opio, si atterantur positive a doloribus, & acrimonia; ita & in deuitando, si supersint pauca, nec ligari spiritus possint citra machinæ derelictionem. Opium est scopulus offensionis, cuius adhibitionem fugillant & calumniantur sæpe medici, tum ex ignorantia cum vulgo communi, tum ex malicia, ut ex aliorum famæ funere trophæum aliquod inglorium

glorium sibi erigant. Nullum ergo sub sole medicamentum est, quod maiori egeat cautela, præ opio, & ubicunque timeri potest sinister euentus, non dandum opium. Cordatus debet esse medicus in eius usu, & cautus. Cordatus contra osiores eiusdem, mortem inde timentes, vel prædicentes, vano metu, vt in dysenteria & aliis casibus. Cautus, ne famæ maculam aspergat, quam cautissimus sæpe vix euitare potest. Quod si hinc præuideat hæc medicus, siue moriturum ægrum, & reuera conclamatum esse, consultius est, vt fata suo mori sinat, nec in medicamentum mortis causam deriuari patiatur, siue cauillationem exinde enasci posse. Optime progredietur, si minori dosi acquiescat. Generatim etiam nocet, magis opium, vbi mors imminet a suffocatione spirituum, minus respectiue, si resolutio sit nimis, in hac enim, si intra terminos naturæ adhuc consistat, provide reliquis iuncta cordialibus opiata, refracta dosi, spiritus quasi dispersos & palantes vniunt, ne dissipentur. Ast si deiectæ vires penitus, nec æger facultate animali amplius pollet erigendi se, ligando easdem, succumbere faciunt.

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT XV.

De

Errhinis & Ptarmicis.

INter topica euacuantia insigniora sunt ERRHINA & PTARMICA. Vt faustum omen ex sternutatione & veteres sumpsere, teste *Xenophonte, l. 3. de exped. Cyri p. 286.* & hodie id vulgatum est; ita & medici merito prognosticum hoc attendunt, & ipsi sternutationem cient non raro pro salute corporis.

Illu-

Illustrare horum actionem licebit, si quædam a parte agentis, remedii, quædam a parte patientis, narium, consideremus huc facientia. Ponemus enim (1.) vt expirationem, ita & excretionem feri per nares fieri continuam, eamque duplicem, insensibilem, quæ cum respiratione eadem est, seu coincidit saltem, & manifestam, pituitæ mucique nomine venientem. Hæc vero non raro impeditur, vnde videas quosdam vix gaudere beneficio emunctionis, ita vt ne mica quidem feri recrementitii viam hanc ordinariam teneat, deflecente hinc cursu vitioso ad bronchia, vel remorante & stagnante eodem in poris ossis ethmoidi, seu cribrosi. Promouenda ergo hæc ipsa est excretio, si vitare velimus inconuenientia inde enata, imo & olfactum sæpe ipsum reparare, adde & excrescentiam polyposam præcauere, quæ non raro ex hoc fonte propullulat, vel promouetur saltem.

(2.) Prospicere nares & toti, & parti; toti quidem, seu cordi inprimis per insensibilem illam *ἄνευσις*, parti vero seu cerebro per sensibilem magis. Glandulas cerebri cribra esse, per quæ perpetuus humoris fluxus destillat, pluribus experimentis abunde constat, vt adeo non diu durauerit sententia illorum, vel applausum meruerit, qui cerebrum ab omni reatu in catarrhis absoluerunt sustinuerunt, quasi sanguis ad sacrum cerebri ascensurus omnem in naribus deponat serosam viginem, non aliter, ac Turcas calceamenta exuere oportet, ingressuros in Moscheas suas, quas vocant. Adest sane humor serosus, adsunt viæ, adsunt pori, adest os cribrosum, vt peruium esset transituro humori, adsunt papillæ glandosæ infinitæ, stillantes & exudantes serum.

(3.) Vim feri elasticam nullibi magis, quam in naribus visi. Admiranda est actio, sternutatio, licet primo intuitu videatur leuissima. Ponamus enim absolui eandem irritatione, fusione & liquatione, & excretionem ipsa; hæc tamen nondum satisfaciunt, quin desiderari aliquid queat. Id vero optime suppleri posse videtur, si attendamus vim feri elasticam, expansionem, hoc loco maxime promotam a conditione & archeo loci. Elasticum est serum in naribus & explosiuum ob tene-

ritudinem subtilis membranæ, quæ facillime cum afficiatur, facillime quoque in motum citatur aereum & rarefactiuum eiusdem. Elasticum est ob transeuntem aerem, qui continuo dum traducitur, huic virtuti elasticæ inseruit, primo quidem quasi remoram passus, vt hac ipsa pausa sua maiori impetu explodatur, vnaque cum ipso rarefactum & attenuatum serum. Elasticum est ob anfractus, gyros, cavernas, & cavitates, quæ omnia strepitum adaugent, & multiplicant. Elasticum denique ob spirituum animalium concursum, vnde fibræ neruæ concitatæ e papillis glandosis exprimunt humorem, & hic rarefactus easdem membranulas & fibras sollicitat, vt, concursu hoc facto, tota quasi anticamera cerebri, membranosa compages, exurgat, & explosionem vna præstet.

(4.) Sal stimulare, liquare, fundere & in motum ciere serum. Proprium hoc est omnium & commune singulis. Idque tum per se præstat, tum explosiuo principio inprimis factum. Quicquid explodi debet, elastica vi gaudeat oportet; quicquid elasticam vim exerere, attenuari, moueri, agitari, cieri, nihil enim est aliud vis elastica, quam motus citior, expansio, rarefactio. Vnde *tantisper in motum citatus humor serosus differt aerem illic ferendum, hinc vero eo promptius & citatius accersit, ex quo fit sternutatio.* Omnis sternutatio fit ab aere tanquam materia prima. Omnis sternutatio fit a sero rarefacto & exploso, tanquam a materia secunda & aerem modificante. Quin imo ipsa mora laudata vim elasticam vtriusque accersit. Subiectum enim humidum calido successiue & æqualiter effumat, exhalat, *ad egres* & in æqualiter facta quasi conclusionem, exploditur. Par hic est ratio.

(5.) Sal magis pansum magis stimulare, obtusum & implicatum minus agere, & refracte. Illud enim sui iuris est, hoc principio destructiuo, humido, retusum & dilutum. Si vllibi id valet, merito attendendum est in ptarmicis & errhinis. Non agunt salia, nisi soluta; soluta vero in minori liquore vt magis concentrata, ita fortius & efficacius agunt; & contra vis dispersa debilior est vnita. Valet id ipsum tum ab extra, quando studio, vel inuiti experimur id ipsum ab admittis effluuiis consimilibus aptis; tum ab intra quoque, quando serum, salium vehiculum, eadem narium mem-

membrana aduehit, vt ibi expandens stimulum effectum hunc exerat, vt in catarrhis.

Ex his ipsis fufius paulo allatis facile patet, quamam sint errhina, qua sternutatoria, seu qua naribus debentur coniunctim topica.

Hinc I. *Quascunque vim elasticam feri promouent, & consequenter aeris conclusi & remorantis eruptionem, sunt & dicuntur ptarmica.* Promouent & inferunt vim elasticam hanc, experimento vel aeris fodi magis, subtilissima effluuia mercurialia, siquidem toto die id experimur, quando ex conclauis occluso prodimus in sudum. Nouimus virum reuerendum, qui tempore verno æstiuo florentibus rosis vel vitibus nunquam poterat exire & cum reliquis communi vitali aura refectoria frui, quin statim in infinitas sternutationes rueret.

Promouent & cient eandem omnia acria sicca, particulis fa-
linis foeta, tum volatilibus, tum fixis sibi relictis, & particulis sulphureis remixtis, nominatim triplicia: *cephalica, purgantia & alia*; & quidem ficciora vt euaporatio eo magis penetret, & penitus afficiat. *Cephalica* sunt ptarmica, præcipue, quod caput simul roborent; vt fl. lil. conuall. maioran. spec. de maior. Mynf. diatabac. Mynf. ambra, moschus, quo pertinent etiam ol. maior. ipsum & similia, pulueribus refracte addita, item spec. diamb. diamosch, aliquando castoreum, sem. nigell. pulu. sternut. Rul. &c.

Ex purgantibus instar omnium est helleborus albus, qui & hinc a Germanis vocatur *Nieswurts*. Tacemus gialapam, colocynthidem, & plurima purgantia alia. Non omnia enim sternutationem excitantia sunt vel dicuntur talia reuera, tum ex hac classe, tum sequenti, sed vt noxia potius cauenda, quod excessiua acrimonia vellicent plus quam par est.

Tertio enim loco quoque quæuis acria id præstant, speciatim vero ex vegetabilibus ptarmica, tabacum & piper omne, inprimis vero euphorbium; ex mineralibus vitriolica, ptarmicorum apex, inprimis vitriolum album, quod & ptarmicum est & errhinum eximum, vt alia non memoremus.

Hæc ipsa sunt sternutatoria, tum *ἐκ ὑπερκαταρροῆς* adhibita, tum per accidens, inuitis admissa naribus, quod in operationibus chemicis & pharmaceuticis, vt & alias toto die contingit. Vnde, quod ex dictis claret, alia sunt vsitata, alia inusitata, alia vt sciantur & caueantur, alia vt applicentur & profint.

2. *Quacunque serum liquant & fundunt e papillis glandosis narium, citra vim elasticam seri, aeris & spirituum animalium, sunt & dicuntur errhina.* Licet enim vi vocis errhina generalius notent omnia naribus indita; vsu tamen recepto specialius illa dicuntur, quæ non sternutationem excitant, sed citra eandem operationem suam præstant. Adeoque ptarmica actionem exerunt magis completam, errhina incompletam; illa fortius, hæc remissius, vnde vt purgantia minori dosi data sunt lenientia, ita & errhina & ptarmica eadem esse possunt, modo dosi discriminentur.

Liquant & fundunt ergo errhina non minus ac illa, sed retusa & correctæ quasi. Retunduntur particulæ acriores salinæ, imprimis aqueis; aqua enim explosioni contraria, siccitas obstetricans. Vnde quæ in sicca forma erant ptarmica, humida porrecta, sunt errhina: maiorana, *Olum album*, *Θ* & flores *Θ*ci*, & *ϕ*-tus, colcothar *Θli*, subtilibus etiam atomis sternutationem excitant, imò ob violentiam posteriora dicta ne in vsum quidem cedunt. Sin solvantur in aqua, vel alio liquore, non item, & liquant tamen egregie. Atque hinc errhina lustrare possumus familiaria magis & egregia. Tale est ∇ maioranæ, summe deprædicanda in variis affectibus. Laboret quis coryza, odoratu amisso, obstructione narium, hauriatur tantillum aquæ maioranæ, compressa nare altera, & aqua s. in os præsumpta; repetatur id bis vel ter, sentiet levamen insigne. In vsu hinc nobis est frequenti tum per se, tum cum *Θlo* albo & elaterio, seorsim vel coniunctim remixta, si v. g. $\zeta\beta$. ∇ maior. *Θl.* alb. gr. j. ij. iij. & elater. tantundem pro re nata addatur.

Tale est succus anagall. fl. purpur. succus maioranæ & betæ, vt ∇ anagall. succ. irid. nicotionæ &c. non memoremus. Vt & vapor raphani rustici ex tritu culinario exurgens id satis docet. Tale est *ω*-us *Θ*ci*, imprimis vinosis, qui & penetrantior est

est & efficacior, errhinum nunquam satis depradicandum, in epilepsia, lipothymia, apoplexia, affectibus soporosis, hysteris & similibus, quin etiam in anxietatibus summis a doloribus ipsis confurgentibus.

Fieri etiam errhinum tale ex tempore potest, quando Θ cum in lixiuium quodcunque iniicitur, mox enim vrinositatem pandit, quo pacto nouimus inter alia quendam iuuenem doloribus capitis intensissimis, & a fascino ortis putatis leuatum. Adhibetur $\sim \Theta$ ci ad odorandum solum, efficacissimo cum vsu. Soliti etiam sumus quandoque, in epilepsia v. g. addere \circ ruta, salu. succ. gtt. j. vel alteram, & parum ∇ apopl. vel eff. castor. insigni cum effectu. Tale est liquor ξ ii --- ati, si affuso ∇ i extrahatur, quo remedio polypum aliquando curauimus, item ∇ x ξ les alix, si vlcera narium maligna adfint.

Retunduntur particulae acriores etiam aliis formis mollioribus, quibus irretuntur quasi & inuisantur, adeoque mitius agunt, quod exemplo elaterii, mellis rosati, insignis absterforii, & linimentorum errhinorum ex fl. lil. conuall. cum ol. nicot. irin. &c. add. \circ maior. gtt. j. vel altera clarum est.

Retunduntur, si non immediate applicentur, vt particulas acutas infigere membranosis partibus possint, sed adoretenus saltem, vnde nigella appensa amuletum est catarrhorum, odore suo dissipans & in motum ciens serum. Par ratio est aliorum, diuerso sine applicatorum. Facit hoc, si grossiores paulo pulueres recipiantur. Tacemus, retundi eandem acrimoniam, & liquantem saltem reddi, per mixtionem naturalem, si terreis immerfae sint magis, quam in rem elegantissimum locum legere licet apud *Peter. c. 3. obs. 63.* vbi puluerem heliotropii seu scorpioidis cum gossypio bis in die naribus immisum polypi specificum remedium scribit, carnes liquans & dissoluens citra morsum.

Retunduntur denique, si minori saltem dosi actiuitatem moderemur, eamque miscela quoque temperemus, vel ipsis etiam corrigentibus debitis, nec attractio fiat penitior. Illustrabimus hoc ipsum exemplo tum ab aliis, tum a *Schotto* depradicato *Phys. Cur. l. 12. c. 4. p. 1532.* vbi meminit circumforanei cuiusdam, qui

in Palæstina aliquot annos versatus erat. Habuit hic pulverem, cuius exigua portiuncula, quantum apice cultelli sustentatur, naribus imposita, & sine attractione retenta, prolicuit e naribus ac faucibus catarrhos ac foetidos humores tanta copia, sine vlla tamen violentia, vt, qui curam patiebatur, sentiret notabiliter dictos humores e capite extrahi atque ad nares & fauces confluere. Multis curam adhibuit semper cum emolumento. Afferuit, pulverem confieri ex radice aliqua Arabiz; nulli tamen, vel nomen radice aperire voluit.

Describit talem pulverem ex euphorbio *Rolsincius O. & Meth. comm. p. 608.* ex euphorb. p. j. rad. ir. Flor. pij. vocant alii apoplegmatistum euphorbii. Hic ex narium & palati membrana spongiosa & glandulosa elicit copiosam pituitam mucosam. Vt fluxus facilitetur, ligneo bacillo inserto dentibus, os teneatur apertum. Habentur ibidem etiam plura exempla errhinorum egregia. Quod sit attractio fiat, vel in dosi non obseruetur accurata proportio, sternutationem fortiter ciet. Legi de eodem medicamento meretur *Epib. Germ. Ann. I. Obs. 34.* vbi plura habentur. Forlan etiam correctum fuit magis medicamentum, vel, quod ibidem innuitur factum quoque, cum aqua administratum.

Vsum vero horum remediorum cum cautelis coniunctim addemus, sequentibus porismatibus. 1. Errhina ac ptarmica vsu gaudent priuato, atque publico, vtroque late patente. Priuato, quando indicatio est ipsis naribus medendi, siue sanguis sit sistendus, vt in hæmorrhagiis, vbi ischæma conueniunt, siue vlcera & fœtor sint abstergenda ac curanda, vt in ozæna, vbi Θ *ci cum \circ maioranz oleosum redditum experti sumus optimum, seu sordes educendæ, vt post variolas, vel in infantibus quoque, vbi emollientia & confortantia ex ol. amygd. d. maior. profunt; vt de coryza & aliis casibus communibus dicamus nihil. Ipsa tamen errhina priuato huic fini, vt ptarmica publico, magis velificantur. 2. Errhina & ptarmica motum seri promouent; sicubi restagnat, vel euacuari desideret, vnde caput purgia audiunt. Motum promouent, seu blandius, vt priora, seu efficacius & impetuosius, vt posteriora. Motum promouent tum mediate ex capite, vna enim

archeum capitis, in affectibus soporosis, apoplecticis, & suffocatione hysterica, magis tamen fere errhina in praxi, quam sternutatoria, vnde sub latitudine hac spectant huc naribus admota suffimenta, etiam ex charta accensa in histericis, ex pennis accensis, ∇ apoplectica amara, balsamo hysterico, quæ singula, si fatemur quod res est, non tam agunt, irradiatione ad cor per pulmones, quam per cerebrum facta. Odores immediatum habent contactum cum spiritibus magis animalibus, quam vitalibus. Illi quippe sensus & motus sunt organa, excitari vero archeus non potest, nisi per excubitores vitalis regis, sensum & motum dispensantes spiritus animales. Excitant archeum musculorum, adæquate, concussu abdominis adiuto & consequente compressione versus inferiora, in partu difficili, teste experimento *Heerii obs. 14.* & *Haruae l. de partu*; secundina retenta & lochiis retentis, imo & mensibus, quale exemplum habet *Hild. cent. 3. obs. 53.*

6. Errhina euacuant & corrigunt, ptarmica discutunt & displodunt humores. Illa absument & minuunt, hæc rarefaciunt & rarefactos displodunt humores; hinc caput levant & singultum tollunt, quod hinc inter remedia eiusdem præcipua refert *Plato*. Singultus pro causa habet flatum intimius affligentem, qui dum mouetur, non promouetur, & spasmus ventriculo inducit atque præcordiis, ptarmica discutunt halituosam mineram, & ne $\alpha\omega\omega$ concuti possit corpus, concussionem totius abdominis & diaphragmatis excutiunt, quod ibi male inhæret; unaque motu concurrente, & archeo excitato calorem adaugent. Hinc *6. aphor. 13.* recte asseritur, singultu detento, a repletione scilicet, si sternutationes, $\pi\lambda\alpha\gamma\mu\omega\iota$, ad sufficientem discussionem superuenerint, non vt morbus morbo, sed vt remedium, singultum tollunt.

7. Vbicunque vi elastica peccat serum in capite, vel non, vel cautissimo conueniunt ptarmica. Vt enim quando vis elastica promouenda est, vnice profunt, & a natura instituuntur sternutationes, ita vicissim data eadem vix locum inueniunt. Fit id ipsum in vertigine & epilepsia. In vtriusque his errhina sunt optima, roborando & discutendo, volatilia, odorifera, balsamica, iam ex-

posi.

posita. Sed cum, iuxta vetus dictum non ineptum, sternutatio sit parua epilepsia, caute mercandum est eo casu cum sternutatoriis. Parua est epilepsia, subiugabilis nempe naturæ, parua est epilepsia ad extra, momentaneo motu, vt epilepsia magis est ad intra, vnde & producta sternutatione sæpe epilepsia oritur. Notum est ex historiis, aliquando sternutatione epidemia, sine dubio cum maligna vel pestilenti feбри coniuncta, plures fuisse mortuos, quem in finem etiam Litania, seu preces illæ publicæ inuentæ & exortæ laudantur. Fortior omnino fuerit hic & convulsivus motus. Duo pueri cum certarent sternutationum numero & frequentia, quis alterum superare posset, alter eorum in epilepsiam lethalem incidit, alter in vertiginem periculosam. Hinc sternutatio & præcedit epilepsiam & sequitur, diuersis de causis; præcedit onerata natura, sequitur vincente. Hinc in præxi nostra non facile præscripsimus ptarmica pro epilepticis, ast errhina sæpissime; imo & vulgus hanc in rem allium confectum naribus admouet solenniter; nec vertiginosis quoque facile, quibus balsama apoplectica magis profunt. Est enim & in hoc affectu vis elastica fumosa, peregrina. Requiritur semper ad sternutationem materia excutienda, & robur natura, ne inde irriteretur magis, quam iuuetur. Hinc etiam eo casu, quando plus iusto sternutatio producitur, lac in nares tractum pro acrimonia demulcenda, experimento Foresti, Hildesb. & aliorum, conuenit.

8. Partibus afflictis non est addenda afflictio. Effertur hoc ipsum alio canone in scholis medicis recepto, non esse euacuandum per loca affecta, quæ nempe sustinere id onus excretionis oportet. Adeoque, præter duo illa dicta requisita, ad sternutationem commodam præstandam etiam tertium necessarium est, nempe robur partium concurrentium. Vt itaque profunt speciatim errhina eo casu, si domestico vitio vlcibus, excrescentia, fætere, hæmorrhagia, aliisque laborent nares; sic ptarmica minus habent locum, si nares facile stillent sanguinem, nam & sternutatio hæmorrhagias præcedit, acriore titillante sanguine appellente. Non, si pulmones sputo cruento vel phthisi, costæue fractura laborent; imo nec in astmate, de quo vid. Cortes. cent. 2. de quæsit.

M m m

per

per epist. p. 102. Hinc *Cous Coac. prenot. c. 3. l. 174.* sternutationes in morbis circa pulmonem, & antecessisse & succedere malum esse refert. Non, si abdomen robore concussorio non polleat, ut in hernia quacunq̃ue.

9. *Organis sensuum sternutatoria facile nocent.* Concurrunt & hæc, licet secundario, patiuntur vna, si non agunt. Animadvertit id *Abr. Schopfius l. de legitima utendi ratione præsidiorum medicorum s. 15. p. 94.* vbi male intellecto *1. apb. 21.* quosdam inpingere docet. Aphorismus hic est; quæ educere oportet, (per varia excretioni destinata loca) quo maxime vergunt, (& aptius educi queunt) eo (per emetica, purgantia, diaphoretica, emunctoria capitis,) ducenda (euacuanda esse,) per loca conuenientia (ita ut & sequax eo sit materia, & locus excipiendo, educendoque aptus.) Nequaquam, ait, semper est imitanda natura, ut dum symptomatice per oculos & aures mouet. Seu non conueniunt debilibus oculis, vel auribus, in ophthalmia, auditus difficultate, multo minus vero dolore. Sunt enim (verba sunt auctoris) hæc partes (ut & sensus tactus ipse per se in capite, & organon olfactus) sensu tactus exquisito donatæ, ob id acribus medicamentis, quibus vacuationes a capite mouere necesse est, vehementer irritantur, dolor & calor excitatur impensius, quod intendimus non consequimur, imo eius loco surditatem, cæcitatem, aliumve insignem harum partium affectum molimur. Sic ex sternutatione nimia neruorum opticorum obstructionem, & ex hac cæcitatem consecutam obseruauit & curauit *Fabrit. Hild. cent. 1. obs. 14.* Odoratum ablatum, tinnitum aurium, & alia symptomata *idem Cent. 4. obs. 14.* & matronam sternutando mortuam *obs. 12.* notauit. Exemplum talismodi triste & nos obseruauimus. Matrona quædam, adhuc in viuis, ante viginti circiter annos laborat oculi finistri rubedine & debilitate. Medicus inter alia ordinat succum betæ, vitro misso paulo grandiori, vnciali, vel maiori adhuc; iubetur haurire in nares profuturum humorem, ut deriuato ad nares acriori sero, liberaretur ab obsessione ingrata oculus. Illa, mole vitri inducta, sanitatis cupida, diligenter naribus inculcat medelam, sed tristis cum effectu, inde enim concussionem facta oculi humores turbati, inuerti,

inuerti, & de statu suo deiici, vt paulo post cœcitas omnimoda, cum imminutione bulbi, sequeretur, nullo modo reparabilis.

10. *Ptarmica nec nimis frequenter, nec acriora conueniunt.*

Solet enim commotio cerebri maioris sæpe mali causam præstare, ex conatu ad expellendum fortiori factò. Valet ergo & de his *1. aph. 25. si qualia oportet purgari, hoc loco per sternutatoria, purgentur, confert, & facile ferunt; si contraria, difficulter. Et aph. 23. Excreta enim non copia sunt æstimanda, sed si qualia oportet exeant, & Φέγει ἐν Φόβῳ; facile ferunt æger.* Valet id imprimis in infantibus, in grauidis, quibus sternutasse inconsultum est, imo & senes sicciore magis ab iis cauere debent. Optima sunt confortantia, & cephalica; moderate vsurpata hæc vegetam reddant naturam, immoderate deiiciunt a tono partes, serum nimis euocant. Tantum ergò est euacuandum in genere, quantum serum peccat in corpore, idque superfluum, ne vtile profundamus cum inutili, alimentarium cum excrementitio, vt quidem vulgus confundit eadem,

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT XVI.

De *Masticatoriis & Salivantibus.*

Quando abuti solet natura viis alimentariis ad excrementa reiicienda, quod vomitus exemplo clarum est; id imprimis quoque fit per os in genere. Maxime enim itererat, vt plura loca essent pro recrementis eliminandis. speciatim vero sero. Non solum per vrinam, & per sudorem ordinarius euacuationis huius locus est; verum quoque per os, tum ordinarie pro capite purgando, tum consecutiuè pro reliqua M. S. ipsa. Vnicuique loco nobiliori tanquam conclauì attexit locum ignobiliorem, vt expurgaretur camarina.

MASTICATORIA dicuntur ab adhibendi modo. Quando ingesta masticantur, prompte affluit, ceu primum & antecedens menstruum, salua, miscenda cum cibus & deglutienda. Sin opus sit

Edm

M m z

non

non pro vsu alimentario sed medicamentoſo, maſticatione uti, quæ id ipſum præſtant, audiunt maſticatoria.

APOPHLEGMATISMI, ſeu *ἀποφλεγματοζουσι* dicuntur, quod phlegma, ſeu ſerum in coagulū abiturienſ, depleant; SALIVANTIA, quod per ptyaliſmum ſeu ſialiſmum, affluxum ſaliuæ maiorem ſolito, adeoque expuendum cieant. Quo ipſo triplici nomine tres quoque gradus diuerſos exprimemus, ſub eodem capite ſingula complectentes.

Claret ergo ex phyſiologicis 1. *Salivam ſeri eſſe progeniem*. Serofum maxime eſt cerebrum, nulla pars hac ipſa magis humido pollet. Ut cor eſt calidi ſedes, ita cerebrum quaſi humidi regia, vnde etiam inducti fuere non pauci, ut a capite nutritionem arceſſant, a ſucco nutritio, quem vocant, neruorum; ſanguis vehiculum eſt ſpirituū vitalium & materia; ſerum ſpirituū animalium. Fauces vero iſthmus quidam & cataracta ſeri, non tam *ἀνω* tendentis, quod ſibi perſuadent, qui caput exors catarthorum autumant, quam potiffimum *κάτω* reſtui. Per anathomem quippe clarum eſt, propagari ductū lacteum ſeu lymphaticum thoracium verſus caput, *valvulaque intermedia in ramum aſcendentem & aſcendentem diſcriminari*, vtrumque tendentem ad cor & lympham illuc reuehentem. Senſu etiam patet detruere modo blande, modo impetuoſe quandoque lympham deuiantem ad pulmones & aſperam arteriam, quin & tumores amygdalarum & faucium alios cauſari non raro.

2. *Stillare ſalivam e glandulis, quibus numero inſinitis labia & fauces totæ pollent*; Pollent minoribus, quas conglomeratas vocant, ſenſui obuiis, viſui & tactui, & maioribus, conglobatas dicunt, exigua præter hanc differentia, ſublingualibus non paucis, & lateralibus, tonſillis. Illuſtrant ſe inuicem collatæ hæ partes cum renibus. In vtriſque continua ſit ſtillatio, ceſſans tamen in faucibus ſere tempore ſomni, ut per ductus detrudi ſuos queat.

3. *Motu produci & cieri ſalivam e glandulis, ut quo plus ſunt motæ, plus cieantur aquæ & hæ*. Hinc ſomni tempore, motu omni animali h. l. ceſſante, etiam ceſſat actio hæc. Eo vero impreſſo ortiori citatur, vel corporeo, facta agitatione labiorum, modo non nimis

nimis citato sermone interdum quasi absumatur, facta impropor-
tione quadam, vnde exiccantur fauces & spissatur saliuæ, vel spiri-
tualis, si spiritus accurant magis, seu præ desiderio sine nausea ad
obiecta, vtroque enim facto saliuæ os repletur magis. Quorsum
etiam ventriculus ipse confert aliquando, vnde salisimus prodro-
mus est nausæ & vomitus, & in hypochondriacis quoque quibus-
dam obseruatur. Hinc saliuatio alia est *naturalis*, omnibus com-
munis, perpetuo suppetente liquore hoc utili, licet excrementitio,
alia *p. n.* & *symptomata* in dictis casibus; alia *critica* & *medica*, vt
in febribus, quin & in gravidis quandoque, facta regurgitatione &
copia maiori huc lata; alia *artificialis*, per hæc ipsa remedia diuersis
gradibus inducta.

4. Adeoque saliuam aliam esse utilem, aliam inutilem; illa di-
citur κατ' ἐξοχήν saliuæ, hæc abusive, proprie vero sputum, vnde
melancholici sunt sputatores, vnde his ipsis remediis crebrior in-
ducitur sputatio. Utilis illa est tenuior, hæc viscidior, vt alias dif-
ferentias plures non memoremus.

His positis tribus distinctis nominibus tres quoque diuersos
gradus in vnum eundemque finem generalem collimantes pro-
ponemus; 1. *Quæcunque in motum cient glandulas miliares faucium.*
exprimunt saliuam, seu in os citatius colligunt, vt expui vel de-
glutiri possit, sunt vno verbo masticatoria. Faciunt hoc, quæ-
cunque agitant linguam, subditi globuli quicunque, e crystallo
inprimis, quale instrumentum est *Santorii* pro siti sedanda,
aqua prius humectatum. Faciunt huc semina coriandri, aliaque
rotunda ac orbicularia, ad agitationem & motum quippe præ cæ-
teris aptiora, inprimis vero præ omnibus mastiche, masticato-
riorum apex. Cum enim vel sola masticatione quasi continuo se-
rum eliquetur, his ipsis masticatoriis, calore & motu, fluxiliores e
glandulis redduntur humores saliuales, porique glandularum
miliarium vtroque modo redduntur magis patuli & dilatati, vn-
de humor amplius colligitur. Mastiche hoc pacto tota albescit,
tota obsecundat contusioni, per dentium molam factæ, optima
pro sero educendo, optima pro corrigendo, aromatica sulphu-
rea roborante virtute.

M m m 3

Profunt

Profunt hæc ipsa masticatoria pro alterando, & deplendo, in fœtore oris, præcauendo & curando, vnde myrrha, cort. citri, costus verus, cinam. caryophilli, fol. Indum, rad. carlin. angel. & alia masticari queunt, inprimis quoque ad præseruandum corpus a contagio, seu phthiſeos, seu putrilaginis cuiuscunque, seu ipsius pestilentis vel maligni. Talia masticare par est medicum, vt & serum alteret, & aerem quem haurit, & ventriculum, quem primario accusat in peste *Helmont. Thomson, & alii.*

Profunt in laxitate gingiuarum, inprimis ex terr. iapon. parata, vt pulueres, trochisci, essentia & similia; optima enim sunt vna roborantia. Profunt in hæmorrhagia ipsa narium, vt rad. pseudomelanthii id præstat, sub linguam reposita.

2. *Quæcunque serum proximius in faucibus in motum cient, sunt apoplegmatisata.* Duplici modo conueniunt ad eliciendum humorem hæc ipsa (1) cum masticatione, (2) citra masticationem, sola simplici detentione, qui secundus quasi gradus est, si cætera consentiant quoque. Illa possunt dici proprie dicta masticatoria, quia masticatione absoluuntur; hæc improprie dicta, seu apoplegmatisata, quacunque forma adhibita, sicca, liquida & media. Sic pro loquelæ defectu in apoplexia curanda solenne est, e simplicibus facile parabilibus, vel solum rosmarinum sub lingua detinere; Par ratio est leuistici & similium.

Sic myrrha, costus verus, cort. citr. zedoaria, aliaque dicta huc referri possunt, seu *ivoguias*, seu præseruationis gratia, si alia forma, quam sola masticatione, quo nomine ad primam classem spectant, in vsum veniant. Et illa enim citant quoque salivam, sed quasi incomplete, vt deglutiat & alteretur. Sic fol. Ind. eodem refert *Roder. Castro.* Imo diuersa medicamenta alia huc spectant, quæ pro applicatione & præparatione alia atque alia ad primam illam & secundam pertinent, v.g. rad. ir. pyrethri, (in doloribus dentium maxime laudata,) zingib. cyper. acori veri, sem. staphid. agr. cubebæ, cardamomum, piper omne, eruca, sinapi, quod a quibusdam pro insigni præseruatiuo epilepsie habetur, salvia, rosmar. thymus, satureia, piperitis, & inprimis nicotiana &c. Ex iisdem etiam parari possunt cum melle aliisque modis globu-

globuli masticatorii, qualis est apophlegmatismus Laurebergii, ex nicot. rec. rad. pyrethr. mastich. & zingibere. Ex liquidis spirituosis, eff. lign. sanct. ∇ apoplect. Ra catechu, \sim \ominus *ci; aquosis, nitrosa varii generis. Ex mollibus conf. anacard. theriaca & alia, in aponia cum successu vsurpanda.

Priora solo quasi motu, vel præcipue saltem partes continentes ad saliuam fundendam sollicitant; altera hæc partes contentas magis in motum cient, non neglectis etiam illis. Masticatoria motu & calore, apophlegmatismi calore potentiali & salina virtute fluxiliores reddendo humores saliuales cogunt, vt e dilatatis poris glandularum miliarium in faucibus exfudent citatius. Ad eoque hæc ipsa magis sunt acuta, salina, incisoria & fundentia, imprimis sulphurea volatilitate una conspicua, quæ ob partium tenuitatem & agilitatem liquatum serum alliciunt, & ex diuerticulis proximioribus glandulosis euocant; quorum vsus ex dicendis patebit.

3. Quæcumque serum in motum cient e centro suo, vt ad fauces confluat, sunt salivantia. Suffinet hunc titulum κατ' ἐξοχήν ξ ius. Licet enim & alia quædam huc referri possint, principatum tamen tenet ξ ius, qui nec in hoc sibi parem habet medelam aliam. Sic nouimus quosdam cum successu vti \oplus lo albo, saltem ad g. j. quotidie dato, eodem fine, minore indicatione, quo factò, & per aliquot dies continuato blanda quædam saliuatio oritur, cum successu. \oplus lum enim est emeticum, dosi iusta datum, minori vero continuatum, cum mouere vomitum non possit, saltim saliuam in os mouet, vti id ipsum fit in vomituriensibus.

Inuentum est remedium hoc, saliuatio mercurialis, primitus ab empiricis, teste *Frucastor. l. 3. de morb. contag. c. X. p. 269.* ad analogiam scabiei tractando luem veneream, & feliciter curando. Huius cum effectus euidentis fit, ratio non item, eandem inquirendo lustrabimus penitus.

Not. enim (1.) in ξ io esse partes vt rotundas, ita summe mobiles, vnde etiam si vel maxime extinctus, quietus, mortuus quasi appareat, mox motu mediante recorpore fiat & pristinam assumat faciem.

(2.) Esse

(2.) Esse in eodem vim summe elasticam cum humidis aliis æqualem, summe euaporabilem. Vbicunque enim est vis dilatandi & concentrandi in corpore, ibi est vis elastica, quod in aere & liquidis omnibus alias clarum est. Evaporabilis vero vis igne patescit, aufugit enim totus, nisi captiuetur clauso eodem, totus, inquam, vix vestigio relicto, si purus sit; imo aurum ipsum quoque ex parte deprædat, quando ad inauranda vasa adhibitus, igne mediante abigitur; vnde principium euaporabile chimici nominant ξ ium. Tacemus experimenta euaporationis huius ξ lis alia in aquis, vestibus &c.

(3) Esse in eodem partes quidem sulphureas, viscidas, coherentes, rotundas, sed cum salinis volatilibus sui generis, acetosis, & terreis intime combinatas, solutasque. Sulphureæ patent ex colore, quem mille modis fingit, cæruleum, albidum, flavum, rubrum, nigrum & nullum non; patent, si cum acidis rigidis immutentur, vt in ξ nato, si cum iisdem beneficio terrearum, ignis vi, expandantur, vti cum acido sulphuris gas coiens cinnabarin. præstat ac exhibet vulgarem, & ξ atam, communem ac Helmontianam. Salinæ & terreæ ex grauitate summa; vtræque ex effectis variis, quatenus intime penetrat poros metallorum, eaque subigit & deuorat, atque alia præstat mira. Soluta vero omnia sunt in ξ io, quod summe mirabilem illum reddit. Reliqua enim cum aliis habet communia, hoc sibi solum proprium, quod omnia illa non tam mixta, iuncta, vnita, sed & soluta obtineat; vnde liquor est metallicus, non madefaciens manus, fluidus, menstruum vniuersale metallorum, eorumque cum primis regis. Soluens est & solutum, viscido metallico liquore gaudens, quo destructo nec ipse cessat actiuus esse.

(4) Videri quidem frigidum, torpidum, sed alas indeptum summe esse actiuum. Alas indipiscitur, si soluatur solutionis vinculum. Solutus est & ligatus; solutus, liquore metallico aqueo concentratissimo intime combinatis particulis sulphureis, terreis, salinis, & quamdiu solutæ sic eadem, tamdiu mobilis; ligatus quoad vires harum, parent enim menstruo, parent soluenti. Simul ac vero dissociatur, vt non fluat amplius, nullum sub sole videas

videas magis actiuum medicamentum, emeticum, sudoriferum, purgans, vniuersale. Alas indipiscitur, a calido & humido vitali, calidum vim elasticam expandit, humidum partes salinas recipit, dissociatione facta infirmatur ne fluat, sed hoc agat.

His itaque positis facilis clavis est ad lustranda effecta saluationis; siue enim intus adsumatur, seu extus applicetur, atomi subtilissimæ effumantes fundunt serum, & stimulant, vt & ipsum, turgescat, elasticam vim suscipiat, & quidem in centro suo, in ipso sanguine. Lentore ergo excusso, fluere citatius incipit, acrimonia salina foetum; fluens vero citatius exitum quærit. Adeoque, a priori & posteriori certum & notum est 1. fundi inde serum, 2. fufum non posse consistere suis torulis, 3. alterari quam maxime, vt acrimoniam suam & illatam exuat, absterfum defæcatumque, reddi, & 4. consequenter effectus præstare in corpore salutare, ipsa sua alteratione hac & euacuatione.

Quas vero vias affectet ad exitum alias quam ordinarias? si quidem ordinarie agat. Ordinariæ viæ sunt os & fauces, vbi continuo serum confluit & effluit. Huc ergo ruere oportet magis, sibi relictum, huc exire, & sputatione mediante excerni.

Attamen ad instar aliorum vniuersalium, non solum extraordinarie aliquando aluum laxat, in aliis vomitum ciet hæc operatio, (quo casu vix feliciter operatur ex nostra experientia,) sudorem item ciet; verum etiam ordinarie simul per dictas has vias operatur, ita tamen vt operatio primaria, vt decet, procedat nihilominus, præcipue vero per vrinam & sudorem, tanquam vias feri educationi quadrantes & congruas magis præ aliis.

Cognita itaque materia hac saluationis, ceu apophlegmatismi vniuersalis, cum ipsa operatio sit heroica, si vlla alia, ac generosa, operæ pretium erit vsum genuinum in praxi monstrare.

(1.) OBIECTUM, seu indicans huius remedii PRINCIPALE est lues venerea, adæquatam morbi rebelles plures alii, ex vitio feri grauiori oriundi. Cumque remedium nec minus, nec maius ipso morbo esse debeat, accurate distinguendi sunt luis venereæ gradus, quos tres constituemus hoc loco. Primo & vltimo minus, medio magis conuenit & ex vsu est. Non primo,

Non

quip-

quippe stranguria, gonorrhœa, tumores aliis curari queunt leuioribus. Non ultimo, quod tum vires sint tunc minus partes, tum penitius debito iam ipsa ossa cariota reddita, partesque exesæ.

Distinguendæ etiam accurate non minus sunt eiusdem species, a nobis in praxi inuentæ & introducendæ merito, prout vel vlcera, vel tumores, vel dolores magis diuexant ægros. Obseruauimus nempe in vlceribus extimis, serpiginitibus, tuberculis siccis, vnde variola magna dicitur, faciei, corporis totius, penis, profuisse præcipue, & ex fundamento penitus atque penitus, cito & tuto, idque constanter abegisse. Exempli loco sint historiae sequentes pauca e multis. Laborabat studiosus luis venereæ hac specie, summe defœdata facie, exulceratis simul genitalibus. Frustra adhibitis omnibus aliis, & quod mirum videri poterat, ipso dysenteria perfecta correpto, nequicquam tamen adiuto, sed constantissime tuberculis permanentibus in sede sua, adhibebatur inunctio ꝑlis, procedente saluatione feliciter intra trium hebdomadam spatium curabatur.

Pastor quidam a multis annis sinistro femore & brachio serpiginosis siccis crustis infestatus, cætera sanus & bene habens, vt solent isto morbo laborantes, a curatione hac, mox dicendo modo instituta, sanissimus euasit & mundissimus. Fœmina vidua tubercula eadem toto corpore patiens, & ipsa sibi & aliis creditur laborare variolis. Medicus eandem curare suscipit, & pro tali quoque tractat, sed vt apud *Pœtiam* rusticus expectat, dum defluat annis; ita hic expectabat ægra, medicusque, donec suppurarent & desiccarentur variolæ, sed frustra. Refertur res ad nos tanquam insolita; accedentes, morbum agnoscimus, & breui tempore curamus hac cura ꝑli.

Fœmina alia coniugata patitur similia, tubercula cum maculis in capite, sub parte capillata, cum exulceratione genitalium & intertrigine venerea, erat enim obesior, cum doloribus capitis & crurum insigni debilitate; vna vero filiulus vnus anni, & virgo 14. annorum ille ani intertriginem, quod puerili ætati signum proprium est inprimis, hæc tubercula non pauca exhibet. Medicus ad matrem vocatus eandem itidem pro variolis laborante

rante tractandam suscipit, sed frustranea diagnosi & cura. Vocati omnes & singulos restituumus eodem diuino hoc remedio.

Duo sunt luem veneream curandi remedia: sudatio & ptyalismus, vtraque vniuersalia, vtraque feri vitiis debita. Sed licet tutius per primam viam videatur prima fronte remedium, periculosius per secundam; contrarium tamen reuera obtinet dictis casibus, vt adeo vtraque habere locum videantur commodum, modo distinguantur subiecta, morbi gradus & species. Quantum huius est loci, vtraque remedia magis locum habent in pituitosis, sibi tamen relata inuicem si fuerint, mercurialis medela respectiue magis pituitosis, altera per sudationem magis biliosis conuenit, illa fundendo, hæc diluendo. Longe tamen efficacior est huius, e minerali regno, quam quæuis sudatio ex vegetabili.

Adæquatam vero indicans constituunt morbi rebelles alii, inprimis lepra seu elephantiasis Græcorum, & hinc quoque alii, quos casu sæpe sanat, insignissime sero per hanc viam correcto. Talia exempla *Ord. & Merb. comm.* commendat & reliquit *Rolfinus*. Modo hæc duo sint paria & sibi respondeant harmonice inuicem, ægri corpus sustinens, & ipsum medicamentum, cum modo ipso bene vtendi & applicandi.

(2.) Subiectum actiuum, seu materia remedii est mercurius viuus, variis modis adhibitus. Adhibendi hic modus duplex est: internus & externus, isque vel solitarius, vel coniunctus. Intrinsecus commodus est & dulcis, bene præparatus, ex ξ ii viui & η ti ana, datus in pilulis, tanquam forma aptiori, nostro quidem vsu cum extr. scorzon. vel alio, v. gr. ξ dulc. θ ß. vel ij. extr. scorzon. q. s. v. g. θ j. M. F. l. a. pil. xxx. vel pauciores, ita tamen, vt pro dosi circiter v. vj. grana & amplius ad θ ß. determinentur. Præstat enim pro continuando vsu minorem dosin eligere, sensimque naturam aptare. Nonnunquam & ξ rus ruber dulcis, i. e. ab acrimonia spirituum acidorum liberatus beneficio repetitæ edulcorationis per ∇ ros. adhiberi consuevit, sed paulo rarius. Notabile enim est de vtrisque porro, cauendum esse, ne vel

vomitus vel alui fluxus accedens operationem saluantem impediatur, quod omnino & per se accidit aliquando, & imprimis a datis hisce largiori dosi expectandum est. Melior est & diaphoreticus, etiam si non ad perfectam saluationem præstandam detur.

Externus vsus vel *unguentis*, vel *emplastris*, vel *cingulis* absoluitur, minus apte masticatione actuali, vel suffitu. Vfsitatissima sunt vnguenta mercurialia hinc dicta, siue officinalia, seu potius extemporanea, v. g. ℞. ꝑii viui c. f. q. tereb. extincti & inuisc. ℥j. iß. vel ij. vngu. pomati q. f. v. g. ℥ij. vel iij. ol. ling. rhod. salu. a. gtt. iv. vel amplius. M. F. vnguentum, facile addendis quoque aliis, si maiori apparatu delectemur.

Emplastra ꝑlia resoluendi & discutiendi magis sine in gummatibus, doloribus & tumoribus venereis in vsu sunt, quam saluandi, imprimis emplastrum de ran. Vigon. cum ꝑio, probatissimum iis casibus; pro saluatione vero excitanda non item, nisi secundo & in subsidium, (quod & de zona ꝑli valet,) emplastris vtimur. Sic ptyalimum artificialem collo circumdatum empl. de ran. Vigon. simplo vel duplo ꝑii currentis constans longe facilius, quam zonam ꝑlem, promouere & accelerare scribit *Sim. Pauli digr. de feb. malign. p. 27.* ibidemque subinnuit, h. m. luem veneream intra 6. septimanas curari posse. Cingulum ꝑiale constituit idem ꝑius, in vnguentum redactus, linteoque inunctus forma subligaculi, seu cinguli alias ad hernias vsurati, ita vt occultetur interior ꝑius, cingulo ad plures vsus sufficturo. Nouimus talia vsurpata cum successu in scabiosis. Maioris apparatus describitur ab *Oberndorffero contra Ru-land. p. 30.*

Suffitus mercuriales, cuius materiam constituit cinnabaris vulgaris, prunis iniecta, licet *Rondeletio* & *Parao* aliisque laudentur, qui multos se suffitu ꝑli curasse gloriantur; hodie tamen magis obsoleuit vsus, præterquam ad vsum particularem, vlcera nempe penis. Ita hoc sine suffimentum fieri potest quoque ex ð ℥j. & vii. vel dulc. ℥ß. oliban. mastich. cinnab. a. ʒj. aristol. O ʒij. carbon. til. q. f. M. conclusus in olla fumus

ex

ex puluere carbon. insperso afficiat membrum cariosum. Ne vero gratis id dictum videatur, tenendum est, ideo abstinere medicos a suffitu, quia magis hoc pacto fumus (pro vniuersali vsu institutus) pulmones ferit, quam partes afficit extimas alias, vnde facilius læsio, quam vsus.

Pro masticatorio vero adhibere Sium dulcem, itidem non receptum est in praxi selectiori hodie, nec commodum, tum ne, dentes inde lædantur magis, tum quia sic non ita e centro suo ad motum vniuersalem citatur serum, quod tamen requirebatur.

Si fateri volumus, quod res est, sufficiunt interius pilulæ, exterius vnguentum, reliquis carere possumus facile.

Subiectum passiuum est æger lue venerea vel consimili grauiori morbo afflictus, ita tamen, ne viribus fatiscat, vel aliud adsit contraindicans. Non conuenit, nisi æger sit *oççocidi*, sana habeat cæteroqui viscera, imprimis pulmones, sero non omni exhaustus. Non infans puer, nec senex sustinet facile hanc operationem perfectam. Obseruandum quoque est imprimis, quod diximus, quo gradu, qua specie laboret luis *ççç*, quod dum non distinguunt vulgo, varia committunt inconuenientia plura, etiam in renunciando & alias non tam medici, quam vulgus, infamantes sæpe citra culpam, quæ id mereatur, affectos.

Modus absoluitur circumstantiis aliis, quoad locum inunctionis, & tempus cum primis ac numerum. Eger nudatus locatur ad fornacem calidam, inunguntur mane articuli, humeri, brachii, & manuum, spina dorsi, inguina, genua, circa talum & plantæ pedum. Facto hoc, iuncta simul frictione concinna, imo pro re nata quandoque etiam inunctis partibus speciatim, affectis, æger componitur in lectum calidum, vt transpirabili seruato corpore actuetur magis vis mercurialis, eoque die relinquatur sibi. Hinc si vel citius labore defungi velimus, vel æger robustus sit, altero die statim idem repetitur, vel interpolatione facta, quod deprehendimus ex vsu naturæ, tertio demum die. Non præscribi potest tam certus inunctionum numerus vel finis, quippe quod variat pro ægri constitutione varia, imprimis

vero effectu. Vidimus primo vel altero statim die aliquando incepisse saluationem, quo facto bis etiam saltem inunctio locum habet, & sufficit; vbi vero tardius procedit, tertia vel ad summam quarta vice repeti potest, facta tamen laudata interpolatione, vt de effectu melius constet. Et hæc de actu ipso, dicturi de cautelis quoque, vbi prius de masticatoriis dicenda, absoluerimus coniunctim.

Notabile enim 1. *masticatoria particulare esse euacuans capitis, saluantia totius.* Particulare sunt illa, siue fauces afficiantur solum & iis indigeant, siue cerebri regimen sanctius depletione hac gaudeat, siue vicinæ partes aliæ. Hinc profunt in affectibus capitis, catarrhis, vertigine, memoriæ debilitate, affectibus soporosis, & affectibus capitis aliis. Profunt in affectibus oculorum, ophthalmia, suffusione; aurium, vt surditate, auditu difficili, tinnitu; faucium & adæquate ventriculi, in fetore oris, laxitate gingiuarum, dolores dentium, aponia, per accidens etiam ad sitim, frigida & improprie dicta, vt crystallus. Vniuersale euacuans mercurialia constituunt, vbi character peregrinus seminalis M. S. inquinat. Hinc profunt in lue venerea, psora, & aliis affectibus rebellibus cum conspurcatione & iniquatione coniunctis. Non confundenda ergo sunt vtraque, sed vnumquodque suo opponendum. Non saluantia affectibus capitis, nisi adæquate, non apophlegmatismi simplices & particulares feri grauiori oneri vel vitio tollendo sufficiunt.

2. *Et masticatoria & saluatio & is sero lento, viscido, oneroso debentur, non fluxili, tenuiori, falso, vel deficienti.* Exulent hinc in febribus illa, & vbi motu magis, quam quiete serum delinquit. Hinc autore *Ebnse*, apophlegmatismi in phthisi, tussi, pulmonum affectibus cane peius & angue sunt fugiendi, etiam si a capite non raro affluxus fiat, quod in partem imbecillam & plus æquo affectam humorum illuuiem prollicerent magis. Sic etiam masticatoria eadem præsentem dolorem, aut sensum cerebri exquisito existente minus conueniunt, vt contra ea optime excitando inseruiunt motui eiusdem.

3. *Faucibus spectatim affectis nec masticatoria, nec saluatio*

tia locum habent. Neque enim per locum affectum euacuandum vnquam est, si ipse labem sustineat. Laboret quis vligine gingiuarum scorbutica, cum laxitate & putredine, masticatoria vix conueniunt, præterquam roborantia. Si quis luis veneræ femina magis in faucibus se exferentia offerat, vt circa vuulam, & partes vicinas erosio visatur, vel os ethmoideum, cartilago natium affecta, obseruauimus male potius sæpe, quam bene cedere inunctionem ꝑlem. Sin copia lymphæ educenda, vtraque conueniunt, inprimis masticatoria proprie dicta; par ratio est, si ob aphoniam nerui sint roborandi. Sin gingiuarum laxiores exposcant remedium, terrea quidem mucilaginosæ conueniunt, magis tamen, præsertim grauiori casu, electuaria, mella & similia demulcentia.

4. *Masticatoria educunt, sternutatoria excutiunt.* Quandoque ergo non tam excutiendus, quam educendus est humor serofus, illa, non hæc conueniunt, v. g. in ophthalmia, in ozzæna, polypo & similibus. Hinc etiam excessus in fumo tabaci hauriendo minus respectiue nocent, & facilius tolerantur, quasi per consuetudinem quandam, quam sternutatoria, nisi & hac occalleant quasi parietes magis, nec sternutationem inducant actualem.

5. *Actus saluantium vel completus est, vel incompletus, uterque distinguendus.* Completum vocamus, qui pro fine habet ptyalismum ipsum, quo continuato materię morbificæ fit diminutio, in sero nimirum characterisatæ. Cuius operatio per duas, tres vel 4. quoque hebdomadas, pro re nata, necessaria est, eo vsque *μετ' ἀσφαλείας* continuanda, donec *μετ' ἀφορέας* eandem finire liceat. Incompletum vero nuncupo, quando insensibiliter magis exerunt ꝑlia actionem suam, citra saluationem, exemplo scabiei, & vnguentorum ad hanc curandam adhiberi solitorum.

Adeoque completum vel incompletum dicimus (1.) ab effectu hoc. Vt alias inter sudorifera & diaphoretica obtinet distinctio in praxi; ita etiam circa hæc ꝑlia. (2.) ab intentione medici. Vtut enim etiam præter intentionem quandoque ab vsu ꝑii dul-

cis interno, vel vnguentorum ꝑlium, emplastrorumue, alio sine adhibitorum, inuitis quasi saluatio accidat, præcipuè in iis, quorum corpora iam saluationem experta sunt; nec ipsa tamen vel vnguenta, nisi id intendamus, completum edunt ordinarie effectum. Latius ergo patent vnguenta & emplastra quoque ꝑlia, hæc, quam pro saluandi sine. Hinc instar regulæ notandum: Quod saluantia sunt toti, id dissoluentia, vel mundificantia ꝑlia sunt parti. Toto die hinc adhibentur in scabie & consimilibus cutis exulcerationibus, seu in puluere, seu vnguento, seu aliis modis, effectu tamen optato consequente, modo cætera sint paria.

6. *Inunctio ꝑlis indemnis, tuta, efficacissima & necessaria est, nec in se quicquam incommodi affert.* Infamem licet illam proclamet *Helmontius*, nihil minus tamen quam talis est, modo recte ventem inuenerit. Hinc leguntur medici aliquot millia lucrati solo vsu medicamentorum ꝑlium & applicatione concinna. Obiici varia solent ab iis, qui ꝑii genium dari talem fingunt, qualem præsumunt. Non timenda est palpitatio cordis vel periculum aliud; multo minus id historiarum & obiectiones aliarum euertunt, vel testimonia & autoritates medicorum, qui ꝑium venenatum habent, quod humores prauos ac malignos in totius corporis habitu contentos ab ignobilioribus ad meliores partes, cor, hepar, & stomachum, contra naturæ bene operantis consuetudinem, non sine magno periculo repellant. Adde, quod vis maligna, ut volunt, in corpore remaneat, alii corripiantur marasmo, alii dentium casu, palati corruptione, ossa capitis aliquibus exedantur, illis os & facies intorta, quin omnem sæpe illuuiem ad caput protrudat, morbo non curato. Imo quosdam ꝑium euomuisse hinc, quosdam minxisse, alios in capite gestasse scribitur.

Tuta & necessaria est operatio, neque enim æque decocto lignorum cedit, vel aliis; vnice adæquatus morbo huic ꝑius, ut sine hoc heroe giganteum illum hostem superare non possimus facile, inptimis æqualiter affecta M. S. citra febrem ullam. *Efficacissima* vero est & constans, ita ut hoc remedio adhibito, mox exiccantur vlcera, crustæ euanescent, tubercula, calli destruantur, nec opus sit

fit

fit aliis, solo hoc & unico sufficiente. Et quidem omne seminium morbosum & fermentum perfecte eximitur, vt recidua nulla sit timenda ab hoc remedio, modo non ultimo gradu & linea morbus constiterit iam, & æger denuo relabatur ad pristinas veneres, vel in vtendo error fiat.

Neque etiam opus est, vt, non contenti mercurio vulgi, alium ðium queramus, & cum suo auro præparemus ac figamus, cum ipse iam sufficiat, licet non negandum sit, hoc pacto præparatum eundem efficacius quoque agere.

Cardanus vero *consil. pro lepram patient. p. m. 351.* idem effici posse credit aliis incisoriis medicamentis, non mercurialibus, ex $\text{ʒ} \text{viij.}$ $\text{ʒ} \text{ij.}$ $\text{ʒ} \text{ij.}$ g. iunip. helleb. alb. a. $\text{ʒ} \text{ij.}$ succ. tithym. $\text{ʒ} \text{ij.}$ vel amplius, tithym. contus. $\text{ʒ} \text{ol. lin.}$ $\text{ʒ} \text{b.}$ &c. inunguendo sub poplitibus, interiora cubitorum & iuxta talum, & iuxta carpos manuum, & sub alis, & plantas pedum, & loca omnia patiensia; quod latius apud ipsum legi potest. Sed vtut concedamus, iis casibus hoc præstari posse, vbi actus ðii incompletus sufficit, negamus tamen, id ipsum fieri posse, si completus desideretur, & malum sit grauius.

7. *Regimen ægri inundione facta summe necessarium;* vt nempe optatus succedat effectus, alioqui facile noxius futurus. Quoad interiora ergo solemus mane sub initium operationis propinare pilulas ex ðio dulci ad facilitandam eandem, vesperi vero bezoardica propinare, ex Ra bezoard. ess. $\text{ʒ} \text{ii.}$ $\text{ʒ} \text{ diaph. cinnab. nat.}$, vt, hoc pacto & corrigamus simul medicamentum, & refranemus ferum, & defendamus M. S., suauiter diaphoresin procurando. Exterius vero ambiens debet esse calidus aer, frigus vero omne cauendum studiose (completo expetito actu, pro gradu morbi ipsius,) vinum cauendum, & affectus animi omnes grauiores.

8. *Muniri prognostico interest medico etiam quoad medicamenta imprimis, tum alia, tum ðia.* Maxime commendat medicum, si, quæ fieri debere dixerit, eveniant atque sequantur, in bonum & malum respectiue. Cum itaque non iucunda penitus sit hæc ipsa operatio, sed coniuncta cum molestia quadam, adeo vt visi sint sæpe adeo impatientes ægroti, vt & chirurgum & adstantes inter-

interimere minarentur nonnunquam, suaferim, vt exponat prius omnia bene, & opus esse tolerantia, satis esse, si breui mora sustinens molestiam plenissime hinc conualescat.

9. *Moderandus saluationis actus ad Ὁμοίαν naturam unice.* Moderari conantur quidam eundem externis additis. Sic cum Ψ administrandum vult *Meier. de 7. mont. planet. p. 63.* vt calor naturalis excitetur & roboretur, sicque maior excretio fiat; cuius tamen contrarium tuetur *Hartmannus*, ne inflammetur sanguis. Sic si oleum de euphorb. vnguentis venereis admisceatur, per alui deiectionem & sudorem, non per profluuium oris vel vomitum fieri euacuationem scribit *Lang. l. 3. epist. p. 960.* Sed præstat vnguenta dicta sibi relinquere, nec curiosius illa multiplicare ingredientibus hisce; sæpe enim per accidens quæ fiunt, per se facta putantur.

Hinc not. non temere repetendam inunctionem, distincto puta tempore, si saluatio sufficienter procedens nil iuuerit ægrum; notat enim id naturæ repugnantiam. Hinc præstat quoque ægrum non emaciatum esse abstinentia & fame. Vt enim quiete & abstinentia multi magni morbi curentur, quæ *Celsi* est præcæmia; non tamen facile ipsa hæc curatio lvi veneræ abigendæ satisfacit, pro cibo non nisi pane biscocto, & amygdalis aliquot; pro potu, decocto hordei vel alio apto concesso. Hinc si vomitus inde sequatur, & id frustraneam fore eandem vt plurimum denotat. Hinc non instituenda inunctio prius, quam præmissis vniuersalibus, purgatione, venæ sectione, imo & aliis. Si enim recta ratione adhibitis aliis cedit affectus, non opus est saluatione; contra ea vero si minus reliqua tentata suffecerint, audacter hanc amplectimur. Hinc si fissuræ & tumores linguæ ac labiorum, producta eadem, si deglutitio difficilis, & dolores adsint in faucibus, mel rosatum, gargarismata modo abstersoria, modo adstringentia & mundificantia conueniunt. Interius opiata habent locum, provide adhibita.

LIB. II. SECT. II. CAP. XVII.

De
Aphrodisiacis.

DE venerem citantibus dicturis in mentem venit historia, in annalibus Thuringicis relata. Cum enim Ludouico sexto, Thuringiæ Landgrauio ab impotente viro coniugis vsus fructus offerretur, vt ipso mediante conciperet, tantum abest, vt maculare se hoc facinore sustinuerit, vt potius electuarium pulueremque in officina confici curauerit, & accedens quasi de condicto illud marito impotenti exhibuerit, qui hoc modo nouo ardore accensus gratias egit Landgrauio, iamque nouus heros ipse officio hoc fungi potuit.

Supponemus vero (1.) aphrodisiacorum indigos alios esse frigidos, alios impotentes. *Frigidi magis sunt & dicuntur, qui a natura quasi & toto temperamento ἀπεραντα habent μόρα, neque vnquam obtinuerunt potentiam virilem.* Cum enim viri debeant esse calidiores, alacres, vegeti, si frigidiores fuerint, viri quoad hunc & alios adæquate actus esse desinunt. Hinc distinctio hæc maxime necessaria est ad renunciationes medicas faciendas. Occurrit enim casus hic in Consistoriis Ecclesiasticis non raro, iudicio de diuortio faciendo a medico ferendo. Accusabat coniux iuuenula maritum de impotentia, cum iam per tres annos confueuissent, petebatque separationem; missus ad collegium medicum vrbs, imberbis, voce feminea, genitalibus flaccidis; responsum est frigidum esse, posse tamen prius tentari medicamentis, an potentia exerere se posset; quo non factò diuortium factum est. Impotentes vero licet generalius loquendo etiam frigidi dicantur; magis tamen id prædicatur de impotentia ex morbo vel quasi tali, vel a maleficio. In singulis quidem habent locum aphrodisiaca, magis tamen in his posterioribus, vt dicitur.

Ooo 2

(2.) Aliam

(2.) Aliam potentiam esse recuperabilem, aliam incurabilem. Dum vires annique sinunt, venus excitari potest, inuita vero Minerva minus.

(3.) Requiritur ad potentiam tum sanitatem totius, tum inprimis genitalium, fundatam & intemperie & conformatione potissimum, qua male habente vix locum habent.

(4.) Semen esse deciduum nutrimenti superflui, quod alias impendebatur a natura ad augmentum corporis; esse feri florem, adeoque γλαυκῶδες in consistencia, spirituosum & ὀργανώδες in motu, sufficiens in quantitate, cellulis seu vesiculis suis inclusum requiri.

(5.) Ad aphrodisiaca exercenda requiritur amor, ad amorem harmoniam spirituum & symbolismum; amorem vero generari partim ab interno stimulo feminali, domestico, unde desiderium, æstrum, & principium motus; partim ab externo obiecto amabili, quod ad se inuitat & impellit cogitationem. Necessarium hoc esse patet suppositum, quod odium & auersatio, vel defectus saltem desiderii, quandoque etiam pudor, alique animi affectus sufflamment sæpe potentiam coeundi, unde etiam ligationes seu impotentiam a fascino huic solum causæ, non veneficio, adscribit Borellus.

Hinc inferimus 1. Quæcumque superfluitatem nutritilem corpori faciunt, esse aphrodisiaca. Hæc quippe materiale ponunt, & largiuntur, sine quo semen gigni nequit. Hinc dicuntur hæc ipsa, quæ id præstant, ἀστυαία, semen gignentia, quorum materia in alimentorum & medicamentorum genere reperitur. Hinc experientia testatur, sine Cerere & Baccho frigere Venere, largiter vero suggestis e Cereris & Bacchi penu succendiculis prurire magis homines; ut contra ea morbidi, debiles, exhausti ad ἀνοητία hæc inepti magis sunt. Quæsitus Philosophus, quando melius sit Venere uti, respondit, quando quis se ipso vult fieri debilior. Satis nobis fuerit, exin colligere, venere sanis, robustis & vegetis magis convenire. Quantitatem ergo hanc corpori faciunt & defectum resarciunt analeptica alimentosa & medicamentosa; inprimis ex escu-
lento.

lentorum classe *dalia*, temperata, passulæ, ficus, chocolada Inda, dactyli, panis martius, mellitus; *oleosa*, vt amygdala dulc. ambros. nuces pineæ, pistacia, tum per se, tum cum cibis cocta, sem. bombacis, *pulposa* & facile resolubilia, carnes teneriores, cerebrum passer. testes gallor. caponumque, ova forbillia. Ex medicamentis *bulbosa*, bulbi enim omnes quasi, vegeti puta, aphrodisiaci sunt, inprimis satyriorum genera aliaque. Ex potulentis vinum, cereuisia spirituosior, vinum Hispanicum &c.

Hæc ipsa & fanis suggerunt sufficientem quantitatem superabundantis nutrimenti, & cum primis qui iam per ætatem, vel morbum minus illi muneri videntur sufficere; veletiam per naturæ impedimenta alia aut vrgentiam egent seminis q. l.

(2.) *Quæcunque semini ὄργανον spumofum procurant, illudque ad exitum inuitant, sunt aphrodisiaca.* Non satis est semen adesse, adest enim & per naturam ordinariè in iuuenibus & viris, imo primis annis præcipue per se stimulat satis. Sed torpidum & quietum sæpe est, siue per indictam castimoniam, qua carnis stimuli superantur, quod tamen, nisi δαὶ μυχανῆς vel diuino auxilio id fiat, difficulter admodum succedit; siue per abstinentiam a conuersatione sceminina, siue aliis modis, inprimis si serum copiosius sit mole, & sal volatile spirituosum ὄργανωδῆς inhibeat & in centro detineat. Opus ergo tunc est iis, quæ torporem & quietem tollunt, stimulantibus. Priora seminis materiam suggerunt, per naturæ leges, hæc generatum ad seminaria vasa deducunt, & in iisdem addunt stimulum; illa quantitatem, hæc qualitatem & motum respiciunt, magis.

Audiamus hanc in rem Pergamenum, qui l. 5. de simpl. c. 23. Ex alimentis, ait, quæ materiam spermaticam producant, sunt ea, quæ bene nutriunt, sunt flatuosa, nobisque tota substantia familiaria. Nam cum seminis substantia ex bona superfluitate generationem fortiatur, sitque etiam flatuosa, necessum est, addit, vt ea quoque, quæ semen procreant, similes in se virtutes habeant. Quale enim est materiatur, talis quoque est

est materia. Sed de alimentis iam diximus, quæ dum feminis largiorem prouentum causantur, hoc ipso iam per se stimulum, ex copia eiusdem producant. Ex medicamentis vero spermatica seu venerem stimulantia hinc sunt, quæ calida sunt & flatuosa, ex hypothese Galenica, quanquam hæc rectius venerem stimulare, quam semen generare dicantur. Semen enim horum usu calidius spirituosiusque redditum pruritus mouet, æstrum vocant, & ad venerem impellit, eo quod exitum turgescendo petat.

Explicari hoc magis potest, si dicamus, quid sit flatuosum, illud aphrodisiacum. Flatus notant duo (1.) effectum morbosum, a cruditate, vel calore debili oriundum, qui dissipare sub dominio suo humidum gas nequit. Et tales flatus morbofi tantum abest, ut venerem citent, nisi mere per accidens aliquando; ut potius veneri sint contrarii, quatenus cruditate posita, spirituaſcentia debita feri & feminis deficit quoque. Per accidens, inquam, vel saltim non in debitum finem, quo loco non tam memorabimus infantes & pueros, quii a flatulentia talismodi sentiunt erectionem, quam quod obseruauimus singulare & inauditum, flatus nempe per meatum semini & urinx communem excretos. (2.) Effectum turgescentiæ, qualis flatus obseruatur in fermento panificum, cereuisia, vino fermentescente, imo etiam in bullis ex sapone & aqua oriundis. Et hic nisi intelligatur, fallit Galenica hypothesis, & genuino hoc sensu si id capias, longe est verissimum. Spiritus nempe inflat, quo inflante semen turgescit, turgescens exitum affectat, non contentum oculis suis sponte naturæ sæpe excidens.

Atque hoc ipsum est propriissime τὸ ὄργανον, turgere, quatenus nempe semen spirituosius acriusque redditum titillationem maiorem fœnerat continentibus suis vesiculis easque ad excretionem lacescit, & spiritus vna neruis ac musculis spongiosis copiosiores infert.

Duplicis hæc sunt generis: sulphurea & salina, vtraque calorem exuscitantia & cum calore motum ac stimulum. Nec de viis opus est dubitare, quomodo ad remotissimas & velut
extra

extra corporis clima ad mœnia locatas partes vis illa extimulans pertingere possit. Quale enim serum, tale semen, vnde videas nephriticos sæpe & arthriticos experiri tentiginem veneream, ob sal feri acre & has partes feriens. Sulphurea balsamum quasi & γλιχρόν, salina motum suggerunt. Sic venerem extimulant dulcia ἐνεργητικῶς talia, seu efficaciora, speciatim mel, quod hinc pollutiones nocturnas in dispositis sola sui comestione toto die excitat.

Sic omnia aromata & aromatica sunt aphrodisiaca, siue alimenterum fiant condimenta, vt scolymi, cochlearum, ostrearum, siue per se variis formis in vsum cedant. Par ratio est plantarum & radicum, nominatim pimpinellæ, eryngii, apii latifolii, & duplici quidem hæc nomine, quod & partes obtineant sulphureas, & salinas volatiles, vtrasque scopo aptas, rarefactiuas & intensiuas caloris.

Sic & seorsim idem efficiunt balsamica & sulphurea, lignum aloes, ambra, eiusque essentia, moschus, qui flatuosa sua humiditate non tam creditur πρὸς τὰ ἀφροδισιακὰ παρρημῶν, sed reuera id efficaciter præstat. Quod ipsum illustrat flatulentia illam rationem; nam cum seminis substantia, ex vtili superfuitate ὕψισιν adepta suam, spiritus plena sit, quæcunque ipsum aut procreare aut prouocare apta sunt, flatuosa sint, (intellige hoc sensu,) necesse est, καὶ τῆς ὑγρότητος ὀσμῶδες participia, qua destituuntur ruta & vitex, quæ hinc inter τὰ σπυρρικὰ, vt moschus in censu τῶν ἰσθητικῶν ἔπιπέματ' reponuntur, vt eleganter loquitur Salomon Albertus, or. de mosch.

Seorsim item sale volatili prædita, vt eruca, de qua Poeta: excitat in venerem tardos eruca maritos, vt raphanus rusticanus, cochlearia, nasturtium & antiscorbutica alia, sale volatili facta, de quibus Bryonini & aliorum experientia certum est, ab illorum vfu pollutiones nocturnas euenire insequente nocte.

Sic & oleosa & spirituosa omnia sunt aphrodisiaca, Vi s. & inprimis formicarum simplex & compositus Lauremb. elix. vitæ Mattb. essentia satyr. quam sanguinem vocant, simpl. & comp. ab Hetr. Rolf. & alijs descripta, ▽ vitæ diasatyriionis Angeli Sala, &c.

Sic

Sic cum sal stimulet primario, omnia *salsa, acris volatilia* vel quasi talia, sunt aphrodisiaca, etiamsi illud in recessu condant, vt carnes stinci marini, sal comm. lac vulgo dictum halec. borax Veneta, per accidens etiam ipsa purgantia, & præ omnibus aliis potentissime cantharides, adeo vt eorum abusu, seu minus cauta adhibitione summus sæpe ardor vasorum genitalium obortus lacte fuerit curandus.

Cumque apud autores quædam plantæ seorsim *venereæ* celebrentur, de iis quoque dicemus. Celebratum est hoc titulo in primis satyrium, teste *Dioscoride*, cuius in radice cortex exterior tenuis & rufus est, vnde erythronium vocatur, de quo ipse: fertur, *scribit*, de eo etiam, ad venerem stimulare, si quis manu tantum radicem gestauerit, sed cum vino pota id maxime potest. *l. 3. c. 135.* Refert alicubi *Kircherus*, quendam obseruasse, quotiescunque in horto ad definitum locum prætereundo exspatiaretur, sollicitatum se ad *venereæ*; cumque id pluribus, non vna vice tentasset, deprehendit tandem satyrii quædam speciem ibidem crescentem in causa fuisse.

Præter satyrium hoc alia quædam anonymos herba celebris est, ex *Theophrasti* testimonio, qui *l. 9. histor. plant. c. 20. p. m. 1167.* ita scribit: Ad rem *veneream* mirum in modum pollebat, quam Indus habuit. Non enim tantum edentibus, sed etiam tangentibus tantum, genitalibus vim dixere vehementem adeo inspirare, vt quoties vellent coire possent. Et quidem qui vsi fuerunt, duodecies potuisse dixerunt. Indum autem ipsum, qui & magno, atque robusto corpore erat, septuagesies aliquando coiuisse se falsum esse, verum emissionem feminis guttatim fuisse, demumque in sanguinem deuenisse. *Lang. l. 2. epist. 21.* nosse se hanc plantam videri vult, sed obticere, ne fenescientium maritorum loculi nummis, corpora viribus exhauriantur. Communiter *Banque Indorum* cannabi simile esse eandem plantam volunt, de quo vid. *Fragos. Tr. 3. de med. Ind. c. 26. p. 58.* & *Scapelius in comm. in Theophr. dictum locum p. 1179.* vbi experimentis rem confirmat. Alii prædicto satyrio id tribuunt.

Notabi.

Notabile saltem nobis est, (1.) *Theophrastum* relata referre, vnde addit, hanc vim, si vere narretur, esse mirificam, (2.) inuere non tam herbam, quam indefinite ponere in seminino genere, vnde credibile est, radicem eundem putare. (3.) Quicquid vero horum sit, non alia vis agendi, quam dicta attribui potest & his. Stimulari vegetum & sanum, monasticæ vitæ deditum & otiosum, ad venerem, etiam citra præsentiam vllam satyrii notissimum est, multa etiam fingi ab istis heroibus veneris, non minus per experientiam constat, quandoquidem in eo gloriolam quarunt. Interim satyriorum & orchidum radices non incassum hunc in finem adhibentur, pollent enim viscedine stimulante, quæ & odore seminali pollet, & sero seminique *ἰσχυροῦς* conciliare apta est.

Sic & ipsa opiata huc faciunt, accusata quidem vulgo, quod euirent, & obtundant potius venerem. Sed & ratio & experientia pro iis militat, hæc quidem, quod ab vsu opiatorum, in dispositis & calidioribus, dosi imprimis paulo maiori datis, & somnia veneris, & pollutiones excitentur. Quæcunque vero has citant, illa sine dubio sunt aphrodisiaca. Nouimus magnum quendam virum, ob hanc causam opiata odisse, quod cum iis ad vigiliis arcendas opus haberet, inde pollutiones experiretur & stimulum venerem. Illa vero, seu ratio, quod in opio est sulphur blandum resolubile, & sal volatile, vnde & plus præstat coniunctim, quam reliqua alia. Probatissimum est tum ipsum solum, tum cum aliis, vt moscho & ambra, in pilulas redactum.

Nec illa abnuunt, quæ terrena quidem videntur, attamen in recessu stimulum condunt, vt boletus ceruinus. Boleti omnes mucilage pollent, qua facile serum in *ἰσχυροῦς* cient, firmantque in seminis *ἰσχυροῦς*, vt alimentosa quoque alia.

Media aphrodisiaca sunt, quæ (1.) & alimentosa & medicamentosa sunt; (2.) tum seminis quantitatem, tum qualitatem & motum ad venerem aptant. Ex compositis elect. diafatyr. compositio diuina ad venerem *Holler. obs. 22.* conf. alkerm. rot. stimul. Myns. chocolad. Inda &c. Externa vero sola stimulantia sunt, zibethum, ol. formicar. aromata, cantharides refracte ipsæ, fel

Ppp

hirci-

hircinum & alia, quæ partim membro, partim plantis pedum eorumque digito maiori, partim perinæo & lumbis inunguntur.

Conueniunt vero aphrodisiaca tum confortandæ veneris gratia, sicubi natura in hoc deficiat supplemento; tum excitandæ, si frigidior intemperis totius vel partium minus huc propendat, & inclinēt; speciatim in impotentia seu perfecte tali, seu secundum quid tali, eaque per leges naturæ curabili, adhibenda tamen cum prudentia.

Hinc 1. *Aphrodisiaca coeundi magis potentiam, quam concipiendi respiciunt.* Ut actiue se magis gerunt mares, ita in illis quidem vtrumque valet, & ut roborentur inde ad venerem, & ut semen frigidius torpidumque, alias iners, spumescat & characterem fecunditatis recipiat. Hinc impotentia proprie loquendo magis & vnice prædicatur de maribus: sterilitas proprie de fœminis, cum omnis vir aptus ad coeundum, etiam aptus iudicetur, ad generandum; fœmina vero omnis, quæ menses suos ordinatos possidet, apta habeatur ad concipiendum, saltim præsumptiue. Cæteroque passiuè se gerunt magis, imo obseruatæ etiam sæpius sunt, sine vlla aliqua voluptate actum vtrumque coeundi & concipiendi absoluentes. *Alia ergo steriliū est tractandiratio, habito respectu ad totum, ad vterum, & lienem, steriles enim omnes sunt hypochondriacæ, vel tales redduntur tandem.*

Aphrodisiaca ergo fœminis magis per accidens profunt, quatenus impedimenta vteri tollunt, vnde quod nonnulli scribunt, multas se fœminas steriles curasse, præmissis præmittendis, solo *Se satyrii*, quod & *Hartmannus* dilaudat, ad β . in vino maluat. vel aqua vit. mulier. post mensium fluxum: id absterfua potius virtute factum est. Quod item ol. maioran. & mosch. cum coagulo leporis commixta pro arcano commendat *Pena & Lobelius*, *εργασια* & apertioni pororum debetur. His ipsis tamen, de quibus alibi agendi locus est, non æque fidendum est, tanquam experimentis specificis, sed causæ potius remouendæ studendum. Quo pertinet & *Fabri* experimentum, qui Θ leporis sterilitatem vtriusque sexus curare scribit, si Ψ solutum dætur per mensem integrum, l. *s. panchym.* c. 13. p. 666.

2. *Aphro:*

2. *Aphrodisiaca magis necessitati, quam voluptati debentur.* Non inconsultum est, maritatis, appetente cum primis senectute, concedere iuscula amygdalina, confortatiua, ex chocolada, vinum item, lac veneris, vinum Hispanicum & similia confortatiua & resectiua. A proprie vero dictis, non data indicatione integra, consultius abstinetur. Quin illud quoque tenendum est, non opus habere facile naturam aphrodisiacis sibi relictam. Frustra enim est illud physicorum assertum vulgo literatorum, saltim quoad hoc, persuasum, mire nocere venerem, mire lassare, mire defraudare corpus spiritibus, abbreviare vitam & quæ alia solent timere inde. Falsa illa sunt; continuo natura completis augmenti vel quasi annis demensum colligit pro semine, cuius excretio hinc, seu venus, modo legitime fiat, ad sanitatem non minus, ac vlla alia res ex non naturalibus, est necessaria, ac tam in defectu, quam excessu peccari potest. Certum est nimirum, intermissam venerem, per naturæ stimulum celebrandam, causam esse melancholiæ, manix, imo & febrium sæpe ardentium, neque enim frequentius videas easdem, quam in iuuenibus, vegetis & cætera sanis.

3. *Nunquam stimulanda est venus ultra quam suppetat materia.* Valet id & de senibus cum primis, & de aliis, qui plus quam par est, hoc excretionis voluptuoso genere delectantur. Ut in feminino sexu serius ocys appetente senectute deficiunt menses: ita & in virili aliis citius, aliis tardius deficit, potentia venerea, pro temperamenti & moderationis respectu legibus & diuersitate. Alia itaque paulo ratio est habenda in hoc senem, vt magis conseruetur vigor hic venereus, quam excituletur. Sensim sensimque tunc deficit humidum radicale, sereum scilicet, omne vero semen a sero γλαρρόν, nutritibili & spirituofo. Frustra ergo fuerit acrioribus, piperatis sollicitare deficientia membra, & aquam, quod dicunt, ex pumice prolicere. Præstant balsamica, & calorem iuxta ac serum vigorantia, ambrata & similia. Par ratio est aliorum. Visi sunt a nimia venere tum summe debilitati, tum sanguinem ipsum tandem profundentes a cantharidibus & aliis. Nec stimulanda est *ακρωγυαία* appetentia ultra vires, saltim in futurum, libidinoso

noſa inſatiabili voluptate, nec per medicamenta. Tacemus effectus ſtimulationis huius in ſenibus extraordinarios, alio laxata potius nonnunquam, quam genitalibus inflatis.

4. *Completa aphrodiſiaca optima, incompleta minus proficua, vel adiuua.* Completa vocamus, quæ omnem abſolunt operandi vim, quæ & quantitatem & qualitatem ſeminis neceſſarii ſuggerunt & inferunt; incompleta, quæ minus, ſed alterum ſolum præſtant. Optima hinc ſunt composita, inprimis nunquam ſatis laudata chocolada, polychreſta, & ſine vlla noxa commendanda, cum primis in ſcatulis, recens, ſeu cum lacte, ſeu cum vino & ſaccharo, adde & pane triticeo pro lubitu in iuſculum aptanda. Hæc inter medicamenta alimentoſa principatum tenet, vt inter medicamenta ipſa rotulæ ſtimulantes *Mynſ.* ex ſelectiſſimis compositæ aphrodiſiacis. Eſt ſua laus electuariis, ſed pigriora paulo obſeruantur, non minus ac eſſentiæ, ſi eſſentiam cantharidum exceperis, ex conf. alkerm. ℥j. chocoladæ Ind. ℥ij. & cantharidum ℥j. cum magnanim. factam, quam aliquandiu adhibuimus; prouida tamen cura opus eſt, ne quid nimis. Officium faciunt pulueres, qualis eſt a *Platero* deſcriptus, ſed calidiores ſunt, facile intemperiem corpori ſcenerantes. Tacemus carnem gallinarum carne viperina paſtarum, quod nouimus ab illuſtriſſimo quodam Comite fruſtra adhibutum, licet ad generandum, & roborandum magis ſemen. Habent & locum opiata, ſed rarius, in ſanoribus magis, & confortandi magis voluptuoſo ſine adhibenda. Non potuimus meliorem effectum perſpicere, quam a dictis.

Senex 58. annorum deſiderans prolem a coniuge, omnibus prioribus liberis mortuis, ab aſſumptis rotulis ſtimul. *Mynſ.* extra ordinem incitatus viriliter ſe geſſit, imprægnaturus ſine dubio coniugem, ſi ipſa non cacochoymica fuiſſet, ita vt ſtatus ex vtero erumperent non raro, ſingulari exemplo. Cauendum hinc, ne dum abgendum potius eſt ſemen, exſtimulemus, ſed ita ſtimulemus, vt ſimul reſciamus, ita reſciamus, vt ſimul ſtimulemus.

s. Aphro-

5. *Aphrodisiaca magis verno & vespertino tempore, magis etiam interna vitia.* Si quid præstandum in corpore vtriusque sexus, magis id profuerit verno adulto tempore, seu menses mouendi, seu generandi actio, seu alia curanda, calore magis vegeto, & sero tunc magis macrocosmi statui ἐργασµῶν auscultanti, licet humanum genus indefinite quocunque anni tempore, contra ac brutorum genus, nullo excepto, generationi licet. De vespertino tempore idem quoque valet, quod ipsa nox feri ἐργασµῶν in corpore faueat magis, exemplo vel dolorum noctu exacerbari solitorum, vel pollutionis nocturnæ, quod recens alimenti spirituosior pars partibus præsto sit, quicquid alii contra vespertinum tempus asserant, matutinum eligentes potius. De loco etiam applicandi externo iam diximus, interna præstant sane, quod facilior ad spiritus & humores sit via.

6. *Aphrodisiaca maleficatorum; veneficiorum & ligaturum remedia, quæ quidem impediendæ generationis causæ diabolica satis frequenter occurrit.* Duo vero huius tollendæ remedia in praxi probata sunt, (1.) *causæ ligationis proximioris debita, quæ non alia sunt, quam aphrodisiaca, ex ea ratione, quod diabolus quidem sit mille artifex, supra naturam vero, quod solius DEI est, agere non possit, vnde cum ligationem præstet mediantibus causis naturalibus, spiritus arcendo, humoribus ἐργασµῶν seminalem demendo, ita vt effectus sit naturalis, patet, quæcunque huic productio impedimento, licet a subtiliori magistro, sunt contraria effectui suo, priorem illum tollere.* Nec minus enim Deus permittit, imo longe magis, agere medicamenta naturalia, quæ debent & possunt, quam diabolo, vt sufflaminet actionem seruando humano generi destinatam. Præstant id essentia satyrionis, aliaque iam memorata, tum sola, tum cum essentia hyperici balsamica mixta. Testatur id experientia sua *Langius comm. in Fabr.* vbi si a ligatione diabolica seu maleficiis profectus fuerit infaustus iste languor, superstitiosa serio auersatum se scribit aliquoties, imo cum præsentissimo successu & virilis potestatis indubitata resti-

tutione, essentiam satyrion. & fl. hypericon. ita, vt vtriusque 3j. acciperetur pro vna dosi, in haustu vini maluatici ante ortum solis porrexisset, addens, ipost ortum solis vel ante occasum nil operari essentiam hyperici. Assertum hoc est ipsius *Paracelsi l. i. de reb. natum. c. 5.* quod totum agit de hyperico seu perforata; vbi p. 1049: scribit, sumendam esse non post meridiem, nec noctem, sed sub ortum solis, in aurora, seu diluculo. Ratio huius circumstantiæ quoad tempus antelucanum, eo solum danda, esse remedia contra fascinum, non æque patet, nisi dicamus corpus humanum tunc, post digestionem peractam, aptissimum esse, vt liberetur ab extraneo hoc vinculo, quod eodem etiam tempore semen magis turgidum sit, neque enim alio tempore, fere pollutiones eueniunt, quam hora 2. vel 3. post mediam noctem. Dato ergo tunc medicamento *ὄρχισμός* ille magis se exeret, addito hoc robore & stimulo. Nos & hac sumus vsi, & inprimis iam laudatis restitimus non paucos.

Typographus quidam Erfordiensis alioqui saluus & vegetus celebratis nuptiis, cum iam in thalamum sponsa petita veniret, sentit se alienatum a se ipso, ligatum & impotentem. *Tentantur varia, sed frustra. Consulti propinamus aliquot doses chocoladæ, aliquot item rotularum stimuli. Myns.* Curatur feliciter, quod euentus probauit, nam peractis nouem mensibus pater salutatus est primum, & hinc aliquoties. Consiliarius quidam idem experitur infortunium. Occulit id primo præ pudore, victus tamen iusto dolore & desiderio rem nobis exposuit, adhibentur eadem, liberatur extemplo. Suasimus etiam iisdem eluisionem genitalium cum decocto fl. aquileg. & hyperici.

Hæc vt verissima sunt & probatæ experientiæ, ita (2.) quoque non minus conueniunt, quæ irrisioni & ludibrio fatinæ debentur, ridicula licet, modo non superstitiosa. Sic mictio super scopas recentes, per anulum sponsalem, aliaque huc faciunt. Quidam ligatus non solum funeratam partem, qua vir erat sentit, sed & simul insignem anxietatem, altera nuptiarum die exponit id amicis, suadent, vt asserem coemat, & cuneum remanentem a ramo arboris, cuneo excutiat, & per
fora:

foramen illud vrinam mittat. Dicitur, factum restituitur.

Inter experimenta *Michaels* probatiora refertur & hoc, ad virilitatem nequitiā ademptam restituendam: Limetur cornu hirci in cuspide extrema, donec ob exquisitum sensum brutum id minus ferre videatur, propinetur ægro. *Schmuckius* iubet ori lucii piscis immittere vrinam, piscemque in aquam dimittere, l. de curat. morb. magnet. mag. p. 58. vbi & alia habet. Inprimis vero nouimus contigisse *Freibergæ Hermundurorum*, vt, dum ligatus remedium quærit, oblata fuerit herba, quam cum vrina propria affusa coqueret; inter coquendum venit vetula, autor maleficii, qua plagis excepta ægro potentia sua rediit. Herbam hanc nominat & processum describit *Carlrichterus Tr. de morb. a fascin. p. m. 238.* nempe iubet recipere vrinam ægri q. f. per tres v. g. vices emissam, antiirrhini tert. *Matthiol. m.* coquere eadem simul in olla noua, operculo tecta, ita enim breui venturum maleficum, vbi & alia plura præmittit, inprimis vnguentum ex visco colurno pro infusione genitalium &c. Hæc, inquam, nosse consultum est & medico, ita vero in vsum trahere, ne superstitione vlla in ipsum cadat. Admitti possunt, quæ superbum spiritum illudant; non quæ pactum implicitum alio nouo soluant.

7. *Aphrodisiaca pro temperamentorum diuersitate varianda.*

Conueniunt in genere magis frigidis & humidis, quam exsiccis, speciatim vero alia iisdem ancillantur, hanc temperiem respicientia. Regula hinc eximia est *Ang. Sala p. m. 110.* qui obeso humido & molli sunt corporis habitu, prius per cathartica & sudorifera, dietam & exercitia corpus ad vsum veneris disponi debere; contra exsanguis, squallidi, melancholici, vel longo morbo confecti sola dieta humectante & restaurante prius corroborati aphrodisiaca sumere possunt. Id quod ipsum etiam suo modo de sterilitate muliebri curanda valet.

LIB. II. SECTIO II. CAPVT XIII.

De

Antaphrodisiacis.

Difficile sane est agere contra naturæ ipsius intentionem, vt facile agrigante eadem curationem instituire. Exemplo illius sint ANTI VENEREA, quæ semen moderantur & frena libidini ponunt. Naturam expellas furca, tamen vsque recurrit. Tanto magis ergo eget freno.

Complectemur vero sub horum titulo non solum, quæ excessum veneris, compescunt, verum quoque quæ vitia eiusdem, vnde corpus conspurcatur & polluitur. Humanum genus inter animalia perfecta est *πολυαερμώτατον*, vnde & vitia patitur feminis omnibus aliis contra.

Optime hæc patebunt ex opposito, & contrariorum opposita ratione. Hinc 1. *Quæcumque corpori superfluitatem nutritibilem, in semem cessantem, derogant, sunt antaphrodisiaca.* Venus delectatur cœnis dubiis, iocis, amoribus, voluptuosis imaginibus, rebus, factis. Sin compescenda fuerit, frigus opponendum ardori huic, victus tenuis & exquisitus, qui ipso Celso teste l. 5. c. 26. tantum sustinet corpus, non vltra demensum aliquid surrogat, auferendo quasi plus quam addendo. Res age tutus eris, præsidium est ab amorum magistro Poeta, probatum. Sic oleracea, leguminosa, cicera imprimis huc pertinent, vt alia taceamus. Valent tamen illa magis pro diata, veneris moderandæ morbosæ excedentis, quam sanæ. Vt vero hæc priuatiue id ipsum præstant, auferendo, velut improprie sic dicta; ita positine id exequantur proprie dicta, quæ sequuntur.

Hinc 2. *Quæcumque feminis ὄργασμὸν, stimulum & spumescientiam tollunt, sunt antaphrodisiaca;* quo sub generali axioma

mate

mate plura alia comprehenduntur, quæ modum vna exprimunt magis. Seminis ὄργανός supponit & notat pororum dilatationem & vim elasticam. Quæcumque ergo (i.) poros seri & seminis consequenter constringunt, illa sunt antaphrodisiaca. Hinc cum frigus quam maxime poros constringat, videmus quoque tempore hyberno ocludi eosdem in animalibus & vegetabilibus, expandi vero tempore verno, ac hinc illa sociari pro generatione, prolis, hæc flores & fructus parturire. Cum item omne turgens & elasticum humidum prærequirat, ipso Galeno adfertore, extingueret semen, veneremque ignauitorem efficere statuantur vulgo refrigerantia & desiccantia omnia in genere. Frigida, (quæ ratio est Galenica, l. 5. simpl. c. 23.) semen cogunt, incrassant, & stabile reddunt, ac propterea illud non prouocant, sed supprimunt; sicca autem ne esse quidem semen permittunt, etiamsi calida sit vna, vt ruta; magis vero illius procreationem & egressum prohibent frigida & sicca. Faciunt huc omnia constrictiua huius commatis, in primis bistort. torment. corallia, alba iuxta nonnullos magis, lapis hæmat. bol. armen. & similia.

Præ aliis vegetabilibus commendari merentur fragaria, agrimonia, hep. nobilis, aliaque huius generis, quorum vsus non solum insignis est in fluore albo, venerei floris specie, verum quoque in gonorrhœa virulenta. Obseruatum enim est in præxi talismodi infusis & decoctis, maxime cum rad. alth. sarsaparilla, sassaf. &c. optime curari posse eiusmodi fluores, correcto, quod præcipuum est, sero & concentrato. Tacemus galeopsidem flore albo eodem nomine ad antaphrodisiaca merito referri, quod vesiculas seminales ac humorem feminalem extra oleas vagantem concentret. Sic & exterius ad pollutionem nocturnam, gonorrhœam non virulentam & fluorem album commendatur, decoctum fragariæ cum vino rubro aliquoties pubi & pectini impositum; sic certo mederi gonorrhœæ bursam pastoris Tabernæ. & alii apud illum referunt.

Ex mineralibus hideximie præstat, a plurimis seculis inter antaphrodisiaca relatus, vnanimi velut consensu. Extat hanc in rem locus elegans apud Anacreontem: ὁ δὲ ἔρωτος, ἔχων μόλυβδον πρὸς τοῖς καλοῖς

καλοῖς ποδίοις: Amor, sed impeditus, plumbo pedes tenellos. Mittimus alia a Poetis, quod pueros deuorauerit, ab Astrologis, aliisque hanc in rem annotata: In usu sunt hoc sine sacch. ἥνι, a dulcore intensiuo ita dictum, exindeque parata Ra antiphthifica, vulgo nominata, ad gutt. 10 15. propinata, quæ singula poros & vascula quasi corrugant. & consequenter pruriginem abarcent & æstrum.

Quod vero externum usum attinet ἥνινorum, is ipse, ut aliorum quorumuis, non nisi refractus est si laminæ plumbeæ lumbis apponantur. Hæc quippe pollent actuali frigore, vnde ὄργασμὸν inhibent; pollent eduleandi & absorbendi virtute, quæ tamen minor longe est; pollent vi excitandi, quatenus inæqualitate & applicatione sua excitant archeum, ne profundius somno immersus his inuigilet venereis.

Seminis ὄργασμὸς supponit & notat porro consistentiam γλιγγεῶν & ἄεαμ, hinc (2.) quæcumque sulphur hocce γλιγγεῶν obtundunt, & debilitant, sunt antiueneræ. Quid vero magis obtundit sulphur, quam (α) acida? Hæc itaque omnia hinc veneri sunt contraria, seu forma sicca, seu alia conspicua. Prodest ergo in contrarium acetum, locum habet spiritus Oli, adeo quidem, ut euiratos quasi inde obseruare licuerit. Omne semen fecundum est γλιγγεῶν. Si hoc ergo deficiat, vis eneruatur, ut iners sit & prurigo cesset.

(β.) Sulphur hoc γλιγγεῶν quoque laxant nitrosa, quæ quippe fluxile reddunt serum, vnaque spumescentiam & volatilitatem ac feruorem destruant. Notabile huius rei exemplum refert *Timæus l. 3. cap. 52.* de fidicine, nulla venere satiando & castrationem tandem expetente, cui frustra adhibitis aliis nitrum in ∇ nymph. solutum exhibuit, cuius usu per mensem mane & vesperi continuato deferbuit plus satis. Par ratio est arcan. duplic. Mynf. $\text{\textcircled{D}}$ diati, lap. prunellæ. Et hæc quoque causa forsan est, quod fontes quidam cupidini medicamina exhibeant, quam in rem videri etiam meretur *Barclai. in Satyr. p. 5. p. 517.* vbi rationem in ἥ, plantas in ripis crescentes, aliaque refert.

(γ.) Eneruant quoque hoc sulphur γλιγγεῶν ἔλια, interne & externe. Nihil quicquam visciditati & lentori feri excutiendæ magis

gis inferuit, ac mercurius, vt in saluatione patet ad oculum, non solum, quod fluxilitatem tam euidentem excitent; verum & eo toto tempore membrum quasi emortuum langueat, quod etiam in gestatione cinguli factum obseruauimus. Quam in rem & apud *Schenckium* obseruatio occurrit cuiusdam, qui ad plattulas curandas inunxerat ξ ium, inde vero euiratum se sentiens e consilio medici oleum spicæ applicauit, vnde & phthiriasi & huic muneris satisfactum est. Atque hunc in finem quoque ξ dulc. in gonorrhœa simplici & virulenta, frequentissime cum priapismo insigni coniuncta, officium facit.

(d.) Corrigunt quoque id ipsum sulphur spumescens *amari- cantia*, & quasi talia, vt sol. salic. absinth. ruta, vitex, sem. cannab. & alia. Studiosus quidam laborans gonorrhœa a vetula aliquot pilulas accipit, quas cum successu adsumit. Indagatione facta deprehensum est, fuisse illas pilulas non arta factas, sed natiuas, semen viticis rotundum & pilulare, quod experimentum bellum est. Ex compositis egregia est *ess. castitatis polychresta Michael.* ex herb. rut. menth. \bar{a} . mij. fol. salic. mij. agn. cast. dipt. Cret. \bar{a} . mij. nymph. miß. millefol. mj. rad. jr. fl. ξ ij. bistort. torment. nymph. \bar{a} . ξ ij. sem. rut. ξ ij. agn. cast. ξ ij. lactuc. acetos. portul. endiu. plantag. \bar{a} . ξ ij. M. extrah. \bar{a} . rut. Nec alia ratione camphora inter antiueneræa refertur, ita tamen, vt id cum grano salis accipiatur, quatenus nempe dissipat & consistentiæ *ὀρρασµατῶν* est contraria; habet etiam locum, pro diuersitate quoque causæ, vbi sulphur magis peccat præ sale. Alias enim refinatores camphoræ satis deprehenduntur & libidinosi & fecundi.

(e.) Alterant sulphur ichorescens etiam *alcalia & alcalina*. Extat apud *Schenck. in obs.* locus, vbi affirmatur gonorrhœam virulentam multos curasse vsu caulium fabarum in cinerem redactarum. Iubentur caules deuri, cinis in Δ fluuiali per ξ macerari, colari per inclinationem liquor alcalicus & per triduum propinari ξ iv. Commendat idem quoque lixiuium faber. *Riucrius* etiam in simplici. Hoc quamuis in hodierna praxi minus consuetum sit; alcalina tamen insignem vsum alterando & siccando, tum quoque ichorescentiam suo modo tollendo præstant. Præcipue

celebre eo nomine est os sepia, eiusque magisterium ab *Hartman* no laudatum. Simplex preparari potest cum ∇ castit. & ad aliquot dies propinari, magis tamen in gonorrhœa simplici, minus in maligna.

ὄργανός seminis supponit denique & notat quoque sal sal-
sum vel alcalinum, stimulans, volatile in statu naturali, fixum ma-
gis in præternaturali. Quæcunque ergo (3.) sal ipsum stimulans tempe-
rant, alterant & figunt, sunt antaphrodisiaca. Figunt & alterant iam
dicta acida & nitrosa, & sulphuri & sali volatili huic stimulantia de-
bita. Hinc rad acetosæ commode reliquis infusis & decoctis
iungitur. Hinc hepaticum rubrum tum per se, tum cum spec.
diatr. sandal. vel cum sacch. solum mixtum adhibuimus feliciter
sæpius in pollutione nocturna, addito simul præcepto, vt omnia,
quæcunque acrimoniam salinam *ὄργανώδη* possunt stimulare &
promouere, deuitentur, in cibo & potu, acria, falsa, piperata, aro-
matica, vinum generosum, mel, nasturt. raph. rust. motus, decu-
bitus corporis supinus, capitis decliuus & alia. Par ratio est clyssi
& ∇ pati, Ræ aperitiuæ Mæb. & similibus, licet acida sicca & con-
creta præstantiora sint. Sic & decoctum tamarind. prodest.

Alterant & temperant idem sal aquæ, tum actuali frigiditate,
tum diluendi virtute. Frigori temperanti adscribendum est, si
quid profunt substrata vel imposita lumbis. Hinc & balnea frigi-
da profunt, a quibus statim corrugatur scrotum, & pori laxati
prius concidunt, cuius exemplum simile in corpore nullum extat.
Diluunt potiones & ∇ ex lactuca, nymph. portul. item ∇ castit.
etiam superiori scopo debita; diluunt & temperant emulsiones
sem. 4 frig. portul. lactuc. cannabis, quam solam etiam *Myns.*
commendat, cum aquis alterantibus factæ, addito osse sepia, &
sirupis edulcantibus temperatis.

Temperant etiam inuiscentia mucilaginosæ, vt pulueres ex fe-
minib. 4 frig. mai. portul. lactuc. acetos. plantag. fl. nymph. ros.
gum. tragac. camph. lign. sand. rubr. qualia exempla apud *Riuer.*
in obs. occurrunt, vt terrea alia mundificantia & diuertentia ex ∇
diaph. bez. Oli, cinnabarinis non laudemus.

Temperant & abstergunt, roborantque sulphurea minus vo-
latilia

Jacilia & aerea. Sic nobilissima est eo casu terebinthina, quocun- que modo adhibita, vti & mixtura prodest, ex sacch. h, camph. & tereb. In pilulis item & litu facit officium. Sic & cassia & tamarindorum pulpa, temperandi sine, in his affectibus præscribitur toto die. Sic succinata vt in omni seri ichorescentia & fluore probatissima sunt, catarrhis, fluxu albo mulierum sæpe iam commendata; ita & in gonorrhœa, tum in paluere, tum in primis in- essentia, quæ palmam omnibus quasi reliquis reddunt dubiam. Sic & ipsum decoctum & ess. lignorum egregia sunt feminis fluxus remedia.

Summatim ergo vt hæc repetamus, antiueneræ sunt, quæ partim liquant & fundunt, adeoque *υλιγγεινότητα* ac consistentiam debitam destrüunt; partim acrimoniam & stimulum tollunt, ac dissipant, spiritusque ligant, & figunt quasi diluuntque; partim vias, poros & vascula quasi corrugant.

Profunt vero hæc, quod itidem ex dictis patere potest, in vitiis feminis & quasi talibus variis, libidine effreni & immodica, eiusque speciebus, satyriasi & priapismo, pollutionibus nocturnis, gonorrhœa simplici & virulenta, ardore vrinæ venereo, fluore albo mulierum, pruritu genitalium &c.

Not. de his est. 1. Pro statu seri in corpore, quadam venerationem in aliis cient, in aliis imminuunt.

Valet id cum primis de calidis. Est enim perpetua actio & reactio calidi & humiditatis, etiam quoad feminis prouentum. Et (1.) quidem certum est, dari etiam antaphrodisiaca, quæ non item sunt frigida, sed calida, exemplo menthæ, rutæ & similia.

De mentha hinc prouerbum est, apud Philosophum celebratum, mentham belli tempore nec serito, nec edito, quod perinde est, siue explicetur, quod mentha fortitudinem minus inducat, sed eidem potius sit contraria, siue quod generationi minus faueat, quæ tamen ad refarciendam stragem illam faciat. Mentha ergo cum sale volatili oleoso polleat, videretur potius *εργασμον* promouere, quam obtundere.

Atque hoc ipsum (2.) quidem verum est, & præstat in humidioribus & frigidis. In illis non tam exiit veneream libidinem, quam inducit, quia serum præsto est, quod recipere in se vim illam rarefactiuam potest; ast in-

calidis (3.) ubi ferum paucius est, non item, dissipandoid ipsum humidum, quod turgescere debebat. Adde (4.) quod hoc variet, quoque pro ratione ætatis ipsius plantæ; recens & humida magis venerem auget, cæteris paribus, sicca magis imminuit.

2. *Antiuenerea alia qualitatem seminis corrigunt, alia motum & ichorescentiam, adeoque non confundenda.* Sic frigida magis in pollutionibus minuendis profunt, cumprimis acidula, terrea & adstringentia; calida magis in gonorrhœa simplici, quæ distinctio etiam superiori addi potest; vitex enim, per dicta, & ruta, succinum atque similia in gonorrhœa usum insignem habent, in pollutione vero minus profunt, quin sæpe eandem promouent; quia nempe illo casu ichorescentiam seminis corrigunt, hoc vero stimulum addunt potius, quam tollunt. Quæcunque vero fluxum feri adaugent, in fluxu seminis non locum habent, ut salia lixiua, nitrosa, acida, saltim intentione primaria. Quod vero Ælia attinet, illa quidem in gonorrhœa virulenta potissimum in usum vocantur, magis tamen tum diuerrendi sine, per saluationem generalem, tum abstergendi. *Notabile enim & hoc est, gonorrhœam virulentam non tam seminalem materiam fundere, quam purulentam, adeoque prodesse, medicamenta, quæ abscessum illum rumpant, abstergant, & ad motum cieant, quo hinc facto, alia adstringentia & roborantia ex usu sunt.* Nri & eodem sine venerem suadent quidam, ut profluat ichorosa purulenta materia.

3. *In usu antaphrodisiacorum cauendum, ne vel ventriculus, vel totum corpus lædatur.* Nullibi facilius lædi potest ventriculus, quam ubi ipse alias sanus sufferre tamen cogitur medicamenta sibi aduersa. Singula vero quasi, si acida exceperis, antiuenerea facile lædunt eundem, Osa, alcalina, hniha, vnde nisi in his caueamus, ægri grauitatem ventriculi, inappetitiam, lassitudinem, aliaque mala reportant. Non totum lædendum est, quod fieri potest, si illud Horatianum illabamur: stultum vitant vitia in contraria currunt, quatenus, dum moderanda Venus, per ætatem, per naturam tamen vgens, extinguitur.

Verissimum hinc est illud *Apostoli* sensu etiam physici
 illis; si quoq; mansuetioris mali mihi si si iniqui bono
 illis

& P.P.

co: melius est nubere, seu remedio vti per naturam, & a summo numine concesso, quam vii, seu lædi corpus tum igneis morbis, febribus ardentibus, mania, tum altero extremo, euirari id ipsum, quod conscientia stigma inurit. Imminui semen nunquam debet vltra sphaeram naturæ vel humanitatis. Quin nec possibile est, citra læsionem corporis euirare corpus. Frustranea hinc & absurda sunt consilia eorum, qui contra naturam agunt, & contra aculeum calcitrant, qui extraordinario dono castitatis non gaudentes, volentes scientes repugnant, & cæteroque tamen corpori nil derogant. Tu nil inuita dicas faciasque minerua, etiam hic valet.

4. *Ardori & gonorrhæe virulente diuertentia, temperantia & roborantia conueniunt.* Primum hoc in venere delinquentium est flagellum, verissimo axioma: per quod quis peccat, per idem punitur & idem. Conuenit illo casu diuertens & mature præsidium internum, si bezoardica cum succinatis & anodynis propinentur, si externe decoctum temperans ex mastiche, myrrha, thure & similibus adhibeatur. scroto vero pro re nata, tumefactis testibus, vt fit, empl. hninum, cum emplastro de ran. *Vigon* cum ꝑio apponatur. Hinc quod ꝑium viridem *Emckius* in praxi vnice in gonorrhœa hac commendat, quod ꝑ dulc. in hunc vsam laudatur, cum grano salis est intelligendum. Pro sunt vero & inter dicta traumatica ipsa cum primis, & inter hæc terebinthinata, succinata & similia, opiata vero minus, nisi refracte admodum.

5. *Vrgens P. N. minus religiose cumanda, gonorrhœa vero non remnenda est.* Falluntur & medici & ægri, si hi, per ætatem alias sani, etiam frequentius voto corripiantur, pollutione, hinc sibi frustra sæpe persuadentes, se steriles futuros, se tabe correptum iri, & nihil non, vnde videas hinc melancholicos, tristes, pudibundos, & nihil non facientes, vnde sæpe ex sanis ægri, qui non sunt, fiunt & redduntur. Non negamus vel intendimus, pollutione nocturna laborantes non curandos; loquimur saltim de erratis in excessu vel defectu.

Plures curauimus solo consilio addito medicamentis, ne

inde

inde mouerentur, sed animum reciperent, nec timerent vllum periculum. Ita sane animo composito mitius actum fuit de corpore. Quod vero gonorrhœam quidam pro bono habent, si saltem tolerabilis sit, id minus concesserim. Ponam bonam esse, vt causam, quatenus natura hunc exitum affectat, & educto ichore seroso præseruatur reliquum corpus a morbis; non bona est vt signum, vnde facile corpus degenerat in malum habitum. Dictis vero præsiidiis, non omissis vniuersalibus, malum certo cedit, modo non nimis inueteratum sit. Neutro pacto assequimur finem vnguentis vel oleis, licet promiscue a practi- cis præscribantur. Tantæ molis est segregare bona a malis in materia medica quoque.

LIB. II. SECT. II. CAP. XIX.

De izaïmas.

DE ISCHÆMIS seu sanguinem sistentibus dicturis ipsius sanguinis occurrit necessaria consideratio. *Supponemus enim breuibus de motu hoc ad extra:*

(1.) Sanguinem torulis & alueis suis non contentum exitum affectare impropotionatum & onerosum. Videmus id toto die in plethoricis, quod hæmorrhagiam narium, menses immodicos, hæmoptysin ipsam quandoque patiantur. Imo vel ex hoc discere possunt ἀνοψθῶν, profunda natura ipsa onerosum sanguinem, adeoque abundare posse eundem. Cum abundat, exundat non raro, licet & alia mala det, non tam patientibus hisce viis.

(2.) Onerosum & impropotionatum reddi sanguinem a nimia rarefactione, motu intestino maiori, salibus alcalinis, biliosis inducta. Omne humidum calore diditur, & elasticum, expansiuum redditur. Hoc vt in statu naturali ita comparatum est, ne fiat profusio, sed venæ ipsæ & pori expandi possint; sic in præternaturali vel non-naturali quoque inde fit exundatio.

Et

Et vel culinario exemplo notum est, calore maiori ollæ limites exuperare aquam simplicem, magis vero salitam, vt quando pisces elixantur; maxime omnium pinguis, oleosa, sulphurea, vt in elixatione olei lini pro vernice parando, in parandis emplastris, in præparatione balsami Aris ad oculum patet, quatenus viscedo Ais hoc pacto in infinitas bullulas exspumescit. Hæc duplex mechanica illustrat egregie ebullitionem sanguinis & efferationem maiorem, vnde porro ponemus.

(3.) Sanguinem imprimis exspumescere magis tum salsum, tum biliosum. Salfedinis exemplum occurrit toto die in scorbuticis, in catarhis, tussi ipsa, quæ frequenter hæmorrhagiam, narium habet coniunctam, sputo cruento, vbi & sensibus occurrit salfedo ticillans, in mensibus immodicis, vbi erodens acrimonia satis se manifestat sæpe in ipsis genitalibus, in dorso quoque ipso. Biliosæ rarefactionis exempla visuntur in febribus tum primariis, tum comitatis. Frequentissime in febribus sunt hæmorrhagiæ etiam in non plethoricis, quatenus sanguis & ipse biliosus tum magis exspumescit, intenso illo calore, & sal volatile peregrinum iunctum rarefactionem præstans maxime concurrit. Sic & in variolis, morbilis aliisque idem solenniter occurrit, imo cum leuamine, quatenus parte spumosa oleosa recrementitia tunc dempta, reliqua massa artheo redditur magis obsequens, & subiugabilis.

(4.) Adeoque hæmorrhagiam causari modo serum magis, modo sanguinem. Serum enim salfedinis, sanguis biliosus sulphuris vehiculum est magis. Vtut ergo vtraque sint coniuncta, & ad sensum vnita in corpore, id tamen non obstat, quin modo serum, modo sanguinem peccare magis dicamus, quod vnumquodque recipiat ad receptiuitatis suæ modulum, vnde quoque id patet ex effectu, quatenus natura ipsa seorsim serum, licet non æque sanguinem separet. Sanguis sane non excideret sæpe, nisi sero acriori & fluxiliori obsecundaret & ipse, nisi fibræ laxiores cohærent eiusdem culpa; sæpe etiam, si ipse temperaret magis partes oleosas biliosasque, vnde frenum bilis audit.

Rrr

5.) San.

(5.) Sanguinem rarefacere magis alcali, obtundere acidum; ferum vero ab utroque reddi acius. In statu febrili & bilioso prius occurrit, in statu extra febrim magis alterum. Hinc non tam tenuis sanguis exstillat, quam spissus quoque cinnabario florido colore, qualis etiam a V. S. emissus visitur. Hinc scorbuto calido affecti magis etiam hæmorrhagiis tentantur, quam frigido vexati. Ast acidum in subdominio, vel seroso statu etiam in prædominio existens hæmorrhagias causari potest quoque, licet magis inferioribus locis quam superioribus, utero, inquam, hæmorrhoidibusque, tanquam fixius sal, ut alcalicum magis est volatile. Protrahit tamen hic status magis hæmorrhagiam, quam excitat, exemplo mensium immodicorum.

(6.) Quæcunque ab extra exspumescentiam hanc feri & sanguinis promouent, hæmorrhagias parere. Id quod patet exemplo motus, potus vini, aromatum vsus, aeris calidi, æstiu, iræ, mensium suppressorum &c. unde facile vi contrariorum patere potest, quæ hæmorrhagias sedent.

(7.) Sanguinem extra ferri sæpe non tam exspumescentia inducta, quam coactum. Duplicia huius rei occurrunt exempla, partim frequentiora, partim rariora. Frequens est hæmorrhagia, generali acceptione aliis quoque fluxibus sanguinis omnibus competens, in hydropicis, vel hypochondriacis quoque, ob communionem particularem & lateralem constanter e dextra vel sinistra nare stillans, prout hæpar vel lien affectus magis fuerit. Frequens in aliis quoque, ut mensibus immodicis, hæmorrhoidibus itidem ab obstructione vasorum mesentericorum oriunda; frequens in gibbosis, non crescentibus, uti par erat, unde cum non detur sufficiens spatium, sed inter uehementia vasa & vectum humorem improportio, coactus alibi affectat exitum, idque locis patulis & porosis per se, vel aduetis quoque effluxioni per naturam.

Rarior est hæmorrhagia coactiua vniuersalis, cuius duo nouimus exempla. Coactiuam uoco, non tam ob rarefactionem, quo sensu etiam talis in febribus ad mortem usque producta occurrit non raro, frustra adhibitis remediis quibusuis

vis, superueniente tandem sudore & frigore extremorum, falua ratione, & tandem ineuitabili morte; quam, vbi sanguis contineri spatii suis, seu corpore, & poris & vasis nescius vi quadam expellitur, seu ipse diffluit & effluit, quasi expulsus. Vniuersalem vero, quod per nares, per aluum, per vrinam, id eueniat, imo etiam aliquando per aures & oculos ipsos. Mortuus sic est ante 7. vel 8. circiter annos chiliarcha imperialis, quod ex relationibus publicis tunc innotuit. Mortuus eodem morbi genere nobis adstantibus vir primarius, quod alibi describimus.

(8.) Læso quocunq; grauius vase, nisi restinguatur, omnem sanguinem effluere posse. Est enim quoad hæc cum primis *ἑρπύσια μία*, vnus confluxus, continua cordis pulsatione, inducta, neque quoad hunc perfectum hiatum effluens sanguis obicem sibi ipsi ponere potest, vti sponte & motu proprio exitum affectans per vterum, nares.

Hinc facile æstimare erit, quænam sint *ἰσχαιμα*, nempe:
 1. Quæcunq; sanguinis copiam, *δυνασµόν*, acrimoniam, tenuitatem ac impetum refranant, sunt *ἰσχαιμα*. Copiam tollunt optime V. S. & huius vicaria præsidia alia. Certum nempe & hoc est in praxi, symptoma hoc, nisi sanguine litemus, tolli feliciter non posse; Frustra vtimur astringentibus in hæmorrhagiis fortioribus narium, repetitis illis, frustra in sputo & vomitu cruento, mensibus immodicis quoque & similibus citra V. S. quod toto die nos docuit praxis, hac vero adhibita felicissime, depleto statim oneroso illo superfluo, per vnã V. S. reuulsoriam.

δυνασµόν cum rarefactione coniunctum tollunt, quæ sulphur obtundunt & sal volatile figunt ac inuertunt, nominatim *acida*, & *aquea*. Notabile est assertum, *acida* coagulare sanguinem, puta feruesfactum ac ebullientem nimis, quem, coercent duplici illo modo eximio, siue sint *acida* diffusa, seu concentrata, siue *Ἐλικά*, seu *Ἄσα*, aliaque. Hinc commendant autores *Ἐλί* in sputo cruento ipso, quod cum grano salis
 Rrr 2 acci-

accipiendum, quando scilicet vitio lienis & M. S. symptoma illud magis contingit, habere aliquando locum potest, alias non item, si vitio pulmonis determinato magis eueniat. Hinc in hæmorrhagiis, vitio hepatis calidioris imprimis ortis, Ra viol. cum ~ Oli feliciter sumus vsi. Præstat enim eo casu diffundere eundem, satis actiuum, quam concentrato eodem, ventriculum & corpus lædere. Sic eundem in finem faciunt, cum primis in febris, iulepi diluentes & temperantes; modo aciduli sint, non dulces nimis, dulcia enim in hæmorrhagiis quibuscunque minus locum inueniunt, sed, quod ipsa quoque per mechanicam in spumam & bullulas facile rarefiant, nocent potius. Sic etiam aquea insigniter proficiunt, decoctum hord. cum succ. citr. potiones, emulsiones, aliaque huius com-
matis.

Acrimoniam temperant, tum eadem ista, quæ diximus iam, tum *terrea* quoque, constrictiua, lentore & mucilage, blanda inuisantia & obtundentia, ex simplicibus corallia, lap. hæmat. sangu. dracon. &c. ex compositis pulu. stypt. croc. & astr. tum Osa quoque ipsa, modo laxitas fibrarum non obstat, eximie proficua.

Tenuitatem & fluxilitatem cohibent *incompressantia* & *adstringentia*, nominatim Ra lap. hæmat. antiphthis. corall. & astr. rad. alth. & iam dictus pulu. stypticus polychrestus. Non minus enim tenuitatem ac impetum, ipsamque acrimoniam respicit tum hic, tum opiata, variis formis exhibita, seu sola, seu stypticis maritata. Virgo generosissima a vitio diætz patitur diarrhœam, cum abscessus reatu, egerit feces plurimas & cruentas & foetidas: data Ra & astr. cum corall. dato item per vices puluere styptico anodyno felicissime conualuit. Rusticus cacochymicus a motu fortiori sentit hæmorrhagiam narium insignissimam per 4. 6. horas, nulla data interruptione quasi. Noctu petit auxilium, dantur interius eadem medicamenta, feliciter restituitur. Fœmina mensium immoderationem percipit non vna vice. Simul ac dosin vnã alteramque de puluere styptico cum anod. assumit, fluxus cessat. Hæmoptycus petit auxilium, propinatur puluis

pulis stypticus, ad supra dictum modum, præter alia, paroxy-
smus statim retunditur. Verbo, probatissima sunt hæc ipsa re-
media, innumeris exemplis confirmata, & nunquam non cum
successu vsurpata. Quæcunque scilicet lixiuiosum alcalinum
rarefactum nimis sanguinem concentrant, congelant, mitigant
& figunt, dictam indicationem omnibus modis obsoluunt.

Refrænant vero dictum impetum tum interna, calori simul
debita, qui singulis illis motus speciebus velificatur; tum ex-
terna eidem fini inseruientia.

Refrænant ligaturæ mediocres, sanguinis impetuofum par-
tim remorantes, partim dolorifico sensu eundem in vias com-
munes ex propriis quasi diuertentes; item cucurbitula sicca in-
nucha, quatenus & eadem motum feri fluxilioris impedit, &
dolore inducto simul archeum diuertit. Vbi enim dolor, ibi
sanguis affluit, quo facto non potest non idem alibi exundans
reuelli & aliorum deslekti.

Refrænant actu & potentia frigida non vna, oxycratum,
fronti, collo, temporibus, nuchæ, scroto adhibitum; aqua fri-
gidissima, nix ipsa quoque. Quæcunque nempe loca sanguinis
alterationi & refrigerio magis inseruiunt, apta nata potissimum
sunt, quibus *legasua* adhibeantur, quæ inter & vertex est. Vtut
ergo sint, qui frustra bregmati applicari eadem contendunt,
quod non exinde ad nares deoluatur sanguis; attamen ea
applicatio secundum ductum vasorum instituitur, & actuali fri-
giditate actiua satis est & alterans. Imo nec ossium vallum
obstat, siquidem refrigerans illa vis satis ad interiora vsque
euibrat suum effectum. Methodum hanc curandi inculcat

ipse *Hippocrates 7. apbor. 37.* vbi de vomitu cruento loquitur
quidem, at similibus eadem est ratio. Curatio, inquit, refri-
gerandi & adstringendi vim habentibus perficitur. Refrige-
rantia magis debentur viis communibus, poris, ob calorem ra-
refacientem largius sanguinem inuitantibus, tum propriis quoque
seu vasis quatenus in medio cursu quasi suo eundem ad mo-
derationis *leges* sufflaminant sæpe. Hinc & elogio *5. apbor. 23.*
frigido in his vtendum, vnde fluit, aut fluxurus est sanguis,

Rrr 3

non

non quidem eodem loci, sed circa ea loca, vnde influit; habito nempe respectu ad cor, tanquam fontem sanguinis.

Quod si accedat compressio, tanto præsentius frigida hæc iuuant. Exemplo sit imperialis, prius aqua frigida alteratus fronti adalligatus, quo pacto tum infantibus, tum aliis etiam adultis feliciter succurrimus.

Refrænant & concentrant omnia actualia frigida. Cum enim motus hic sanguinis sit ad extra, adeoque idem qui caloribus a centro ad circumferentiam, nec sine calore, saltim naturali, & vasorum eueniat; cum corpus infinitis spiraculis polleat, ab ambitu maxime alterabile, frigus vero concentret aerem & poros magis patulos; inde motus contrarius inducitur, a circumferentia versus centrum, ab extra intro, & alteratur quoque feruidior sanguinis spuma. Pertinet huc & terror ipse, siue aliis modis incutiatur, seu per asperisionem aquæ frigidæ, in nucham vel faciem ex improviso factam, vt tanto præsentius alteret.

Refrænant alia per contactum frigidum, & potentia adstringendi, vel etiam quædam discutiendi, applicata. Cum enim ad obiecta non vno modo se habeat calor noster, sed ex illis effluuia partim ferantur, partim calore hoc nostro excitentur, merito quoque ab his appensis, in manu detentis, vel alibi corpori extus applicatis, leuamen quoddam sperandum. Quorsum imprimis pertinet summa subtilitas effluuiorum, quæ in odoratis quidem actu ob copiam admirari, non mensurare possumus, in aliis vero dari, etiam pigris visis, non negandum est. Hinc quæcunque effluuiis austeris, adstringentibus, terreis, remorantibus archeum vniuersalem afficiunt, & quasi afflant, sunt ischæma. Vniuersalem inquam, nam de particulari partium effluentium sanguinem post dicitur. Sic vtitissimum est eo casu adhibere lapidem hæmatitem, in vtraque manu, vel sub axilla. Est hic de natura martiali, imo martis purior minera, vnde hoc pacto duplici modo succurrit, frigore actuali primum, in duris metallicis corporibus profundiori & quasi domestico; deinde effluuiis austeris alterantibus sanguinem. Par ratio

ratio est iaspidis. Sic fluxum sanguinis menstrui (quod & de aliis valet) restrinxit *Langius* retentione peræ seu bursæ pastoris in vna, & iaspidis in altera manu. *l. 3. ep. 2. p. 941.* Idem adnotauimus de centinodio in fœmina nimias hæmorrhoides patiente, ordinarie & cum successu semper adhibito. Sic & bufo exsiccat sub axillis detentus certo experimento sedat hæmorrhagias narium alias, tum ob similia effluuia, est enim animal frigidum & terreum, tum quoque quod archeus inde abhorrescentiam quandam contrahat, vnde intro humores magis vocat, & consequenter hæmorrhagia cessare cogitur. Sic Olum Cyprium in manu detentum idem præstat. Sic in aulis quibusdam vel gynæceis vsitatum est ad menses sistendos, vt ouum ad duritiem coctum sub axillis detineatur. Et quæ alia hunc in finem hinc & inde solent commendari. Radix nigellastri eadem ex ratione prodest, nisi dicamus eandem sub lingua positam diuertendo quoque & discutiendo agere ob motum.

Cumque de effluuis dixerimus horum, operæ pretium est de iis quædam adhuc addere huc facientia & quidem de puluere sympathetico, qui hæmorrhagias narium & vulnerum inter alia feliciter quoque sedat. Inuentor huius celebratur a *Digbeo or. de pulu. sympath. p. 21.* Carmelita monachus, qui hoc arcantum ex oriente adduxerit, a quo hic modum secretum didicit. Paratur nempe vel ex quouis Olo, extemplo adhibito & puluerisato, vel soluto pro re nata, nam idem præstitisse adseuerat *Digbeus*, vel quod receptius est, R. Oluum cyprium, vel nostras quoque, calcinatur calcinatione aerea, expositum solis radiis mense Iulio vel Augusto, donec in puluerem album fatiscat, exuto virore vel cœruleo colore suo, addito pro lubitu, quod nonnullis placet, gummi tragacanthæ pulueris ad partem subdecuplam, seu ad 3x. 3j. imo quidam ana id faciunt.

Experimentum pro hæmorrhagia sistenda, quantum ad nostrum scopum hic facit, illud est, si nempe via sicca stillet sanguis exiens super puluerem illum sympatheticum, vt alter
via

via humida, si linteamen cruore madidum & exiccatum intingatur solutioni huic $\text{\textcircled{O}}$ li; exempla videantur apud *Digh. l. c.* Studiosus medicinæ hæmorrhagiarum frequenter corripit solitus familiaritate huius pulueris se curabat subinde. Gestabat illum secum, vel ad manus habebat, stillato in puluerem sanguine cessabat. Vbi sumus eodem cum successu in dysenteria, inspergendo eundem, quod & de $\text{\textcircled{O}}$ valet, fecibus cruentis. Non semper tamen eundem expectationem satiare recte asserit *Boyleus Tentam. Phys. p. 120.* vbi proprium experimentum adducit, non compefcuisse hæmorrhagiam narium in se, licet in aliis contrarium viderit. Describit & memorat eundem *Beueronic. quæst. epistol. p. 241.* Edidit & de eo librum *Nicolaus Papinius Parisiis*, quem citat *Ol. Worm. & descriptionem ponit mus. c. 10. p. 25.* Meminit etiam huius, & *Dighzum*, qui eum e Barbaria attulerit primus, eiusque hypothesin de modo agendi celebrat *Borell. app. ad c. 3. obs. 46. p. 276.* Optime etiam de eodem agit *Helm. l. Butler inscr. p. 470. & l. recepta iniecta. p. 456.*

Mirum itaque id torfit ingenia, quomodo puluis hic eminus sanet, citra applicationem immediatam. Quidam id vt supersticiosum reiecerunt; quod vt Theologus quidam probaret, apud *Helmontium*, facta protestatione expressa adhibuit idem, viditque nihilominus vulnus solito citius sanatum, cruorem quoque statim sedatum. *Dighæus* putat, beneficio lucis (aerea calcinatione magis irradiatæ & impressæ) atomos $\text{\textcircled{O}}$ li & cruoris coniunctorum expandi in aere, inde vero attrahere easdem vulnera, vnde statim dolor mitigetur, & spiritibus balsamicis $\text{\textcircled{O}}$ li sanatio fiat. *p. m. 119.* Affinis huic hypothesi *Helmontiana* est, principium actionis sympathicæ esse facultatem influentis affinem, agentem per irradiationem in obiectum sibi appropriatum. Tacemus quæ integris libris pluribus, a *Stenusio* collectis, de cura sympathetica fuerint tradita & congesta.

Nos vt dicamus quid sentiendum nobis videatur, supponemus

nemus (1.) OŒlum austeritate ſtyptica & terrea pollere præ aliis omnibus, vel ſaltim eſſe inter eadem præcipuum.

(2.) Exerere eandem contactu immediato; nil magis eſſe falinorum claſſe vulnera & vlcera condit & quaſi baſamatur, quam OŒlum, inprimis album.

(3.) OŒlum præ omnibus aliis ſui generis eſſe transpirabile & diffuſiuum effluuiorum, quod in alumine impedit ſpumosa viſciditas & velut gluten, vnde & igni magis reſiſtit. Hinc & aerem prompte ſubire patitur, prompte calcinatur in puluerem. Imo præparatum hoc modo poros exhibere laxiores ad effluua.

(4.) Calorem & humorem effluua OŒli magis citare & diſfundere; calor quidem diſfundendo humidum & poros dilatando, humor vero ſoluendo id præſtat.

Hinc cum cruore actu calente mixto effluua ab humido & calido promota magis exeunt, & ad locum affectum facile perueniunt. Irradiatione leniori & blanda ergo ſanguinem, ſeroſum concentrant eadem effluua OŒli austeriuscula, vt fortiori ſternutationem cient; eademque cum ſero ſanguinis communicata & per ſolutionem emanatione ſua ad locum affectum facile perueniunt. Imo & aerem alterant, qui, cum corruptor ſit vulnerum, his effluuiis alteratus amicus iisdem magis euadit. Vnde immediatio virtutis huius agentis cum patiente perſpici poteſt. Nec opus eſt, vt ſymboliſmum ſeu magnetiſmum cruoris emiſſi & corruptionem ſubeuntis cum ſanguine viuido reliquo ſtatueamus.

Quod vero non ſemper idem eueniat æque feliciter, id improportioni agentis & patientis debetur. Si enim impetus exituri ſanguinis ſit fortior, ſi vulnus grauius, minus etiam effluua hæc poſſunt ſufficere. Sufficit, concurrere & hæc effluua & agere intra ſphæram actiuitatis ſuæ, quod poſſunt & debent.

Refrænant fluxilitatem hanc & impetum exituri ſanguinis ſgentia, opiata, inſigni quoque argumento, quomodo hæc agant.

Sff

Si

Si enim in priori hoc casu dicto verum est, sanguinem affectare exitum motu proprio, salino-sulphureo ὀργανώ, quiete & passivè se habentibus fibris & partibus omnibus solidis, citra ullum dolorem, ullam coactiuam quoad vasa ipsa continentia emissionem, sequitur necessario, opiata agere in partes ipsas fluidas, sistendo h. l. acrimoniam, incrassando & motum spiritibus pacatiorem imperando. Faciunt opiata hoc tam sibi relicta, quam cum astringentibus & ipsis serum incrassantibus ac moderantibus remixta, vt iam diximus. Imo notauimus post opiatorum & adstringentium vsum e vena secta sanguinem hinc minus fluxisse.

2. *Quaecunque vasorum pororumque emittentium oscula, quocunque modo fissa vel hiantia, constringunt & obstruunt, sunt ἰσχυρα.* Priori classe dicta magis interiora respiciunt, posteriori hac exteriora magis, quando sanguis hoc pacto necessitate fluxionis continuè emittitur, licet quoque ipse vitiosus sæpe & data porta facilius effluens obseruetur. Vnde & e V. S. tanto promptius exilit, quo feruidior vel magis turgescens est. Illa adstringunt, hæc obstruunt.

Vtrarumque vero meminimus viarum, communium & propriarum, quod & vulnera partium aliarum adstrictionem, sanguinis indicent, & pori quandoque ipsi, vt exempla talismodi hæmorrhagiarum per diapedesin præbent non solum equi, sponte cruentantes, verum & in homine sudor cruentus, vel sanguis ipse quoque hinc illinc extillans citra manifestum hiatum, qualia exempla recenset Heer, obs. 23. p. 269. vbi nemo vlllo sensu deprehendere potuit, vnde v. g. e minimo manus digito sanguinis magna satis copia effluerat. Quod hoc aliud, quam Ἀγμίδης est, quibusdam, an detur, in dubium vocata?

Obstruunt emittentia vascula, obturantia, vt compressio actualis. Hoc pacto enim labia vel oscilla continuantur, & obex ponitur, pariete quasi redintegrato, quod per mechanicam valet, factò quotidiano experimento. Facit huc quorundam

dam

dam mos, qui venam sectam statim comprimunt, vel lardum imponunt, nec prius emittunt sanguinem, quam animus ad se redierit, vel collectis spiritibus. Faciunt huc ligaturæ quæcunque cum simplicibus, tum spleniis, vel lineis, vel, ut ita nominemus, metallicis quoque stringentes compositæ, quod vnicè valet in curandis vulneribus arteriarum, siue casu, siue *ἐκ χειρουργίας* aperte fuerint.

Obstruunt emplastica & inuiscantia quædam, uti nouimus quandam emplastro viscidiori tepefacto fluido vulnere affuso non raro stitisse hæmorrhagiam. Præstant enim hæc futuram quasi siccam etiam hoc casu.

Obstruunt, quæcunque effluuiis austeris etiam odore tenui constipationem vasorum & villorum procurant, vnde sordida quidem medicina est, non incongrua tamen, hæmorrhagiæ narium, si sterces porcinarum iisdem adhibeatur, vel asinum. Imo nouimus quandam hoc ipsum imbibitum bis vel ter cum succo vrticæ interne & externe cum successu adhibuisse. Et *Zacutus Lusitanus* præstantissimum & palmarium vocat sterces asini, quod exactissime læuigatum omni iuri potuique permiscuit, & tabellas cum saccharo ex eo formauit, desperatumque sic restituit. *pr. hist. l. ult. c. 2. n. 4. p. m. 638.*

Obstruunt exsiccantia sanguinem. Omne siccum fluido est contrarium, præcipue si terror coniungatur, vnde inter probatissima habetur hæmorrhagiæ narium remedia ferri candentis mediata & remotior applicatio, ut sanguinem exstillantem excipiat, cuius ratio ex dictis claret. Facillime inter liquida, exiccatur sanguis, exiccatus vero cohzret & aggerem sibi ipsi ponit.

Quin omnis sanguis sistit sanguinem, non quidem exiccando, sed glutinante sua hac natura, ratione partium *γλιγγίων* sulphurearum. Hinc in hæmorrhagiis narium, ut alias non attingamus, ipse in exitu concrefcit, & concrefcendo remoram sibi iniicit, ut subsistere tandem cogatur, neque etiam hinc, dato illo casu, grumescens sanguis statim e naribus exi-

mendus est; quin nec vulnera arteriarum citius religanda, ne denuo cruentare incipiant, nondum satis facta obstructione. Sic columbæ sanguinem reprimere hæmorrhagias e membranis cerebri scribit *Tagautius insit. chir. p. 646.*

Obstruunt constringentia austera, liquida & sicca. Ex liquidis atramentum, oxycratum, acetum, exemplo venarum, sublingualium, & præ aliis decantatus hodie liquor stypticus, ex O & Olo per ∇ s. & coctionem vnitis confurgens, de quo vid. *Weberus*, licet sint, qui rosæ rubris tingi posse eundem velint, inde vero reuera nigrescens euadit, quod inter Olica & resinosa perpetuum est. Tacetum adstringentia alia communia, vt vsneam turundis inspersam tenuissime prius puluerisatam maxime commendat *Hildanius c. 2. obs. 15. p. 91.* quorsum & terra Iaponica referenda est.

Obstruunt dissociantia seu imbibentia. Quo magis dissociatur humor quicumque, eo minus fluit, sed consistere cogitur, inprimis qui in se spissitudinem habet in recessu, simulac ex caloris dominio excidit. Dissociando obstruit fungus puluerulentus, seu crepitus lupi vulgo dictus, qui dum minutissimis atomis applicatus dissociat sanguinem, maxime imbibit & sistit eundem, seu in naribus, seu vulneribus quoque, exundet, impositus immediate & illigatus. Cumprimis vero huc spectat pannus xylinus vltus, cum albumine oui exceptus & applicatus, posito desuper crepitu lupi & cum spleniis facta deligatione, quod egregium est arcanum.

Dissociant quoque lanuginosa & mollia alia: vnde pili leporis ad hæmorrhagias ipsarum arteriarum commendantur, & aliis casibus quoque. Sic & linamenta concepta optime, id præstant, tum per se, tum oxycrato imbuta & compressa, qualem obseruationem recenset *Tagautius l. c.* Faciunt huc & pulueres astringentes naribus inflati, vel cum turundis potius blande intrusi. Quin & turundæ compositæ tales fieri possunt ex fungo puluerulento, pil. lepor. musco cran. human. pulu. gallar. buson. exicc. sterc. suill. &c. vt alia humida taceamus.

Ob-

Obstruunt crispantia, vt adeo & hæc externa partim adstringant, partim obstruant; adstringant continentes parietes ac vasa, adstringant exiturum sanguinem. Crispantia ergo velut vtrumque id præstare possunt, & vascula firmant, & exiturum sanguinem refrænant.

Crispant & ferruminant quasi tum potentialia mitiora cauteria; quem in finem probatissimum habetur colcothar Oli, quod Heer. l. c. quod Heurn. comm. in aph. quod experientia, toto die commendat. Crispant, corrugant & crustam inducunt cauteria actualia ignita, summa simul iuncta exsiccandi virtute; quod inter extrema attamen probatissima remedia numerandum est, modo cum prudentia administratur. Fitque id ipsum ferro ignito, quem in finem cauteria varii generis, tenuia quidem, basi tamen aliquanto lata, apud chirurgos in vsu sunt, momentanea actione id præstantia; vnde non item id expectandum est ab actuali igne alio, qualis moxæ est, seu *καυαία* ex artemisia, neque enim deflagrat, nisi sensim, respectiue, vt fomites alii quoque, nec flagrat splendida flamma, vnoque loco collecta.

3. *Quæcunque sanguinis motum in ordinem redigunt, & acrimoniam seri scorbuticam alterant, sunt Ξεχαίματα.* Certum est, a priori sanguinem sæpe in motum extraordinarium citari, quando motus ordinarius non sufficit, vel impeditus est, seu hæmorrhagias fieri ab obstructionibus viscerum. Exemplum communissimum præbet obstructio vasorum vteri. Quas non vias affectat sanguis eo casu, vt exeat? Probare idem possunt hæmorrhoides, quæ quidem ab *εγασμῶ* interno oriuntur, quoque, frequenter vero ab obstructione viscerum. Viscera hæc sunt cum primis quoque lien, hepar & mesenterium, vbi copiosis vasis decurrit sanguis, vnde si in his motus eiusdem impediatur, hæmorrhagiæ varii generis consurgunt, ipsique in fœminis menses immodici, vt non repetamus iam tactos hydropicos, & hypochondriacos, magis manifeste tales, sæpe enim latet hæc causa, prudenti *ἀνεξετάσει* eruenda.

§§§ 3

Cer-

Certum est a posteriori, sæpe hæmorrhagiam narium a ligaturis auctam, item a frigidis, collo & scapulis aspersis, cucurbitulis ficcis aliisque, remotis vero his omnibus, & datis motum sanguinis ordinarium promouentibus cessasse. Exemplo sit sperniola Crollii, quæ itidem constat vna ex calidis eundem motum promouentibus & obstructions venarum referantibus, vt sanguis intemerato cursu a corde missus vbiunque penetrare queat. Eadem ratio est ∇ z theriac. Croll. carfunc. aur. cinam. Ræ ∇ ri &c.

Quæcunque igitur vias referant, & ad pristinum spatium arctatos fines reducunt, licet paulo improprie, omnino hæmorrhagias sedant, præcipue si simul sanguinem, vt faciunt, corrigant. Instar omnium sunt martialia, omni huic indicationi satisfaciencia, edulcant enim acrimoniam, acetositatem, tollunt, consistentiam stabiliunt, & in ordinem redigunt sanguinem. Sic & corallia medio loco se habent, & similia, imo & ipsa acida suo modo huc faciunt, ob incidendi iuxta & refrænzandi virtutem.

Præter aperientia vero hæc & diuretica, ipsaque calida provide remiscenda, etiam motum hunc sanguinis corrigunt, non minus ac acrimoniam feri scorbuticam, ipsa diaphoretica temperata, ex δ diaph. bol. armen. δ Ali cachect. & similibus, vitatis volatilibus, a quibus sæpe obseruauimus hæmorrhagias. Fœmina plethorica, ad dolorem capitis sumens Rambez. Mich. extra ordinem mensium experiebatur fluxum, quod probe notandum in variolis & aliis casibus. Cumque e suis fontibus hæc nota sint, non opus est, vt ea huc arcessamus latius.

Coronidis loco not. 1. *Non omnis hæmorrhagia seu fluxus sanguinis sistendus est inchoatis.* Non conueniunt in hæmorrhagia critica, nisi restricte, spectator tunc esse medicus debet, sed non otiosus. Critica enim hæmorrhagia est a priori, naturæ intentione, sed symptomatica euadit, a posteriori, neque enim ipsa moderari æque fluxus vel sistere aper-

tas

tas vias potest. Non, si minus vrget, vti alias vrgentissimum est symptoma. Non vbi contra indicans, vel affectus etiam principalis alius obstat, ipsaque est secundaria, vel timendus est grauior status. Absurdum foret, pleurifico, cui salutare est sanguinem eici cum tussi, per ischama velle succurrere. Fœmina vomitu cruento laborans, iam prouectæ ætatis, hausto adstringente puluere a chirurgo dato mox moritur, fluxu represso; menses enim illuc affectabant exitum, aperientibus potius, & V. S. iuuandi. Philosophus clarissimus mictu cruento laborans, hoc curato, apoplecticus moritur; id quod in aliis quoque obseruauimus senibus, mictum nempe cruentum excepisse apoplexiam.

2. *Modo topicis, modo internis magis ad hæmorrhagias opus est.* Præstat quidem eadem coniungere, moderanda tamen sunt ita, ne frustra simus. Quandocunque effluit sanguis, illius sphaera intuenda est, vt sistat quidem fluxum, motum tamen naturalem non negligat medicus. Topicis immediatis suus locus est, mediata vero, pro æstuante sanguine alterando, applicanda locis magis torosis & patulis. Quando non cessat fluxus, consultum sæpe est, vt tota spina dorsi aqua frigidissima perfundatur. Sic & plantis pedum ranam viam cum successu adalligauit Kozack. l. 2. c. 12. de hæmorrhag. p. 678.

3. *Topica iΞαίμα roborent, non ledant.* Valet id de actiuis & causticis cumprimis. Acetum ipsum in minoribus quidem vasis sublingualibus contrahendis habet locum; quando vero foramina nimis sunt lata, seu magis hiant, eo non contrahi possunt, tunc myrrha & olibanum aliaque inspersa magis profunt. Corrosiua oolia & ælia absint penitus. ☿ & ☹ provide applicentur, quorum vltimum omnium est tutissimum.

Hinc non ablato interius *ίπρασιώ* frustra sunt adstringentia. Hinc præcipere solent practici sanguinem ex hæmorrhoidibus erumpentem etiam largius non esse reprimendum externis stypticis, nisi prius secta vena eius massa diminuta fuerit. Vniuersalia etiam hic valent sæpe præ topicis.

4. In

4. *In remorando sanguine circulus eiusdem non turbandus est.* Valet id tum de aliis hactenus dictis, tum imprimis quoque de ligaturis extremorum. Hæ, partim pro vasorum compressione, partim pro remorando in poris sanguine, conuenire queunt, accedente imprimis leui dolore, qui aduocat illum, huc ad partem ligatam, adeoque reuellit. Sed si fortius fringantur, circulum omnino turbant, ægrum frustra cruciant, & tantum abest, vt sanguinem sic sistant, vt potius fluxurum magis cieant & hæmorrhagiam augeant. Neque vero selectus coloris hic aliquid facit, quando rubrum fericeum vinculum eligunt, quin potius rubedo magis motum promouet, quam sedat.

DEO optimo maximo honos
& gloria.

F I N I S.

IN.